

บทที่ 4

การศึกษาเพื่อสร้างเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและดัชนีตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ในเขตอุตสาหกรรม

การนำเสนอผลการศึกษาเพื่อสร้างเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและดัชนีตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในเขตอุตสาหกรรม มีรายละเอียดตามหัวข้อต่อไปนี้

ตอนที่ 1 : การศึกษาเอกสารเกี่ยวกับเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและดัชนี

1. เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและดัชนีของต่างประเทศ

- 1.1 เครื่องชี้วัดทางสังคมของ SID
- 1.2 ดัชนีการพัฒนามนุษย์ (HDI)
- 1.3 เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตของประเทศเยอรมัน
- 1.4 เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตของยูเนสโก
- 1.5 เครื่องชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืน

2. เครื่องชี้วัดทางสังคมของประเทศไทย

- 2.1 เครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)
- 2.2 เครื่องชี้วัดภาวะเศรษฐกิจและสังคม
- 2.3 เครื่องชี้วัดภาวะสังคม
- 2.4 เครื่องชี้วัดในโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง
- 2.5 ตัวชี้วัดของกระทรวงสาธารณสุข
- 2.6 เครื่องชี้วัดของกรมประชาสงเคราะห์
- 2.7 ดัชนีทางการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
- 2.8 ตัวชี้วัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน
- 2.9 เครื่องชี้วัดคุณภาพของหญิงไทย
- 2.10 เครื่องชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน

ตอนที่ 2: การศึกษาภาคสนามเพื่อสร้างสร้างเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและดัชนีตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในเขตอุตสาหกรรม

กรณีที่ 1: ชุมชนอุตสาหกรรม 1

1. ข้อมูลสภาพพื้นฐานของชุมชนและประชากร
 - 1.1 พื้นที่และอาณาเขต
 - 1.2 ประชากรและการดำเนินชีวิต

- 1.3 การปกครอง
- 1.4 อาชีพและเศรษฐกิจ
- 1.5 โรงงานอุตสาหกรรม
2. การสร้างเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน
 - 2.1 เครื่องชี้วัดด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม
 - 2.2 เครื่องชี้วัดด้านอาชีพและเศรษฐกิจ
 - 2.3 เครื่องชี้วัดด้านสุขภาพอนามัยและสาธารณสุข
 - 2.4 เครื่องชี้วัดด้านข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้
 - 2.5 เครื่องชี้วัดด้านการศึกษาภายนอกโรงเรียน
 - 2.6 เครื่องชี้วัดด้านวัฒนธรรมและจิตใจ
 - 2.7 เครื่องชี้วัดด้านประชาสังคม ความมั่นคงของชีวิตและสิทธิเสรีภาพ
 - 2.8 เครื่องชี้วัดด้านครอบครัว

กรณีที่ 2: ชุมชนอุตสาหกรรม 2

1. ข้อมูลสภาพพื้นฐานของชุมชนและประชากร
 - 1.1 พื้นที่และอาณาเขต
 - 1.2 ประชากรและการดำเนินชีวิต
 - 1.3 การปกครอง
 - 1.4 อาชีพและเศรษฐกิจ
 - 1.5 โรงงานอุตสาหกรรม
2. การสร้างเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน
 - 2.1 เครื่องชี้วัดด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม
 - 2.2 เครื่องชี้วัดด้านอาชีพและเศรษฐกิจ
 - 2.3 เครื่องชี้วัดด้านสุขภาพอนามัยและสาธารณสุข
 - 2.4 เครื่องชี้วัดด้านข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้
 - 2.5 เครื่องชี้วัดด้านการศึกษาภายนอกโรงเรียน
 - 2.6 เครื่องชี้วัดด้านวัฒนธรรมและจิตใจ
 - 2.7 เครื่องชี้วัดด้านประชาสังคม ความมั่นคงของชีวิตและสิทธิเสรีภาพ
 - 2.8 เครื่องชี้วัดด้านครอบครัว

ตอนที่ 1 : การศึกษาเอกสารเกี่ยวกับเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคม

1. เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมของต่างประเทศ

ความพยายามในการพัฒนาเครื่องชี้วัดทางสังคม เกิดจากการแสวงหาทางเลือกในการวัดสภาวะต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนา และคำว่า "การพัฒนา" ก็ได้มีผู้ให้นิยามแตกต่างกันไป โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษ 1950 คำอธิบายที่สำคัญซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปก็คือการเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เป็นไปตามความต้องการให้มากขึ้น การพัฒนาในระยะนี้มุ่งเน้นความเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งประเทศอุตสาหกรรมตะวันตกประสบความสำเร็จ ดังนั้น เครื่องชี้วัดการพัฒนาจึงเป็นการวัดความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ และการใช้ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติเบื้องต้น (GNP) จึงเป็นสิ่งที่มีความเหมาะสมมากที่สุดในการวัด "การพัฒนา" เพราะการพัฒนาได้ถูกนิยามกันในขอบข่ายนี้เท่านั้น GNP ยังเป็นเครื่องชี้วัดการพัฒนาที่มีความสำคัญครบจนปัจจุบันนี้ ขณะเดียวกันก็เป็นเครื่องชี้วัดที่ยังเป็นปัญหาอยู่ นักวางแผนและนักวิชาการพอใจที่จะใช้ GNP เพราะความสนใจของพวกเขาอยู่ที่ความเป็นสังคมอุตสาหกรรมและความทันสมัยของประเทศ แต่ปัญหาก็คือว่า GNP ไม่อาจวัดความต้องการที่แท้จริง และความคาดหวังต่าง ๆ ของประชาชนที่จะ "พัฒนา" ในสังคมโลกซึ่งมีความแตกต่างกันได้ ด้วยเหตุนี้เองในช่วงปลายทศวรรษ 1960 นิยามของคำว่า "การพัฒนา" ก็เกิดเป็นประเด็นปัญหาขึ้น การพัฒนาที่แท้จริงควรมุ่งไปที่การบรรลุถึงความเป็นอยู่ที่ดีของสังคมนั้น ๆ และของปัจเจกบุคคลในสังคม ด้วยทัศนคติต่าง ๆ ในการพัฒนาของโลกจึงมีความหลากหลาย ปัญหาก็คือการมุ่งเน้นการพัฒนาในเชิงชีวิตที่ดีหรือความเป็นอยู่ที่ดีนั้นเป็นเรื่องที่กว้างมาก ประเทศที่มีใช้ประเทศอุตสาหกรรมจะต้องปรับเปลี่ยนอย่างมาก จึงจะยกระดับของความเป็นอยู่ที่ดีทางด้านวัตถุให้เท่าประเทศอุตสาหกรรม ซึ่งมีข้อจำกัดน้อยกว่า ดังนั้นการพัฒนาในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาจึงถูกมองว่าเป็นการพัฒนาที่ไม่ประสบความสำเร็จ และไม่ยั่งยืน แม้ว่ามาตรฐานความเป็นอยู่ของทุกประเทศในโลกสูงขึ้นก็ตาม (Miles, 1985)

ด้วยความคิดที่สับสนคลุมเครือเกี่ยวกับสาระของการพัฒนานี้เอง การใช้เครื่องชี้วัดสังคมจึงเกิดขึ้น แต่ด้วยยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ได้เน้นทางด้านเศรษฐกิจมาโดยตลอดได้ทำให้เครื่องชี้วัดทางเศรษฐกิจคือ GNP พ่วงเข้ามาในการพัฒนาเครื่องชี้วัดทางสังคม ในระยะนี้เอง "การพัฒนา มนุษย์" (Human development) ได้เกิดขึ้นซึ่งนับเป็นความก้าวหน้าอีกขั้นหนึ่ง สำหรับการสร้างและการประเมินผลยุทธศาสตร์ทางเลือกของการพัฒนา เพราะเครื่องชี้วัดทางสังคมสามารถนำมาใช้เพื่อส่งเสริมการพัฒนามนุษย์ได้

ในช่วงกลางทศวรรษ 1970 ได้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสหประชาชาติ (The United Nations University-UNU) โปรแกรมสำคัญที่เน้นคือ การพัฒนามนุษย์และสังคม ได้มีการเรียกประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญจากนานาประเทศในปี 1976 เพื่อริเริ่มโปรแกรมต่าง ๆ ผู้เชี่ยวชาญกลุ่มนี้ได้เสนอแนะโครงการทบทวนเครื่องชี้วัดทางสังคมขึ้น จากจุดเริ่มต้นนี้เองก่อให้เกิดโครงการชื่อ "เป้าหมาย กระบวนการ และเครื่องชี้วัดการพัฒนา" (Goals, Processes and Indicators of Development หรือ GPID) ซึ่งทำให้เกิดการพัฒนาเครื่องชี้วัดทางสังคมในระดับนานาชาติอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องมากขึ้น (Mushakoji, 1985) ในโครงการ GPID นี้ นักวิจัยได้พูดถึงการพัฒนามนุษย์กันมาก ส่วนเครื่องชี้วัดทางสังคมได้รับความสนใจน้อยกว่า อย่างไรก็ตาม เครื่องชี้วัดทางสังคมได้เป็นที่สนใจของประชาชน และเป็นที่ถูกกล่าวถึงมาเกือบ 20 ปี โดยได้รับการประกาศว่าเป็นเครื่องมือและวิธีการที่สามารถช่วยในการปรับปรุงแผนการและการดำเนินการตามแผนทั้งภาครัฐและภาคเอกชน อาจกล่าวได้ว่าความคิดในการสร้างและใช้เครื่องชี้วัดทางสังคมเกิดมาจากความฝันของนักสังคมศาสตร์เพียงไม่กี่คน จนกลายเป็นประเด็นความพยายามระดับชาติและนานาชาติ ที่ออกมาในรูปแบบของรายงานสถานะสังคม ซึ่งรวบรวมสาระของเครื่องชี้วัดทางสังคมที่พิมพ์เผยแพร่โดยองค์กรรัฐบาล และองค์กรระหว่างประเทศจนถึงปัจจุบันนี้

ถ้าเราพิจารณาว่าเครื่องชี้วัดทางสังคมคือความพยายามในการจัดการและการวัดองค์ประกอบในมิติต่าง ๆ ด้านสวัสดิการและสังคม แล้วสาระของเครื่องชี้วัดย่อมครอบคลุมประเด็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคมวิทยา และจิตวิทยา ปัญหาที่เกี่ยวข้องและนำมาอภิปรายกันคือ การแบ่งหมวดหมู่ของสาระอันเป็นองค์ประกอบของเครื่องชี้วัดควรเป็นอย่างไร ลักษณะของเครื่องชี้วัดทางสังคมควรมีรายละเอียดอะไร ระดับและองค์ประกอบของสวัสดิการของแต่ละประเทศควรมีอะไรบ้าง

ในช่วงปี ค.ศ. 1974 ได้มีการริเริ่มพัฒนาเครื่องชี้วัดทางสังคมระหว่างประเทศขึ้นมาชุดหนึ่ง ดำเนินการภายใต้องค์กรความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจและการพัฒนา (Organization For Economic Cooperation and Development - OECD) แผนงานในช่วงแรกของ OECD คือนิยามสาระของ "ความเป็นอยู่ที่ดี" เพื่อจะได้พัฒนาเครื่องชี้วัดเพื่อการเปลี่ยนแปลงขึ้นมาเฉพาะ จุดเน้นคือสาระอันเป็นยุทธวิธีโดยภาพรวม ซึ่ง OECD ดำเนินการโดยทั้งการจำกัดขอบเขตเครื่องชี้วัดทางสังคมให้เหลือเรื่องเดียวคือ เครื่องชี้วัด "ความเป็นอยู่ที่ดี" ถึงแม้จะเป็นเรื่องยากแต่ก็เป็นข้อตกลงระดับนานาชาติที่ยังเป็นที่ยอมรับจนถึงปัจจุบัน (Christian, 1974)

ความสนใจในการพัฒนาเครื่องชีวิตทางสังคมของประเทศผู้นำเช่นสหรัฐอเมริกาและประเทศพัฒนาอื่น ๆ ในตะวันตกนั้นได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยในปี ค.ศ. 1976 U.S Office of Management and Budget ได้สนใจจัดทำเครื่องชีวิตทางสังคมขึ้นชุดหนึ่ง เป็นรายงานสภาพสังคม แนวโน้มต่าง ๆ และเป็นรายงานความก้าวหน้าเกี่ยวกับการวิจัยเครื่องชีวิตทางสังคมอีกด้วย ขณะเดียวกันได้เกิดความร่วมมือในการทำวิจัยขบวนการของเครื่องชีวิตทางสังคม แต่เน้นที่การวัด การวิเคราะห์ และการรายงานสาระต่าง ๆ เกี่ยวกับสภาพสังคม

ในช่วงระยะเวลาเดียวกันได้มีการศึกษาสถิติและเครื่องชีวิตทางสังคมของ 5 ประเทศตะวันตก คือ อังกฤษ ฝรั่งเศส แคนาดา สหรัฐอเมริกา และนอร์เวย์ ทั้งนี้ เพราะช่วง ทศวรรษที่ผ่านมาได้เกิดความสนใจอย่างกว้างขวางทางด้านการศึกษาเชิงปริมาณเกี่ยวกับ นโยบายสังคมของประเทศ ความสัมพันธ์กับกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ และผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของประชาชน เพื่อตอบสนองความสนใจในเรื่องนี้และเพื่อปรับปรุงสถิติทางสังคม และเครื่องชีวิตทางสังคมทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ จึงได้มีการศึกษาเอกสารซึ่งเป็นบทย่อ (Compendium) โดยดูทั้งการจัดระบบของเนื้อหา ระยะเวลา แหล่งข้อมูล และจุดมุ่งหมายของเอกสาร แล้วนำมาเปรียบเทียบกับระบบสถิติทางสังคมและประชากรของสหประชาชาติ ผลการศึกษาพบว่า มีความคล้ายคลึงกันทุกกรณี คือเน้นที่ประชากร การศึกษา การจ้างงาน รายได้ สุขภาพ ที่อยู่อาศัย ความปลอดภัยทางด้านสาธารณสุข และกิจกรรมนันทนาการ เรื่องที่ต่างกันคือ ภาวะโภชนาการ ความไม่เป็นธรรมทางสังคม โครงการพัฒนาสังคมของภาครัฐ สิ่งแวดล้อมและเพื่อนบ้าน การใช้เวลาโดยทั่วไป การพัฒนาวัฒนธรรม กิจกรรมทางการเมือง ชนชั้นทางสังคม และการเลื่อนชั้น (Johnston, 1976)

ในการพัฒนาเครื่องชีวิตทางสังคมมีประเด็นบางอย่างที่ถูกละเลยไป Goeke (1971) สนใจเรื่องนี้และทำการวิเคราะห์เครื่องชีวิตทางสังคมที่สามารถวัด "สุขภาพสังคม" แนวโน้มต่อไปของเครื่องชีวิตคือการให้โอกาสในการวิเคราะห์อย่างเข้มข้นด้านในการเมือง การมีส่วนร่วมในการลงคะแนนเลือกตั้ง บรรยากาศทางด้านธุรกิจ นิเวศวิทยา แนวโน้มด้านแรงงาน ความพึงพอใจในงานที่ทำ มิติเกี่ยวกับเยาวชน ศาสนาและประชากร แท้จริงแล้ว Goeke เห็นว่าเครื่องชีวิตทางสังคมเป็นสิ่งที่ทำนายอนาคตได้แต่มีถูกละเลยไป เขาเสนอว่าการจัดบริการข้อมูลอย่างเป็นระบบควรดำเนินการต่อไป เพื่อหลีกเลี่ยงความสูญเปล่าที่เกิดจากความซ้ำซ้อนหรือเพิกเฉยต่อข้อมูลที่สำคัญเหล่านั้น

จากการศึกษาเครื่องชีวิตทางสังคมของ Department of Commerce, Bureau of Census (1981) ของสหรัฐอเมริกา แนวโน้มแสดงให้เห็นว่าจากปี 1978 เป็นต้นมา ชาวอเมริกัน ให้คุณค่ากับการมี สุขภาพดี ชีวิตครอบครัว และความสงบของจิตใจ มากกว่าเรื่องอื่น ๆ เช่น เงินทอง เรื่อง

เพศและงาน ทั้งนี้ ชาวอเมริกัน 33 % รู้สึกว่าชีวิตของเขาสะดวกสบาย ความไม่พึงพอใจ ส่วนใหญ่ คือการไม่ตอบสนองของเจ้าหน้าที่ที่ได้รับเลือกตั้งเข้าไป ความไม่พอใจในบริการสาธารณะ เรื่องอื่น ๆ ที่นำมาอภิปรายกัน คือการศึกษา การจ้างงาน เยาวชน การยกระดับทางด้านเศรษฐกิจ และการใช้เวลาว่าง (Matejko, 1983)

ในช่วงทศวรรษ 1980 ได้มีความเคลื่อนไหวในการพัฒนา การใช้เครื่องชีวิตทางสังคมขึ้นในประเทศต่าง ๆ เช่น ประเทศอังกฤษ ได้มีการใช้เครื่องชีวิตทางสังคม ทางด้าน โครงสร้างสังคม สภาพเมือง ระดับความเป็นอยู่ และโอกาสในการเลื่อนขั้นทางสังคม โดยมุ่งความสนใจที่ผลกระทบของการเปลี่ยนมาเป็นรัฐสังคมนิยม เศรษฐกิจแบบใหม่ และสภาพสังคมแบบใหม่ที่ปรากฏช่วงปลายทศวรรษ 1960 (Andorka, 1980) สำหรับไต้หวัน ได้มีการประเมินเครื่องชีวิตทางสังคมในลักษณะที่ขัดแย้งกับการใช้เครื่องชีวิตทางเศรษฐกิจเป็นตัววัดความเจริญทางสังคม มีการศึกษาทบทวน พัฒนาการของเครื่องชีวิตทางสังคม ที่สัมพันธ์กับโครงสร้างทางกฎหมายและ นโยบายรัฐบาล ความเคลื่อนไหวของเครื่องชีวิตทางสังคมที่ไต้หวันนี้ ได้มีการจัดพิมพ์เครื่องชีวิตสวัสดิการสังคมเป็นรายปี อย่างไรก็ตาม จุดอ่อนของเครื่องชีวิตของไต้หวันและสหรัฐอเมริกา กล่าวกันคือ ไม่ได้วัดมิติทางด้านจิตวิสัยเกี่ยวกับการรับรู้ในเรื่องของคุณภาพชีวิตได้ดีพอ (Hsiao, 1980) สำหรับ ประเทศญี่ปุ่น มีการศึกษาบริบทโครงสร้างของเครื่องชีวิตทางสังคม โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบ ข้อเสนอ คือ เครื่องชีวิตทางสังคมชุดมาตรฐานสามารถลดลงเหลือเพียง 2 องค์ประกอบหลักคือ วัดความมั่งคั่งทางสังคม (social affluence) และพยาธิวิทยาทางสังคม (social pathology) และเสนอดัชนี 5 ตัว ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของเมือง มรดกทางวัฒนธรรม การพัฒนาการทางด้านเกษตรกรรม การอุตสาหกรรม และการลงคะแนนเลือกตั้งของผู้นับถือลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งสมมติฐานเรื่องนี้ก็คือ ตัวแปรทางโครงสร้างทั้ง 5 ตัวนี้ สามารถทำนายความมั่งคั่งทางสังคมและพยาธิวิทยาทางสังคมได้ (Shen and Young, 1980) ประเทศอินโดนีเซีย ได้มีการศึกษาศึกษาความไม่สมดุล และความยากจนระดับภูมิภาค โดยใช้วิธีการของเครื่องชีวิตทางสังคม ดัชนีที่ได้เป็นเครื่องชีวิตทางสังคม 20 ตัว และทางด้านเศรษฐกิจ 20 ตัว และจัดกลุ่มได้ 6 กลุ่ม คือ ประชากร สุขภาพและโภชนาการ การศึกษา วัฒนธรรม ความแตกต่างทางสังคม และความแตกต่างทางเศรษฐกิจ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ภูมิภาคต่าง ๆ โดยทั่วไปมีการพัฒนาสังคมต่ำกว่าระดับมาตรฐานของเครื่องชีวิตความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ภูมิภาคต่าง ๆ ควรมีนโยบายของตนเองโดยใช้ทรัพยากรที่จัดสรรให้ ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ดัชนีทางสังคมเกือบทุกเรื่องลดลง แต่ความความแตกต่างทางเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น (Khan, 1990)

ในช่วงทศวรรษ 1980-1990 มีประเด็นใหม่ ๆ ที่เพิ่มขึ้นในเครื่องชี้วัดทางสังคม ดังที่ สุภาภัก์ จันทวานิช และวิศนี ศิทธระภูถ (2539: 49-52) ได้รวบรวมไว้ คือ ประเด็นเรื่อง สิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมของสตรีและความเท่าเทียมทางเพศ สิทธิเสรีภาพ และประชาสังคม (Civil Society) ได้มีการประชุมและระบุนโยบายละเอียดเกี่ยวกับประเด็นเหล่านี้ดังต่อไปนี้ ผลการประชุมด้านสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา (Earth Summit on Environment and Development) ในปี 1992 ทำให้มีการลงนามในอนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ (Climate Change) และความหลากหลายทางชีวภาพ (Biological Diversity) โดย 153 ประเทศซึ่งการประชุมครั้งนั้นเน้นมลพิษ 4 ด้าน คือ ด้านน้ำ ด้านดิน ด้านอากาศ และด้านเสียง ซึ่งทำให้ชีวิตไม่ปลอดภัย มลพิษด้านน้ำเกิดจากการปล่อยน้ำเสียของอุตสาหกรรมและการขาดแคลนน้ำ มลพิษด้านดิน เกิดจากการสึกกร่อนของหน้าดินที่มีความอุดม เป็นผลจากการตัดต้นไม้ ทำลายป่าเป็นส่วนใหญ่ สำหรับมลพิษด้านอากาศและด้านเสียงก็เป็นผลจากอุตสาหกรรมและการกลายเป็นชุมชนเสียง ได้มีการกำหนด Agenda 21 ขึ้น Agenda 21 เป็นแผนแม่บทของการรักษาสิ่งแวดล้อมโลก ซึ่งประกาศใช้หลังการประชุมสหประชาชาติเรื่องสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาในปี 1992 แผนนี้มุ่งเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืนและความเสมอภาค การมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคล และกลุ่มสังคมในการรักษาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะสตรีในการจัดการเรื่องสิ่งแวดล้อม เพราะสตรีเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Ecosystem) สูงมาก ในด้านบทบาทของสตรีก็ได้เกิดขบวนการสิทธิสตรีและนำเรื่องบทบาทของสตรีในการพัฒนาสังคมมาพิจารณา ได้มีการกำหนดให้ปี ค.ศ. 1975-1984 เป็น ทศวรรษของสตรี และได้มีการประชุมครั้งสำคัญ ๆ เช่น World Conference on Women ครั้งที่ 3 ที่กรุงไนโรบี ปี ค.ศ. 1985 และมีการจัดครั้งที่ 4 ที่กรุงปักกิ่ง ทำให้เกิดโครงการ Women in Development (WID) ขึ้นในองค์กรพัฒนาหลายแห่ง และเริ่มมีการนำการมีส่วนร่วมของสตรีในด้านต่าง ๆ ตลอดจนบทบาททางเพศที่เท่าเทียมกันในครอบครัวและในสังคมมาเป็นเครื่องชี้วัดสังคม

สำหรับเรื่องสิทธิมนุษยชนได้มีการเน้นสิทธิมนุษยชนในฐานะที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของการพัฒนาสิทธิมนุษยชนซึ่งมีความเป็นมาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และเป็นการประนีประนอมระหว่างมหาอำนาจ 2 ฝ่ายที่ชนะสงครามร่วมกัน คือ ฝ่ายเสรีนิยม และฝ่ายสังคมนิยม ทั้งสองฝ่ายต่างมีจุดเน้นในเรื่องสิทธิต่างกัน กลุ่มประเทศเสรีนิยมเน้นสิทธิราษฎรและสิทธิทางการเมือง แต่กลุ่มประเทศสังคมนิยมเน้นสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ได้มีการประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนตั้งแต่ปี ค.ศ. 1948 ต่อมาปี ค.ศ. 1966 เปลี่ยนเป็นกติกาสิทธิระหว่างประเทศ และมีรัฐต่าง ๆ ร่วมลงนามถึง 35 ประเทศ ในปี ค.ศ. 1976 (ประเทศไทยมิได้ร่วมลงนามด้วย)

ในด้านทศวรรษ 1990 เมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลง ได้มีความพยายามสนับสนุนเรื่องสิทธิมนุษยชนมากขึ้น และได้แยกย่อยเป็นสิทธิของผู้ด้อยโอกาสกลุ่มต่าง ๆ เช่น สตรี เด็ก คนพิการ ชนกลุ่มน้อย การเน้นเรื่องสิทธิมนุษยชนในฐานะที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของการพัฒนาและมีบทบาทเป็นเครื่องชี้วัดทางสังคมก็เริ่มเกิดขึ้น และมีมาอย่างต่อเนื่อง โดยกลุ่มประเทศเสรีนิยมมักใช้เป็นประเด็นโจมตีกลุ่มประเทศสังคมนิยม ได้มีการประชุมโลกว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (World Conference on Human Rights) ในเดือน มิถุนายน ค.ศ. 1993 ที่กรุงเวียนนา ก่อนหน้านั้นมีการจัดประชุมระดับภูมิภาคในอาฟริกา ละตินอเมริกา เอเชีย และยุโรป ในช่วงปลายปี 1992 ถึงต้นปี ค.ศ. 1993 ก่อนการประชุมระดับภูมิภาคเอเชียจัดขึ้นที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 29 มีนาคม - 21 เมษายน ค.ศ. 1993 ได้มีการจัดทำ Bangkok Declaration ซึ่งระบุว่า สิทธิในการพัฒนาโดยการร่วมมือระหว่างประเทศเป็นสิ่งสำคัญ สิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานควรได้รับการเคารพ และควรมีการจัดตั้งกลไกเพื่อติดตามและดูแล ให้สิทธิดังกล่าวได้รับการปกป้อง อุปสรรคสำคัญของสิทธิในการพัฒนาเกิดจากผลของการพัฒนาทางเศรษฐกิจระดับมหภาคของโลก ซึ่งทำให้ประเทศกำลังพัฒนามีเศรษฐกิจที่ยากจนลง คำประกาศครั้งนี้มีข้อเด่นอยู่ที่การไม่ต้องการให้ประเทศพัฒนาแล้วหรือองค์กรระหว่างประเทศอ้างเงื่อนไขด้านสิทธิมนุษยชนในการให้ หรือไม่ให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศในเอเชีย สำหรับคำประกาศเวียนนา (Vienna Declaration) ซึ่งมีขึ้นหลังการประชุมที่เวียนนา เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน ค.ศ. 1993 ได้กล่าวถึงสิทธิของการพัฒนาว่าเป็น สิทธิมนุษยชน โดยไม่อาจแยกจากกันและกันได้ สิทธินี้ควรได้รับการคุ้มครองทั้งในระดับนานาชาติ ภูมิภาคและระดับประเทศ และจำเป็นต้องมีนโยบายการพัฒนาใหม่ระดับชาติ รวมทั้งต้องมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจแบบใหม่ระหว่างประเทศ ที่เอื้อให้ประชาชนสามารถมีสิทธิพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของเขาไว้ได้

นอกจากนั้น ยังมีการกล่าวเน้น ถึงการปรับปรุงบทบาทและสถานภาพของสตรี ในการพัฒนา และบทบาทอันสำคัญขององค์กรภาคเอกชน หรือองค์กรประชาชนระดับล่าง (Grass-Roots) ในการพัฒนาและการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน กล่าวโดยรวมแล้วเรื่องสิทธิมนุษยชนยังเป็นเรื่องที่จะนำมาสร้างเป็นเครื่องชี้วัดได้ไม่มากนัก เพราะข้อมูลมีลักษณะเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพค่อนข้างมาก

Society for International Development (SID) เป็นองค์กรเอกชนระหว่างประเทศที่ประกอบด้วยหน่วยงานและบุคคลที่สนใจเรื่องการพัฒนาาร่วมเสวนาเพื่อพัฒนาแนวคิดในการดำเนินนโยบายและโครงการพัฒนาในประเทศที่เป็นสมาชิกทั่วโลก SID ได้เคลื่อนไหวในเรื่องเครื่องชี้วัดทางสังคมเช่นกัน ในช่วงปี 1995-1997 SID ได้กำหนดขอบข่ายของการพัฒนาเป็นสาม

ด้าน คือ การติดตามความมั่นคงของชีวิตมนุษย์และการพัฒนา การสร้างเสริมประชาสังคมและการสนับสนุนการพึ่งตนเองของชุมชน และการสร้างพันธมิตรเพื่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งแต่ละด้านมีรายละเอียดดังนี้

1. การติดตามความมั่นคงของชีวิตมนุษย์และการพัฒนา (Monitoring Human Security and Development) SID ได้เริ่มเสนอแนวคิดความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ทั่วโลก (Global Human Security) มาตั้งแต่ปี ค.ศ.1993 โดยเล็งเห็นว่าทุกสังคมในโลกต่างก็จำเป็น ต้องมีความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ในสังคมของตน การพัฒนาจึงจะยั่งยืนอย่างแท้จริง และการติดตามจะต้องใช้วิธีการเฝ้ามองโดยประชาชน (People Watch)

2. การสร้างเสริมประชาสังคมและการสนับสนุนการพึ่งตนเองของชุมชน (Strengthening Civil Society and Promoting Community Self-reliance) เป็นการผลักดันให้ประชาสังคมเข้มแข็งขึ้นเพื่อเป็นพื้นฐานของการพัฒนาและประชาธิปไตย ประชาสังคม ควรร่วมกำหนดลำดับความสำคัญของการพัฒนา

3. การสร้างพันธมิตรเพื่อการเปลี่ยนแปลง (Building Partnerships for Change) เพื่อให้เกิดความมั่นคงของชีวิตมนุษย์และประชาสังคมที่เข้มแข็ง ประชาชนจำเป็นต้องจับมือเป็นพันธมิตรกันในรูปแบบเครือข่าย กลุ่ม สมาคม ตลอดจนกลุ่มที่มีมาแต่เดิม เช่น สมาชิกรัฐสภา ภาคเอกชน และภาคธุรกิจ ฯลฯ ให้เกิดความร่วมมือในสังคมและความร่วมมือระหว่างประเทศ ส่วนหนึ่งจะเป็นการจัดเวทีที่เรียกว่า G-All Global Forum แทนที่ G-7 ซึ่งเป็นเวทีของกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมที่มีบทบาทสูง 7 ประเทศเท่านั้น

1.1 เครื่องชี้วัดทางสังคมของ SID

เครื่องชี้วัดทางสังคม People Watch ของ SID นั้น ได้พยายามเพิ่มตัวชี้วัดใหม่เพิ่มขึ้นจากที่ใช้กันอยู่โดยทั่วไป เช่น Total Quality of Life Index (TQLI) และ Human Security and Development Index (HSDI) และได้กำหนดกรอบตัวชี้วัดที่เห็นว่าควรเก็บรวบรวมเพื่อพิจารณาครั้งรายละเอียดต่อไปนี้

1 ตัวชี้วัดระดับกลุ่ม (Aggregate) ได้แก่ HSDI ซึ่งสร้างขึ้นในระดับประเทศ ภูมิภาค และระดับโลก โดยการคัดเลือกตัวชี้วัดบางตัวทางด้านความมั่นคงและการพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการพัฒนาของปัจเจกบุคคล ส่วน TQLI จะเป็นดัชนีสำหรับอนาคตซึ่งยังไม่มีรายละเอียด HSDI จะประกอบด้วยตัวชี้วัด ประมาณ 12 ตัว

2 ตัวชี้วัดเชิงปริมาณ ได้แก่ ตัวชี้วัดระดับประเทศ ภูมิภาคและระดับโลกซึ่งแสดงระดับต่ำสุดและสูงสุดของความมั่นคงของชีวิตมนุษย์และเป้าหมายการพัฒนา รวมทั้งการเข้าร่วม

เป็นภาคีในสนธิสัญญา อนุสัญญา คำประกาศและข้อตกลงระดับนานาชาติต่าง ๆ ของแต่ละประเทศ มีการใช้สถิติจากองค์กรภาคเอกชน และเน้นเรื่องสวัสดิการสังคมด้วย

3 ตัวชี้วัดที่ไม่ใช่เชิงปริมาณ ขึ้นอยู่กับความพร้อมของข้อมูลของแต่ละประเทศ ส่วนใหญ่จะเป็นการประเมินความเป็นอยู่ที่ดีและคุณภาพชีวิต จะมีการเลือกตัวชี้วัดบางตัวที่เหมาะสมกับคนบางกลุ่มในสังคมแทนการใช้เหมือนกันหมดทั้งประเทศ

4 Indicators of global action ตัวชี้วัดกลุ่มนี้สร้างขึ้นเพื่อประมวลกิจกรรมทั้งหลายที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของชีวิตมนุษย์และการพัฒนาในประเทศอื่น ๆ หรือ ผลกระทบต่อโลกทั้งโลก ตัวอย่างเช่น

4.1 ระดับและลักษณะของความช่วยเหลือแก่รัฐและเอกชนของประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือด้านความมั่นคงของชีวิตมนุษย์และการพัฒนา

4.2 ผลกระทบของกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจ ทั้งภาครัฐและเอกชนต่อความมั่นคงของชีวิตมนุษย์และการพัฒนา

4.3 ผลกระทบของกิจกรรมทางการทหาร การซื้อขายอาวุธ งบประมาณการทหาร ความขัดแย้งที่ใช้กำลังอาวุธ การจัดการด้านความมั่นคงทางการทหาร และการใช้อาวุธพิเศษบางอย่างต่อความมั่นคงของชีวิตมนุษย์และการพัฒนา

4.5 กิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลกระทบทางบวกและทางลบต่อประเทศต่าง ๆ และต่อโลกในแง่สิ่งแวดล้อม

1.2 ดัชนีการพัฒนามนุษย์ (Human Development Index-HDI)

การพัฒนาดัชนีการพัฒนามนุษย์ ริเริ่มโดยโครงการเพื่อการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) โดยในปีค.ศ. 1989 มีคณะทำงานชุดหนึ่งประกอบด้วยนักเศรษฐศาสตร์และผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาได้ริเริ่ม HDI ขึ้นเพื่ออธิบาย ประยุกต์และจัดอันดับประเทศต่าง ๆ ในโลก และจัดพิมพ์ในรายงาน ชื่อ Human Development Report ฉบับแรกออกในปี 1990 (Niels, 1992) เหตุผลและความ

จำเป็นที่ต้องพัฒนา HDI ขึ้นเพราะว่า การวัดความเจริญของประเทศ โดยใช้ GNP ตัวเดียวนั้นคนจำนวนมากไม่เห็นด้วย การวัดการพัฒนาควรครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคม ดังนั้น HDI จึงเป็นทางเลือกของการหาคำตอบในเรื่องนี้

HDI ประกอบด้วย ตัวประกอบพื้นฐาน 3 ประการของการพัฒนามนุษย์นั่นคือ การมีชีวิตที่ยืนยาว ความรู้ และมาตรฐานความเป็นอยู่ ซึ่งการมีชีวิตยืนยาวสามารถวัดได้โดยดูอายุขัย (Life

expectancy) ความรู้ วิชา ได้โดยดูจากอัตราการรู้หนังสือของผู้ใหญ่ และ มาตรฐานความเป็นอยู่ วิชา โดยการคำนวณจากการใช้ฐานผลิตภัณฑ์ในประเทศเบื้องต้นต่อคน (GDP per capita) (UNDP, 1994)

การที่ UNDP เลือกใช้เพียง 3 ตัวประกอบพื้นฐานนี้เพราะสามารถสะท้อนสาระสำคัญทั้งหมดเกี่ยวกับประสบการณ์ของมนุษย์ แต่ก็สามารถใช้เครื่องชี้วัดอื่น ๆ เพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อมูลตามต้องการ จำนวนเครื่องชี้วัดที่มากกว่านี้ไม่จำเป็นว่าจะดีกว่าเสมอไป เพราะบางตัวอาจซ้ำซ้อน และหากเพิ่มตัวแปรก็อาจทำให้ภาพสับสนและเบี่ยงเบนไปจากแนวโน้มหลักได้ HDI จึงเป็นตัวเลือกสำหรับการวัดความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ช่วยให้ประชาชนและรัฐบาลต่าง ๆ ประเมินความเจริญก้าวหน้าของประเทศได้ตลอดเวลาและตัดสินใจจัดลำดับความสำคัญในการกำหนดนโยบาย นอกจากนี้ยังช่วยเปรียบเทียบประสบการณ์ระหว่างนานาประเทศด้วย

ถึงแม้ HDI มีอายุได้เพียงไม่กี่ปี แต่ได้ส่งผลกระทบต่อที่สำคัญในการกำหนดนโยบายด้านการพัฒนามนุษย์ จึงทำให้ดูเหมือนว่าโลกพร้อมแล้วที่จะวัดการพัฒนาโดยมีเครื่องวัด ที่นอกเหนือจาก per capita GNP แท้จริงแล้ว HDI ถูกนำมาใช้ใน 5 เรื่องต่อไปนี้ คือ

1. กระตุ้นให้เกิดการอภิปรายทางการเมืองในระดับชาติทั้งนี้เพราะปฏิกิริยาของประเทศต่าง ๆ เมื่อเห็นรายงาน HDI ประจำปี ก็จะรู้ว่าประเทศของตนก้าวหน้าเพียงใดเมื่อเทียบกับประเทศอื่น ประชาชนสามารถใช้ HDI สนับสนุนหรือไม่สนับสนุนผู้แทน พรรคฝ่ายค้านสามารถนำมาโจมตีพรรครัฐบาล สื่อสารมวลชนและองค์กรเอกชนก็นำมาใช้ได้เช่นกัน

2. เพื่อจัดลำดับความสำคัญในการพัฒนามนุษย์ HDI เน้นให้เห็นว่าแม้แต่ประเทศยากจนที่สุดก็สามารถใช้จ่ายเพื่อปรับปรุงเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพัฒนามนุษย์ได้ การวิเคราะห์ 3 องค์ประกอบของ HDI ช่วยให้พิจารณาได้ว่าเรื่องใดควรนำมากำหนดเป็นนโยบาย มีบางประเทศที่กำหนดยุทธวิธีการพัฒนามนุษย์ไว้โดยเฉพาะคือ บังกลาเทศ บอสวานา โคลัมเบีย อียิปต์ กานา เม็กซิโก ปากีสถาน ติมูเซียเกาะต่าง ๆ ในมหาสมุทรแปซิฟิก และหลายประเทศในอเมริกากลาง

3. ช่วยให้เห็นความแตกต่างภายในประเทศได้มากขึ้น ความแตกต่างเหล่านี้อาจเห็นอยู่แล้ว แต่ HDI ช่วยให้เห็นภาพชัดขึ้นไปอีก ตัวอย่างเช่นในปีค.ศ. 1993 HDI ได้รายงานความแตกต่างในด้านสภาพความเป็นอยู่ของคนในสหรัฐอเมริกา ได้แก่คนผิวดำ ชาติอินอเมริกัน คนขาว ทำให้เกิดการอภิปรายอย่างรุนแรงทางด้านนโยบาย การแบ่งแยกกลุ่มต่าง ๆ ทางสังคม การช่วยให้กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนกดดันเพื่อให้ได้รับทรัพยากรมากขึ้น ทั้งนี้โดยใช้ HDI เป็นเครื่องมือ ทำให้เกิดการพัฒนาร่วมกัน

4. เปิดทางใหม่สำหรับการวิเคราะห์ เนื่องจากมีการใช้ HDI อย่างกว้างขวางในการวิเคราะห์เชิงวิชาการ การรายงาน และสถิติของประเทศ จึงเป็นการช่วยให้เกิดการเปรียบเทียบระหว่างประเทศขึ้นมา

5. กระตุ้นให้เกิดการอภิปรายนโยบายการช่วยเหลือ ประเทศที่เป็นผู้ให้หรือสนับสนุนประเทศอื่น (Donors) สามารถใช้ HDI เป็นฐานในการจัดสรรเงินช่วยเหลือ ซึ่งอาจพิจารณาว่าจะให้กับประเทศที่ HDI ต่ำหรือประเทศที่มีอัตราการปรับปรุง HDI รวดเร็ว หรือควรให้เสมือนเป็นรางวัลกับประเทศที่มี HDI สูงอย่างไรก็ตาม การใช้ HDI ที่ดีที่สุดคือกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางด้านนโยบายความช่วยเหลือมากกว่าจะนำไปเป็นฐานในการจัดสรรงบประมาณความช่วยเหลือ

ถึงแม้ว่า HDI จะมีประโยชน์แต่ก็มีจุดอ่อนดังที่ Niels (1992) เขียนไว้ว่า แม้ว่า HDI จะเป็นนวัตกรรมที่สำคัญของประเด็นด้านสังคมของโลกแต่มีรายละเอียดหลายอย่างที่ควรตรวจสอบก่อนที่จะยอมรับว่าเป็นเครื่องชี้วัดที่เที่ยงตรง ตัวอย่างเช่น อัตราการรู้หนังสือของผู้ใหญ่ ไม่ถือว่าเป็นตัวประกอบที่ดี ทั้งนี้เพราะนิยามของการรู้หนังสือของแต่ละประเทศต่างกันไป นอกจากนี้การวัดที่เป็น จิตวิสัยก็มีความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มตัวอย่างได้ง่าย อนึ่ง HDI ยังได้นิยาม “การพัฒนา มนุษย์” โดยปราศจากข้อโต้แย้งหรือการยินยอมจากสาธารณชน ดังนั้นดังกล่าวควรจะต้องนำมา อภิปรายอย่างกว้างขวาง ก่อนที่จะทำให้ยอมรับกันโดยทั่วไป

โดยสรุป องค์การสหประชาชาติได้แสวงหาวิธีการและส่งเสริมการพัฒนาเครื่องชี้วัด ต่าง ๆ เพื่อวัดการพัฒนา จากจุดเริ่มที่ใช้ GNP ต่อมามีการใช้เครื่องชี้วัดทางสังคม เพื่อวัดความเป็นอยู่ที่ดี และพัฒนา HDI เพื่อวัดการพัฒนามนุษย์ ประกอบด้วยการมีชีวิตยืนยาว ความรู้ และมาตรฐานความเป็นอยู่

1.3 เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตของประเทศเยอรมันนี

เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตของประเทศเยอรมันนี ได้แบ่งเป็นด้านจิตวิสัย (subjective indicators) และด้านวัตถุวิสัย (objective indicators) 4 กลุ่ม ดังนี้

1. ความพึงพอใจในสภาพความเป็นอยู่ (จิตวิสัย) ประกอบด้วยสาระด้าน คุ้มสมรส ชีวิตครอบครัว การจัดการในครัวเรือน การงาน การเป็นแม่บ้าน การแบ่งงานในครัวเรือน มาตรฐานการครองชีพ ที่พักอาศัย การพักผ่อน รายได้ของครัวเรือน สุขภาพ ระบบประกันสังคม การศึกษา ศาสนา ความปลอดภัยของส่วนรวม และการรักษาสิ่งแวดล้อม

2. สภาพความเป็นอยู่ (วัดวิถีชีวิต) ประกอบด้วยสาระในเรื่อง รายได้ (การมีเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ) สุขภาพ (การไปพบแพทย์ การใช้ยา การไปพบแพทย์ควบคู่กับการใช้ยา) การศึกษา (จำนวนปี การศึกษาสูงสุดที่ได้รับ) ตลาดแรงงาน (การมีส่วนร่วมของแรงงาน การจ้างงาน และผู้จ้างงาน) ทักษะและความพึงพอใจต่องาน ที่พักอาศัย การใช้ชีวิตในครัวเรือน (ประเภทของครัวเรือน การแบ่งงานบ้าน) ที่พักอาศัย การใช้ชีวิตในครัวเรือน การแต่งงานและครอบครัว (ความสำคัญ of ครอบครัว ขึ้นตอนชีวิตกับครอบครัว ความขัดแย้งในครอบครัว) แวดวงคนรู้จัก (ความถี่ของการติดต่อกัน) การมีส่วนร่วมทางสังคม (การมีส่วนร่วมทางศาสนา การเมือง การเป็นสมาชิกองค์กรชุมชน การเป็นสมาชิกสหพันธ์กรรมกร การมีส่วนร่วมในกิจกรรมกีฬาและดนตรี แบบแผนการมีส่วนร่วม) การรักษาสิ่งแวดล้อม (การตระหนักเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม ความรู้ที่เข้าร่วมรับผิดชอบ และต้องการรักษาสิ่งแวดล้อม)

3. โครงสร้างสังคม ประกอบด้วย สาระสำคัญต่าง ๆ คือ ช่วงชั้นและการเลื่อนชั้นทางสังคม (การกำหนดช่วงชั้นให้กับตนเอง การเลื่อนชั้นระหว่างช่วงอายุ การเลื่อนชั้นระหว่างช่วงอายุเดียวกัน) กลุ่มสังคมที่มีปัญหา (การกำหนดปัญหาของกลุ่ม การตั้งสมมติฐานของปัญหา) แรงงานต่างชาติ (ความขัดแย้งและการติดต่อระหว่างแรงงานต่างชาติ เครือข่ายของแรงงานต่างชาติ ความประสงค์จะกลับบ้านเกิด เอกตักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์)

4. สังคมและการเมือง สาระสำคัญได้แก่ การเมืองและความเป็นพลเมือง (ศักยภาพที่จะเปลี่ยนแปลงและรับความแปลกใหม่ ความสนใจทางสังคมและการเมือง ความสนใจที่จะมีส่วนร่วมทางสังคมและการเมือง) การปฏิบัติตามหน้าที่ส่วนตัวและส่วนรวม (ใครควรเป็นผู้รับผิดชอบหน้าที่เหล่านี้ บทบาทของรัฐ) (สุภาวศ์ จันทวานิช และวิศนี ศิลดระภูถ, 2539: 108-109)

โดยสรุป เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตของประเทศเยอรมัน แบ่งเป็น 4 ด้าน โดยนำเรื่องจิตวิถีชีวิต และวัดวิถีชีวิตเข้ามาเกี่ยวข้อง คือด้าน ความพึงพอใจในสภาพความเป็นอยู่ (จิตวิถีชีวิต) ด้านสภาพความเป็นอยู่ (วัดวิถีชีวิต) โครงสร้างสังคม และ สังคมการเมือง

1.4 เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตของยูเนสโก (Quality of Life Indicators)

เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตชุดนี้ UNESCO ได้จัดทำ และเสนอไว้ในเอกสารชุดฝึกอบรมบุคลากรด้านการศึกษาคณะเมือง (UNESCO, 1993: 8-9) พัฒนาโดยผู้เชี่ยวชาญเพื่อใช้ในโครงการศึกษาคณะเมืองเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสังคม การเลือกสาระเพื่อให้ประชาชนได้ปรับปรุงมาตรฐานการดำเนินชีวิตนั้นเป็นเรื่องที่ต้องดำเนินการอย่างระมัดระวัง ดังนั้นผู้เชี่ยวชาญที่จัดทำเอกสารชุดนี้จึงกำหนดเกณฑ์การเลือกสาระขึ้นมา ซึ่งมีทั้งสิ้น 11 ประการดังต่อไปนี้

1. ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน โดยการมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินโครงการในทุกขั้นตอน
2. มีประโยชน์โดยตรงต่อผู้เรียน โดยผลผลิตของโครงการต้องเกี่ยวข้องกับความต้องการปัจจุบันของประชาชน ก่อให้เกิดการพัฒนาโดยตรงและเกิดขึ้นทันทีโดยกระบวนการทางการศึกษา
3. มุ่งการพัฒนาและปฏิบัติ โดยเกี่ยวข้องกับการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคม มุ่งความสมจริงและปฏิบัติได้
4. มีระยะเวลาที่ต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จตามกำหนด และสัมพันธ์กับแผนพัฒนาประเทศ หรือชุมชน และสามารถทำให้เกิดผลสมจริงตามช่วงเวลาดังกล่าว
5. สามารถดำเนินการร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ โดยนักการศึกษาซึ่งวางแผนโครงการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตต้องรู้ว่าจะเลือกหน่วยงานใดร่วมบ้าง และร่วมในเรื่องอะไร
6. เกี่ยวกับครอบครัวและชุมชนเพื่อประโยชน์แก่คนทั้งปวง ทั้งนี้เพราะครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานที่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิต ดังนั้นครอบครัวจึงเป็นเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพชีวิต
7. เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้าร่วมโครงการทั้งนี้เพราะกลุ่มที่มีความแตกต่างกันทางด้านวัฒนธรรม ย่อมมีลำดับความต้องการที่จะพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ต่างกัน
8. เหมาะสมที่จะนำมาประยุกต์ให้ เข้ากับวิธีการของการศึกษานอกโรงเรียน และหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่
9. ส่งเสริมให้เกิดขึ้นได้โดยการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยสาระที่ดำเนินการได้โดยการศึกษาทั้งสองระบบสมควรจัดไว้เป็นอันดับแรก
10. สนับสนุนนโยบายชาติ โดยสอดคล้องและช่วยให้นโยบายพัฒนาประเทศโดยรวมประสบความสำเร็จ

จากเกณฑ์ดังกล่าว ได้มีการกำหนดเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตเป็น 5 หมวดหมู่ และมีสาระของเครื่องชี้วัดดังต่อไปนี้

1. ด้านชีวภาพ เป็นสาระที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบพื้นฐานเพื่อการมีชีวิตอยู่รอด และเพื่อคุณภาพชีวิต ได้แก่ ความพอเพียงของอาหาร ความบริสุทธิ์ของอากาศ ความพอเพียงของน้ำ ดินที่สะอาด ความปลอดภัยจากโรคภัย คุณภาพของที่อยู่อาศัย การสุขภาพที่ดี
2. ด้านสังคม สาระสำคัญในกลุ่มนี้คือสิ่งจำเป็นที่จะทำให้เกิดความกลมกลืนในสังคม และความเจริญก้าวหน้า ได้แก่ เสรีภาพในการเลือกและตัดสินใจโดยปลอดภัยจากการถูกกีดกัน คุณภาพของชีวิตครอบครัว กระบวนการทางสังคม ระดับการมีส่วนร่วมในกิจการต่าง ๆ

3. ด้านเศรษฐกิจ สาระสำคัญในกลุ่มนี้มองจากมุมมองของแต่ละบุคคลและสังคม โดยคนต้องการโอกาสที่จะทำงานและมีรายได้พอเพียงที่จะซื้อหาสิ่งที่ต้องการ สังคมโดยรวมได้รับประโยชน์จากการกระจายโอกาสทางด้านเศรษฐกิจ สาระสำคัญ คือ โอกาสในการทำงานและมีรายได้พอเพียง ระดับของการบรรลุความต้องการส่วนบุคคลโดยมีความมั่นคงทางการเงิน ความเป็นธรรมในการ กระจายรายได้ การมีสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างพอเพียง

4. ด้านความเป็นมนุษย์ สาระสำคัญในกลุ่มนี้เกี่ยวข้องกับด้านจิตใจ เช่นค่านิยมและอารมณ์ความรู้สึกว่ามีความสุข ความกลมกลืนภายใน และความรู้สึกในความสำเร็จของสาระสำคัญ คือ ระดับของความสุข ความกลมกลืนภายในจิตใจ ระดับความรู้สึกในความสำเร็จ ระดับความพอใจและความสงบในจิตใจ ความจงรักภักดี คุณธรรมและความอดทน

5. ด้านสิ่งแวดล้อม สาระสำคัญในกลุ่มนี้รวมทั้งสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและมนุษย์ สิ่งแวดล้อมถึงทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดิน อากาศ น้ำ มนุษย์ สัตว์ พืช และอื่น ๆ สิ่งหลังรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่เป็นมนุษย์ และประชากรมนุษย์

โดยสรุป เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตในเอกสารชุดนี้ครอบคลุมการศึกษาด้านการศึกษาต่อเนื่อง เพื่อสนองตอบการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน ของUNESCOนี้ กำหนดขึ้นมาจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ จัดไว้ 5 หมวดหมู่ คือ ด้านชีวภาพ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านความเป็นมนุษย์ และด้านสิ่งแวดล้อม สาระ ดังกล่าวในทางปฏิบัติสามารถกำหนดเป็นตัวชี้วัดย่อย และนำไปใช้เป็นเป้าหมายของการพัฒนา คุณภาพชีวิตตามกรอบการดำเนินงานการศึกษาด้านต่อเนื่องนี้

1.5 เครื่องชี้วัดการพัฒนายั่งยืน (Indicators of Sustainable Development - ISD)

เป็นเครื่องชี้วัดที่จัดทำโดยหน่วยงานขององค์การสหประชาชาติ คือ The United Nations Department for Policy Coordination and Sustainable Development (DPCSD) (gopher://un.or.indicators/ INTERNET) เพื่อตอบสนองต่อการประชุมสิ่งแวดล้อมโลก (Rio Summit) ซึ่งภายหลังการประชุมนี้ก็เกิดการตื่นตัวในเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน เครื่องชี้วัดนี้จึงถือได้ว่าเป็นเครื่องมือสำคัญที่เพิ่มความชัดเจนในเรื่องของการพัฒนายั่งยืน โดยใน Agenda 21 ได้เรียกร้องให้นานาชาติ องค์การระหว่างประเทศและองค์กรเอกชนได้พัฒนาและใช้เครื่องชี้วัดการพัฒนายั่งยืน และในปี ค.ศ. 1995 คณะกรรมการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (The Commission on Sustainable Development) ได้จัดทำเครื่องชี้วัดชุดนี้ขึ้น และนำไปทดสอบ เป็นที่คาดหวังว่าในปี ค.ศ. 2000 ก็จะได้ชุดตัวชี้วัดการพัฒนายั่งยืนที่สมบูรณ์

เครื่องชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนมีจำนวน 130 ตัว แบ่งเป็น 4 กลุ่มใหญ่ คือ

1. เครื่องชี้วัดสาระทางสังคมของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Indicators for social aspects of sustainable development) ประกอบด้วยประเด็นที่สำคัญ คือ การต่อสู้กับความยากจน พลวัตทางด้านประชากรและความยั่งยืน การส่งเสริมการศึกษา การสร้างความตระหนักกับสาธารณสุข และการฝึกอบรม การป้องกันและส่งเสริมสุขภาพของคน และการส่งเสริมการพัฒนาทางด้านการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์อย่างยั่งยืน

2. เครื่องชี้วัดสาระทางด้านเศรษฐกิจของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Indicators for economic aspects of sustainable development) ประกอบด้วยประเด็นที่สำคัญ คือ ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อเร่งให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในประเทศต่างๆ และเชื่อมโยงเข้ากับนโยบายของประเทศ การเปลี่ยนแปลงแผนการบริโภค ทรัพยากรและกลไกทางการเงิน การถ่ายโอนทางด้านเทคโนโลยี ความร่วมมือและการสร้างขีดความสามารถที่ถูกต้องทางด้านสิ่งแวดล้อม

3. เครื่องชี้วัดสาระด้านสิ่งแวดล้อมของการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วยเรื่อง น้ำ ดิน บรรยากาศ และของเสีย สาระสำคัญต่าง ๆ ประกอบด้วย การป้องกันทางด้านคุณภาพและการจัดหาแหล่งน้ำบริสุทธิ์ การป้องกันมหาสมุทร ทะเล และพื้นที่บริเวณชายฝั่ง ดิน วิธีการผสมผสานในการวางแผนและจัดการทรัพยากรดิน การจัดการกับความเสื่อมโทรมทางระบบนิเวศน์ การต่อสู้กับสภาพแบบทะเลทรายและความแห้งแล้ง การส่งเสริมเกษตรกรรมแบบยั่งยืน และการพัฒนาชนบท ทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ การต่อสู้กับการทำลายป่า การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ การจัดการเกี่ยวกับชีวะเทคโนโลยีทางสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง การป้องกันบรรยากาศ การจัดการเกี่ยวกับของเสียแข็ง (solid wastes) และของเสียจากท่อไอโครกที่ถูกต้องทางด้านสิ่งแวดล้อม การจัดการกับสารเคมี (toxic chemicals) อย่างถูกต้องทางด้านสิ่งแวดล้อม

4. เครื่องชี้วัดสาระทางด้านสถาบันสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วยสาระสำคัญ คือ การผสมผสานทางด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาในการตัดสินใจ วิทยาศาสตร์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เครื่องมือและกลไกทางด้านกฎหมายระหว่างประเทศ ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ การสร้างความแข็งแกร่งทางบทบาทของกลุ่มสำคัญต่าง ๆ

โดยสรุป เครื่องชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้ ได้ริเริ่มและจัดทำโดยหน่วยงานขององค์การสหประชาชาติ ที่ดำเนินการเพื่อตอบสนองการประชุมโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อม มีทั้งสิ้น 130 ตัวชี้วัด และได้นำไปทดสอบ คาดว่าจะนำมาใช้ในปี ค.ศ. 2000

จากการศึกษาเครื่องชีวิตทางสังคมของต่างประเทศนั้น อาจสรุปได้ว่าจากจุดเน้นของการพัฒนาเริ่มที่การให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ เครื่องชีวิตในระยะแรกจึงเน้นที่การวัดด้านเศรษฐกิจ ซึ่งใช้ GNP ต่อมาการนิยามของการพัฒนาเปลี่ยนไปเน้นในเรื่องสังคม ดังนั้น เครื่องชีวิตทางสังคมจึงเกิดขึ้น และครอบคลุมสาระที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ที่ดี ความสุข ความสบายในชีวิต และกว้างขึ้นจนครอบคลุมสิ่งแวดล้อม เพราะส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนโดยรวม เมื่อมีการประชุมสิ่งแวดล้อมโลก คำว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเกิดขึ้น ซึ่งต่อมากลุ่มกรรมการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนก็ได้กำหนดเครื่องชีวิตการพัฒนาที่ยั่งยืนจำนวน 130 ตัว และได้มีการนำไปทดสอบคาดว่าจะนำมาใช้ในปี ค.ศ. 2000

2. เครื่องชีวิตทางสังคมของประเทศไทย

เครื่องชีวิตทางสังคมของประเทศไทยได้มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนได้จัดทำขึ้น ซึ่งมีรายละเอียดแตกต่างกันไปตามลักษณะและจุดเน้นการดำเนินงานของหน่วยงานนั้น ต่อไปนี้จะนำเสนอเครื่องชีวิตทางสังคม

2.1 เครื่องชีวิตความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)

การพัฒนาเครื่องชีวิตนี้มีประวัติความเป็นมาและเป็นเครื่องชีวิตที่ถือว่ามีความสำคัญของประเทศไทยมากที่สุด จัดทำโดยคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติซึ่งตั้งขึ้นโดยคณะรัฐมนตรีเพื่อดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทโดยตรง ในปี พ.ศ. 2528 คณะรัฐมนตรีได้ให้ความเห็นชอบโครงการปรัณรงค์คุณภาพชีวิต และประกาศให้มีการรณรงค์คุณภาพชีวิตของประชาชนในชาติ (2528-2530) โดยใช้เครื่องชีวิตความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) 8 หมวด 32 ตัวชีวิต เพื่อใช้วัดคุณภาพชีวิตของคนไทย ต่อมาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ได้มีการปรับปรุงเครื่องชีวิตให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น โดย ได้เพิ่มเป็น 9 หมวด 37 ตัวชีวิตดังต่อไปนี้

หมวดที่ 1 ประชาชนได้กินอาหารที่ถูกสุขลักษณะและเพียงพอกับความต้องการของร่างกาย (อาหารดี) มี 5 ตัวชีวิต

หมวดที่ 2 ประชาชนมีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม (มีบ้านอาศัย) มี 5 ตัวชีวิต

หมวดที่ 3 ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต (ศึกษานามัยถ้วนทั่ว) มี 12 ตัวชีวิต

หมวดที่ 4 ประชาชนมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (ครอบครัวปลอดภัย) มี 2 ตัวชี้วัด

หมวดที่ 5 ประชาชนมีการประกอบอาชีพและมีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีวิต (มีรายได้) มี 1 ตัวชี้วัด

หมวดที่ 6 ครอบครัวสามารถควบคุมช่วงเวลาและจำนวนของการมีลูกได้ตามต้องการ (มีลูกไม่มาก) มี 2 ตัวชี้วัด

หมวดที่ 7 ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาความเป็นอยู่ และการกำหนดชีวิตของตนเองและชุมชน (อยากร่วมพัฒนา) มี 3 ตัวชี้วัด

หมวดที่ 8 ประชาชนมีการพัฒนาจิตใจของตนเองให้ดีขึ้น (หาสุขุณธรรม) มี 5 ตัวชี้วัด

หมวดที่ 9 ประชาชนมีจิตสำนึกและร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มี 2 ตัวชี้วัด (กรมการพัฒนาชุมชน, 2534)

2.2 เครื่องชี้ภาวะเศรษฐกิจและสังคม

ในปี 2530 สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ได้รวบรวมสถิติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาจัดทำ เครื่องชี้วัด เนื่องจากตัวเลขที่มีอยู่สามารถใช้เป็นตัวชี้วัดได้ และทำให้ดูได้ง่ายกว่า เครื่องชี้วัดที่หน่วยงานอื่นจัดทำจุดประสงค์ เพื่อใช้ในการอ้างอิง ติดตามผลการดำเนินงาน และการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศได้ ครั้งแรกสำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้กำหนดเครื่องชี้ภาวะเศรษฐกิจและสังคมขึ้น 11 สาขา 89 ตัวชี้วัด ต่อมาปี พ.ศ. 2537 ได้จัดทำเครื่องชี้ภาวะสังคมขึ้นโดยแยกจากเครื่องชี้ภาวะเศรษฐกิจ และมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในการติดตามและประเมินผลการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมในระยะเวลาที่ผ่านมา และเพื่อเป็นแนวทางในการวางแผน พัฒนาสังคมของประเทศต่อไป โดยมีเครื่องชี้ภาวะสังคม 9 สาขา 113 ข้อ คือ ประชากร 22 ข้อ แรงงาน 16 ข้อ สาธารณสุข 21 ข้อ การศึกษา 14 ข้อ ครอบครัวและครัวเรือน 10 ข้อ เกษะ 11 ข้อ สาขาการใช้เวลา การเล่นกีฬาและการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม 8 ข้อ สวัสดิการทางสังคม 4 ข้อ และสาขา สิ่งแวดล้อม 7 ข้อ (อ้างถึงในสุภาวงศ์ จันทวานิช และวรรณิ ไทยานันท์, 2534: 163)

2.3 เครื่องชี้ภาวะสังคม

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้จัดทำเครื่องชี้ภาวะสังคมติดต่อกันมาทุกปี เพื่อลำดับเหตุการณ์และวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาหนึ่งและเพื่อเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนและ

การประเมินผลการพัฒนาประเทศ และการอ้างอิงทางวิชาการ เครื่องชี้ภาวะสังคมแบ่งเป็น 9 ด้าน คือ ด้านประชากร มี 6 ตัวชี้วัด ได้แก่ อัตราการเพิ่มของประชากร อัตราการเกิดและตาย อัตราการเจริญพันธุ์ทั่วไป อัตราส่วนภาวะเลี้ยงดู ความหนาแน่นของประชากร สัดส่วนของประชากรที่อาศัยในเขตเมือง ด้านสาธารณสุข มี 13 ตัวชี้วัด ได้แก่ อัตราการตายของมารดา อัตราการตายในเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี อัตราการตายของทารกต่ำกว่า 1 ปี อัตราการตายเนื่องจากอุบัติเหตุ อัตราผู้เข้ารับบริการวางแผนครอบครัวรายใหม่ โดยวิธีการต่าง ๆ อัตรามารดาที่ได้รับบริการทำคลอด โดยบุคคลที่ได้รับการฝึกหัดในการทำคลอด อัตราตายที่เกิดจากโรคที่ป้องกันได้ อัตราป่วยด้วยโรคที่สำคัญ อัตราการป่วยด้วยโรคเอดส์ อัตราป่วยเป็นโรคภาวะแปรปรวนทางจิตทั่วประเทศ อัตราการฆ่าตัวตาย อัตราการตายด้วยสาเหตุที่สำคัญ และอัตราการเป็นโรคขาดสารอาหารในทารกและเด็กก่อนวัยเรียน ด้านการศึกษา มี 7 ตัวชี้วัด ได้แก่ โครงสร้างประชากรด้านการศึกษา การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน งบประมาณการศึกษาเปรียบเทียบกับผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ การสนับสนุนโรงเรียนเอกชนในด้านการเงิน ค่าใช้จ่ายของรัฐด้านจัดการศึกษา เฉลี่ยต่อหัว และการมีงานทำของผู้สำเร็จอาชีวศึกษา ด้านเศรษฐกิจและสังคม มี 7 ตัวชี้วัด ได้แก่ ดัชนีราคาผู้บริโภค ภาวะการผลิต ผลิตภัณฑ์เฉลี่ยต่อหัวของประชากรไทย รายจ่ายเพื่อการอุปโภคและบริโภค รายได้ รายจ่าย และการออมส่วนบุคคล การบริโภคเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และบุหรี่ และครัวเรือนที่มีเครื่องรับโทรทัศน์ ด้านสวัสดิการสังคม มี 5 ตัวชี้วัด ได้แก่ จำนวนผู้รับการสงเคราะห์ การให้การสงเคราะห์ ค่าใช้จ่ายด้านประชาสงเคราะห์ การสงเคราะห์ผู้มีรายได้น้อยเข้ารับการรักษาพยาบาลโดยไม่เสียค่ารักษา และผู้ประสบอันตรายเนื่องจากการทำงาน ด้านการมีงานทำ มี 7 ตัวชี้วัด ได้แก่ จำนวนและอัตราการว่างงาน อัตราส่วนของผู้ทำงานภาคเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรกรรม อัตราส่วนกำลังแรงงานสตรี อัตราส่วนสตรีที่ทำงานภาคเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรกรรม แรงงานเด็ก การว่างงานตามฤดูกาล สัดส่วนการพิพาทด้านแรงงาน และจำนวนคนไทยที่เดินทางไปทำงานต่างประเทศ โดยผ่านด่านตรวจคนหางานของกรมแรงงาน ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มี 5 ตัวชี้วัด ได้แก่ ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา คดีอุกฉกรรจ์ คดีอาญาที่น่าสนใจบางประเภท ความผิดตามพระราชบัญญัติที่มีโทษทางอาญา ผู้ติดยาเสพติดและความผิดที่เกี่ยวกับยาเสพติด จำนวนผู้ต้องขัง และเด็กและเยาวชนที่ถูกจับกุมตัวส่งสถานพินิจและคุ้มครองกลาง ด้านสถาบันครอบครัว มี 4 ตัวชี้วัด ได้แก่ จำนวนบ้าน จำนวนคนเฉลี่ยต่อบ้าน อัตราการจดทะเบียนสมรส และอัตราการจดทะเบียนหย่า ด้านภาวะมลพิษ มี 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ คุณภาพน้ำโดยเฉลี่ยในแม่น้ำเจ้าพระยาในช่วงน้ำน้อย คุณภาพอากาศบริเวณสถานีตรวจวัดคุณภาพอากาศในกรุงเทพมหานคร และคุณภาพเสียงบริเวณสถานีตรวจวัดระดับเสียงในกรุงเทพมหานคร (สศช. 2537)

2.4 เครื่องชี้วัดในโครงการแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง

ในปี 2530 ซึ่งเป็นปีเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 5 รอบของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรีได้จัดทำโครงการแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เพื่อให้ทุกตำบลทั่วประเทศอย่างน้อยตำบลละ 1 หมู่บ้านพัฒนาถึงระดับที่เป็นแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง หมู่บ้านบางแห่งปฏิบัติได้ผลน่าพอใจ โครงการนี้มีเครื่องชี้วัด ได้แก่ มีสุขภาพแข็งแรง เข้มแข็ง ปราศจากโรคภัย มีปัญญา มีความรู้ความสามารถที่จะพัฒนาตนเอง มีความเป็นอยู่ที่ดีตามสมควรแก่อัตภาพ มีจำนวนบุตรพอดี มีรายรับสูงกว่ารายจ่าย มีศีลธรรม คุณธรรม เมตตาธรรม ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน มีการจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรประชาชน และมีการศึกษา (สำนักงานกฤษฎีกา, 2530 อ้างถึงใน สุภางค์ จันทวานิช และ วรณี ไทยานันท์, 2539:164-165)

2.5 ตัวชี้วัดของกระทรวงสาธารณสุข

กระทรวงสาธารณสุขได้จัดทำเครื่องชี้วัดในโครงการต่าง ๆ ดังนี้

1. ตัวชี้วัดการเฝ้าระวังและติดตามทางโภชนาการในเด็กแรกเกิด เริ่มในปี 2525 โดยการเฝ้าระวังและติดตามทางโภชนาการในเด็กแรกเกิดถึงอายุ 60 เดือน ทางด้านโภชนาการตามแนวทางสาธารณสุขมูลฐาน ดูแลและปรับปรุงแก้ไขภาวะโภชนาการอย่างต่อเนื่อง เครื่องชี้วัดเป็นกราฟ 4 ระดับ คือ ระดับ 1 (เริ่มผิดปกติ) ระดับ 2 (อันตราย) ระดับ 3 (อันตรายมาก) เมื่อมีการขังน้ำหนักและวัดส่วนสูงเด็กและบันทึกลงบัตรบันทึกการเจริญเติบโตแล้ว ก็จะทราบได้ทันทีว่าเด็กอยู่ในเกณฑ์ใด แต่ปัญหาก็คือ แม่ไม่ค่อยพาถูกไป เนื่องจากความยากจน อยา บ้าง อยู่ไกล ใช้บัตรสุขภาพไม่ถูกต้อง ฯลฯ

2. ตัวชี้วัดสถานภาพงานอนามัยแม่และเด็กในแผนพัฒนาฉบับที่ 7 จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มารดาและทารกมีสุขภาพดีถ้วนหน้า เด็กเกิดรอดและปลอดภัย เติบโต มีพัฒนาการทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม เหมาะสมตามวัย

4. โครงการสุขภาพดีถ้วนหน้า (Health for All by the Year 2000) ประกอบด้วยเกณฑ์ที่วัดสุขภาพดีถ้วนหน้าในระดับ หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด

5. การพึ่งตนเองทางสาธารณสุขมูลฐานในหมู่บ้าน จัดทำโดยสำนักงานคณะกรรมการสาธารณสุขมูลฐาน กระทรวงสาธารณสุข เน้นเรื่องการดูแลสุขภาพอนามัยตนเอง โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ จากหัวหน้าครัวเรือน หรือสมาชิกเพื่อประโยชน์ต่อการเรียนรู้ปัญหาต่าง ๆ และหาวิธีแก้ปัญหาร่วมกัน (กระทรวงสาธารณสุข, 2537, อ้างถึงใน สุภางค์ จันทวานิช และ วรณี ไทยานันท์, 2539: 167)

โดยสรุป กระทรวงสาธารณสุขนับว่าเป็นหน่วยงานที่ได้พัฒนาเครื่องชี้วัด ตลอดจน กำหนดเกณฑ์สำคัญต่าง ๆ เพื่อเป็นตัวบ่งชี้ผลการดำเนินงานด้านสาธารณสุข ซึ่งมีเป้าหมายคือการ มี สุขภาพอนามัยที่ดีของประชาชนทุกวัยนั่นเอง

2.6 เครื่องชี้วัดของกรมประชาสงเคราะห์

เครื่องชี้วัดที่ กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมได้ดำเนินการ ในโครงการส่งเสริมสวัสดิการสังคมระดับครัวเรือนทั่วประเทศ เพื่อค้นหาข้อมูลผู้ด้อยโอกาส และ การกระจายตัวของกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการให้สงเคราะห์ ตัวชี้วัดที่จัดทำ ได้แก่ ตัวชี้วัดคุณลักษณะ พื้นฐานของครอบครัวผาสุก ซึ่งมี 4 หมวด 20 ตัวชี้วัดดังต่อไปนี้ (กรมประชาสงเคราะห์, 2537)

หมวดที่ 1: ครัวเรือนมีองค์ประกอบสมบูรณ์ มี 7 ตัวชี้วัดคือ

1. มีสมาชิกอย่างน้อยพ่อ แม่ ลูก ในแต่ละครอบครัวอยู่พร้อมหน้าอย่างเป็นถาวร
2. มีสมาชิกอยู่ในวัยแรงงานหาเลี้ยงครอบครัว
3. เด็กอายุแรกเกิดถึง 14 ปี อยู่ร่วมกับพ่อ แม่
4. ไม่มีสมาชิกที่พิการทางกาย ทางจิต หรือทางสติปัญญา จนช่วยเหลือตนเองไม่ได้
5. ไม่มีสมาชิกที่เจ็บป่วยเรื้อรัง ช่วยเหลือตนเองไม่ได้
6. ไม่มีเด็กกำพร้า
7. ไม่มีเด็กถูกทอดทิ้ง

หมวดที่ 2: ครัวเรือนมีสัมพันธภาพที่อบอุ่น มี 3 ตัวชี้วัด

8. เด็กในครัวเรือนไม่เคยหนีออกจากบ้าน
9. ผู้สูงอายุได้รับการดูแลเอาใจใส่
10. สมาชิกในครัวเรือนปฏิบัติต่อกันด้วยความรัก และปรับทุกข์เฉลี่ยสุขกันอย่างมีเหตุผล

หมวดที่ 3: ครัวเรือนสุขสมบูรณ์ ช่วยตัวเองได้

11. มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย
12. รายได้หรือผลิตผลเพียงพอใช้ในครัวเรือน
13. ครัวเรือนมีรายได้ตามความจำเป็นพื้นฐาน
14. สมาชิกในครัวเรือน อายุ 14-50 ปี สามารถอ่านออก เขียนได้ทุกคน
15. สมาชิกในครัวเรือนรู้เรื่องการป้องกัน และรักษาสุขภาพอนามัย
16. สมาชิกในครัวเรือน ได้รับสิทธิในฐานะเป็นพลเมืองไทยตามกฎหมาย
17. สมาชิกในครัวเรือนรู้จักใช้สิทธิขั้นพื้นฐาน

หมวดที่ 4: ครูวีรสามารถให้บริการของรัฐ มี 3 ตัวชี้วัด

18. สมาชิกในครัวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่มหรือชมรม
19. ครูวีรรู้แหล่งบริการทางสังคม
20. มีความสามารถไปรับบริการตามสิทธิขั้นพื้นฐาน

2.7 ดัชนีทางการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดดัชนีทางการศึกษาและที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในแต่ละระดับ และประเภทการศึกษา ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2527 โดยได้กำหนดดัชนีทางการศึกษาขึ้น รวม 8 กลุ่ม ดังนี้ คือ ดัชนีระดับก่อนประถมศึกษา ดัชนีระดับประถมศึกษา ดัชนีระดับมัธยมศึกษา ดัชนีระดับอุดมศึกษา ดัชนีระดับอาชีวศึกษา โดยแยกเป็นดัชนีหลัก 132 ดัชนี และดัชนีย่อย 973 ดัชนี อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ หน่วยงานก็ได้พิจารณาทบทวนกรอบดัชนีดังกล่าว (สทศ, 2535)

2.8 ตัวชี้วัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน

กรมการศึกษานอกโรงเรียน เป็นหน่วยงานที่ได้จัดทำตัวชี้วัดต่าง ๆ เพื่อใช้ในกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน ตัวอย่างตัวชี้วัดที่ หน่วยงานจัดทำ มี อาทิ เช่น ตัวชี้วัดเกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำในการประเมินคุณภาพของกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน จัดทำโดยหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2537: 9-11) โดยได้นิยาม และมีรายละเอียด ของตัวชี้วัดดังนี้

“ตัวชี้วัด” หมายถึงสิ่งบอกปัจจัยป้อน กระบวนการ ผลผลิต ทั้งปริมาณและคุณภาพ สามารถบอกระดับความสำเร็จได้

การกำหนดตัวชี้วัดแต่ละปัจจัยป้อนในแต่ละระดับ ได้จากการศึกษาสภาพปัญหา การจัดการศึกษาของแต่ละกิจกรรม การกำหนดนโยบาย ทิศทางการพัฒนาการศึกษา สังคม การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของประเทศ การจัดหลักสูตรต่าง ๆ ที่กรมกำหนด คุณลักษณะของผู้สำเร็จการศึกษา ตลอดจนแนวปฏิบัติ ที่เอื้อต่อการเกิดประโยชน์สูงสุดในการจัดการศึกษา ฉะนั้นตัวชี้วัดจึงต้องกำหนดทั้งปัจจัยป้อน กระบวนการ และผลผลิต แต่ในระยะเริ่มแรกของโครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษานอกโรงเรียน เน้น 4 ปัจจัยป้อน ได้แก่ นักศึกษา ครู สื่อ และอาคารสถานที่ ปัจจัยป้อนดังกล่าวมีตัวชี้วัด 10 ตัวดังต่อไปนี้ ปัจจัยป้อนด้านนักศึกษา ตัวชี้วัด ได้แก่ การเข้าเรียนการพบกลุ่มของนักศึกษา การเข้าสอบของนักศึกษา ผลการสอบของนักศึกษา คุณธรรม

จริยธรรมของนักศึกษา ปึงจัยป้อนด้านครู ได้แก่ การมาปฏิบัติหน้าที่สอน/พบกลุ่มของครู การจัดทำแผนการสอน/พบกลุ่มของครูการจัดบริการแนะแนวของครู การวัดผลและประเมินผลระหว่างภาคเรียนของครู ปึงจัยด้านสื่อ ได้แก่ ความเพียงพอของสื่อ ปึงจัยด้านอาคารสถานที่ ได้แก่ แสงสว่าง

ในการพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอจะต้องพิจารณาว่า ตัวชี้วัดใด มีค่าต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน ต้องนำตัวชี้วัดนั้นมาวิเคราะห์หาสาเหตุเพื่อหาแนวทางปรับปรุงแก้ไขปัญหาการเรียนของนักศึกษา เช่นถ้าพบว่าผลการเรียนของนักศึกษาดำกว่าเกณฑ์ที่กำหนดก็ต้องวิเคราะห์สาเหตุ ปัญหาที่พบในกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนเมื่อนำตัวชี้วัดนี้ไปใช้ มีดังนี้ ปัญหาด้านครู ได้แก่ ไม่มีการแนะแนว ขาดเทคนิคการสอน มาสอนไม่สม่ำเสมอ ไม่ทำแผนการสอน ด้านนักศึกษา ได้แก่ ไม่สนใจการเรียน ความรู้พื้นฐานต่ำ มาเรียนไม่สม่ำเสมอ ด้านสื่อ ได้แก่ สื่อที่ใช้ไม่มี คุณภาพ สื่อไม่เพียงพอ ไม่มีแผนการบริการสื่อ ด้านอาคารสถานที่ ได้แก่ แสงสว่างไม่เพียงพอ สภาพไม่เหมาะสมใช้เป็นที่เรียน

โดยสรุป ตัวชี้วัดที่หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการศึกษานอกโรงเรียนจัดทำนี้ เพื่อช่วยในการพัฒนาคุณภาพการศึกษานอกโรงเรียน ตัวชี้วัด ใช้เพื่อบอกสภาพของปึงจัยป้อน กระบวนการผลิต และระดับความสำเร็จของการศึกษา แต่ในระยะเริ่มต้น ได้เน้นตัวชี้วัดปึงจัยป้อน เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์กระบวนการเรียนการสอน ที่จะส่งผลถึงผลผลิตในที่สุด

การดำเนินการสร้างเครื่องชี้วัดนี้ นอกจากหน่วยงานของรัฐได้ให้ความสำคัญจัดทำเครื่องชี้วัดแล้ว ก็มีเครื่องชี้วัดที่จัดทำ หรือนำเสนอโดยองค์กรเอกชน หรือผู้ที่มีความสนใจเรื่องนี้ เครื่องชี้วัดดังกล่าวมีดังนี้

2.9 เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตของหญิงไทย

มูลนิธิเพื่อนหญิง ได้จัดทำเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตของหญิงไทยในภาพรวม เพื่อเสนอต่อหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องและเป็นแนวทาง เป้าหมายในการดำเนินโครงการของมูลนิธิเอง รายละเอียดสรุปได้ดังนี้ (อ้างถึงใน สุรางค์ จันทวานิช และวรรณี ไทยานันท์, 2534: 177-178)

1. หมวดค่าจ้าง- แรงงานสตรีควรมีค่าจ้างที่เพียงพอต่อการยังชีพ
2. หมวดศูนย์เลี้ยงดูเด็ก-สตรีที่ออกไปทำงาน ควรมีศูนย์รับเลี้ยงเด็กให้ได้รับความปลอดภัย และเพื่อจะได้อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว ซึ่งนายจ้างหรือรัฐควรรหาได้

3. หมวดกฎหมายสวัสดิการสังคม โดยเฉพาะกลุ่มผู้ด้อยโอกาสเพื่อครอบครัวมั่นคงแข็งแรง
4. หมวดความปลอดภัยทางเพศของสตรี- ทั้งในที่ทำงาน ที่พัก ที่เรียน การเดินทาง มีโอกาสก้าวหน้าในการทำงาน
5. หมวดการไม่ถูกล่อลวงมาค้าประเวณี- โดยไม่ทราบว่าจะให้ทำงานอะไร และไม่ทราบสภาพการทำงาน เช่นความมีอิสระ การกักบริเวณ การทารุณ รัฐจึงควรสร้างงานที่เป็นอาชีพ หรือเพิ่มทักษะการทำงานให้ และมีกฎหมายที่ทันต่อเหตุการณ์
6. หมวดสุขภาพผู้หญิง- ในการทำงานนายจ้างควรคำนึงถึงสุขภาพสตรี เช่นการตั้งครรภ์ การมีรอบเดือน โดยไม่ตัดสิทธิ หรือลดค่าจ้าง ในกรณีการทำแท้ง รัฐควรมีสวัสดิการให้การศึกษา และหามาตรการแก้ไขที่ดีกว่าปัจจุบัน
7. หมวดการเข้าร่วมพัฒนาวางแผน- สตรีควรได้รับข้อมูลข่าวสาร ในการส่งเสริม ให้ได้เข้าร่วมในงานพัฒนาและวางแผนให้มากขึ้น

2.10 เครื่องชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน

ในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชนนั้น อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540: 97-98) เสนอว่า การดำเนินงานของโรงเรียนและชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนนั้นจะบรรลุเป้าหมายเพียงใด อาจพิจารณาจากเครื่องชี้วัดต่อไปนี้

1. โครงสร้างของความสัมพันธ์ การดำเนินงานควรก่อให้เกิดเงื่อนไข หรือผลที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการเปลี่ยนแปลงจากแบบแนวตั้ง มาเป็นโครงสร้างแบบแนวราบระหว่าง โรงเรียนกับชุมชน ครูกับผู้ปกครอง (ชาวบ้าน) และโรงเรียน ชุมชน และภาคอื่น ๆ

1.1 เครื่องชี้วัดโครงสร้างแบบแนวตั้ง คือ

- 1.1.1 ความสัมพันธ์มีลำดับชั้น โดยที่แต่ละชั้นมีอำนาจแตกต่างกันมาก
- 1.1.2 คนส่วนน้อย (ชั้นบน) มีอำนาจมากกว่าคนส่วนใหญ่ (ชั้นล่าง)
- 1.1.3 การตัดสินใจเกิดขึ้นจากชั้นบนลงมาชั้นล่าง
- 1.1.4 ชั้นล่างมีส่วนร่วมคิด ร่วมเสนอความเห็นน้อย มีผลต่อการตัดสินใจน้อย
- 1.1.5 ผู้นำมีน้อย ไม่หมุนเวียน การตัดสินใจขึ้นกับผู้นำหรือการชี้นำ

1.2 เครื่องชี้วัดโครงสร้างแบบแนวราบ คือ

- 1.2.1 ความสัมพันธ์ไม่มีลำดับชั้น หรือมี แต่อำนาจไม่แตกต่างกันมาก เป็นการแบ่งลำดับชั้นเพื่อประโยชน์ของการแบ่งหน้าที่(กรรมการกับสมาชิก) ชั้นล่างแม้มีอำนาจน้อยกว่า แต่สามารถตรวจสอบชั้นบนได้

- 1.2.2 การตัดสินใจเกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของทั้งหมด
- 1.2.3 ทุกส่วนมีการร่วมคิด ร่วมเสนอความเห็น อย่างเสมอภาค
- 1.2.4 ผู้นำมีการหมุนเวียน ไม่ผูกขาด และมีบทบาทในการประสานงานมากกว่า
ผู้นำ

2. เครื่องชี้วัดความสามารถในการจัดการ

การดำเนินงานต้องมีประสิทธิภาพ และความยั่งยืนในการบริหารจัดการ การทำงานจึงจะนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการได้ เครื่องชี้วัดคือ

- 2.1 การดำเนินงานมีการวางแผนที่ชัดเจน(ใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร
แหล่งงบประมาณ)
- 2.2 มีระบบการประชุม การติดตามผล การประเมินผลที่ต่อเนื่อง
- 2.3 มีกระบวนการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิด ความเห็น ฯลฯ ในการดำเนินงาน
ไม่ใช้การชี้มา สั่งการ รวบอำนาจ
- 2.4 ผู้นำ หรือกลุ่มผู้นำ มีการหมุนเวียน เปลี่ยนถ่าย ไม่มีลักษณะยึดที่ตัวบุคคล
- 2.5 ทักษะการในการดำเนินงานมีการเพิ่มขึ้น เช่น ทุน บุคคล ความรู้
- 2.6 สามารถแก้ปัญหา อุปสรรคของการบริหารจัดการได้

3. เครื่องชี้วัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต-ชุมชน

- 3.1 ฐานการเรียนรู้ ขยายจากโรงเรียน ไปสู่การเรียนรู้จากครอบครัว ชุมชน นอก
ชุมชน ธรรมชาติ ฯลฯ จากครู ไปสู่บุคคลอื่น ๆ ในชุมชน นอกชุมชน
- 3.2 เนื้อหาของการเรียนรู้ มีเรื่องของวิถีชีวิตในท้องถิ่น ทั้งอาชีพ วัฒนธรรม สิ่ง
แวดล้อม นิเวศวิทยาชุมชน ทักษะการธรรมชาติ ฯลฯ
- 3.3. กระบวนการเรียนรู้ ศึกษาจากชีวิตจริง ของจริง ในชุมชน โดยให้โอกาส
การเรียนรู้ด้วยการคิดเอง หาคำตอบเอง ฯลฯ มากกว่าการบอกของครู และส่งเสริมการแลกเปลี่ยน
การเรียนรู้ระหว่างผู้เรียน และระหว่างครู-นักเรียน
- 3.4 บทบาทของครูเปลี่ยนไปจากผู้ร่วมศูนย์ความรู้ เป็นผู้สร้างเงื่อนไขของการ
เรียนรู้ให้แก่เด็ก และกระตุ้นการเรียนรู้
- 3.5 ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในวิถีชีวิตของชุมชนมากขึ้น มีความรู้ที่จะเอาไป
ใช้ในชีวิตของตนเองได้โดยตรง (เช่น รู้จักใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น เพื่อการกินอยู่ อาชีพ)
- 3.6 ครูและผู้เกี่ยวข้องกับการให้การศึกษา (ผู้นำ ผู้ปกครอง ฯลฯ) มีความรู้เพิ่ม
ขึ้นเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ

4. ตัวชี้วัดศักยภาพความเข้มแข็งของชุมชน

- 4.1 ชุมชนมีความสามารถเพิ่มขึ้นจากเดิมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น (เช่น แก้ปัญหาได้เร็วขึ้น มีวิธีการแก้ปัญหาเพิ่มขึ้น ฯลฯ)
- 4.2 เกิดโครงสร้างของความร่วมมือแบบแนวราบเพิ่มขึ้น ในความสัมพันธ์ด้านต่าง ๆ ของชุมชน
- 4.3 เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายมากขึ้นในชุมชน เพื่อลดการพึ่งพิงภายนอกให้น้อยลง
- 4.4 การบริโภคเปลี่ยนแปลงไป จากเงินออม หนี้สิน การพนัน ยาเสพติด หรืออบายมุข การบริโภค อุปโภคทรัพยากรท้องถิ่น
- 4.5 กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติมีเพิ่มมากขึ้นโดยไม่จำกัดที่คนกลุ่มเดียว
- 4.6 ความสัมพันธ์เชิงสังคมมากขึ้น จากกรณีขัดแย้งลดน้อยลง ความร่วมมือในกิจกรรมที่ไม่มีรายได้-ผลประโยชน์ มีเพิ่มขึ้น
- 4.7 การปฏิสัมพันธ์ภายในชุมชนมีเพิ่มมากขึ้น จากกิจกรรมและการเข้าร่วมกิจกรรมของคนในชุมชน

โดยสรุป เครื่องชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน ดังกล่าว ใช้เพื่อเป็นแนวทางให้หน่วยงานที่จัดการศึกษาใช้เป็นแนวทางสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วย ตัวชี้วัดย่อย จากด้านหลัก สามด้าน คือ ด้านเครื่องชี้วัดด้านโครงสร้างความสัมพันธ์ ซึ่งแยกเป็นเครื่องชี้วัด โครงสร้าง แนวตั้ง และเครื่องชี้วัดโครงสร้างแบบแนวราบ เครื่องชี้วัดความสามารถในการจัดการ และเครื่องชี้วัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิตของชุมชน

จากการศึกษาเอกสารเครื่องชี้วัดทางสังคมของต่างประเทศ และของประเทศไทย พบว่า มีหน่วยงาน และองค์กรในระดับนานาชาติ และระดับประเทศ ทั้งองค์กรภาครัฐ องค์กรเอกชน และตลอดจนถึงระดับบุคคลที่ได้จัดทำเครื่องชี้วัดต่าง ๆ จากความสนใจในการจัดทำเครื่องชี้วัด การพัฒนาที่เน้นเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ ต่อมาได้ขยายขอบข่ายการวัดการพัฒนากว้างขึ้น โดยครอบคลุมสาระต่าง ๆ ทางด้านสังคม ประเด็นการวัดความเป็นอยู่ที่ดี รวมถึงการมีสุขภาพอนามัย สิ่งแวดล้อมที่ดี และด้านอื่น ๆ และเมื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมขยายตัวมากขึ้นส่งผลกระทบต่อทางด้านสิ่งแวดล้อม ดังนั้นเครื่องชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเกิดขึ้น และสำหรับการใช้เครื่องชี้วัดนั้น มีการใช้ตั้งแต่ระดับนานาชาติ ระดับประเทศ จนถึงระดับชุมชน ครัวเรือน และบุคคล เป็นการใช้เพื่อวัดการพัฒนา และกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาด้วยการริเริ่มดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความผูกพันในการอยู่ร่วมกันของผู้คนในสังคม

**ตอนที่ 2: การศึกษาภาคสนามเพื่อสร้างเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและดัชนิตามแนวคิดการ
พัฒนาที่ยั่งยืนในเขตอุตสาหกรรม**

การนำเสนอในตอนนี้แยกเป็น 2 กรณี คือ กรณีที่ 1 ชุมชนอุตสาหกรรม 1 จังหวัดนครปฐม
และ กรณีที่ 2 ชุมชนอุตสาหกรรม 2 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กรณีที่ 1: ชุมชนอุตสาหกรรม 1

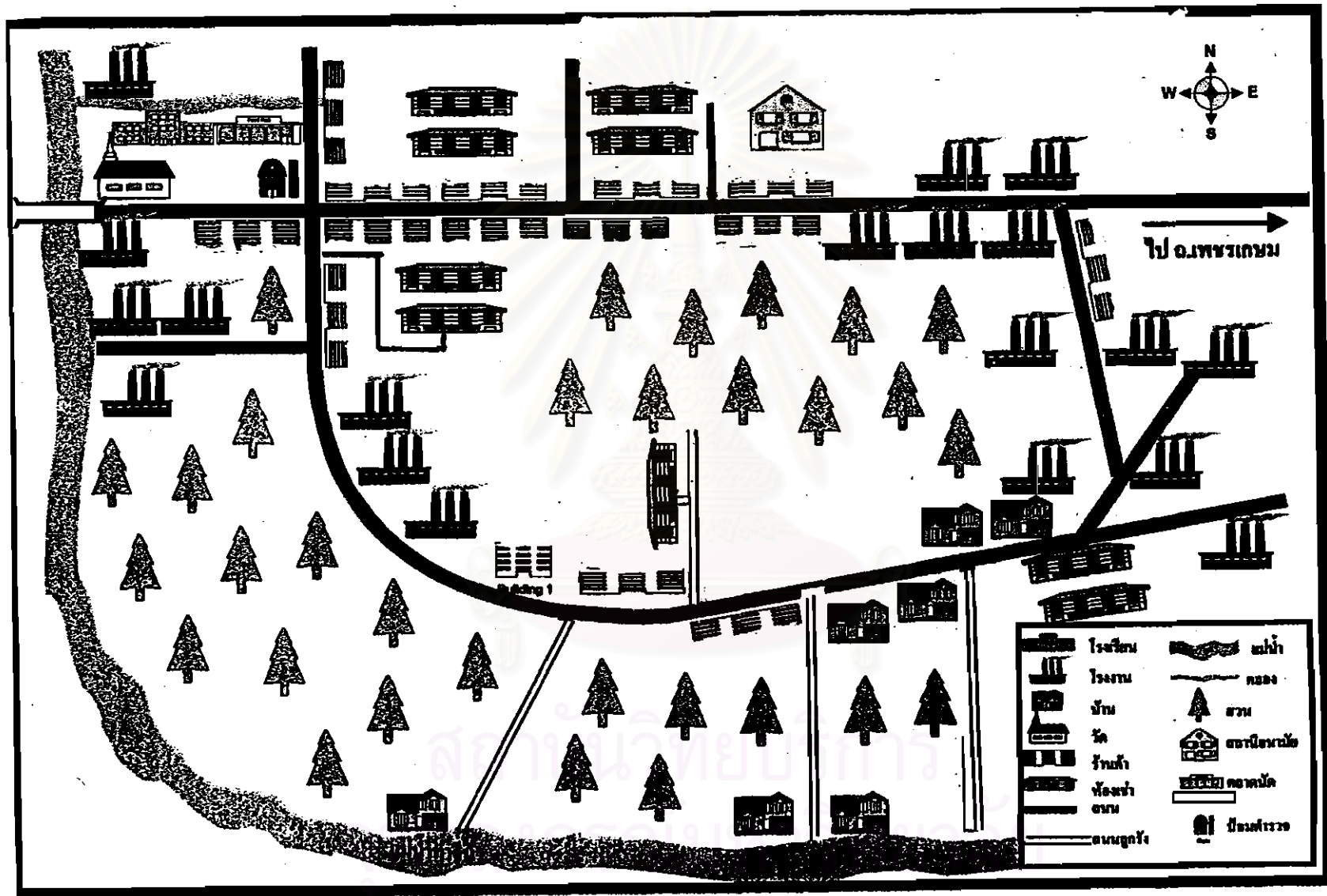
1. ข้อมูลสภาพพื้นฐานของชุมชนและประชากร

1.1 พื้นที่และอาณาเขต ชุมชนอุตสาหกรรม 1 อยู่ในพื้นที่เขตปริมณฑลกรุงเทพมหานคร
ระยะทางจากกรุงเทพ ฯ ไปตามถนนเพชรเกษมประมาณ 20 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากถนนเพชร
เกษมเข้าไปในซอยซึ่งเป็นถนนลาดยาง 3 กิโลเมตร เป็นชุมชนในเขตสุขาภิบาล ตั้งอยู่ทางด้าน
ตะวันออกของแม่น้ำท่าจีน โดยมีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอีกตำบลหนึ่ง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับชุมชนในเขตสุขาภิบาล
ทิศใต้	ติดแม่น้ำท่าจีน
ทิศตะวันตก	ติดแม่น้ำท่าจีน

ชุมชนเป็นที่ตั้งของโรงงานจำนวน 24 โรงงาน แต่บางส่วนยังเป็นสวนไม้ผล มีโรงเรียน
สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาหนึ่งแห่งซึ่งเปิดสอนระดับประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนต้น
โรงเรียนแห่งนี้ตั้งอยู่ติดกับวัดสำคัญที่ประชาชนในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงไปทำบุญและพักผ่อน
เพราะมีความร่มรื่น มีบ่อน้ำซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของเต่าและปลาจำนวนมาก ประชาชนใช้เวลาว่างมา
นั่งพักผ่อน และให้อาหารสัตว์ หน้าวัดติดแม่น้ำท่าจีนซึ่งมีปลาสายตัวโตจำนวนมาก และดู
เหมือนว่าจะเป็นปลาชนิดเดียวกับที่ชีวิตได้กินแม่น้ำบริเวณนี้ ในช่วงวันเสาร์อาทิตย์ บริเวณวัดจัด
เป็นตลาดนัด ประชาชนในพื้นที่และแม่ค้าพ่อค้าจะนำสินค้าซึ่งส่วนใหญ่เป็นของกินของใช้มาขาย
ชุมชนยังมีร้านค้าขายของเบ็ดเตล็ดจำนวนมาก มีห้องเช่าอยู่เป็นหย่อม ๆ เพื่อเป็นที่เช่าอาศัยของคน
งาน มีสถานอนามัยหนึ่งแห่ง มีป้อมตำรวจอยู่ใกล้บริเวณวัด พื้นที่บางส่วนยังคงสภาพเป็นสวน
ไม้ผล

สภาพทางด้านกายภาพของชุมชนปรากฏดังแผนที่ต่อไปนี้

แผนที่ 1. ชุมชนอุตสาหกรรม 1

ผู้อาวุโสท่านหนึ่งเล่าว่า ชุมชนแห่งนี้มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน ชุมชนดั้งเดิมประกอบด้วยคนท้องถิ่นและคนจีนที่อพยพเข้ามาอยู่จำนวนมาก พื้นที่ดั้งเดิมเป็นทุ่งนา ดังนั้นการทำนาจึงเป็นอาชีพหลักของคนท้องถิ่นในสมัยนั้น ต่อมาเกิดปัญหาหอนเพี้ยไฟลง ทำนาไม่ได้ผลเท่าที่ควร ชาวบ้านจึงยกพื้นที่นาให้เป็นสวนซึ่งประมาณเวลาได้ 30-40 ปีมาแล้ว และปลูกมะพร้าว ขนุน กลั้ว และพืชผัก เช่น แตงกวา และพืชล้มลุกอื่น ๆ ตามที่ชาวบ้านสนใจ ชาวบ้านบางรายนำผลผลิตไปขายด้วยคน บางรายก็ขายให้พ่อค้าแม่ค้าที่มาจับซื้อถึงที่ และมีการเอากำไรมากน้อยตามที่ตกลงกัน ชุมชนในอดีตจึงไม่แตกต่างจากพื้นที่เกษตรทั่วไปในชนบท คือไม่เจริญ แต่ชาวบ้านก็อยู่กันอย่างสงบสุขแบบชาวสวนที่แวดล้อมด้วยธรรมชาติที่ร่มเย็น

ปัจจุบันสภาพได้เปลี่ยนไปแล้ว พื้นที่ส่วนใหญ่กลายเป็นโรงงานขนาดใหญ่ มีผู้คนจากหลายภูมิภาคอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมาก การเปลี่ยนแปลงเกิดจากนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการส่งเสริมการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมของประเทศ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 มีผลให้เกิดการขยายพื้นที่อุตสาหกรรมไปยังเขตปริมณฑลของกรุงเทพฯ ฯ ซึ่งชุมชนแห่งนี้ได้กลายเป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของการพัฒนาอุตสาหกรรมไปด้วย ปัจจุบันมีโรงงานต่าง ๆ จำนวนถึง 24 โรงงาน อดีตผู้นำชุมชนเล่าว่า “สมัยก่อนไม่มีอะไรเลย ไม่เจริญเลย เพิ่งเริ่มเปลี่ยนแปลงและเจริญเมื่อโรงงานเข้ามา” (สัมภาษณ์อดีตผู้ใหญ่บ้าน)

การเปลี่ยนมาเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมทำให้เกิดความต้องการที่ดินเพื่อสร้างโรงงาน มีผลให้ราคาที่ดินสูงขึ้น บางแห่งราคาถึงไร่ละ 2-3 ล้านบาท ชาวบ้านได้แบ่งที่บางส่วนขายซึ่งสามารถปลดหนี้สินได้และนำเงินที่เหลือไปออกดอกออกผล บางคนไปซื้อที่ดินแห่งใหม่ เช่น ที่อำเภอดำเนินสะดวกซึ่งถูกกว่า หรืออพยพไปอยู่จังหวัดอื่น เช่น ราชบุรี กาญจนบุรี สุพรรณบุรี เป็นต้น ที่ดินได้ถูกเปลี่ยนมือไป เจ้าของใหม่ได้จัดสร้างโรงงาน บางรายได้ปลูกห้องเช่า ซึ่งเป็นธุรกิจที่ดี

1.2 ประชากรและการดำเนินชีวิต ประชากรจำแนกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ ประชากรจริง และประชากรแฝง

ประชากรจริง คือประชาชนที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านโดยมีการแจ้งตามกฎหมายทะเบียนราษฎร ประชากรจริงส่วนใหญ่เป็นคนในท้องถิ่น ข้อมูลประชากรของชุมชนนี้ มีดังนี้

จำนวนครอบครัว	266	ครอบครัว
จำนวนครัวเรือน	201	ครัวเรือน*
ประชากร	717	คน
ชาย	335	คน
หญิง	362	คน

(ข้อมูลจากสถานีอนามัย, 26 สิงหาคม 2539)

*ครัวเรือน หมายถึง จำนวนบ้านที่มีพ่อ แม่ ลูก อยู่ ซึ่งจำนวนบ้านจะไม่นับห้องเช่า

ประชากรแฝง ได้แก่ประชาชนที่อพยพมาจากจังหวัดต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นคนหนุ่มสาว หรือผู้ที่กำลังอยู่ในวัยแรงงานซึ่งเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม คนกลุ่มนี้ไม่ได้แจ้งย้าย ทะเบียนบ้านให้ถูกต้องตามกฎหมาย ทั้งนี้เพราะความไม่แน่นอนในการจ้างงาน ซึ่งอาจทำให้ เปลี่ยนแปลงโยกย้ายโรงงานอยู่เป็นประจำ การแจ้งย้ายเข้าออกจึงเป็นเรื่องยุ่งยากและเสียเวลา ประกอบกับการไม่ได้เข้มงวดในเรื่องการย้ายเข้าออกจึงทำให้ไม่มีการแจ้งย้ายอย่างถูกต้อง ตัวเลข ประชากรแฝงสูงมากและยากที่จะบอกจำนวนที่แท้จริงได้ อำเภอไม่มีตัวเลขประชากรแฝงเพราะ ไม่มีการแจ้งย้าย ตัวเลขในทะเบียนอุตสาหกรรมจังหวัดก็ยากที่จะปรับให้เป็นจริงและเป็นปัจจุบัน เพราะสภาวะการจ้างงานของโรงงานปรับเปลี่ยนตลอดเวลา ตัวเลขที่แท้จริงอยู่ที่ทะเบียนโรงงาน แต่ละแห่ง แต่ก็มักไม่เป็นที่เปิดเผย การเข้าออกของคนงานมีเป็นประจำและขึ้นกับสภาพการ จ้างงานซึ่งก็ผันผวนตามภาวะเศรษฐกิจของประเทศ และตามความต้องการในการผลิตสินค้าของ โรงงานนั้น ๆ เช่นเมื่อผลิตเป็นที่ต้องการของตลาดโรงงานก็จะประกาศรับคนงาน และในบาง ช่วงเมื่อลดการผลิต ก็จะมีการเลิกจ้างงาน จำนวนคนงานก็ลดลง อดีตผู้นำชุมชนท่านหนึ่งกล่าวว่า “ตัวเลขของประชากรแฝงหายาก หากจะให้ประเมินตัวเลขก็ยากที่จะประเมิน เราต้องทำแล้วทำอีก ต้องเข้าทุกโรงงาน ต้องทำเป็นเดือน ๆ บางโรงงานก็ไม่ต้องการให้ตัวเลขที่แท้จริง” (สัมภาษณ์อดีต กำนัน) คำพูดดังกล่าวสอดคล้องกับคำบอกเล่าของกำนันคนปัจจุบันที่ว่า “ประชากรแฝงมีมาก แต่ นับจำนวนไม่ได้ พวกนี้มีการโยกย้ายโรงงานบ่อยเพื่อหาแหล่งที่มีรายได้ดีกว่า จึงไม่มีการแจ้งเข้า ฉะนั้นจึงไม่ทราบจำนวน” (สัมภาษณ์กำนันคนปัจจุบัน) และก็ตรงกับข้อมูลของสุขาภิบาลที่ว่า “โรงงานไม่ค่อยอยากให้เราเข้าเพราะเขาอาจผลิตสินค้าไม่ตรงและเรื่องคนงานอาจไม่ถูกต้อง” (สัมภาษณ์ประธานสุขาภิบาล)

การอพยพของประชากรแฝงมีแบบแผนเฉพาะคือ กลุ่มแรกเข้ามาทำงานโรงงาน ต่อมาก็มี ญาติพี่น้องหรือพวกห้องตามมาและอาจพักด้วยกันหรือเช่าห้องใกล้กัน ประชากรแฝงส่วนใหญ่ เป็นคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ ภาคใต้มีไม่มากนัก คนหนุ่มสาวอาจพักหอพักที่ ทางโรงงานจัดให้โดยไม่ต้องเสียค่าหอพัก แต่ต้องจ่ายค่าอาหารและบางแห่งจ่ายค่าน้ำ ค่าไฟฟ้าบ้าง บางโรงงานมีถึง 200 คน เมื่อมีครอบครัวคนงานก็จะแยกมาเช่าห้องอยู่ โดยอาจมีญาติพี่น้อง 1-2 คนมาอาศัยด้วยและช่วยออกค่าเช่าห้อง นอกจากประชากรสองกลุ่มดังกล่าว ก็มีพ่อค้า แม่ค้า ที่จับ ครอบครองขนาดเล็กนำสินค้าเข้ามาเข้ามาขายชั่วคราวหรือจัดตลาดนัด มีข้าราชการที่เข้ามาทำงาน ในพื้นที่แบบเข้าไปเย็น และผู้ที่อยู่ในท้องที่ใกล้เคียงที่เข้ามาพบกลุ่มการศึกษานอกโรงเรียน

การดำเนินชีวิตของประชากรดังกล่าวแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด คนท้องถิ่นอยู่บ้านของตนเองในพื้นที่สวน คนต่างถิ่นที่มีครอบครัวอยู่ห้องเช่า หนุ่มสาวโสดชอบอยู่หอพักของโรงงาน เพราะประหยัดค่าเช่าและค่าน้ำค่าไฟ แท้จริงแล้วลักษณะการอยู่ร่วมกันของประชาชนในท้องถิ่นและประชากรแฝงอาจเรียกว่าเป็น “ความกลมกลืนที่แปลกแยก” กล่าวคือพวกเขาอยู่ร่วมกันได้โดยพยายามปรับตัวเข้าหากันเพราะต่างก็อิงประโยชน์กันและกัน เช่นคนท้องถิ่นเป็นผู้ให้เช่าขณะที่ผู้ที่อพยพเข้ามาเป็นผู้เช่า หรือคนท้องถิ่นเป็นผู้ขายผลผลิตทางการเกษตร ขณะที่ผู้อพยพเป็นผู้บริโภค แต่ด้วยสถานภาพทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่าง ทำให้เห็นชัดเจนว่ากลุ่มไหนเป็นคนท้องถิ่น กลุ่มไหนเป็นคนต่างถิ่นที่อพยพเข้ามา และเมื่อถูกถามเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตร่วมกันชาวบ้านบางคนบอกว่า

“ก็ต่างคนต่างอยู่ แต่ความกลมกลืนก็กลมกลืนไป พวกเขาก็มีอาหารอีสาน มีพวกปลา ส้มตำ กิน พวกเราก็มีอาหารของเรา เช่น พวกข้าวแกงกิน เศรษฐกิจก็สัมพันธ์กันมาก ช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น ตรุษ สงกรานต์ หรือปีใหม่ คนต่างถิ่นกลับบ้าน ร้านค้าปิดเงียบ ไม่มีคนซื้อของ เหมือนเมืองร้างเลย” (สัมภาษณ์ประชาชนท้องถิ่น)

1.3 การปกครอง ชุมชนแห่งนี้อยู่ในเขตสุขาภิบาล ซึ่งคาดว่าจะยกฐานะเป็นเทศบาลต่อไป ก่อนที่จะเป็นสุขาภิบาลบรรดาร้านค้าก็ไม่มั่นใจเพราะกลัวผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น โดยเฉพาะเรื่องภาษี แต่ก็ไม่มีการคัดค้านเพราะกลัวถูกดำเนินว่าล่วงความเจริญ เมื่อชุมชนอยู่ในเขตสุขาภิบาลได้มีการแบ่งงบประมาณเพื่อพัฒนาชุมชนอย่างชัดเจน มีการจัดการอย่างเป็นระบบในเรื่องขยะและความสะอาด ชุมชนเป็นระเบียบเรียบร้อยมากขึ้น ประชาชนจึงเห็นความแตกต่างของการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากลักษณะการปกครองเช่นนี้

1.4. อาชีพและเศรษฐกิจ อาชีพหลักของประชาชน ได้แก่ อาชีพในภาคเกษตรกรรม อาชีพพานิชกรรมและการค้าขาย และอาชีพรับจ้าง

1.4.1 อาชีพในภาคเกษตรกรรม เป็นอาชีพดั้งเดิมของคนในท้องถิ่น ปัจจุบันยังมีพื้นที่สวนซึ่งปลูกมะพร้าว กัญชง ขนุน มะม่วง มะนาว และกล้วยไม้ แต่ความสำคัญของเกษตรกรรมก็ลดลงเมื่อเทียบกับอาชีพอื่น อาจเป็นเพราะปัญหาหลายอย่าง ทำให้ชาวสวนดิ้นรน เมื่อมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่เป็นเขตอุตสาหกรรม โรงงานต่าง ๆ ได้ปล่อยน้ำเสียและสารพิษลงสู่แม่น้ำ ทำให้แม่น้ำทำเงินเกิดการเน่าเสียส่งผลกระทบต่อพืชผลที่ปลูกไว้ ผลผลิตทางเกษตรเสียหายและลดลง อาชีพการทำสวนจึงเกิดปัญหา และไม่ได้รับการส่งเสริม ชาวบ้านบางคนบอกว่าทำเกษตรกว่าจะได้ 40-50 บาทก็ยาก เงินที่ได้ไม่พอกับเงินที่ใช้ ขายที่ดินจึงคิดว่าเพราะสามารถได้เงินล้านมา ทำให้ชีวิตสบายขึ้นบางคนพูดว่า “ขายที่แล้วหลุดหนีไป ใครจะไม่ขาย จริงไหม” (สัมภาษณ์ประชาชนท้องถิ่น)

1.4.2 อาชีพพานิชกรรมและค้าขาย เนื่องจากมีผู้คนเป็นจำนวนมาก ดังนั้นอาชีพพานิชกรรมและค้าขายจึงสำคัญ มีร้านค้าประเภทห้องแถวชั้นเดียวและสองชั้นปลูกอยู่เป็นแถวยาว ขยายของเบ็ดเตล็ดทั้งขายส่งและขายปลีก ร้านค้าประเภทมินิมาร์ท ร้านอาหารภาคกลางและอาหารพื้นเมืองอีสานประเภท ข้าวเหนียว ไก่ย่าง ส้มตำ ถาป กล้วย เพื่อบริการลูกค้าอีสาน ตลาดนัด เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการค้าขายซึ่งเป็นที่นิยม มีการจัดตลาดนัดในวันต่าง ๆ หมุนเวียนไปแต่ละที่ การค้าประเภทนี้เข้าถึงผู้บริโภคที่มีรายได้น้อยโดยเฉพาะคนงาน สินค้าที่พ่อค้าแม่ค้านำมาขายส่วนหนึ่งรับโดยตรงจากแหล่งผลิตเช่น โรงงานหรือจากแหล่งปลูก เช่นพืช ผักผลไม้รับจากนครปฐม ราชบุรี สมุทรสาคร สมุทรสงคราม หรือตลาดสี่มุมเมือง ทำให้ราคาถูกกว่า บริเวณวัดเป็นตลาดนัดที่ใหญ่ที่สุด พ่อค้าแม่ค้านำสินค้าบรรทุกรถปิกอัพมา ของขายมีตั้งแต่เสื้อผ้าสำเร็จรูป ผ้าชิ้น เครื่องประดับราคาถูก ผัก ผลไม้ อาหารทะเล อาหารแห้ง เช่น หอม กระเทียม อาหารประเภทเนื้อสัตว์ เช่น เนื้อหมู เนื้อไก่ นอกจากนี้ก็มีอาหารปรุงสำเร็จรูป ในช่วงประมาณห้าโมงเย็นซึ่งเป็นเวลาที่งานเลิกเป็นช่วงที่ของขายดีที่สุด คนงานจำนวนมากพากันมาซื้อของเพื่อเก็บไว้กิน แม่ค้าผู้หนึ่งเล่าว่า ขายกับข้าวจะดีมาก เพราะขายได้ทุกมือและขายได้เรื่อย ๆ การขายของถึงจะเหนื่อยมากแต่ก็ได้กำไรคุ้ม ข้อดีของการขายของตลาดนัดคือไม่มีคนซื้อเชื่อ การขายของด้วยรถเข็นก็เป็นอีกอาชีพหนึ่งซึ่งคนต่างถิ่นหรือผู้มีทุนน้อยนิยมยึดเป็นอาชีพ รถเข็นขายกล้วยเคี้ยว ไอศกรีม ผลไม้ดอง สามารถเข้าถึงผู้บริโภคได้มากที่สุด ตามหน้าโรงงานมีรถเข็นและร้านแผงลอยเล็ก ๆ ขายอาหารเพื่อให้คนงานที่มีช่วงหยุดพักสั้น ๆ ได้ซื้อกินอย่างรวดเร็ว

1.4.3 อาชีพรับจ้าง เป็นอาชีพที่สำคัญมาก เนื่องจากเป็นเขตอุตสาหกรรมที่มีโรงงานขนาดใหญ่ถึง 24 โรงงาน ดังนั้นโดยปกติก็ต้องการคนงานจำนวนมาก ซึ่งถ้าโรงงานใดต้องการคนงานก็จะติดประกาศไว้หน้าโรงงาน แต่บางแห่งคนงานต้องสอบตนเอง สำหรับค่าจ้างส่วนใหญ่ใช้อัตราค่าแรงขั้นต่ำคือวันละ 157 บาท บางช่วงที่ความต้องการสินค้ามาก โรงงานก็จะให้พนักงานทำงานล่วงเวลา ที่เรียกว่า “ทำโอ” โดยปกติการ “ทำโอ” จ่ายค่าแรงชั่วโมงละ 29 บาท ซึ่งก็เป็นที่หวังของคนงานเป็นอย่างมาก สำหรับคนงานระดับฝีมือบางคนเล่าว่าตนเองได้ค่าแรงเป็นเงินเดือน ๆ ละ 7,500 บาท ถ้าผลงานดี สินค้าขายออกก็อาจได้เพิ่มเงินเดือนอีกปีละ 500 บาท “ทำโอ” ได้ค่าแรงอีกชั่วโมงละ 49.75 บาทเพราะเป็นระดับฝีมือ การจ่ายค่าแรงจะจ่าย 2 อาทิตย์ต่อครั้ง เรียกว่า “กะ” ช่วงเวลาที่เงินสะพัดคือช่วงที่ “เงินกะ” ออก คือกลางเดือนและปลายเดือน

ผู้ที่อพยพเข้ามาโดยพื้นฐานก็มักพอใจกับอาชีพรับจ้างในภาคอุตสาหกรรม คนงานหญิงรายหนึ่งให้เหตุผลว่าทำงานโรงงานดีกว่าทำไร่นาอยู่ที่บ้าน เพราะทำงานวันละ 8 ชั่วโมงได้ค่าแรงขั้นต่ำ 157 บาท ถ้าได้ “ทำโอ” อีก 3 ชั่วโมง ๆ ละ 29 บาท เป็นเงิน 87 บาท วันหนึ่งได้ 244 บาท ถ้าทำงานสองคนสามี ภรรยาต้องพยายามใช้ให้พอในส่วนที่สามีหาได้ ส่วนที่ตนเองทำก็ให้

เหลือส่งกลับบ้าน หากเก็บได้เดือนละ 1,000 บาท 10 เดือนได้เงิน 10,000 บาท คนไม่มีภาระก็เหลือเดือนละ 2,000 3,000 บาท ซึ่งถ้าอยู่บ้านเดิมเก็บไม่ได้ขนาดนี้ บางคนยังหวังว่าเมื่อทำงานเก่งขึ้น มีประสบการณ์มากขึ้น เงินเดือนย่อมสูงขึ้นตามปีและตามความสามารถ และยังได้เรียนรู้จากการทำงานซึ่งอาจนำไปประกอบอาชีพอิสระของตนเองได้ คนงานหนุ่มสาวบอกว่าอยู่หอพักโรงงานทำให้มีโอกาสคบเพื่อน พบผู้คนมากมาย ทำให้สนุกสนาน ได้เรียนรู้คน สามารถนำไปปรับปรุงข้อบกพร่องของตัวเองได้

อาชีพรับจ้างอื่น ๆ ก็มี เช่น รับจ้างในภาคเกษตรกรรม โดยทำงานในฟาร์มกล้วยไม้ ในสวน และอาชีพการขับมอเตอร์ไซด์รับจ้างซึ่งก็มี “วินมอเตอร์ไซด์” หลายแห่งในชุมชนนี้ สามารถบริการได้สะดวกรวดเร็วและมีตลอดเวลาแม้ตอนเลิกทำโอในตอนกลางคืน ค่าโดยสาร 5 บาท 7 บาทขึ้นอยู่กับระยะทาง คนงานผู้ชายส่วนหนึ่งใช้เวลาหลังเลิกงานขับมอเตอร์ไซด์รับจ้าง เป็นการหารายได้เพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่ง

1.4.4 อาชีพรายได้จากการให้เช่าที่พักอาศัย การจากที่มีผู้คนต่างถิ่นเข้ามาเป็นจำนวนมากทำให้เกิดความต้องการในเรื่องที่พักอาศัยสูงมาก ชาวบ้านในท้องถิ่นบางคนจึงแบ่งที่สวนมาปลูกห้องแถวให้เช่า มีทั้งให้เช่าเป็นร้านค้าริมถนน และเป็นห้องพักคนงานโดยเจ้าของดูแลจัดการเอง บางคนขายที่ดินให้ผู้อื่นไปซึ่งเขาก็สร้างหอพักเช่นกัน รายได้จากห้องเช่าถ้าเป็นอาคารริมถนนซึ่งสามารถค้าขายได้ ค่าเช่าจะตกอยู่ราวเดือนละ 1,200-1,500 บาท แต่ถ้าเป็นห้องเช่าพักอาศัย ค่าเช่าจะตกประมาณเดือนละ 1,000 โดยเฉลี่ย ดังนั้นรายได้จากการให้เช่าที่พักอาศัยจึงเกิดขึ้นพร้อมกับการเฟื่องฟูของโรงงานอุตสาหกรรม

1.5 โรงงานอุตสาหกรรม ตามพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 ได้แบ่งโรงงานออกเป็น 3 จำพวก คือ

โรงงานจำพวกที่ 1 เป็นโรงงานที่สามารถประกอบกิจการได้ทันที ตามความประสงค์ของผู้ประกอบการ แต่ต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดในกฎกระทรวง และประกาศกระทรวง

โรงงานจำพวกที่ 2 เป็นโรงงานที่ไม่ต้องขออนุญาต แต่ต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดเช่นกัน และเมื่อจะเริ่มปฏิบัติการ โรงงานให้แจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ทราบก่อน

โรงงานจำพวกที่ 3 เป็นโรงงานที่ต้องได้รับใบอนุญาตก่อนจึงจะดำเนินการได้

พื้นที่ชุมชนแห่งนี้มีโรงงานจำพวกที่ 3 จำนวนทั้งสิ้น 24 โรงงาน ซึ่งเป็นโรงงานประกอบกิจการต่อไปนี้

1. แป้งข้าวเจ้า แป้งข้าวเหนียว (โรงงานที่ 1)
2. แป้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียว (โรงงานที่ 2)
3. อาหารสำเร็จรูป
4. อาหารแป็ง
5. แปะแซ กงู โคลต
6. กงู โคลตผง กงู โคลตไซรับ
7. ลูกกวาด ขนมหวาน หมากฝรั่ง
8. ทอผ้า แถบตรา ปักเครื่องหมาย
9. ฟอกย้อมเส้นด้ายและผ้าทุกชนิด
10. ถักผ้าและตัดเย็บเสื้อผ้า
11. ทำกล่องกระดาษลูกฟูก
12. พิมพ์ฉลากและพิมพ์กล่อง
13. ผลิตภัณฑ์พลาสติก
14. ทำถุงพลาสติก
15. ผลิตภัณฑ์พลาสติกจากเศษพลาสติกเก่า
16. ผลิตภัณฑ์จากเหล็ก
17. ผลิตภัณฑ์แปลงไฟฟ้า รถยกไฮโดรลิก
18. ผลิตภัณฑ์แปลงไฟฟ้า
19. ทำผ้าเบรค
20. กระจกแข็งนิรภัยแผ่นเรียบ
21. กระจกนิรภัยรถยนต์
22. ผลิตภัณฑ์ประดับ
23. ผลิตภัณฑ์ขอยางและหนัง
24. ระบบบำบัดน้ำเสีย

โดยสรุป ชุมชนอุตสาหกรรม 1 เป็นพื้นที่มีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่จำนวน 24 โรงงาน กระบวนการผลิตก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมาก นำมาเสียจากโรงงานบางแห่งที่ปล่อยลงสู่น้ำทำกิน ได้เพิ่มปริมาณความสกปรกให้กับแม่น้ำเพิ่มขึ้น ประกอบกับมลภาวะทางอากาศทำให้ผลผลิตทางการเกษตรลดลง ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยรวม

2. การสร้างเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

การศึกษาภาคสนามเพื่อสร้างเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมนี้ ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ระดับลึกได้นำมาวิเคราะห์เนื้อหาและจัดหมวดหมู่สภาพปัญหา ซึ่งสามารถจัดได้ทั้งสิ้น 8 ด้าน มีการระบุแนวคิดในการแก้ปัญหา และพัฒนามาเป็นเครื่องชี้วัดด้านนั้น ๆ ด้วยเหตุนี้ การกำหนดเครื่องชี้วัดจึงมีที่มา ดังตารางต่อไปนี้

สภาพปัญหาความต้องการ (ด้าน)	แนวคิดในการแก้ปัญหา (ด้าน)	เครื่องชี้วัด (ด้าน)
1. โครงสร้างพื้นฐานและ สิ่งแวดล้อม	1. โครงสร้างพื้นฐานและ สิ่งแวดล้อม	1. โครงสร้างพื้นฐานและ สิ่งแวดล้อม
2. อาชีพและเศรษฐกิจ	2. อาชีพและเศรษฐกิจ	2. อาชีพและเศรษฐกิจ
3. สุขภาพอนามัยและ สาธารณสุข	3. สุขภาพอนามัยและ สาธารณสุข	3. สุขภาพอนามัยและ สาธารณสุข
4. ข้อมูลข่าวสารและการ เรียนรู้	4. ข้อมูลข่าวสารและการ เรียนรู้	4. ข้อมูลข่าวสารและการ เรียนรู้
5. การศึกษานอกโรงเรียน	5. การศึกษานอกโรงเรียน	5. การศึกษานอกโรงเรียน
6. วัฒนธรรมและจิตใจ	6. วัฒนธรรมและจิตใจ	6. วัฒนธรรมและจิตใจ
7. ประชาสังคม ความ มั่นคงของชีวิต และ สิทธิเสรีภาพ	7. ประชาสังคม ความ มั่นคงของชีวิต และ สิทธิเสรีภาพ	7. ประชาสังคม ความ มั่นคงของชีวิต และ สิทธิเสรีภาพ
8. ครอบครัว	8. ครอบครัว	8. ครอบครัว

ตารางที่ 2 ที่มาของเครื่องชี้วัด

การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างเครื่องชี้วัดในแต่ละด้านมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 เครื่องชี้วัดด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม

สภาพปัญหาและความต้องการ

ปัญหาที่สำคัญทางด้าน โครงสร้างพื้นฐานจากการบอกเล่าของผู้นำชุมชนก็คือปัญหาเรื่องประชาชนไม่ช่วยกันดูแลรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชน โดยเฉพาะการใช้ที่สาธารณะ

เพื่อประโยชน์ส่วนตน ร้านค้าบางแห่งได้นำสินค้าออกมาวางขายหน้าร้าน ทำให้เกาะกบนทางทำ
 รุกฉ้อทางเดิน ประชาชนที่สัญจรไปมาต้องลงไปเดินบนถนน ซึ่งก็เสี่ยงต่อการถูกรถเฉี่ยวชน และ
 ชุมชนขาดความเป็นระเบียบ นอกจากนี้มีการจอดรถตามสะดวก ไม่รักษากฎระเบียบการจราจร
 การทิ้งขยะไม่ถึ ทำให้สัตว์กึ่งเลี้ยงเกิดความสะดวกไม่มาดู สิ่งเหล่านี้พบเห็นอยู่เป็นประจำ นอกจากนี้
 นี้ชุมชนแห่งนี้ยังขาดสนามกีฬาสำหรับเด็กและเยาวชน โรงเรียนบางแห่งมีสนามกีฬา แต่ก็สงวนไว้
 สำหรับคนงานเท่านั้น ผู้นำชุมชนกล่าวว่ามีนโยบายที่จะจัดสร้างต่อไปเมื่อมีงบประมาณ และกำลัง
 จัดหาที่ดินเพื่อจัดทำสนามกีฬาสำหรับเด็กและเยาวชนในเขตเทศบาลต่อไป

ปัญหาที่สำคัญมากคือปัญหาทางด้านมลภาวะ โดยเฉพาะมลพิษทางน้ำและอากาศซึ่งได้
 ส่งผลกระทบต่ออย่างมากทั้งคน สัตว์ และพืช

1. มลพิษที่เกิดกับแม่น้ำ ลำคลอง แม่น้ำที่สำคัญและถือว่าเป็นเส้นเลือดใหญ่หล่อเลี้ยง
 หลายจังหวัดในภูมิภาคแถบนี้คือ แม่น้ำท่าจีน ซึ่งมีต้นน้ำแยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาทางฝั่งขวา
 ระหว่างเขตจังหวัดอุทัยธานีกับจังหวัดชัยนาทไหลมาทางทิศตะวันตก ลงมาสู่ทางใต้ ผ่านจังหวัด
 ชัยนาท นครปฐม สมุทรสาคร ไปลงทะเลที่ก้นอ่าวไทยในเขตอำเภอเมืองสมุทรสาคร ความยาว
 ของแม่น้ำท่าจีนทั้งสิ้น 315 กิโลเมตร

แม่น้ำท่าจีนมีความสำคัญมาแต่อดีต เป็นสายน้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนสองฟากฝั่งมาโดย
 ตลอด ชาวบ้านเล่าว่าเมื่อประมาณ 10-15 ปีมาแล้วน้ำในแม่น้ำท่าจีนใสสะอาด ชาวบ้านสามารถใช้
 เพื่ออุปโภค บริโภคได้ตลอดปี ฤดู กลองเล็ก ๆ ที่เกิดตามธรรมชาติและที่ชาวบ้านขุดขึ้นสามารถดึง
 น้ำเข้าสู่สวนไม้ผลเพื่อการเกษตรได้ การขึ้นลงของแม่น้ำได้ช่วยปรับเปลี่ยนระดับน้ำเพื่อการ
 เกษตรในสวน และช่วยให้เกิดการถ่ายเทหมุนเวียนน้ำได้ตลอดปี นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งน้ำที่มี
 ความอุดมสมบูรณ์ มีปู ปลาชุกชุมมาก และยังใช้เป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญโดยมีเรือบรรทุก
 สินค้าขึ้นล่องอยู่เป็นประจำ และมีเรือโดยสารที่ชาวบ้านเรียกว่า “เรือเมือง” รับส่งผู้โดยสาร
 ระหว่างนครปฐมกับสมุทรสาคร ชาวบ้านต่างก็ยังคงมีความทรงจำที่ดีต่อแม่น้ำท่าจีน

ปัจจุบันแม่น้ำท่าจีนได้เปลี่ยนแปลงไป น้ำในแม่น้ำสกปรก เน่าเสีย และแทบใช้เป็นน้ำ
 อุปโภคบริโภคไม่ได้เลย ดังคำบอกเล่าของชาวบ้าน ที่ว่า “น้ำที่นี้เขียวเป็นปลิงเลย แล้วลองเอาไป
 ดมซิขึ้นเป็นฝ้าเขียวปิกินไม่ได้หรอก ทำอาหารกว่าจะถึงกลางวันก็บูด ชาวข้าวก็ไม่ได้ ล้างชามก็
 ไม่ได้แล้ว ต้องใช้น้ำคิ” สาเหตุสำคัญที่ทำให้แม่น้ำท่าจีนเน่าเสีย มีหลายประการ ดังต่อไปนี้

1.1 การปล่อยน้ำเสียของโรงงาน เป็นสาเหตุสำคัญที่สุดที่ทำให้แม่น้ำท่าจีนเน่าเสีย โรงงาน
 เหล่านี้ตั้งอยู่ที่ทั้งในชุมชนนี้และพื้นที่อำเภอและจังหวัดใกล้เคียง ชาวบ้านเล่าการทิ้งน้ำเสียว่า

“มันฝึงท่อออกคลอง ออกทะเลแม่ น้ำเลย แล้วปล่อยน้ำเสียออกมา ไม่ได้กักเอาไว้ บางโรงงานแกตั้งขุดบ่อไว้ 2 บ่อ ติดเครื่อง แต่ไม่เห็นทำอะไร มันก็ปล่อยของเสีย น้ำดำ ๆ ลงคลอง น้ำกรด น้ำอะไรนั่นแหละมันปล่อยออกมา คำปี เหม็นตลอด” (สัมภาษณ์ผู้อาวุโส)

“โรงงานเห็นแคตัว บ่อบำบัดน้ำเสียก็เลี้ยง ไม่ปฏิบัติตามเพื่อทำให้ ดันทุนน้อยลง บางทีผู้จัดการสั่ง แต่ลูกน้องไม่ทำ แอบปล่อยของเสียลงคลอง ลงแม่น้ำ” (สัมภาษณ์ ประชาชน)

“มีโรงย้อมผ้าที่ปล่อยน้ำลงคลองวัด โรงงานนี้มีท่อระบายน้ำใหญ่ ๆ เป็นวา ย้อมผ้าเสร็จเอาผ้าออก เหลือแต่น้ำสีแดง เขียว น้ำเงิน ดำ แล้วปล่อยออกมา ก็ใช้เงินอุดใคร ไม่มีปัญหาไปทำอะไรได้หรอก” (สนทนากลุ่มประชาชน)

เมื่อถามถึงจิตสำนึกและความรับผิดชอบที่โรงงานพึงมีต่อสังคม ก็ได้คำตอบว่า “คงเป็นเรื่องยากเพราะเขาเป็นคนมาจากที่อื่น” และนี่คือต้นเหตุสำคัญที่ทำให้แม่น้ำทำเงินน้ำเสีย

1.2. การดำเนินการด้านฟาร์มเลี้ยงสัตว์ บริเวณสองฝั่งแม่น้ำทำเงินมีฟาร์มเลี้ยงหมูขนาดใหญ่หลายแห่งที่ได้ทิ้งน้ำเสียและสิ่งปฏิกูลลงแม่น้ำ ผู้ที่เป็นเจ้าของฟาร์มแห่งหนึ่งเล่าถึงปัญหาว่า “ที่บ้านมีปัญหาเรื่องจี้หมูมาก ที่ข้างบ้านมีคลองเล็ก ๆ จี้หมูมันจะกองอยู่อย่างนั้น มันเป็นบ่อ แล้วมันจะไหลลงแม่น้ำ ตอนนี้มันไหลลงไปได้หน่อยหนึ่ง แต่ไม่ไหลลงไปทั้งหมด” แม้สาเหตุที่ทำให้น้ำเน่าเสียจะไม่รุนแรงเท่ากับโรงงาน แต่ก็ทำให้เกิดความสกปรก กลิ่นเหม็น และเป็นที่น่ารังเกียจ โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ท้ายน้ำ ดังคำบอกเล่าของชาวบ้านที่ว่า “จี้หมูเหม็น น้ำจี้หมูเยอะมากเลย เวลาน้ำลงงวด ๆ จี้หมูเป็นแผ่น ๆ ดากแห้งที่มันปล่อยลงมา มีหนอนลอยตรงกลาง เวลาน้ำลงดูไม่ได้เลย”

1.3 นำทิ้งจากบ้านเรือน ความสกปรกของแม่น้ำทำเงินเกิดจากการกระทำของชาวบ้านเช่นกัน ชาวบ้านที่ตั้งบ้านเรือนอยู่สองฝั่งแม่น้ำหรือริมคลองทิ้งน้ำเสียลงน้ำ และบางบ้านก็ถ่ายลงแม่น้ำ ซึ่งเพิ่มความสกปรกมากขึ้น เรื่องนี้ ชาวบ้านบ่นกันเองว่า

“ประชาชนก็เหลือเกิน อะไร ๆ ก็ทิ้งลงน้ำ ส้วมไม่มี ก็ถ่ายลงน้ำนั่นแหละ เขาไม่ได้ทำ ส้วมหรอก บ้านริมคลองเขาถ่ายลงน้ำทุกบ้านเลย คนหมู่มากนี่มันสกปรกจริง ๆ”

(สัมภาษณ์แม่บ้าน)

“ปัญหาเยอะ คนมาอยู่รวมกันเยอะ แต่ไม่ได้ช่วยกันดูแลสภาพแวดล้อมเลย ทั้งขยะลงน้ำ ถ้าเทียบกับที่อื่นแล้วที่นี้เยอะกว่ามาก ที่นี้ไม่ใช่บ้านเขา จึงไม่รู้สึกรังเกียจ” (สนทนากลุ่มประชาชน)

“น้ำคลองวัดมาจากห้องแถว ห้องแถวมันจะปล่อยไปทางไหน ก็ปล่อยลงคลอง อะไร ๆ ก็ทิ้งลงคลอง โรงงานอะไร ๆ ก็ฝึงท่อลงคลองวัดหมด ท่อใหญ่ ๆ ฝึงท่อลงคลอง ออกจากคลองก็ลงแม่น้ำ น้ำเวลาปล่อยออกมา เจ้าประคุณ...” (สัมภาษณ์ผู้อาวุโส)

เรื่องนี้ไม่มีใครว่ากล่าวใครได้ คังนั้นคลองวัดแห่งนี้จึงเป็นคลองที่ระบายความเน่าเสียจากโรงงานและจากบ้านเรือนลงสู่แม่น้ำท่าจีนต่อไป แต่ชาวบ้านประเมินว่าความเน่าเสียที่เกิดจากบ้านเรือนนั้นไม่ใช่รุนแรงและมากมายนักเมื่อเทียบกับความเน่าเสียที่เกิดจากโรงงาน

1.4 วัชพืชในแม่น้ำ วัชพืชที่สำคัญคือผักตบชวาและพืชน้ำอื่น ๆ ที่ลอยขึ้นลงตามกระแสน้ำพร้อมขยะและสิ่งปฏิกูลจำนวนมาก บางส่วนติดอยู่ตามริมตลิ่งเป็นแพหนา รุกถ้าเข้าไปปิดกั้นทางน้ำถึงแม้ว่าวัชพืชเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่อยู่กับสายน้ำ แต่ก็มีผลทำให้แม่น้ำสกปรกเช่นกัน

สภาพของแม่น้ำท่าจีนปัจจุบันแทบจะไม่หลงเหลือความสะอาดไว้เลยจากแม่น้ำที่ชาวบ้านเล่าว่าใสสะอาดในอดีต ปัจจุบันกลับกลายเป็นเขียวขุ่น เวล่าน้ำลงก็จะมึกกลิ่นเหม็น สิ่งเหล่านี้ได้ช่วยยืนยันว่าประโยชน์อย่างมากที่ชาวบ้านเคยได้รับจากสายน้ำนี้ได้ลดน้อยลงไปแล้ว ผู้นำชุมชนท่านหนึ่งถึงกับใช้คำพูดว่า “แม่น้ำนี้เขาแทงสูญไปแล้ว”

ผลกระทบจากการเน่าเสียของแม่น้ำท่าจีน มีหลายประการ คือ

1. ผลกระทบที่เกิดกับคน โดยเฉพาะผู้ที่มิบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำ ถ้าคลอง การดำเนินชีวิตยังต้องพึ่งพิงแม่น้ำสายนี้เพราะน้ำประปาเข้าไม่ถึง ในขณะที่บางคนเห็นน้ำแล้วไม่กล้าแม้แต่จะล้างมือ แต่ชาวบ้านบางกลุ่มไม่มีทางเลือก ต้องใช้เป็นน้ำอาบ ทำให้เกิดอาการแพ้คัน กลิ่นเหม็นจากน้ำเน่าเสียทำให้ทำให้หงุดหงิด รำคาญ วิตกว่าจะเป็นอันตราย จึงส่งผลกระทบต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิต

2. ผลกระทบต่อสัตว์น้ำ เรื่องนี้ก็เป็นปัญหาเหมือนกัน ชาวบ้านเล่าว่าแต่ก่อนสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์มาก ปลาชนิดต่าง ๆ ชุกชุมจนสามารถใช้สวิงกวาดได้เป็นขาม แต่ปัจจุบันเหลือแต่ปลาชวาตัวโต ๆ บริเวณหน้าวัด ซึ่งเป็นปลาชนิดเดียวที่มีชีวิตอยู่ได้ท่ามกลางสายน้ำที่เน่าเหม็นและมีสารพิษ และเป็นปลาที่ถูเกณฑ์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจโดยไม่มีใครกล้ากิน สัตว์น้ำที่เคยชุกชุม เช่น ปลา กุ้ง ริมตลิ่ง และปูทะเล ก็หมดไปด้วย

3. ผลกระทบต่อการเกษตร ความเน่าเสียของแม่น้ำท่าจีนได้ส่งผลกับการเกษตรอย่างมาก ชาวสวนเคยดึงน้ำจากแม่น้ำท่าจีนให้ไหลเข้าไปตามตุกตอง สูพื้นที่สวน และเมื่อน้ำเน่าเสีย ก็เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อพืชผลที่ปลูก ชาวสวนเล่าว่า น้ำเสียทำให้ปลูกไม้ผลเช่นขนุนไม่ได้ผล เมื่อผ่าขนุนออกมาก็เน่าดำไปหมด กินไม่ได้ ผลกระทบดังกล่าวทำให้ชาวสวนไม่ต้องการปลูกพืชผลต่อไป พื้นที่สวนถดถอย ะมัวง และไม้ผลอื่น ๆ เริ่มหมดไป เหลืออยู่คือมะพร้าวต้นสูงใหญ่ ต้นหมาก และต้นกล้วย ที่ยังพอทำรายได้รองให้ชาวสวน แต่การปลูกกล้วยไม้ยังไม่ได้รับผลกระทบมากนัก เพราะไม่ได้ใช้น้ำจากแม่น้ำโดยตรง หากแต่ใช้น้ำประปา หรือน้ำบาดาล การเน่าเสียของแม่น้ำท่าจีนได้ส่งผลกระทบต่อผู้คนในชุมชนนี้อย่างมาก

2. มลภาวะทางอากาศ มลภาวะทางอากาศนั้นมีหลายรูปแบบ คือ

2.1 **ฝุ่นละอองและควัน** ฝุ่นละอองและควันเกิดจากขบวนการและโรงงานที่ปล่อยควันออกมา ชาวบ้านบอกว่าปล่องควันของโรงงานมีความสูงไม่เพียงพอที่จะให้ลมพัดพาไปทางอื่น ควันเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ทำให้อากาศสกปรก ต้องหายใจฝุ่นละอองเข้าไป น้ำฝนที่เคยรองไว้ดื่มกินตลอดปี เพราะเป็นน้ำที่สะอาดบริสุทธิ์ แต่ปัจจุบันก็สกปรกแล้ว ชาวบ้านไม่แน่ใจว่าน้ำฝนที่ตกลงมาจะเป็นเหมือนน้ำกรดหรือไม่เพราะขุ่นดำ คงเป็นเพราะตกผ่านชั้นอากาศที่เต็มไปด้วยไอพิษและหลังคาที่มีฝุ่นละอองซึ่งยากจะชะล้างให้หมดไปในช่วงสั้น ๆ ที่ฝนตกได้ ชาวบ้านเล่าว่า

“น้ำฝนเดี๋ยวนี้รสแปลก ๆ เกิดจากไอเสียรถและจากโรงงานด้วย เดี่ยวนี้ไม่กล้ากินน้ำฝนหรอก เพราะห้องอยู่ใกล้โรงงาน ฝุ่นละอองจะตกมาบนหลังคา พวกฝุ่นเหมือนเม็ดหิมะมันทยอยลงมา ดินอะไรก็เปื้อนไปหมด คิดว่ามันเป็นควันที่ปล่อยขึ้นไปจากปล่องโรงงาน เขาม่าจะทำให้ปล่องสูงกว่านี้ จะได้ลอยไปไกล ๆ ไม่ต้องตกลงมา” (สนทนากลุ่มเยาวชน)

2.2 **กลิ่นเหม็น** กลิ่นเหม็นเกิดจากกากที่มาจากกระบวนการผลิตอาหาร กลิ่นเหม็นใหม่และกลิ่นหินเอร์จากการผลิตสินค้าบางประเภท ดังคำบอกเล่าที่ว่า

“ตอนนั้นเรียนอยู่ ป 4. มีกลิ่นสารเหม็นมาก คมกันทุกวันเลย บางทีเรียนก็มีกลิ่นออกมา ตอนนั้นรู้สึกปวดหัว ครูก็ไม่สบาย เข้าโรงพยาบาลด้วย นักเรียนก็ป่วยกันเยอะ ก็เดินไปประท้วง ไปกันเอง ครูตามไปไม่ทัน เขาก็ว่าจะทำให้ดีขึ้น พอได้ 2 วันก็เป็นอย่างเดิม พอเขามาสำรวจที่ไรก็ไม่มียกกลิ่น พอกลับไปก็เหมือนเดิมอีก” (สนทนากลุ่ม เยาวชน)

แนวคิดในการแก้ปัญหา

ปัญหาที่เกิดขึ้นยังมีทางแก้ไข จากการศึกษาพบว่าชุมชนก็มองแนวทางแก้ไข ดังนี้

1. ประชาชนมีความเป็นระเบียบวินัย และมีจิตสำนึกในการใช้สาธารณสมบัติ
2. ประชาชนรักษากฎ ระเบียบจรรยาบรรณเพื่อความปลอดภัยและความเป็นระเบียบของชุมชน
3. มีการจัดทำสนามกีฬา สนามเด็กเล่น สำหรับเด็กและเยาวชน
4. การดำเนินการของโรงงาน โดยการบำบัดน้ำเสียหรือบำบัดน้ำเสีย และกระทำ

อย่างจริงจังด้วยจิตสำนึกและความรับผิดชอบที่พึงมีต่อสังคม

5. การตรวจสอบของหน่วยงานราชการ โดยหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างจริงจังเพื่อให้การดำเนินงานของโรงงานไม่ก่อให้เกิดมลพิษที่กระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน เรื่องนี้ประชาชนเห็นว่าเป็นหน้าที่ของหน่วยงานราชการ ที่ต้องให้ความสนใจดูแลควบคุมและตรวจสอบ และต้องทำด้วยความสุจริต มิฉะนั้นจะเกิดข้อติฉิน ดังคำบอกเล่าที่ว่า “แต่

ก่อนนี้โรงงานตั้งไม่ก็โรง ประชาชนก็ร้องว่าน้ำเน่าเสียใช้ไม่ได้ พอไปแจ้งอำเภอ ๆ เขามาดู ทั้งที่น้ำเสียเขาก็ว่าน้ำไม่เสีย ที่เขาวาน้ำไม่เสียเพราะเงินมันเข้าไป” (สนทนากลุ่มประชาชน)

6. ชุมชนเฝ้าระวังและตรวจสอบ เรื่องนี้แม้จะพอเป็นไปได้ แต่ประชาชนกลับเห็นว่าไม่ใช้หน้าที่ ไม่มีสิทธิเรียกร้อง หรือเข้าไปตรวจสอบ ดังนั้นประชาชนจึงกลายเป็นเสียงเงียบ แต่ประชาชนก็มีเหตุผลในเรื่องนี้ คือ

“โรงงานที่เข้ามาแล้วประชาชนเป็นเสียงเงียบ เพราะว่าเขามาในสภาพที่เป็นมิตร มาสร้างโน่นสร้างนี่ให้ ฉันยังพูดกับเจ้าอาวาสด้วยว่า ฉันนึก ๆ คุณนี่มันยิ่งกว่าคอมมิวนิสต์อีกนะ คอมมิวนิสต์มันรบกัน ช่างกันตายก็จบแล้ว แต่ที่มาสร้างความดีไว้เยอะ ๆ เราจะพูดอะไรก็พูดไม่ออกแล้ว เขาทำความดีปิดปากชาวบ้าน แต่ว่าเขาทำน้ำเสีย เค็ดครื่อนมาก ๆ เรามีจำนวนน้อย เราเรียกร้องสิทธิไม่ได้หรอก เพราะนี่มันเป็นงาน เป็นรายได้ของคน”

(สนทนากลุ่มประชาชน)

ชาวบ้านไม่มีพลังมากพอและยากที่จะรวมตัวกันได้ แม้เมื่อมีการประท้วงหรือร้องเรียนก็มักไม่เกิดผล เพราะเจ้าหน้าที่มีความรู้ลึกที่ติดต่อโรงงานมาก การ “ให้” ของโรงงานถือว่าเป็นเรื่องดีจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ ก็ได้ข้อมูลตรงกันว่าเจ้าของโรงงานหลายแห่งได้ช่วยเหลือชุมชนมากมายทั้งการสร้างสถานีอนามัย โรงเรียน ถนนหนทาง แม้ว่าโรงงานจะได้ประโยชน์ แต่ชุมชนก็ได้ประโยชน์ด้วย และเห็นว่าถ้าเจ้าของโรงงานเป็นเช่นนี้สัก 10-20 % การพัฒนา ก็จะดีมาก

7. นโยบายทางด้านสิ่งแวดล้อม สุขาภิบาลได้เห็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและความเน่าเสียของแม่น้ำลำคลอง แต่การแก้ปัญหาจะทำในส่วนที่เป็นภาระหน้าที่และความรับผิดชอบและเท่าที่ กำลังความสามารถของสุขาภิบาลทำได้ เช่น การขุดลอกคลอง ลอกท่อ การกำจัดขยะที่อัดแน่นกันทางน้ำไหล การเก็บขยะในแม่น้ำลำคลอง ซึ่งเมื่อประชาชนบางส่วนเห็นก็จะเกิดความเกรงใจที่จะทิ้งขยะลงแม่น้ำลำคลอง สำหรับความเน่าเสียของแม่น้ำทำจีนซึ่งเกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมนั้น สุขาภิบาลเห็นว่าอยู่ในอำนาจของกรมโรงงานอุตสาหกรรม กำชี้แจงในเรื่องนี้ก็คือ

“การแก้ไขความเน่าเสียของแม่น้ำทำจีนนั้นถ้าพึ่งแค่สุขาภิบาลทำไม่ไหวหรอก การกำจัดน้ำเสียต้องกำจัดจากโรงงาน แต่ก็ ได้คิดวิธีแก้เอาไว้แล้ว คือ คิดว่าจะต่อท่อระบายน้ำเสียจากโรงงานในเขตนี้ไปลงที่มหาชัย เพราะที่นั่นมีบ่อกำจัดน้ำเสียอยู่แล้ว ขณะนี้สุขาภิบาลไม่มีงบประมาณเพียงพอ สิ่งที่เราทำได้คือเริ่มจากจุดเล็ก ๆ คือการเก็บขยะมูลฝอย การระบายทางน้ำ ลำคลอง อำนาจในการควบคุมอยู่ที่กรมโรงงานอุตสาหกรรม เรื่องนี้เป็นปัญหาระดับชาติ การแก้ต้องทำที่ระดับสูงลงมา” (สัมภาษณ์ประธานสุขาภิบาล)

การกำจัดน้ำเสียอย่างถูกต้องนั้นแนวคิดการทำท่อไปลงที่มหาชัยดูจะง่ายกว่าและใช้งบประมาณน้อยกว่า แต่ก็เพียงระดับนโยบายของหน่วยงานในท้องถิ่นเท่านั้น ยังมีความไม่

แน่นอนในการปฏิบัติ เพราะมีปัจจัยต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนั้น ประชาชนจึงต้องเผชิญมลภาวะทุกด้านต่อไป แต่การกำหนดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมก็เป็นสิ่งจำเป็นขององค์กรระดับท้องถิ่น

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อมดังกล่าวมีสาระสำคัญที่สามารถเสนอเป็นเครื่องชี้วัดด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อมดังนี้

ตารางที่ 4 เครื่องชี้วัดด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชี้วัด
1. ชุมชนมีระเบียบวินัย	ชุมชน/ บุคคล	1. ไม่มีสินค้าและ สิ่งของวางเกะกะบนทางเท้า 2. ประชาชนจอดรถเป็นระเบียบและเคารพกฎจราจร 3. ประชาชนทิ้งขยะให้เป็นที่เป็นที่ในถังที่จัดไว้ 4. ประชาชนไม่ทิ้งขยะและสิ่งปฏิกูลลงในแม่น้ำลำคลอง
2. ชุมชนมีแหล่งบริการสาธารณะที่เหมาะสม	ชุมชน	5. มีสนามกีฬาสำหรับเด็กและเยาวชน 6. มีสนามเด็กเล่น สวนสาธารณะสำหรับเป็นที่พักผ่อน
3. การควบคุมดูแลด้านมลภาวะ ..	ชุมชน	7. โรงงานมีระบบบำบัดน้ำเสียและดำเนินการอย่างจริงจัง 8. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องตรวจสอบการจัดการด้านมลภาวะของโรงงานด้วยความสุจริตยุติธรรม 9. ชุมชนเฝ้าระวังมลภาวะทางด้านสิ่งแวดล้อม

2.2 เครื่องชี้วัดด้านอาชีพและเศรษฐกิจ

สภาพปัญหาและความต้องการ

ปัญหาด้านอาชีพและเศรษฐกิจที่สำคัญอาจจำแนกเป็นสองด้านใหญ่ ๆ คือ อาชีพในภาคเกษตรกรรมและอาชีพในภาคอุตสาหกรรม

1. ปัญหาอาชีพในภาคเกษตรกรรม มีดังนี้

1.1 ปัญหาผลกระทบจากมลภาวะทางน้ำและอากาศ ทำให้การเพาะปลูกไม่ได้ผลเท่าที่ควร

1.2 ปัญหาที่ตัวเกษตรกร มีปัจจัยหลายอย่างที่ป็นอุปสรรคต่ออาชีพ เช่น ทัศนคติที่มีต่ออาชีพ พื้นความรู้ความสามารถ ความเคยชิน เป็นต้น

2. ปัญหาอาชีพในภาคอุตสาหกรรม จากการศึกษาพบปัญหาทั้งทางด้านผู้ประกอบการ และด้านผู้ใช้แรงงาน ดังนี้

2.1 ปัญหาของผู้ประกอบการหรือโรงงาน จากการสัมภาษณ์เจ้าของและผู้จัดการโรงงานแห่งหนึ่งในชุมชนนี้ (18 กรกฎาคม 2540) พบว่ามีปัญหาหลายประการดังต่อไปนี้

2.1.1 การรับแรงงาน เนื่องจากมีโรงงานจำนวนมาก ดังนั้นคนงานจึงมีทางเลือกมากขึ้นในการสมัครงานโดยจะเลือกโรงงานที่ให้สวัสดิการดี ๆ

“เดี๋ยวนี้รัฐบาลต้องสงสารโรงงาน เพราะเจอปัญหาเยอะและหาลูกน้องไม่ได้ โรงงานแข่งขันกัน ชีวิตของพนักงานจะดีขึ้นมาก เดี่ยวนี้มีโรงงานเป็นพันโรง คนงานจะเลือกกว่า ทำที่ไหนดี ให้มีโอทีมาก ๆ ทำงานน้อย ๆ เงินเดือนเยอะ ๆ จัดสวัสดิการให้ดี ๆ เราต้องจัดที่พักอาศัย อาหาร จัดเที่ยว จัดสัมมนาให้ด้วย”

การรับแรงงานจึงเป็นปัญหาแรกของการจ้างงาน

2.1.2 การแข่งขันกับต่างประเทศ ปัญหาขณะนี้ก็คือโรงงานไม่สามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้ โดยเฉพาะการใช้เครื่องจักรกลซึ่งต่างประเทศจะทันสมัยกว่า เพราะดอกเบี้ยที่กู้ยืมมาลงทุนถูกกว่า ขณะที่ประเทศไทยดอกเบี้ยสูงเกิน 10 % แต่ของต่างประเทศดอกเบี้ยเพียง 6-7 % ข้อมูลในเรื่องนี้ก็คือ

“รัฐเอาเงินอุดหนุนโรงงาน ให้กู้ซื้อเครื่องจักรทันสมัย ถ้าหากใช้แรงงานโรงงานจะสู้ต่างประเทศไม่ได้ เพราะว่าเขาสบายใจกว่า อะไรรู้ยากขึ้นถ้าเป็นผู้บริหาร โรงงาน ถ้าเป็นเช่นนี้ต่อไป จะเหมือนกับได้หวนคือโรงงานจะย้ายหนีออกหมดเพราะว่าแข่งขันกับต่างประเทศไม่ได้”

2.1.3 พื้นความรู้ของคนงาน ขณะที่ประเทศไทยยังต้องใช้แรงงานเป็นส่วนใหญ่ แต่พื้นฐานความรู้ของคนงานยังน้อย ความรู้ไม่พอและไม่ตรงกับความต้องการที่โรงงานต้องการ คำอธิบายก็คือ

“จบมาจากโรงเรียนที่ไหน ๆ อย่างต่ำก็อยู่ 2 ปี คือเข้ามาแล้วต้องใช้เวลาฝึกกันใหม่ ที่โรงงานขณะนี้เราเหลือแต่คนไม่มีคุณภาพ ไปดูตามโรงงานเดี๋ยวนี้ถามแต่ว่ามีโอทีไหม เงินเดือนเท่าไร พอเราถามหนูเป็นอะไรมาบ้างก็บอกว่าไม่เป็นเด็กมันขี้เกียจขึ้น มีรัฐบาลคุ้มครองไม่ต้องทำอะไร ไม่พอใจก็ประท้วง อีกหน่อยเราจะแย่”

2.1.4 นโยบายการสนับสนุนคนงานไปต่างประเทศ เนื่องจากรัฐไม่ปิดกั้นการไปทำงานต่างประเทศโดยถือว่าเป็นสิทธิส่วนบุคคล ดังนั้นแรงงานที่มีฝีมือ มีคุณภาพจึงไปทำงานต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น เกาหลี ได้หวัน สิงคโปร์ ซึ่งที่นั่นการลงทุนดีกว่า มีทุนทรัพย์ มีเครื่องจักรที่ดีกว่า เรื่องนี้ถูกวิเคราะห์ว่าเราเสียเปรียบ

“เราเลี้ยงลูกให้เขาเอาไปใช้ คิดดูซิว่าตั้งแต่เด็กส่งเรียนไปจนจบ แล้วคนอื่นเอาไปใช้เราลงทุนกับคนตั้งแต่อนุบาลถึงมหาวิทยาลัยเท่าไร ลงทุนแล้วให้คนอื่นเอาไปใช้ทั้งนั้น เราไม่ได้ใช้เอง เขาจ้างคนเก่งของเราไป ปัจจุบันคนงานเก่ง ๆ ไปทำงานต่างประเทศ ขอพูดว่า มี

แต่คนโง่อยู่ในบ้าน ไม่เป็นอะไรเลย เข้าก็มากินชั้นต่ำ เงินเดือนตั้ง 6-7 พัน เข้ามางอยู่ 2 ปี โรงงานก็เจ๊งแล้ว โรงงานเขาทำมาก่อน เขาพัฒนามาแล้ว เรามาจี้แข่งกับเขา เราเอาชั้นต่ำของเราสู้เครื่องจักรของเขา เรานะเจ๊ง ปัญหาคือเราไม่มีคนที่มีความรู้เข้าทำงาน คนมีความรู้ไปทำงานต่างประเทศ เท่ากับเราส่งเสริมต่างประเทศให้มาติดกับเรา เปรียบเหมือนเราส่งลูกคนโตของเราไปลาว เขมร ไปรับจ้างเขาทำมาแข่งกับเรา ทั้งที่บ้านเราก็มีย่านอยู่ สักวันลาว เขมรเขาก็จะทำมาได้ดีกว่าเรา ชาวของเขา ก็จะดีกว่าชาวของเรา รัฐบาลมองแค่ว่าเราจะได้ค่าจ้างแรงงานที่พวกแรงงานเหล่านั้นส่งเข้ามา แต่ค่าแรงมันนิดเดียวเมื่อเทียบกับเก็บคนมีฝีมือไว้ทำงานในบ้านเรา”

2.1.5 ค่าแรงขั้นต่ำ แม้จะมีกฎหมายแรงงานขั้นต่ำ แต่ก็ยังมีปัญหาอยู่ ครอบคลุมความต้องการระหว่างโรงงานกับคนงานยังสวนทางกัน โรงงานเห็นว่าแรงงานขั้นต่ำที่กำหนดไว้ยังสูงกว่าประเทศเพื่อนบ้านมาก ขณะที่คนงานเห็นว่ากรมมีรายได้ขั้นต่ำควรบวกด้วยสวัสดิการด้านอื่นด้วย ข้อมูลจากโรงงาน คือ

“พม่า 5 วัน 100 บาท เวียดนาม 4 วัน 100 บาท เขมร 5 วัน 100 บาท ไทยวันหนึ่งเกือบ 200 บาท กินข้าวอีกเกือบ 100 บาท ดูซิว่าเราสู้เขาได้ไหม คุณภาพของเขาอาจต่ำกว่า แต่ต้นทุนเขาถูกกว่า เขามีคน 10 คน 20 คน มีคนเก่ง 4-5 คน เรื่องค่าแรงขั้นต่ำก็แปลกมาก ใครเป็นคนกำหนด เอาจากหลักอะไร เดียวนี้คนมีความสามารถมากกว่าขั้นต่ำก็มี แต่เหมือนกับเราต้องเอาคนไม่เก่งผูกขาดตามไปด้วย เหมือนเป็นที่ ต้องเลี้ยงน้องอีก 2 คน ไม่เก่ง ป้ำ ๆ เปื้อน ๆ เราก็ต้องเลี้ยงไปด้วย นี่แหละเป็นตัวจุดประเทศชาติ”

เรื่องค่าแรงขั้นต่ำนี้กลับถูกมองว่าผลักดันให้แรงงานมีฝีมือต้องออกไปทำงานต่างประเทศ

2.1.6 การขาดบุคลากรที่เก่งมาบริหารงานอุตสาหกรรม บุคลากรที่ว่ามีสองระดับคือ ระดับมันสมองและระดับฝีมือ ปัญหาคือขณะนี้แต่ละโรงงานคนที่อายุ 20 - 30 ปีขึ้นไปแทบจะไม่มี ที่มีก็ด้อยคุณภาพ ด้อยความรู้ ประเภทมีฝีมือก็มีบ้างแต่ไม่เพียงพอ คนที่มีความรู้กำลังทำงานได้ เช่นพวกช่างแอร์ ไฟฟ้า อิเล็กทรอนิกส์ เหลืออยู่บ้าง แต่ไม่พอเพียงกับความต้องการ เมื่อไม่พอก็เล่นตัว ปัญหาคือเราไม่ได้คนเก่ง คนที่ลึกลับซึ่งเข้ามาบริหารการอุตสาหกรรมจึงเป็นปัญหาและเกิดผลกระทบหลายประการ คือ

1. ทำให้อุตสาหกรรมขาดทุน ไม่สามารถขึ้นเงินเดือนให้กับพนักงานและถูกจ้างได้
2. ขาดแคลนแรงงานระดับฝีมือ เมื่อแรงงานนั้นกลับมา ก็เป็นแรงงานที่หมดสภาพแล้ว ดังความเห็นที่ว่า “พอกลับมาบ้านก็แก่แล้วแถมบางคนเอาโรคมารักษาอีก คนบริหารชาติทำไมไม่มองจุดนี้”

3. ผลกระทบต่อภาคเกษตรกรรม ทนวัยแรงงานออกไปหางานทำต่างประเทศยังส่งผลกระทบต่อภาคเกษตรกรรมด้วย พื้นที่เกษตรทิ้งให้ผู้หญิงและคนชราดูแล ส่วนผู้ชายที่แข็งแรงไปรับจ้างต่างประเทศแทนที่จะเป็นหลักสำคัญของการเกษตร

“ประเทศชาติจะเจริญได้อย่างไรเหมือนเราเลี้ยงลูกมา 4 คน เรามีเนื้อที่ 100 ไร่ เหลือ ลูกสาวดูแลบ้าน กับพ่อ แม่แก่ ๆ ส่วนลูกชาย 3 คน ไปทำงานต่างประเทศ ส่งเงินกลับบ้าน มาเราจิตใจไหม เขาส่งเงินเข้ามาแต่ที่นาไม่ได้ทำให้มีประโยชน์ขึ้นมา เกษตรทำไม่ได้”

4. โรงงานต้องปิดกิจการ ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม เมื่อไม่มีเกษตรกรมาค้าจุน ก็ไม่สามารถส่งสินค้าสู่เขาได้ ขณะนี้ข้าว น้ำตาล แป้งมันสำปะหลัง ทุกอย่างล้วนเป็นผลผลิตทางการเกษตรหมด ต้องอาศัยเกษตรกร แต่เราไม่มีคนทำการเกษตร เป็นสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วง

“เวลานี้ปุ๋ยไม่มีคนซื้อ อันนี้ข้อมูลชัดเจน เวลานี้โรงงานปิดเยอะแยะ โรงงานปุ๋ย โรงงานทอผ้า โรงงานทำรองเท้า พิมพ์ผ้า ย้อมผ้า จักรเย็บผ้า ทุกอย่างจอดหมด ตอนนี้อย่างมาถึงก่อสร้าง ตามว่าไม่ก่อสร้างได้ไหม ก็ได้ แต่พวกที่ค้าเกี่ยวกับก่อสร้างก็เรียบร้อยหมด ต่อมาคือรถที่ชนดิน ขนทรายไม่มีงานทำ ต้องจอด บริษัทก็ปิดไป ยังมีอีกเยอะที่ตามเป็นถูกใช้ อุตสาหกรรมถ้าส่งออกไม่ได้ เกษตรส่งออกไม่ได้ประเทศชาติก็พัง”

ในสายตาคนภายนอกมองว่ากิจการด้านอุตสาหกรรมเป็นการลงทุนมาก ถึงจะมีปัญหาเจ้าของโรงงานก็ต้องประคับประคองต่อไป แต่คำตอบที่ได้รับความนิยมตรงกันข้าม เพราะบทสรุปก็คือ “เครื่องจักรเก่า ๆ ก็ทิ้งไว้อย่างนั้นแหละ อยากซืดยังซื้อไป มันหมดสภาพแล้ว แขนักก็เผาเอาประกันเสียเลย”

2.2 ปัญหาของผู้ใช้แรงงาน ในด้านผู้ใช้แรงงานมีปัญหาหลายประการเช่นกัน ดังนี้

2.2.1 ความไม่แน่นอนของการจ้างงาน อาชีพรับจ้างมีความไม่มั่นคงสูงเนื่องจากสถานะเศรษฐกิจที่มีปัญหาและการต้องพึ่งพิงตลาดทั้งภายในและภายนอกประเทศ ทำให้กระทบต่อปริมาณการผลิตสินค้าและมีผลต่อการจ้างงาน ดังนั้นคนงานจำนวนมากจึงหันเหไปทำงานไม่ได้ “ทำโอ” ไม่ได้ทำงานวันเสาร์ ทำให้บางคนเริ่มวิตกว่าต่อไปก็คงถึงการเลิกจ้าง และถ้าเลิกจ้างโอกาสจะได้งานก็ไม่ง่าย เพราะชุมชนยังไม่มีข้อมูลการรับสมัคร หรือการจ้างงานอย่างชัดเจน

2.2.2 รายได้ไม่พอกับรายจ่าย ส่วนหนึ่งไม่ได้ค่าจ้างตามกำหนดหรือตามระดับฝีมือ คนงานที่เช่าห้องพักมักมีปัญหาเรื่องเงินมากที่สุด เพราะต้องเสียค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เช่นค่าห้องพัก ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าอาหาร ซึ่งมักเกินรายรับ แม้ว่าจะประหยัดเพื่อเก็บเงินส่งไปให้ลูกทางบ้าน แต่ก็ยังมีปัญหา การให้ได้อยู่รอดไปเดือน ๆ จึงเป็นเรื่องยาก คนงานอีกกลุ่มที่ตอบว่าเงินไม่พอใช้ คือคนหนุ่มตามหอพัก เพราะมีค่าใช้จ่ายส่วนตัวสูง ต้องส่งเงินให้ทางบ้าน และสังสรรค์กับเพื่อนฝูง

2.2.3 ความรู้ลักษณะศักดิ์ศรี ผู้ให้ข้อมูลบางคนที่ไม่พอใจอาชีพรับจ้างได้ให้เหตุผลว่าการรับจ้างไม่ได้ทำให้ชีวิตดีขึ้นเลย ไม่รู้ว่าจะอยู่เพื่ออะไร ทำงานก็เป็นเพียงแค่ถูกจ้าง ไม่สามารถมีเงินก้อนไปลงทุนได้ แค่มิพออกกินไปวันหนึ่ง ๆ ซึ่งชีวิตน่าจะดีกว่านี้บางคนพยายามศึกษาต่อ ปวช. ปวส. เพราะต้องการยกระดับจนเป็นเสมียนที่ทำงานในห้องแอร์ของโรงงาน ซึ่งนับว่าเป็นการเลื่อนระดับการทำงานที่ตนเองพึงพอใจและไม่ฝืนมาก

แนวคิดในการแก้ปัญหา

การแก้ปัญหาจำแนกเป็นสองด้าน คือ ภาคเกษตรกรรม และภาคอุตสาหกรรม

1. แนวคิดแก้ปัญหาในภาคเกษตรกรรม เนื่องจากพื้นที่บางส่วนยังคงเป็นพื้นที่เกษตร และเกษตรกรบางรายยังมีความหวังและยังประสบความสำเร็จในอาชีพ โดยปลูกกล้วยไม้ มะพร้าว กล้วย มะม่วง ออกจำหน่ายในท้องตลาด เกษตรกรผู้นี้ได้ให้ข้อคิดที่สำคัญ(สัมภาษณ์ 20 กรกฎาคม 2540) ว่าเกษตรกรต้องพัฒนาตนเองในหลาย ๆ ด้าน คือ

1.1 ทักษะ โดยการศึกษา เรียนรู้เพื่อนำข้อมูลประกอบการตัดสินใจปรับเปลี่ยนชนิด พันธุ์ที่จะปลูก ไม่ติดยึดกับพันธุ์เดิมที่เคยปลูก เช่น เมื่อคาดการณ์ว่าปลูกทุพรากจะได้ราคาดี ก็ปลูก แต่เมื่อเห็นว่าไม่ดีก็ตัดทิ้ง ไปลงองุ่น พองุ่นราคาตกลงและต้นแก่ก็ตัดทิ้ง ปรับเปลี่ยนพื้นที่สวนมา ปลูกกล้วยไม้แทน เป็นต้น ชาวสวนควรเป็นคนทันสมัย ไม่ติดยึดพันธุ์พืชเดิม โดยไม่ยอมเปลี่ยน

1.2 ขยันและใส่ใจดูแลพืชผล ชาวสวนต้องทำงานหนัก บางครั้งต้องแยกต้นกล้าตอน กลางคืน เพราะกลางวันอากาศร้อนต้นจะตาย บางครั้งต้องคอยรดน้ำทั้งเช้า เย็น และหากต้องปรับ เปลี่ยนพื้นที่ นั่นก็หมายถึงการที่ต้องทำงานหนักเพิ่มขึ้นอีกหลายเท่า

1.3 ศึกษาตลาด เรื่องนี้เป็นสิ่งจำเป็น การศึกษาแนวโน้ม ความต้องการของตลาดและ การไปสำรวจตลาด หรือแหล่งจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร เช่นแอมวปากคลองตลาด ทำให้ทราบ ความต้องการของผู้บริโภค ซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจปลูกพืชผลด้วย

1.4 แก้ปัญหา ปัญหาที่ชาวสวนต้องประสบนั้นมีมากมาย ทั้งมลภาวะจากอากาศและ น้ำเน่าเสีย ปัญหาจากโรคพืชและแมลง ปัญหาเรื่องราคาผลผลิต การแก้ปัญหาแต่ละอย่างแตกต่างกัน ไป ดังนั้นชาวสวนจึงต้องอดทนและใช้ความพยายามอย่างมากในการแก้ปัญหา

1.5 กล้าเสี่ยง ชาวสวนต้องกล้าเสี่ยงพอสมควร เหตุผลคือ พื้นที่สวนมีจำกัด การปลูก พืชแต่ละชนิดมีระยะเวลาในการให้ผลผลิต ความนิยมของผู้บริโภค ชาวสวนชอบปลูกพืชชนิด เดียวกัน บางครั้งต้องตัดสินใจเปลี่ยนพืช การเปลี่ยนแปลงบางอย่างย่อมหมายถึงการเสี่ยง หาก ชาวสวนมีวิสัยทัศน์ก็จะช่วยให้การเสี่ยงเกิดผลดีด้วย

1.6 ศึกษาหาความรู้ เรื่องที่ต้องศึกษา ได้แก่การปลูก การบำรุงรักษาต้นพันธุ์ การเก็บ เก็บเกี่ยวผลผลิต เป็นต้น แหล่งความรู้ที่สำคัญ คือ แหล่งปลูกโดยตรง เช่น ฟาร์มกล้วยไม้ที่ไปซื้อ ต้นพันธุ์ โดยการสังเกตและซักถามเจ้าของฟาร์ม และโดยการศึกษาจากสื่อสารมวลชน

2. แนวคิดแก้ปัญหาในภาคอุตสาหกรรม แนวทางแก้ปัญหของผู้มีอาชีพรับจ้างงานในภาคอุตสาหกรรมนั้นสามารถจำแนกเป็นสองแนวทางใหญ่ ๆ คือ

2.1 การทำหน้าที่เป็นแรงงานที่ดี โดยมีความขยันขันแข็งเอาใจใส่งาน ทำงานให้แล้ว เสร็จตามกำหนด ประพฤติปฏิบัติ เคารพในกฎระเบียบของโรงงาน และมีความสัมพันธ์อันดีต่อ เพื่อนร่วมงาน

2.2 การเตรียมตัวเพื่อประกอบอาชีพอื่น เนื่องจากการจ้างงานย่อมมีความไม่แน่นอน เสี่ยงต่อการถูกเลิกจ้างเนื่องจากโรงงานลดการผลิต และคนงานบางคนรู้สึกด้อยในศักดิ์ศรี ดังนั้น คนงานจึงต้องเตรียมตนเองในการประกอบอาชีพอื่น โดยการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมทั้งการศึกษา สายสามัญ สายอาชีพ หรือเรียนรู้ทักษะบางอย่างจากการทำงาน การไม่ขวนขวายหาความรู้จะทำให้เกิดความท้อแท้ ชีวิตไม่มีความหวัง ไม่มีทางเลือกอื่น บางคนเห็นว่าการทำงานโรงงานเป็นเพียงทางผ่าน เพื่อให้สามารถเก็บเงินศึกษาระดับปวช. ปวศ. และเรียนอาชีพโดยตรงเท่านั้น และหวังว่าจะก้าวไปสู่การมีกิจการเป็นของตนเองในที่สุด

ในด้านอาชีพและเศรษฐกิจนั้น สิ่งสำคัญคือการประหยัดคอดอม จากการศึกษาพบว่า ประชาชนในท้องถิ่นและกลุ่มคนในโรงงาน ต่างก็เห็นความสำคัญของการประหยัดและอดออม ประชาชนในท้องถิ่นเห็นว่าเมื่อมีรายได้จำเป็นต้องประหยัดโดยต้องให้มีเงินเหลือทุกเดือน หากไม่เหลือก็จะไม่มีอนาคต จะทำให้ท้อถอย หหมดกำลังใจทำงาน คนงานเห็นว่าหากประหยัดจะสามารถเก็บเงินส่งทางบ้านได้ กลุ่มคนงานสาวโสดที่อยู่หอพักที่โรงงานจัดให้จะทำงานหนักโดยมุ่ง “ทำโอ” ให้ได้มากที่สุด บางคนเหลือเงินส่งกลับบ้านเดือนละ 1,000 บาท จากรายได้เดือนละ 5,000 บาทโดยไม่รวม “ค่าโอ” บางคนตั้งใจจะเปิดร้านเสื้อผ้าเป็นของตนเองซึ่งต้องมีเงินทุนเบื้องต้นอย่างน้อย 50,000 บาท และสามารถเก็บได้แล้ว. บางคนส่งเงินให้พ่อสร้างบ้านและซื้อมอเตอร์ไซด์ ส่งเงินให้น้องเรียน และบางคนก็สามารถศึกษาระดับปวช. ปวศ. ด้วยรายได้ของตนเอง นี่คือคุณค่าอันเกิดจากการประหยัด

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาด้านอาชีพและเศรษฐกิจดังกล่าว มีสาระสำคัญที่สามารถเสนอเป็นเครื่องชี้วัดด้านอาชีพและเศรษฐกิจ ดังนี้

ตารางที่ 5 เครื่องชี้วัดด้านอาชีพและเศรษฐกิจ

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชี้วัด
1. ความมั่นคงทางอาชีพ/รายได้	บุคคล	1. คนงานได้รับค่าจ้างตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายแรงงาน
		2. คนงานได้รับค่าจ้างจําแนกตามระดับฝีมือ
		3. คนงานได้ทำงานล่วงเวลา
		4. คนงานได้ศึกษาต่อสายสามัญ สายอาชีพ หรือฝึกทักษะเพิ่มเติม
	ชุมชน	5. ชุมชนมีแหล่งบริการจัดหาหรือให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการจ้างงานในชุมชน
		6. พื้นที่ทางการเกษตรที่เหลืออยู่ได้รับการส่งเสริมดูแล

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชี้วัด
2. ความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคล/ โรงงาน 3. สถานะทางการเงิน	บุคคล	7. เกษตรกรมีรายได้พอเพียงสำหรับครอบครัวโดยการขายผลิตผลทางเกษตร
		8. เกษตรกรมีการเปลี่ยนการผลิตตามสภาวะความต้องการของตลาด
	ชุมชน/ บุคคล	9. มีการช่วยเหลือจุนเจือระหว่างคนในกลุ่มอาชีพเดียวกัน
		10. โรงงานจัดสวัสดิการด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นให้กับคนงาน
		11. ปริมาณเงินออม
		12. ปริมาณหนี้สิน
		13. จำนวนเงิน โดยเฉลี่ยที่คนงานส่งกลับไปให้กับบิดา มารดา หรือบุตร
		14. การเข้าถึงบริการของสถาบันสินเชื่อ

2.3 เครื่องชี้วัดด้านสุขภาพอนามัยและสาธารณสุข

สภาพปัญหาและความต้องการ

ปัญหาด้านสุขภาพอนามัยและสาธารณสุข จำแนกได้เป็น 3 เรื่องใหญ่ ๆ คือ ปัญหาด้านสุขภาพร่างกาย ปัญหาสุขภาพจิต และปัญหาด้านการรักษาพยาบาล

1. ปัญหาสุขภาพร่างกาย กลุ่มที่เป็นปัญหามาก คือ คนงาน และปัญหาที่พบมีดังนี้

1.1 ปัญหาสุขภาพจากกระบวนการผลิต ผลกระทบโดยตรงได้แก่กลิ่นสารต่าง ๆ เช่น สารเคมี น้ำยา กลิ่นขาว กำมะถัน และกลิ่นทินเนอร์ ฝุ่นละอองจากผ้าดิบ จากเศษทองเหลือง ซึ่งเป็นอันตรายต่อคนงานและยากที่จะหลีกเลี่ยงได้ ถึงแม้ว่าโรงงานมีชุดเสื้อคลุมเพื่อไม่ให้น้ำยาเปื้อนเปื้อน แต่คนงานก็บอกว่าใส่แล้วร้อนมากจึงไม่ต้องการใช้ เช่นเดียวกับผ้าปิดจมูกเพื่อกรองอากาศ แต่เพราะคล้ายจุกหมู ใส่แล้วอึดอัดหายใจไม่ออก ทำให้เหนื่อ และทำงานไม่ถนัด บางคนคิดว่ากันกลิ่นหรืออันตรายได้เพียง 50% จึงไม่นิยมใช้ บางคนบอกว่าการดูแลสุขภาพคนงานนั้นเป็นเพียงหลักการ แต่ไม่ได้ปฏิบัติจริง ทำกันในระยะเริ่มแรกเท่านั้น พอหมดเงินของเหล่านั้นก็หมดไป ผลกระทบจากการทำงานมีมาก นักวิชาการด้านวิทยาการอาหารท่านหนึ่งเล่าว่า คนงานบางคนตั้งครกแต่ยังต้องทำงานอยู่แผนกที่มีกลิ่นกำมะถันรุนแรงของโรงงานวันสั้น ระยะแรกอาจไม่เกิดผลมากนัก เพียงแค่อุจและแพ้ แต่ในระยะยาวอาจมีผลกระทบถึงเด็กได้ โรงงานไม่ได้

สนใจ คนงานก็ไม่มีความรู้ในเรื่องนี้เพราะไม่มีใครให้ข้อมูล บางคนบอกว่าถ้าทำงานในโรงงานที่มี กลิ่นทินเนอร์ 5-10 ปีก็ติดทินเนอร์ได้ คำบอกเล่ามีดังนี้

“ทำงานโรงงานกระทบต่อร่างกายเราเยอะ เมื่อก่อนผมพ่นสีอยู่ 3 ปี ผอมลง ๆ น้ำหนักจาก 63 เหลือ 50 โล ไม่ไหว ร่างกายผอม ไม่อยากกินอะไร เลขตาออกมาอยู่โรงงานนี้ ก็มี ปัญหาเรื่องฝุ่นละอองอีก อยู่ห่างกันแค่นี้มองไม่เห็น เป็นฝ้าเลยกระทบตาด้วย เวลากลมพัด ฝุ่นจะไปเกาะเป็นลูกเหมือน โรตีสายไหม ฝุ่นจะออกมาเป็นก้อน อังเวลาแตกกระจายก็จะ ตาฟาง ต้องเอาน้ำยาล้างตา” (สนทนากลุ่มคนงาน)

“หนูเป็นภูมิแพ้อากาศและฝุ่น เป็นคนน้ำเหลืองไม่ดี ไปทำงานโดนทินเนอร์ ตัวซิดหมด เลือดก็น้อย แล้วยังเป็นโรคปอด โรคกระเพาะอีก แพ้เศษเหล็ก” (สนทนากลุ่มคนงาน)

1.2 การได้รับอุบัติเหตุจากการทำงาน อาจเป็นเพราะการพักผ่อนไม่เพียงพอหรือเป็น เพราะความประมาทถึงผลลัพท์ ทำให้เกิดอุบัติเหตุจากเครื่องจักร ดังคำบอกเล่าต่อไปนี้

“อันตราย มือเข้าไป 3-4 คนแล้ว อันตรายจากเครื่องจักรนี่แหละ มือขาดกันหลายคนแล้ว โรง 1 นี่อันตรายกว่าเพื่อน งานหนักกว่าเพื่อน เพราะมันเป็นพวกแป้นขกขาง กรีดขาง ต้องใช้เครื่องจักรใช้หรือเปล่า ง่วงนอนมาก ๆ เหนื่อยมาก ๆ จะผลอเอามือไปวางถูกถึง ก็เลยไหลเข้าไป บางทีก็คิดดูมือ ขาง มันร้อน บางทีมือก็เข้าไปได้ ทางโรงงานก็หาทาง ป้องกันหมดแหละ แต่พนักงานผลอไป พอเกิดขึ้นมันก็เป็นอุบัติเหตุไปแล้ว และส่วน มากก็เป็นมือชวด้วย” (สนทนากลุ่มคนงาน)

คนงานที่ได้รับอุบัติเหตุจากการทำงาน บริษัทก็จะเปลี่ยนมาอยู่แผนกที่ทำงานเบา

1.3 การได้รับอันตรายจากอุบัติเหตุบนท้องถนน ถนนหน้าโรงงานส่วนมากเวลาเลิกงาน จะมีคนงานเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดอุบัติเหตุบ่อย เกิดการบาดเจ็บและพิการ นอกจากนี้ยังมีวัยรุ่น ที่ชอบไปแข่งมอเตอร์ไซด์ในพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งเป็นอันตรายต่อตนเองและผู้อื่นด้วย

1.4 ปัญหาสุขภาพจิต ปัญหาเรื่องยาเสพติดเป็นปัญหาใหญ่ของสังคมไทยในขณะนี้ แต่ ที่น่าสังเกตคือชุมชนที่ศึกษานี้กลุ่มคนที่ติดยาแทนที่จะเป็นกลุ่มคนงานกลับเป็นกลุ่มเยาวชนใน ท้องถิ่น ข้อมูลจากการศึกษาพบว่าปัญหายาบ้ารุนแรงในกลุ่มเยาวชนท้องถิ่น

“เรื่องยาเสพติด ยาม้า ที่นี้ดังที่สุด อย่างอื่นก็ไม่ค่อยมี คนในท้องติดยาม้ามากที่สุด ที่ชาย หนูถูกจับเรื่องยาเสพติด เรื่องยาบ้า เขาเป็นคนเสพ” (สนทนากลุ่มเยาวชนในท้องถิ่น)

“แต่ก่อนผมเคยติดกัญชา แต่ยาม้าไม่เคย เพื่อนชวนไปที่บ้าน เคยคลุกกัญชาเพราะมันหาซื้อ ง่าย แต่พวกยาม้า ยาบ้าไม่เอาเลย ที่เลิกเพราะมันคิดได้ อยากออกจากจุดนี้ ทุกวันนี้ไม่เอา เลย” (สนทนากลุ่มเยาวชนในท้องถิ่น)

สำหรับประชาชนทั่วไปก็มีปัญหาทางด้านสุขภาพเช่นกัน ปัญหาเรื่องฝุ่นละออง เขม่าควัน และกลิ่นเหม็นทำให้เกิดโรคต่อทางเดินหายใจ เป็นหวัดง่าย เจ็บคอ หงุดหงิด เกิดความรำคาญและ

วิตกกังวลอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของชุมชนและสภาพแวดล้อม เรื่องสุขภาพอนามัยนี้ ข้อมูลจากสถานีอนามัยปรากฏว่าโรคที่ประชาชนเจ็บป่วยและมารับการรักษาที่สถานีอนามัยกันมาก คือโรคไข้หวัดและการเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ถ้าเจ็บป่วยที่มีอาการรุนแรงประชาชนจะไปรับการรักษาที่โรงพยาบาล หรือสถานพยาบาลเอกชน

2. ปัญหาสุขภาพจิต ความเครียดเป็นต้นเหตุสำคัญของปัญหาสุขภาพจิตของแรงงาน ความเครียดเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น สภาวะความกดดันทางด้านเศรษฐกิจ การรีบเร่งทำงานให้ทันตามที่บริษัทกำหนด ปัญหาต้อง “ทำโอ” ให้ได้มากจนขาดการพักผ่อน ปัญหากลัวไม่ได้ “ทำโอ” เพราะความต้องการด้านผลผลิตจากโรงงานลดลง ปัญหากลัวถูกปลดจากงาน ปัญหาการปรับตัวในเรื่องที่พักอาศัยซึ่งมีสภาพไม่เหมาะสม ปัญหาการคบเพื่อน ปัญหาการจากบ้านจากครอบครัวทำให้เกิดความคิดถึง กังวลใจ การที่ต้องพยายามประหยัดเพื่อส่งเงินกลับบ้าน คนงานที่ศึกษาต่อก็มีปัญหาเรื่องอ่านหนังสือไม่รู้เรื่อง ฟังครูไม่เข้าใจ ทำแบบฝึกหัดไม่ได้ สอบไม่ผ่าน สิ่งเหล่านี้เป็นสภาวะกดดันจนกลายเป็นความเครียด เกิดปัญหาสุขภาพจิตตามมา

3. ปัญหาด้านการรักษาพยาบาล เมื่อเจ็บป่วยคนงานมีบัตรประกันสังคมซึ่งได้หักจากเงินเดือนตัวเอง แต่ปัญหาก็คือเมื่อไปใช้บริการกลับไม่ได้รับการปฏิบัติเท่าที่ควร บัตรประกันสังคมให้การคุ้มครองไม่เต็มที่ บางคนบอกว่าโดนหักค่าประกันสังคมไปแล้ว แต่ยังไม่ได้บัตร ต้องเสียเงินค่ารักษาอีก ดังข้อมูลที่ว่า

“บางครั้งเด็กไม่สบาย ประกันสังคมเก็บเงินไปจริง แต่ว่าการคุ้มครองตรงนั้นไม่ดี ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย” (สนทนากลุ่มคนงาน)

“เวลาเจ็บป่วยไปตรวจก็เสียเงิน บัตรประกันสังคมก็ไม่ได้ เขาบอกว่าเดี๋ยวนี้ไม่ได้แล้ว 9 เดือนแล้วยังไม่ได้ เราต้องเสียเงินค่ารักษา ไม่คุ้มอีก ไหนจะหักค่าประกันสังคม ค่ายา เบิกไม่ได้อีก สองคนก็ 3-4 ร้อย” (สนทนากลุ่มคนงาน)

ทางเลือกหนึ่งของประชาชนที่มีรายได้น้อย คือการซื้อบัตรสุขภาพในราคา 500 บาท ซึ่งสามารถใช้เพื่อรักษาพยาบาลได้จำนวน 5 คนในระยะเวลาหนึ่งปี

แนวคิดในการแก้ปัญหา

แนวคิดในการแก้ปัญหาจำแนกเป็นสามด้านคือ การปฏิบัติตนเพื่อให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง การดูแลทางด้านสุขภาพจิต และการบริการของหน่วยงานสาธารณสุข

1. การปฏิบัติตนเพื่อให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง

1.1 การดูแลป้องกันตนเองให้พ้นจากโรคภัยไข้เจ็บ พฤติกรรมบางอย่างที่มีผลเสียต่อสุขภาพ ควรหลีกเลี่ยง เช่น การดื่มสุรา การรับประทานอาหารสุก ๆ ดิบ ๆ ประเภทลาบ กุ้ง ซึ่งอาจมี

พยาธิ การเที่ยวเตร่ เพราะอาจนำไปสู่โรคเอดส์ได้ การใช้ผ้าปิดจมูกกันฝุ่นละอองหรือการสวมใส่เสื้อผ้ามีดริคซึ่งจะช่วยป้องกันการเจ็บป่วยได้ระดับหนึ่ง

1.2 การตรวจสุขภาพร่างกายอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนงานที่ทำงานอยู่ในสถานะเสี่ยง เช่น อยู่ในแผนกหรือโรงงานที่ต้องเผชิญต่อฝุ่นละออง หรือกลิ่นสารที่รุนแรงเป็นอันตรายต่อสุขภาพ โรงงานหรือสถานประกอบการควรจัดบริการตรวจสุขภาพให้และแจ้งผลการตรวจด้วย เพื่อให้คนงานจะได้รับรู้เกี่ยวกับสุขภาพของตน

1.3 การระมัดระวังอุบัติเหตุบนท้องถนนและการทำงาน โดยประชาชนต้องระมัดระวังในการใช้รถใช้ถนน และบางช่วงถนนที่มีโรงงานตั้งอยู่ทั้งสองฝั่ง ควรสร้างสะพานลอยให้คนข้าม หรือมีไฟจราจรที่ให้ความปลอดภัยในการข้ามถนน ปรามปรามการแข่งขันจักรยานยนต์ของวัยรุ่นที่ทำเป็นประจำตอเนติค สำหรับอุบัติเหตุจากการทำงานที่มักเกิดจากความพลั้งเผลอหรือการเร่งรีบขณะทำงานนั้น แม้เป็นเรื่องสุดวิสัย แต่การรู้สภาพร่างกายของตนก็จะช่วยได้บ้าง ดังนั้นคนงานไม่ควรฝืนทำงานเมื่อเกิดการอ่อนเพลีย หรือเร่งรีบ ควรพักผ่อนให้เพียงพอ การนุ่ง “ทำโอ” เพื่อให้ได้เงินมา บางครั้งก็ไม่คุ้มกับการต้องสูญเสียอวัยวะของร่างกายไป การดูแลสุขภาพและปฏิบัติตนเพื่อให้เกิดสุขนิสัยที่ดีจะช่วยลดปัญหาด้านสุขภาพได้

2. การดูแลสุขภาพจิตเพื่อให้มีสุขภาพจิตดี เขตอุตสาหกรรมซึ่งมีสถานะแวดล้อมที่มุ่งแต่การหารายได้เช่นนี้ ย่อมเกิดความเครียด และการลดความเครียดอยู่ที่การดูแลสุขภาพจิต จากการศึกษาพบว่า มีแนวทางปฏิบัติอยู่หลายวิธี ดังนี้

2.1 การเข้าวัดปฏิบัติธรรม ผู้อาวุโสในท้องถิ่นที่เข้าวัดปฏิบัติธรรม อธิบายว่าความสุขอยู่ที่ใจ ถ้าเผื่อมีความทุกข์ ทำใจไม่ได้จึงต้องอาศัยสิ่งแวดล้อม ทำใจให้หลุดพ้น ต้องปฏิบัติธรรมซึ่งจะช่วยให้เกิดความเยือกเย็น ผ่อนคลาย และตัดปัญหาความกังวลได้มาก

2.2 การออกกำลังกาย เป็นวิธีที่คนงานปฏิบัติ ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่พักอยู่หอพักโรงงาน และมีสนามกีฬา เช่น สนามฟุตบอล ตะกร้อ บาสเกตบอล ให้คนงานได้ออกกำลังกาย พอเลิกงานคนงานได้ออกกำลังกาย ช่วยให้สนุกสนาน ผ่อนคลายความเครียด และเกิดความสามัคคีระหว่างคนงานได้มาก

2.3 การทำงานอดิเรกที่ตนชอบหรือสนใจ คนงานหญิงชอบอ่านหนังสือ ถ้าเครียดมากก็อ่านการ์ตูน อ่านหนังสือเกี่ยวกับดาราศาสตร์ คนงานชายโตดณะให้ไปเที่ยว สาว ๆ ก็คุยกัน อยู่กับเพื่อน วันอาทิตย์ซึ่งเป็นวันหยุดมักไปเดินเที่ยวตามห้างสรรพสินค้าในกรุงเทพฯ ฯ หรือไปดูหนัง ฟังสเตอริโอ แต่ทางออกดังกล่าวเป็นข้อจำกัดสำหรับคนงานที่มีครอบครัวและเช่าห้องพักอาศัย เพราะไม่มีเวลา ไม่มีเงิน ไม่มีสนามกีฬา เลิกงานมาก็ทำงานบ้านทำกับข้าว ไม่ได้ไปเที่ยว บางคนบอกว่าได้แค่ดูโทรทัศน์ พักผ่อนกับครอบครัว ซึ่งก็ช่วยผ่อนคลายความเครียดลงได้บ้าง

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพอนามัยและ
สาธารณสุขดังกล่าวมีสาระสำคัญ สามารถเสนอเป็นเครื่องชี้วัดสุขภาพอนามัยและสาธารณสุขดังนี้

ตารางที่ 6 เครื่องชี้วัดด้านสุขภาพอนามัยและสาธารณสุข

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชี้วัด
1. การดูแลสุขภาพ อนามัยของ ประชาชน	บุคคล/ ชุมชน	1. ประชาชนเข้ารับการตรวจสุขภาพเป็นประจำทุกปี 2. อัตราการเจ็บป่วยด้วยโรคจากการประกอบอาชีพ
2. ความปลอดภัย อาชีวอนามัย และ สภาพแวดล้อมใน การทำงาน	ชุมชน	3. โรงงาน/สถานประกอบการป้องกัน จัดการไม่ให้ผง ละออง กลิ่น คิวิน จากวัตถุเป็นพิษ สารพิษ กาก ละออง ในโรงงานทำให้คนงานเจ็บป่วย 4. โรงงาน/สถานประกอบการปรับปรุงสภาพแวดล้อม ในการทำงาน อาคาร สถานที่ จัดทำหรือแก้ไขเครื่อง จักร หรืออุปกรณ์ที่ถูกจ้างต้องใช้ในการปฏิบัติงานให้ ถูกต้องหรือเหมาะสมภายในระยะเวลาที่กำหนด 5. นายจ้างจัดให้มีการตรวจสุขภาพของลูกจ้าง และส่ง ผลการตรวจดังกล่าวแก่พนักงานตรวจแรงงาน ตาม หลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนด 6. คนงานมีความรู้เกี่ยวกับผลกระทบจากสารที่เกิดจาก กระบวนการผลิตของ โรงงานที่ตนทำอยู่และปฏิบัติ ตนอย่างถูกต้องเพื่อให้ปลอดภัย 7. คนงานมีจำนวนชั่วโมงการทำงานที่เหมาะสม 8. คนงานมีการออกกำลังกาย และ พักผ่อนอย่าง เหมาะสม 9. จำนวนผู้ติดยาเสพติดในชุมชน
3. การหลีกเลี่ยง ยาเสพติด /สาร กระตุ้น	บุคคล/ ครอบครัว ชุมชน	
4. การเข้าถึงบริการ สาธารณสุข		10. สถานพยาบาลอำนวยความสะดวกและไม่เลือก ปฏิบัติสำหรับผู้ที่ใช้บัตรสุขภาพหรือการประกัน สังคม

2.4 เครื่องชี้วัดด้านข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้

สภาพปัญหาและความต้องการ

การได้รับข้อมูลข่าวสารเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ช่วยให้คนได้นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม แหล่งความรู้มีอยู่รอบตัวทั้งแหล่งความรู้ที่เป็นบุคคล และแหล่งข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ด้วยความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ช่วยให้ผู้คนเข้าถึงความรู้และข้อมูลข่าวสารได้รวดเร็วและกว้างขวางมากขึ้น แม้ว่าข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้เป็นสิ่งดี แต่จากการศึกษาก็พบว่ามีปัญหาอุปสรรคที่ขัดขวางการรับข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้ของประชาชน ดังนี้

1. **ทัศนคติต่อการเรียนรู้** บางคนเห็นว่าข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้ทำให้ชีวิตดีขึ้น มีความคิดอ่านที่ดี มีความรู้เพิ่มขึ้นจากการอ่าน การเรียนด้วยตนเอง แต่บางคนก็ไม่เห็นความสำคัญ โดยอธิบายว่าอาชีพรับจ้างไม่จำเป็นต้องรู้อะไรมากมาย คนไม่มีความรู้จำนวนมากมายทำงานได้เก่งกว่าคนมีความรู้เพราะคนที่มีความรู้ก็คิดว่าตัวเองมีความรู้จึงเลิกเรียน ส่วนคนไม่มีความรู้ทำงานแบบหนักเอาเบาสู้ อาจเป็นที่ข้อจำกัดของตนเองหรือเป็นเพราะไม่เห็นความสำคัญของข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้ ทำให้คนจำนวนมากขาดความกระตือรือร้นที่จะแสวงหาความรู้ใหม่

2. **สภาพการทำงานไม่เอื้อ** เนื่องจากโรงงานหรือสถานประกอบการจัดเป็นแผนกโดยให้คนงานรับผิดชอบเฉพาะชิ้นงาน เพื่อให้เกิดความชำนาญและสร้างผลผลิตได้รวดเร็ว คนงานจึงเรียนรู้ในวงแคบและไม่ครบวงจร คนงานบางพวกขาดโอกาสที่จะเรียนรู้ทักษะอย่างอื่น ดังที่คนงานโรงงานเครื่องประดับเล่าว่า

“ที่ห้องชุบมีอาจารย์สอน เขาจบเคมีมา คนงานแผนกนั้นก็ได้รับรู้จากอาจารย์บ้าง เขาจะบอกให้สังเกตสีงาน สีวงงาน น้ำยาจะดีหรือไม่ดีก็บอก แต่ฝ่ายผมขายตัวเอง ทำงานคนเดียว ไม่ได้รู้อะไรเพิ่มเติม” (สนทนากลุ่มคนงาน)

“โรงงานเขาดูที่ความสามารถของพนักงานแต่ละกลุ่ม แล้วจะยกขึ้นเป็นหัวหน้าระดับนั้น เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะเรียนอะไรมา ก็ต้องมาทำงานให้ชำนาญ โดยจะดูผลงาน ดูว่าเราขยันไหม ดูเวลาทำงานว่าทำได้ดีไหม” (สนทนากลุ่มคนงาน)

ด้วยเหตุนี้คนงานจึงขาดความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ

3. **ชุมชนขาดแหล่งข้อมูลข่าวสารที่เหมาะสม** ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หอกระจายข่าว หรือป้ายประกาศ แหล่งเหล่านี้ช่วยสร้าง

สภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ กระตุ้นให้คนอยากอ่านหรืออยากเรียนรู้ สำหรับพื้นที่ศึกษาแห่งนี้มีเพียงที่อ่านหนังสือซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณวัดและขาดการดูแลเท่าที่ควร ผู้คนจึงไม่อยากเข้าไปใช้บริการ ดังคำบอกเล่าที่ว่า

“ก็มีแต่จีฝุ่น เขาไม่รักษาเลย หนูเข้าไปครั้งเดียว เขาไม่เก็บอะไรเลย ไฟไม่ติด ร้อนมาก หนังสือก็ไม่ให้เอาออกมาข้างนอก จึงไม่เข้าไปอ่าน แต่ถ้าอยากอ่านก็จะซื้อเอง ส่วนใหญ่ชอบความรู้ทั่วไป โลกคารา ชายหัวเราะ” (สนทนากลุ่มเยาวชน)

สำหรับรายการโทรทัศน์ทางไกลผ่านดาวเทียมนั้น ขณะนี้จัดไว้ที่โรงเรียนประถมศึกษา แต่อาจเป็นที่ข้อจำกัดต่าง ๆ ทำให้ไม่มีการใช้อย่างคุ้มค่า

แนวคิดในการแก้ปัญหา

1. ปรับปรุงแหล่งความรู้และข้อมูลข่าวสารในชุมชนให้มีสภาพดีขึ้น เพื่อให้เป็นแหล่งความรู้และข้อมูลข่าวสารที่แท้จริงของชุมชน แหล่งความรู้อาจจัดในหลายรูปแบบตามข้อเสนอที่ได้จากการศึกษา คือ

1.1 ศูนย์การเรียนรู้ จัดให้มีสื่อการเรียนรู้ทั้งประเภทสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยองค์กรท้องถิ่นจัดสรรงบประมาณส่วนหนึ่งเพื่อปรับปรุงและพัฒนาแหล่งความรู้และข้อมูลข่าวสารของชุมชน

1.2 ที่อ่านหนังสือประจำชุมชน การมีที่อ่านในวัดก็เป็นเรื่องที่ดี แต่ควรต้องปรับปรุงระบบการดูแลจัดการโดยอาจหาอาสาสมัครมาช่วย และจัดวัสดุการอ่านที่อยู่ในความสนใจมาไว้ปรับปรุงให้อยู่ในสภาพใช้งานได้ เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

1.3 การจัดห้องสมุด หรือมุมที่อ่านหนังสือในโรงงาน/ สถานประกอบการ โดยถือว่าเป็นสวัสดิการที่ให้กับคนงาน สื่อที่นำมาอาจเป็นวัสดุการอ่านเกี่ยวกับงานที่ปฏิบัติ หรือเป็นเรื่องอื่นที่คนงานสนใจ เป็นการยกระดับความรู้ ผ่อนคลายความเครียด และให้ประโยชน์อื่น ๆ ด้วย ซึ่งเรื่องนี้เป็นความต้องการของคนงานเช่นกัน

1.4 การปรับปรุงระบบการใช้โทรทัศน์ทางไกลผ่านดาวเทียมเพื่อให้เกิดการใช้อย่างคุ้มค่าต่อการลงทุน ครูประจำกลุ่มการศึกษานอกโรงเรียนเสนอว่าเมื่อมีศูนย์การเรียนรู้ก็ควรนำโทรทัศน์มาไว้ที่ศูนย์การเรียนรู้

1.5 ส่งเสริมเอกชนให้ดำเนินการในธุรกิจเกี่ยวกับการส่งเสริมข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้ของ ประชาชน เช่น ธุรกิจการให้เช่าหนังสือเช่าวีดิโอ รถหรือร้านขายหนังสือ เป็นต้น

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาด้านข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้ดังกล่าว มีสาระสำคัญที่สามารถเสนอเป็นเครื่องชี้วัดด้านข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้ ดังนี้

ตารางที่ 7 เครื่องชีวิตด้านข้อมูลข่าวสาร และการเรียนรู้

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชีวิต
1. ชุมชนมีแหล่งความรู้และข้อมูลข่าวสารในรูปแบบต่าง ๆ	ชุมชน	1. มีห้องสมุดประชาชนในระดับอำเภอ 2. มีศูนย์การเรียนรู้เพื่อเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้า ให้บริการสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อโสตให้กับนักเรียน นักศึกษา และประชาชนที่สนใจ 3. มีที่อ่านหนังสือประจำชุมชนเพื่อส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้ของประชาชน 4. มีห้องสมุด /มุมที่อ่านหนังสือในโรงงาน หรือสถานประกอบการ เพื่อส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้ของแรงงาน 5. มีร้านให้เช่าหนังสือ เช่น วิชา วิดีโอ รถหรือร้านขายหนังสือ 6. โรงเรียน/สถานศึกษาจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและบริการความรู้ให้กับประชาชน 7. องค์กรท้องถิ่นส่งเสริมและเผยแพร่ประสบการณ์ของผู้รู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และจัดแหล่งวิทยากรในชุมชน
2. การเพิ่มความรู้ ความชำนาญแก่คนงานโรงงาน	บุคคล	8. คนงานได้เรียนรู้ทักษะเพิ่มเติมจากการทำงาน

2.5 เครื่องชีวิตด้านการศึกษาออกโรงเรียน

สภาพปัญหาและความต้องการ

จากการศึกษาพบว่า การศึกษานอกโรงเรียนเป็นทางเลือกสำคัญที่ช่วยเพิ่มความรู้และวุฒิทางการศึกษาให้กับประชาชนในชุมชนอุตสาหกรรมแห่งนี้ โดยมีผู้สนใจศึกษาต่อสายสามัญด้วยวิธีเรียนทางไกลในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย มีนักศึกษาทั้งที่เป็นคนงานและคนในพื้นที่มาพบกลุ่มในวันอาทิตย์ การดำเนินงานอยู่ในความรับผิดชอบของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียนดังนี้

1. ความหมายที่ให้กับคำว่า "การศึกษา" เมื่อสอบถามนักศึกษากการศึกษานอกโรงเรียน ถึงความหมายที่ให้กับคำว่า "การศึกษา" ก็ได้รับคำตอบที่สะท้อนถึงมุมมองต่าง ๆ ดังนี้
"การศึกษาคือการเพิ่มศึกริ เพิ่มค่าต่อรองทางสังคม เมื่อเรียนสูงคนก็ยอมรับมาก เข้างานได้ง่ายกว่า มีความรู้ความฉลาดมากกว่า ถ้าคนไม่เรียนทำอะไรคนก็ไม่ยอมรับ"

“คือการเรียนรู้ด้วยตนเองจากการเข้าห้องสมุดและจากครู”

“คือการพัฒนาคุณภาพชีวิต เรียนแล้วสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ทำให้ชีวิตเราดีขึ้น ได้รู้เพิ่มขึ้น ทำให้ทันสมัย ถ้าเรียนสูงก็สามารถทำงานที่ดี ๆ ได้ การศึกษาจะช่วยเพิ่มรายได้”

“ถ้าอยู่ในสังคมที่กว้างการศึกษาก็จำเป็น ถ้าอยู่ในสังคมบ้านนอกอาจไม่จำเป็นเพราะถ้าอยู่บ้านนอกเราก็เรียนรู้ด้วยตนเองไป แต่ถ้าอยู่ในกรุงเทพฯ ต้องมีการศึกษา อย่าง โรงงานก็ต้อง ป. 6 บางโรงงานก็ต้อง ม. 3 ม. 6 ถ้าเรามาแบบคนไม่มีการศึกษาเราก็ต้องทำงานก่อสร้าง”

2. กลุ่มเป้าหมายการศึกษานอกโรงเรียน เป็นผู้ที่พลาดโอกาสทางการศึกษาเพราะข้อจำกัดต่าง ๆ เช่น ค่านิยมของพ่อแม่ในการส่งลูกเข้าเรียน ความยากจนของครอบครัว ต้องเสียสละให้พี่น้อง ต้องช่วยครอบครัวประกอบอาชีพ สาเหตุเหล่านี้ทำให้บางคนไม่สามารถศึกษาต่อได้ คำบอกเล่าต่อไปนี้สะท้อนถึงทัศนคติและข้อจำกัดในการศึกษาเล่าเรียนได้

“สมัยก่อนคนทำนา ทำสวน เขาไม่คิดส่งลูกเรียน เพราะเดี๋ยวก็ไปเอาหัว จะส่งไปทำไม ลูกผู้หญิง ส่วนมากเขาจะไม่ให้เรียน เขาคิดแคบ ๆ แต่ทุกวันนี้เขาคิดกว้างขึ้นแล้วว่าลูกเขาต้องเรียน ต้องมีงานที่ดี แม่หนูเมื่อก่อนเขาคิดว่าเรียนไปทำไม ทุกวันนี้เขาคิดว่าลูกมีการศึกษาคือ มีหน้ามีตา รับราชการ ชาวบ้านเขาก็จะส่งลูกแข่งกันเลข สังคมทุกวันนี้จะเปลี่ยนไปมาก การศึกษาเขาจะเน้น” (สนทนากลุ่มคนงาน)

“ผมอยากเรียนแต่หมดโอกาสเพราะต้องส่งน้องเรียนด้วย น้องมีคนเคียว เรียนอยู่ชั้นมัธยมส่งจบจึงคิดถึงตนเอง ผมอยากเรียนด้านทหาร” (สนทนากลุ่มคนงาน)

แม้ข้อจำกัดบางอย่างจะเปลี่ยนไป แต่โอกาสและข้อจำกัดบางอย่างก็ยังมีอยู่

3. ความคาดหวังในการศึกษา คนงานส่วนใหญ่ที่มีพื้นความรู้ระดับประถมศึกษาได้เข้าศึกษาต่อการศึกษานอกโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย โดยหวังว่าเมื่อเรียนจบ ก็จะเรียนต่อพยาบาล เรียนครู เรียนต่อปวช. และปวส. บางคนต้องการเรียนต่อระดับปริญญาตรีทางการบัญชี เพราะเมื่อไปสมัครงานก็มักจะถูกถามว่าจบปวช. ปวส. หรือเรียนบัญชีมาหรือเปล่า หากมีความรู้ด้านนี้จะได้ทำงานในตำแหน่งเสมียน ซึ่งได้เงินเดือนดีกว่า ได้ทำงานสบายกว่า แต่ที่หวังมากกว่านั้นก็คือการเปลี่ยนไปทำงานอื่นที่ไม่ต้องเป็นลูกจ้างตลอดไป ด้วยเหตุนี้คนงานจำนวนมากจึงสมัครเข้าศึกษาต่อทางการศึกษานอกโรงเรียน

สภาพปัญหาในการศึกษานอกโรงเรียนมีดังนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับผู้เรียน

1.1 ปัญหาเศรษฐกิจ การศึกษาต่อก็มีค่าใช้จ่าย เช่น ค่าเล่าเรียน ค่าหนังสือ และค่าใช้จ่ายในกิจกรรมบางอย่าง คนงานบางคนที่มีภาระต้องส่งเงินไปให้ครอบครัวจึงมีปัญหา

ไม่อาจศึกษาต่อได้ นอกจากนี้เมื่อประเทศมีปัญหาด้านเศรษฐกิจ ทำให้ภาคอุตสาหกรรมได้รับผลกระทบรุนแรง มีผลให้ต้องปลดคนงานออกซึ่งกระทบกับรายได้ รวมทั้งการศึกษาด้วย

1.2 โรงงานและสถานประกอบการไม่สนับสนุนเท่าที่ควร โดยถือว่าการศึกษาต่อเป็นเรื่องส่วนตัวของคนงาน ไม่ควรกระทบต่อการทำงาน ส่วนการเพิ่มเงิน การเลื่อนตำแหน่ง โรงงานก็ดูที่ความสามารถในการทำงาน และการดูแลงานของพนักงานเป็นหลัก ไม่เกี่ยวกับเรียน ดังนั้นบางครั้งนักศึกษาต้องหยุดงานเพื่อดูหนังสือ ซึ่งต้องกระทบเรื่องค่าแรงอีก บางคนเล่าว่า

“อย่างคนที่เรียนอยู่ โรงงานเขาจะไม่ค่อยสนับสนุน คือเขาอยากให้เราเรียนรู้เกี่ยวกับงานจากระดับพนักงาน หัวหน้างาน เขาม่าจะสนับสนุนให้เราเรียนรู้อะไรก็ตามดีกว่านี้หรืออย่างเราไปเรียน ช่วงที่เราติดมาก ๆ เราลางาน เขาม่าจะให้เราได้” (สนทนากลุ่มคนงาน)

1.3 ปัญหาความไม่มั่นใจและทัศนคติต่อการเรียน คนงานบางคนศึกษาต่อเป็นเพราะขาดข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาต่อ ไม่มั่นใจว่าจะสามารถเรียนได้ และทัศนคติที่มีต่อการเรียน คนงานบางคนบอกว่าผู้ที่ไม่ศึกษาต่อเพราะกลัวว่าสมองไปไม่ไหว เรียนไม่ได้ ก็เลยไม่เรียน บางคนไม่รู้ว่าเรียนไปทำไม ทำงานอย่างเดียวก็เหนื่อยแล้ว บางคนคิดว่าต้องใช้เงินมากขาดเงินทุน

1.4 ปัญหาครอบครัว ครูประจำกลุ่มบางคนเล่าว่าเมื่อนักศึกษาแต่งงานก็มักลาออกจากการเรียน เพราะคิดว่าสามีเลี้ยงได้ บางรายมีเรื่องหึงหวง ตามมาดู มานั่งเฝ้า บางรายพ่อแม่ไม่ให้เรียนแต่ตัวเองอยากเรียน ครั้นโดนบ่นว่ามาก ๆ เข้าก็ลาออก บางรายต้องใช้เวลาช่วยทางบ้าน ใช้เวลาขายของมากกว่าเวลาที่ให้กับการเรียน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวทั้งสิ้น

1.5 ปัญหาการทำงานหนัก ครูประจำกลุ่มเล่าว่านักศึกษาที่เป็นคนงาน มีปัญหาเนื่องจากต้องเร่งทำงานหาเงิน ต้อง “ทำโอ” ต้องคร่ำเคร่งกับงานจนไม่มีเวลาพักผ่อน ซึ่งกระทบถึงการเรียน เวลาเรียน บางคนตาแดงกร่ำ มีอาการตะลึงตะลือ และบอกว่าเพิ่งกินกระทิงแดงไป 3 ขวดเพราะอดนอนมาก ง่วงนอนบ้าง เวลาเรียนจะสอนอะไรมากก็ไม่ได้ ประกอบกับต้องประหยัดค่าใช้จ่าย คนงานจึงต้องกินอะไรก็ได้ที่ง่าย ๆ เร็ว ๆ และราคาถูก เช่น ลวกมาม่ากินทุกวัน นั่งริมถนนกินอาหารอะไรก็ได้ บางคนซื้อมันต้ม 5-10 บาทกินเพื่อให้มีอะไรอยู่ในท้องเท่านั้น บางทีอาหารเหล่านั้นไม่ถูกสุขลักษณะ กินแล้วต้องรีบเข้าทำงานหรือถึงเวลา “เข้ากะ” อีก ชีวิตเป็นอย่างนี้ ซึ่งกระทบต่อการศึกษาล่าเรียน

1.6 ติดเพื่อน นักศึกษาที่กำลังอยู่ในวัยรุ่นจะติดเพื่อนมาก อาจเป็นเพราะห่างจากครอบครัว ขาดความอบอุ่น ทำให้ติดเพื่อน เชื่อเพื่อน ทำตามเพื่อน โดยเฉพาะนักศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ครูประจำกลุ่มเล่าว่านักศึกษาบางคนถ้าเพื่อนเรียนต่อจึงจะเรียน ถ้าเพื่อนไม่เรียนต่อก็ไม่เรียน บางคนควรจบได้แล้ว แต่ก็ลงทะเบียนรอเพื่อนเพื่อให้จบพร้อมกัน พฤติกรรมเช่นนี้มีทั้งหญิงและชาย

1.7 ปัญหาด้านสุขภาพ ข้อมูลจากครูประจำกลุ่มก็คือโรงงานบางแห่งคุณภาพไม่ดี ไม่มีเครื่องป้องกัน นักศึกษาบางคนเป็นโรคมุมิแพ้ บางทีภาวะร่างกายไม่ดี อาจติดสารบางอย่าง เช่น สารฟอกหนัง แพ้ฝุ่น แพ้อากาศ แพ้สารเคมี บางคนภูมิแพ้เกิดโรคผิวหนัง ขอลาพัก ขอลาออกไปก่อน บางคนกลับมาเรียนใหม่ หรือไม่กลับมาเลย บางคนย้าย บางคนเกิดความเครียดจากงาน อดนอนมาก ๆ สุขภาพเสีย สมองไม่รับ บางครั้งอ่านหนังสือ คิดเลข แต่คิดต่อไม่ได้แล้ว อดนอนบ่อย ๆ จะเป็นอย่างนี้บางทีไม่มาเรียน ไปเลย

1.8 ปัญหาการเข้าไม่ถึงกลุ่มเป้าหมาย ในชุมชนอุตสาหกรรมนี้ ยังมีกลุ่มที่เรียกว่า “ริมขอบ” ที่การศึกษานอกโรงเรียนเข้าไม่ถึง ได้แก่ แม่บ้านที่ติดตามสามีมาทำงาน และต้องดูแลลูกน้อยอยู่ตามห้องเช่า พวกนี้มีความรู้บ้างและไม่สามารถหางานทำได้ง่าย เมื่อพูดคุยด้วยก็มีความสนใจในการฝึกอาชีพเพื่อมีรายได้อีกทางหนึ่ง แต่ด้วยข้อจำกัดต่าง ๆ ทำให้กิจกรรมการศึกษา นอกโรงเรียนเข้าไม่ถึงคนกลุ่มนี้

ถึงแม้ว่าการศึกษาคงจะมีปัญหาหลายประการดังกล่าว แต่คนงานที่ศึกษาต่อได้บอกถึงข้อดีของการศึกษานอกโรงเรียนว่า ช่วยให้มีความรู้และฉลาดขึ้น รูปแบบและวิธีการเรียนอิสระเสรี มีโอกาสได้พบเพื่อน สามารถเรียนและทำงานไปพร้อม ๆ กัน และค่าเล่าเรียนไม่แพงจนเกินไป การศึกษานอกโรงเรียนจึงเป็นทางเลือกที่ดีในการยกระดับวุฒิทางการศึกษาของตน

2. ปัญหาหลักสูตรยังไม่เหมาะสม โดยยังไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาท้องถิ่น ไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์สิ่งใกล้ตัว หรือปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ เช่น เรื่องมลภาวะทั้งน้ำเน่าเสีย และอากาศเป็นพิษ หรือสิ่งที่เป็นปัญหาของผู้เรียน เช่น กฎหมายบางอย่าง การดูแลปฏิบัติตนเพื่อความปลอดภัยในที่ทำงาน การศึกษานอกโรงเรียนน่าจะเป็นการเรียนการสอนที่มุ่งนำไปใช้ใน ปัจจุบัน เช่น คอบสนองปัญหาของท้องถิ่น ความต้องการและความสนใจของผู้เรียน

3. ปัญหาเรื่องการใช้สื่อและแบบเรียน เรื่องที่เป็นปัญหาคือเนื้อหาบางเรื่องยากต่อการเข้าใจและไม่มีสื่ออุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอน หรือมีสื่อแต่ไม่ได้ใช้ หรือใช้สื่อแต่ไม่คุ้มค่า ข้อมูลจากการศึกษามีดังนี้

“การเรียนการสอนก็มีอุปกรณ์น้อย บางทีไม่มีอุปกรณ์เลย ไม่มีวิดีโอทั้งที่หนังสือบอก กิจกรรมนั้นไว้ และถ้าไม่มีวิดีโอ กิจกรรมนั้นก็เว้นไปเลย บางทีกิจกรรมบอกว่าในเนื้อหา 40 % ถ้าไม่ได้เรียนอย่างนั้นความรู้ก็ไม่แข็ง” (สนทนากลุ่มเยาวชน)

“ไอทอมที่โรงเรียนก็มี เขาก็ให้ดู แต่ระยะเวลาไม่ตรง เปิดแป๊บเดียวก็จบ หรือเราต้องไปอัดแล้วเวียนเปิด” (สนทนากลุ่มครูประจำกลุ่ม)

“อยากให้มีวิตีไอทุกห้อง แล้วเราใช้สื่ออันนั้นได้แน่ แต่เราไม่ใช่โรงเรียนในระบบ ถ้าในระบบเราสามารถบริหารตรงนี้ได้ บางโรงเรียนเขามีวิทีไอ มีโทรทัศน์อยู่ในห้อง แต่เราต้องอาศัยที่เขา เราไม่มีที่เป็นหลักแหล่ง บางครั้งโรงเรียนเขาสนับสนุน บางครั้งเขาก็หวง” (สนทนากลุ่มเจ้าหน้าที่กศน.)

ด้วยเหตุนี้ การใช้สื่อจึงยังเป็นปัญหาต่อไป

4. ปัญหากิจกรรม/กระบวนการเรียนการสอน สิ่งที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับกิจกรรม/กระบวนการเรียนการสอนมีหลายประการดังนี้

4.1 ช่วงเวลาพบกลุ่มทางไกล เวลาที่ใช้ในการพบกลุ่มคือสัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง อาจเป็นช่วงเช้าหรือบ่ายตามที่สถานศึกษากำหนดคนนี้นักศึกษาบางคนบอกว่าน้อยเกินไป และขาดความยืดหยุ่น ในขณะที่บางคนเห็นว่าเหมาะสมแล้วเพราะต้องประกอบอาชีพด้วย

4.2 การเรียนการสอนยังไม่เข้มข้น ทั้งในเรื่องการเรียนการสอน และเนื้อหาวิชานักศึกษาบางคนบอกว่าบางครั้งซื้อหนังสือมายังไม่ได้อ่านสักเล่มแต่จบภาคเรียนแล้ว ที่สอบผ่านก็เป็นเรื่องที่บังเอิญมาก เพราะฉะนั้นจึงอยากให้การเรียนการสอนเข้มข้นกว่าที่เป็นอยู่ขณะนี้

4.3 การเรียนบางวิชามีปัญหามาก เช่นวิชาภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นวิชาทักษะ แต่ช่วงเวลาของการฝึกฝนมีน้อยหรือไม่มีเลย วิชาคณิตศาสตร์บางคนบอก ยังไม่ได้ ทำไม่ถูกเพราะทิ้งมานานทำให้ลืมหมด การเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีปัญหาวิชาวิทยาศาสตร์ 2 คือฟิสิกส์กับชีววิทยามาก เพราะเนื้อหายาก อ่านเองไม่เข้าใจ พบกลุ่มแต่ละครั้งก็ไม่ได้มุ่งที่การสอน แต่มุ่งการทำกิจกรรมร่วมกัน

4.4 การจัดกิจกรรมเสริมนอกเหนือการพบกลุ่ม บางครั้งมีกิจกรรมเสริม เช่นการจัดกีฬา ซึ่งต้องมีการฝึกซ้อมกองเชียร์ มีการลงทุน บางคนเห็นว่าอยากใช้เวลาส่วนนั้นมาเป็นเรื่องการเรียนมากกว่า มีกิจกรรมการเข้าค่าย ซึ่งเป็นเรื่องที่มีประโยชน์ แต่ในความเป็นจริงการเข้าค่ายนักศึกษาแต่ละครั้งเป็นปัญหามาก ทั้งปัญหาความหวาดระแวงของสามีภรรยา ความห่วงใยของผู้ปกครอง ปัญหาเวลา ขบประมาณ การเสี่ยงต่อความปลอดภัย เจ้าหน้าที่บางคนบอกว่าไม่อยากจัดกิจกรรมเข้าค่ายเพราะเสี่ยงกับการเกิดปัญหามาก

4.5 ปัญหาเรื่องการประเมินผล สิ่งที่เป็นปัญหามากที่สุดคือ portfolio เพราะความไม่เข้าใจของหลาย ๆ ฝ่าย ทำให้เกิดปัญหา นักศึกษาเกิดความท้อถอย เห็นเป็นเรื่องยาก เป็นเรื่องที่ทำไม่ได้ ข้อมูลเรื่องนี่คือ

“ผมเข้าใจผิดหรือเปล่า ตอนนี้มี portfolio เข้ามาไม่น่าที่จะใช้กับเด็ก กศน. คือเราดูบุคลากรหรือครูว่ามีความรู้ portfolio แก่ไหนและเขาสามารถที่จะประสานให้กับนักเรียนได้ไหม เวลาให้เด็กทำ 3 แห่ง 3 วิชาเด็กเอาเวลาที่ไหนมาทำ ครูผู้สอนให้ความสำคัญตรงนั้นไหม” (สนทนากลุ่มครูประจำกลุ่ม)

“เด็กบางคนเป็นปัญหามาก ไม่มาสอบหลายคน บางคนออกไปเลย ไม่มาอีกเพราะให้ทำ portfolio เขาไม่เข้าใจ ไม่รู้เรื่องเลย บางครั้งครูก็ไม่เข้าใจ มันเพิ่งมา มันไม่กระจ่าง เป็นเรื่องใหม่ทั้งครูทั้งนักศึกษา จริง ๆ แล้วการทำ portfolio มันสูงเกินไปนะ เพราะว่าพื้นฐานไม่มี เวลาไม่พอ ครูก็ไม่กระจ่างพอ ครูไม่เข้าใจก็บอกเด็ก ก็เลยไม่เข้าใจกันใหญ่ พอไม่ได้ทำ portfolio เด็กก็ไม่กล้ามาสอบ บางคนมาสอบก็ต้องตก เพราะมันไม่มีคะแนน” (สนทนากลุ่มเจ้าหน้าที่กศน.)

5. ปัญหาการนิเทศการเรียนการสอน ปัญหาที่พบก็คือ บางภาคเรียนไม่มีการนิเทศการเรียนการสอนเลย หรือมีน้อย เป็นการนิเทศเพื่อตรวจสอบตามประเด็นคำถามที่กำหนดมา ไม่ได้ช่วยคลี่คลายปัญหาการเรียนการสอนที่มีครูมีอยู่

แนวคิดในการแก้ปัญหา

การแก้ปัญหาการเรียนการสอนทางการศึกษานอกโรงเรียนนั้น จากการสนทนากลุ่ม การสังเกต และการประมวลสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชน พบว่าการแก้ปัญหาอาจดำเนินการดังต่อไปนี้

1. การจัดหาเงินทุนเพื่อสนับสนุนนักศึกษาที่ยากจน เงินทุนนี้อาจมาจากการสนับสนุนขององค์กรท้องถิ่น การบริจาคของโรงงาน/สถานประกอบการ เพื่อส่งเสริมการศึกษาของประชาชนหรือคนงานที่ขาดทุน

2. หน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียนจัดบริการสื่อการเรียนการสอนให้มากขึ้น ใช้สื่ออย่างคุ้มค่า และมีระบบการจัดการสื่อที่เหมาะสม มีทั้งสื่อโสต และสื่อสิ่งพิมพ์ การบริการให้ยืมจะช่วยลดการลงทุนของนักศึกษาลงได้มาก และช่วยให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างกว้างขวางมากขึ้น

3. จัดบริการแนะแนวอย่างจริงจัง เพราะนักศึกษามีปัญหามาก มีความกดดันต่าง ๆ สูง การจัดบริการแนะแนวที่ดียังช่วยให้นักศึกษาได้รับคำแนะนำ ปรึกษาที่ถูกต้อง ลดความกดดันจากการเรียนและปัญหาส่วนตัว จึงเป็นเรื่องที่มีประโยชน์อย่างยิ่ง

4. เพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอน โดย

4.1 อบรมหรือเสริมความรู้กับครูผู้สอน ในหลักการเรียนการสอนผู้ใหญ่ เพราะผู้เรียนการศึกษานอกโรงเรียนเป็นผู้ที่มีวุฒิภาวะพอสมควร ข้อมแตกต่างไปจากการเรียนการสอนของเด็ก ดังนั้นควรมีการอบรม หรือเสริมความรู้แก่ครูผู้สอนในจิตวิทยาการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

4.2 เน้นกระบวนการเรียนการสอนจากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยให้นักศึกษาได้ทำกิจกรรม หรือศึกษาสภาพในชุมชน นำปัญหาเป็นประเด็นการเรียนการสอน ถ้าเป็นเช่นนี้ก็จะทำให้การเรียนเป็นเรื่องที่ใกล้ตัว ง่ายต่อการเรียนรู้และเข้าใจ สามารถนำไปใช้ได้ ขณะเดียวกันเป็นการสร้างความตระหนัก การรับรู้ปัญหา และหาทางแก้ไข

4.3 เน้นการเรียนแบบมีส่วนร่วมให้มากขึ้น ให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้ นักศึกษาเป็นผู้มีบทบาทที่สำคัญ การสอนเน้นการคิดวิเคราะห์แทนการบอกเล่าของครู และหากมี การสอนวิชาทักษะเช่นภาษาอังกฤษก็ให้นักศึกษาได้ฝึกกันจริง ๆ โดยใช้สื่อ โสต ฯ ช่วย

4.4 มีการใช้สื่อ อุปกรณ์ หรือศึกษาจากของจริงที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งจะช่วยให้ การเรียนรู้ดีขึ้น

5. เพิ่มประสิทธิภาพของระบบการนิเทศ โดยเน้นการช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาทางด้าน วิชาการที่เป็นปัญหา เช่น portfolio หรือพัฒนามาตรฐานของการเรียนการสอนการศึกษาผู้ใหญ่ มากกว่าการตรวจตรา

การศึกษานอกโรงเรียน เป็นทางเลือกที่สำคัญของผู้ที่พลาดโอกาสทางการศึกษา ช่วยให้ ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรม ได้เพิ่มวุฒิทางการศึกษา และมีช่องทางยกระดับ คุณภาพชีวิตของตนเอง การจัดการศึกษานอกโรงเรียนในพื้นที่อุตสาหกรรมจึงควรได้รับการ ส่งเสริมสนับสนุนให้มากขึ้น

ข้อมูลที่ ได้ จากการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาด้านการศึกษา นอกโรงเรียนดังกล่าว มีสาระสำคัญที่สามารถเสนอเป็นเครื่องชี้วัดด้านการศึกษานอกโรงเรียนดังนี้

ตารางที่ 8 เครื่องชี้วัดด้านการศึกษานอกโรงเรียน

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชี้วัด
1. การเข้าถึงบริการ ทางการศึกษานอก โรงเรียน	ชุมชน	1. มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้คนงานและ ประชาชนได้เรียนรู้และศึกษาต่อเนื่อง 2. มีการจัดบริการแนะแนวทางการศึกษานอกโรงเรียน ในโรงงาน หรือสถานประกอบการต่าง ๆ 3. มีการจัดตั้งเงินทุนการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับ นักศึกษาที่ขาดทุน 4. มีโครงการฝึกอาชีพ/กิจกรรมทางการศึกษา นอกโรงเรียนสำหรับสตรีและผู้ด้อยโอกาสในชุมชน
2. การเพิ่ม ประสิทธิภาพ การเรียนการสอน ทางการศึกษา นอกโรงเรียน	ชุมชน	5. มีห้องสมุด ศูนย์การเรียน หรือศูนย์บริการเพื่อการเรียนรู้ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ เพื่อให้ บริการกับนักศึกษา 6. มีการนำสภาพปัญหาของท้องถิ่นมาเป็นประเด็นใน การพบกลุ่มเรียนการสอนและนำไปสู่การแก้ไข

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชีวิต
3. การสนับสนุนของ เครือข่าย	ชุมชน	7. กระบวนการพบกลุ่มเน้นการมีส่วนร่วม และฝึก ปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ของนักศึกษา 8. มีการเชิญผู้รู้ ภูมิปัญญาชาวบ้าน และวิทยากรท้องถิ่น มาถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ 9. มีการนิเทศอย่างต่อเนื่องเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการ เรียนการสอน 10. องค์กรท้องถิ่นจัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนการ ศึกษา การเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และประชาชน 11. โรงงาน/ สถานประกอบการจัดชั้นเรียนและสวัสดิการ เพื่อการเรียนรู้ และสนับสนุนให้คนงานศึกษาต่อ

2.6 เครื่องชีวิตด้านวัฒนธรรมและจิตใจ

สภาพปัญหาและความต้องการ

เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีคนงานจากภูมิภาคต่าง ๆ อพยพเข้ามาทำงานเป็นจำนวนมาก ทำให้
วิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชนแห่งนี้แตกต่างกันไป มีปัญหาและความต้องการหลายประการ
ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมและจิตใจดังต่อไปนี้

1. ความแปลกแยกของวิถีการดำเนินชีวิต คนต่างถิ่นที่อพยพเข้ามาทำงานจะรู้สึก
แปลกแยก ไม่ผูกพัน ไม่รู้สึกเป็นเจ้าของท้องถิ่นและทรัพยากรในชุมชน เพราะมีจุดมุ่งหมายของ
การเข้ามาอยู่ชุมชนเพียงเพื่อประกอบอาชีพ ดังนั้นเวลาส่วนใหญ่จึงหมดไปกับการทำงาน ดังคำ
บอกเล่าของคนในท้องถิ่นที่ว่า

“ที่นี่มีคนต่างถิ่นเข้ามาอยู่มาก แต่ความรู้สึกผูกพัน ห่วงแทน เป็นเจ้าของชุมชนมีน้อยหรือ
ไม่มีเลย เพราะฉันนี่ไม่ใช่บ้านของเขา เขาต้องทำงานตลอดตั้งแต่ 6 โมงเช้า กัดบวมก็มิดค่า

ไม่มีเวลา บางทีวันอาทิตย์ก็ไม่ได้หยุด ต้องทำโออีก โอกาสจะมาช่วยชุมชนไม่มีหรอก แต่
ความผูกพันกับบ้านมีอยู่มาก เทศกาลสำคัญ ๆ เช่นวันตรุษ สงกรานต์ งานบุญ งาน
ประเพณีท้องถิ่น คนงานก็จะเดินทางกลับบ้าน ที่นี่เจ็บเหงาเหมือนเป็นเมืองร้าง” (สนทนา
กลุ่มประชาชน)

2. ปัญหาการมีตัวตนและสภาพนาย मुखในกลุ่มเยาวชน สิ่งที่น่าเป็นห่วงคือในกลุ่มเยาวชน ดังข้อมูลต่อไปนี้

“ผมไม่ได้สัมผัสกับโรงงานมากนัก แต่สัมผัสกับผู้ที่ทำงานในโรงงาน ก็ได้ข้อมูลหลาย อย่าง อย่างแรกคือ เด็กที่ทำงานในโรงงาน ส่วนมากมาจากภาคอีสาน มากันเป็นกลุ่ม จากบ้านมา ก็จะมาเช่าบ้านเอง เกิดแหล่งมีตัวตน ไม่มีใครคุม ไม่มีใครคอยดูแล ชีวิตเขา เมื่อทำงานเสร็จก็สนุก พอได้เงินมาก็ใช้ไป” (สนทนากลุ่มครูประจำกลุ่มคน.)

“ฉันมีลูกจ้าง 20 ปีนี้ 200 กว่า คน แต่จะสับเปลี่ยนกันไป พอมีเงินนะ เทียวกินเหล้า พอหมดเงินก็ทำใหม่” (สัมภาษณ์แม่บ้านในท้องถิ่น)

“พวกที่มาเช่าห้องแถว ประมาณ 5% 10% นะที่มีปัญหา แต่คนดี ๆ ก็มีเยอะ” (สัมภาษณ์ เจ้าของห้องเช่า)

นอกจากกลุ่มคนงานแล้วก็มีเยาวชนในท้องถิ่นบางกลุ่มที่ดำเนินชีวิตไม่เหมาะสม ไม่ ประกอบอาชีพ ใช้เวลาไม่คุ้มค่า ทำให้ผู้ปกครองรู้สึกไม่สบายใจ

3. ปัญหาเรื่องคุณธรรมในการดำเนินชีวิตร่วมกัน จากการทำคนจำนวนมากต้องใช้ชีวิต ร่วมกันในหอพัก แห่เช่าบ้านเช่า หรือที่ทำงานเดียวกัน ข้อมต้องอาศัยคุณธรรมบางอย่าง เช่น ความ ซื่อสัตย์ ความเกรงใจ ความอดทน อดกลั้น ความสามัคคี เป็นต้น แต่เมื่อคนขาดคุณธรรมเหล่านี้ไป ข้อมเกิดปัญหา ดังข้อมูลจากคนงานที่ว่า

“ที่หอพักมีทั้งหมด 23 ห้อง เฉลี่ยห้องละ 7 คน สังคมของคน 160 กว่าคน หากจะอยู่รวม กันให้มีความสุข ก็ต้องเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันจริงใจไหม ต้องรู้จักเห็นอกเห็นใจกัน มีความ จริงใจต่อกัน มีอะไรก็แบ่งปันกัน มีงานฝีมือ นำทำก็รวมกลุ่มกันทำ อย่างอื่นก็ต้องรู้จัก อดทน อดกลั้น ต้องเกรงใจกัน แบบบางคนเรากำถั่งนอนอยู่ ลากกะละมังเสียงดัง หรือ เวลาเลิกกะมาเราก็ต้องทำอะไรค่อย ๆ หลายชีวิต หลายจิตใจ ถ้าเด็กใหม่มาเขาไม่รู้ เราก็ ต้องบอกเขา แต่บางคนพอบอกก็กระแทกใส่เลย” (สนทนากลุ่มคนงาน)

นอกจากสังคมหอพักโรงงานแล้ว สังคมห้องเช่าก็มีปัญหาการทะเลาะวิวาท นินทาว่าร้าย เกิดความแตกแยกเป็นกลุ่ม หรือบางคนก็ต้องการอยู่โดดเดี่ยวโดยไม่ใส่ใจใครเลย

4. ปัญหาเรื่องการเบี่ยงเบนทางเพศ พบหลายรายในกลุ่มคนงาน อาจเป็นเพราะการอยู่ ห่างจากครอบครัวแล้วรู้สึกว้าเหว ความไม่มั่นใจในเพศตรงข้าม ก่อให้เกิดการถูกทอดทิ้ง การหย่าร้าง หากจะมีคู่ครอง อาจเป็นเพราะการเลี้ยงดู หรือการได้อยู่ใกล้ชิดเพื่อนเพศเดียวกัน ก็เลยทำให้สนใจ กันเอง และใช้ชีวิตร่วมกัน เหตุผลในการใช้ชีวิตเช่นนี้ คือ

“อย่าเอาหวังมาผูกคอเลย ฟังตนเองดีกว่า หนูพูดแบบนี้ไม่ได้ออกหักหรือคะ ผู้ชายหนูไม่หวังฟังแล้ว ได้แล้วก็ตบตีกัน พอมีลูกก็ทิ้งไปมีเมียคนอื่น เศรษฐกิจก็แย่ ไข่ที่อยู่ด้วยกันนาน ๆ ไม่ค่อยมี คนที่รักกัน ไปได้กันออกถูกทิ้งตัวม ทั้งแต่งงานก็มี อย่างหนูนี้ไม่ยุ่งหรือผู้ชาย ก็อยู่กันอย่างนี้ อยู่กันสองคนใจ ไม่เบื่อหรือ อ้าว! ถ้าไม่เชื่อก็ลองหาใครสักคน จะรักกันมากเลย เขาเรียกว่าเพื่อนที่รู้ใจใจ” (สัมภาษณ์ระดับลึกคนงาน)

ลักษณะการเบี่ยงเบนทางเพศจากการสัมภาษณ์และสังเกตพบในกลุ่มคนงานที่อยู่หอพัก ซึ่งมีทั้งหญิงและชาย บางคู่เมื่อถูกใจกันมากก็จะแยกไปอยู่ห้องเช่าตามลำพัง ดังคำยืนยันต่อไปนี้

“อยู่ด้วยกันมา คบกันมาอย่างนี้ 7 ปีแล้ว ชอบอยู่ด้วยกันอย่างนี้แหละ หนูงหนึ่งกัน วันนี้จะกินอะไรดีหนอ ใช้เงินกระเป๋าเดียวกัน หึงกัน หนูเหมือนทอมนะ จี๋หึงด้วย แบบผู้ชายมาคุยกับน้องไม่ได้ ให้พูดแบบผิวเผิน ไม่ให้ถึงขนาดนั้น อยู่ด้วยกันอย่างนี้มันปลอดภัยใจไม่ท้อง ไม่อยากมีลูกด้วย ถ้าเรามีเงินสักก้อนตอนแก่เราก็ไม่ลำบาก แต่ถ้าเรามีลูกและอยู่แบบนี้มันจะเพิ่มความลำบากให้ตัวเราเองและลูกด้วย คนโรงงานเป็นอย่างนี้เยอะ และเป็นพวกที่อยู่หอพักมากกว่า หอสตรีจะเป็นมาก แต่ถ้าเขาอยู่ผู้ชายเยอะ ๆ ก็เป็นตุ๊ด แล้วเขาก็แยกไปอยู่แบบผิวเมีย อย่างตอนแรกหนูก็อยู่หอพักคนละห้อง ตอนหลังแยกมาเป็นอิสระ” (สัมภาษณ์ระดับลึกคนงาน)

5. ต้องการแสดงความกตัญญู โดยเก็บเงินส่ง ไปให้พ่อแม่ กลุ่มคนงานหญิงที่พักอยู่ในหอพักแสดงออกถึงความกตัญญูสูงมาก หลายคนบอกว่าต้องการให้พ่อแม่สบาย มีเงินใช้ จึงเก็บเงินส่งกลับบ้าน ส่วนตัวเองใช้จ่ายอย่างประหยัด ข้อมูลเรื่องนี้ก็คือ

“ก็มีความสุขดี หาเงินส่งให้พ่อที่บ้าน เลี้ยงพ่อ ส่งให้พ่อ มากกว่านั้น คือสร้างบ้านให้ แต่ยังไม่เสร็จ ต้องเก็บเงินอีก”

“หนูเคยส่งไปให้สูงสุด 30,000 บาท แม่ภูมิใจในตัวหนูมาก”

“นาน ๆ ส่งที 3 เดือนส่งให้พ่อ 7-8 พันบาทอย่างน้อยออกจากบ้านมา 14 ปี ก็หาให้เขาได้เกือบครบทุกอย่าง ตอนนี้น้ำบ้านยังไม่เสร็จ พ่ออยากได้รถเครื่อง ซื้อมาแต่ยังไม่ได้เอาไปให้ ส่งเงินไปแล้วก็ไม่เคยติดตาม ขอให้เขามีความเป็นอยู่ที่ดี ไม่ใช่ต้องไปรู้ ไปยืมคนอื่น เขาก็พอใจ” (สนทนากลุ่มคนงาน)

ความกตัญญูเป็นสิ่งดีแต่การเก็บเงินให้ได้จำนวนมาก บางครั้งก็กลายเป็นปัญหาของคนงานเกิดความกดดันในการดำเนินชีวิต ดังที่บางคนบอกว่าต้องประหยัดที่สุดเพื่อให้พ่อแม่มีเงินใช้

แนวคิดในการแก้ปัญหา

วัฒนธรรมและจิตใจเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนและยากที่จะแก้ปัญหา หรือหยาบกรามอบรมสั่งสอนในระยะเวลาอันสั้น วิธีการดำเนินชีวิตขึ้นอยู่กับค่านิยมของแต่ละกลุ่มคนซึ่งได้รับการหล่อหลอมมาจากครอบครัวและสังคมที่ตนอยู่มาก่อน การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นหรือการดึงดูแลปกครองตนเองนั้นมีหลายอย่างที่ตนเองให้รู้จักผิดชอบชั่วดี ดังข้อมูลที่ทีมงานกล่าวว่า “เรื่องนี้ไม่มีคนสอน ขึ้นอยู่กับจิตสำนึกของเราเอง” จากการศึกษาพบว่า การดำเนินชีวิตในชุมชนอุตสาหกรรมนั้น มีสิ่งที่ควรปฏิบัติและมีคุณธรรมหลายประการที่ช่วยให้การดำเนินชีวิตไม่เกิดปัญหา คือ

1. ผู้ที่อพยพมาจากต่างถิ่นไม่ควรโคดเคี้ยวตัวเองจากชุมชน หากแต่ควรสร้างความรู้สึกร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน โดยเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน
2. เด็กและเยาวชนได้รับการอบรม คุณค่า ปกป้อง เพื่อให้มีการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม ไม่สร้างปัญหาให้สังคม
3. คนงานและประชาชนทั่วไปเรียนรู้และฝึกฝนตนเองให้มีคุณธรรม จริยธรรม ในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

3.1 ความขยันและมีความรับผิดชอบในหน้าที่ ทำงานให้แล้วเสร็จตามที่ได้รับมอบหมายและตามกำหนดเวลานับว่าเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นในการทำงานและการดำเนินชีวิต

3.2 ความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ และช่วยเหลือกันทั้งด้านการทำงาน การใช้ชีวิตในหอพัก บริเวณห้องเช่า ในโรงงาน และในชุมชน การเอื้อเฟื้อรวมไปถึงการแบ่งปันความรู้ ความชำนาญ ตลอดจนเครื่องมือ เครื่องใช้ การช่วยเหลือกันยามเจ็บไข้ หรือทุกข์ยาก คนงานบางคนกล่าวว่า โรงงานต้องเอื้อเฟื้อต่อเราและเราก็ต้องมีใจเอื้อเฟื้อกับโรงงานด้วย

3.3 ความรักใคร่สามัคคี กลมเกลียว เรื่องนี้คนงานในหอพักของโรงงานยืนยันว่าจำเป็น เพราะคนที่อยู่ร่วมกันจำเป็นต้องรักและสามัคคี ดูแลเอาใจใส่กัน มิฉะนั้นก็ไม่อาจอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้

3.4 ความเกรงใจ อุดหนุน อุดหนุน และปรับตัว คนต่างถิ่น ต่างครอบครัว ย่อมมีวิธีการดำเนินชีวิตแตกต่างกัน การต้องมาใช้ชีวิตร่วมกันในชุมชน บริเวณห้องเช่า หรือหอพักเดียวกัน ย่อมมีความอึดอัด ขัดแย้ง ไม่พึงพอใจ ไม่ถูกใจ มีการถกเถียง นินทาว่าร้ายกัน ดังนั้นจึงต้องอาศัยความอดทน อุดหนุน ขณะเดียวกันก็ต้องรู้จักปรับตัวด้วยจึงจะสามารถอยู่ร่วมกันได้

3.5 ความมีระเบียบวินัย เรื่องนี้จากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า เป็นสิ่งจำเป็นและต้องฝึกกันตั้งแต่เด็กเล็กจะได้เคยชิน ให้เด็กมีขอบเขต มีขีดจำกัด มีระเบียบเรียบร้อย มีธรรมเนียม ให้เด็กได้เรียนรู้ว่าอะไรดี อะไรไม่ดี รู้ผิดชอบชั่วดี โด่งดังจะเป็นผู้ใหญ่ที่มีระเบียบวินัย เคารพกฎระเบียบของสังคม และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสงบสุข

3.6 กลดละอบายมุขทั้งปวง และปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม เรืองนีก่ผู้อาวุโสในท้องถิ่นให้ความสำคัญมาก โดยเห็นว่าผู้คนต่างถิ่นจำนวนมากมาอยู่ร่วมกันเช่นนี้จำเป็นต้องยึดมั่นอยู่ในศีลธรรม เพื่อให้สังคมสงบสุข ต้องไม่ติดยาบ้า ยาเสพติด สุรา และการพนันทั้งปวง

4. คนงานต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความเกื้อกูลกัน ช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกัน สิ่งเหล่านี้นับเป็นวัฒนธรรมและคุณธรรมที่สำคัญในการดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคมอุตสาหกรรม

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาด้านวัฒนธรรมและจิตใจดังกล่าว มีสาระสำคัญที่สามารถเสนอเป็นเครื่องชี้วัดด้านวัฒนธรรมและจิตใจดังนี้

ตารางที่ 9 เครื่องชี้วัดด้านวัฒนธรรมและจิตใจ

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชี้วัด
1. การแสดงออกทางด้านวัฒนธรรมและจิตใจ	ชุมชน/ บุคคล	1. ประชาชนทุกกลุ่มมีความรู้ลึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนท้องถิ่น 2. ประชาชนเข้าร่วมในงานเทศกาลและประเพณีท้องถิ่น
2. การปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจิตใจ และคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคม	ครอบครัว/ บุคคล	3. เด็กและเยาวชนได้รับการอบรมปลูกฝังจากครอบครัวให้เกิดความศรัทธา ยึดมั่นคุณค่าของความดีงาม 4. เด็ก เยาวชน และประชาชน มีพฤติกรรมที่ไม่เบี่ยงเบนจากวิถีการดำเนินชีวิตที่ดีงามของสังคมไทย
	ชุมชน/ บุคคล	5. คนงานและประชาชนฝึกฝนคนให้มีคุณธรรมจริยธรรมต่อไปนี้ 5.1 ความขยันขันแข็ง รับผิดชอบต่อน้ำที่ 5.2 ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ 5.3 ความรักใคร่ สามัคคีกลมเกลียว 5.4 ความเกรงใจ อดทน อดกลั้น 5.5 ความมีระเบียบวินัย 5.6 การกลดละอบายมุข
		6. คนงานมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและเกื้อกูลกัน

วัฒนธรรม จิตใจ คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ต่าง ๆ แม้ว่าจะมีความเป็นนามธรรมสูง และดูเหมือนว่าจะหาเกณฑ์ในการวัดยาก แต่สำหรับความรู้ลึกของชาวบ้านนั้นการวัดความถูกต้อง

ไม่ใช่เรื่องยาก ชาวบ้านมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา ซึ่งคำอธิบายในเรื่องนี้ก็คือ

“ถูกต้อง” คือถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา ท่านให้ไว้ละเอียดถี่ถ้วน ไม่มีวันเถลไถลออกไปได้เลย บางคนเข้าใจเอาเองว่าอันนี้เขาถูกต้องแล้ว แต่บางครั้งเรามองด้วยธรรมะ เราว่าไม่ถูกต้อง ถูกต้องหรือไม่ถูกต้องพวกที่ศึกษาธรรมะเขาจะรู้ เปรียบเหมือนบินอยู่ที่สูงมองลงมาที่ต่ำจะเห็นหมด ถ้าหากคนที่เขาเห็นว่าเขาถูกแต่เขา ขึ้นระดับต่ำเขาก็ไม่เห็นละเอียดถี่ถ้วน เราขึ้นที่สูง มองลงมาที่ต่ำเราเห็นหมด มองลงมา ไม่มีผิดพลาด”
(สัมภาษณ์แม่บ้านในชุมชน)

2.7 เครื่องชี้วัดด้านประชาสังคม ความมั่นคงของชีวิต และสิทธิเสรีภาพ

สภาพปัญหาและความต้องการ

ข้อค้นพบในปัญหาเรื่องความมั่นคงของชีวิตและสิทธิเสรีภาพมีหลายประการ ดังนี้

1. ความรู้สึกไม่มั่นคงจากสภาพครอบครัว คนงานที่ทำงานในภาคอุตสาหกรรมให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทางครอบครัว ซึ่งสะท้อนความยากจนและความกดดันที่ตนได้รับดังนี้

“เราไม่ได้มีมาตั้งแต่กำเนิด คนที่เขาเป็นอย่างนี้อยู่แล้ว เพราะพ่อแม่เขามีพร้อมแล้วเขาก็เกิดมาก็สบาย แต่อย่างเรา กำเนิดมาแล้วพ่อแม่ก็ยากจน ถูกหาหนาก็กินยากจน ไม่มีพื้นฐานการทำงาน การเรียนรู้ พ่อแม่เรียนต่ำ ถูกก็เรียนต่ำ เพราะเขาไม่มีอะไรได้แต่ขึ้นมาได้เลย ทำให้อีกหลายคนต้องเป็นลูกจ้างเขาตลอดไป” (สนทนากลุ่มคนงาน)

“เพราะความลำบากใจ ความกดดัน เพราะลำบากมามาก มันเลยเป็นความทะเลาะทะเลาะกัน อยากให้ชีวิตดีขึ้น มาใหม่ ๆ ก็คิดว่าทำไมชีวิตจึงเป็นอย่างนี้ ทำไมมันอยู่แค่จุดนี้ ทำไมไม่ไปไกลกว่านี้” (สนทนากลุ่มคนงาน)

2. ความไม่มั่นคงทางด้านอาชีพ รายได้ จากการศึกษาพบว่าคนงานจำนวนมากรู้สึกไม่มั่นคงกับการจ้างงาน เกิดความหวั่นไหวที่อาจถูกเลิกจ้าง ซึ่งผลกระทบมิใช่มีแค่รายได้นั้น หากแต่กระทบถึงการศึกษาของบุตรหลานด้วย ดังข้อมูลจากครูที่ว่า

“บางคนทำงานมาตั้ง 5 ปี ถูกเรียนตั้งแต่อนุบาล 1 จนชั้นป. 4 แล้วอยู่ ๆ ก็มาขอย้ายถูกออก เพราะเขาจะปลดคนงาน คือเขาไม่มีความมั่นคงปลอดภัย แต่มาอาศัยทำงานเท่านั้นเอง” (สนทนากลุ่มครูประจำกลุ่ม)

“งานมันหยุดบ่อย ๆ ก็ไม่ดี ตอนนี้หยุดชะงัก 2-3 เดือนนี้หยุดเสาร์ อาทิตย์ เมื่อก่อนไม่หยุดเดี๋ยวนี้ โอทีไม่มี งานก็หยุดบ่อย ธรรมดาจับสองคน วิ่งก็ 5-6 พัน ตอนนี้อยู่ที่แค่ 3 พัน

กว่าบาท ลดลงมาวบลเลข ไม่พอใช้ ส่งทางบ้านก็ไม่พอใช้แล้ว โหนจะค่าไฟ ค่าห้อง ค่า
ส่วน หมดไปแล้ว เหลือประมาณ 2-3 ร้อยบาท” (สนทนากลุ่มคนงาน)

นอกจากนี้ความรู้สึกไม่มั่นคงในอาชีพยังเกี่ยวข้องกับการที่คนงานบางส่วนยังขาดความรู้
ความเข้าใจในกฎหมายแรงงานด้วย การมีความรู้เรื่องนี้จะทำให้สามารถปกป้องสิทธิของตนเอง
ทั้งนี้ไม่ใช่เพียงค่าแรงขั้นต่ำเท่านั้น หากยังครอบคลุมเรื่องความปลอดภัยในชีวิตจากการทำงานใน
โรงงานอีกด้วย

3. ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปัญหาอาชญากรรมในชุมชนแห่งนี้ไม่ค่อยมี
ปรากฏบ่อยนัก ที่มีบ้างคือการฉกชิงวิ่งราวหน้าโรงงานในช่วงที่เศรษฐกิจตกต่ำ แต่เพื่อความอุ่นใจ
ประชาชนแสดงความต้องการให้สายตรวจออกตรวจตราอย่างทั่วถึงโดยเฉพาะนอกเขตชุมชน

4. ปัญหาเรื่องสิทธิเสรีภาพของคนงาน จากการศึกษาพบว่าคนงานต้องการเสรีภาพมากพอ
สมควรและไม่ชอบการบังคับ การอยู่หอพักต้องถูกกวดขันเรื่องการเข้าออกบริเวณโรงงาน และการ
ที่จำเป็นต้องซื้ออาหารในโรงงาน ทำให้คนงานอึดอัดใจ เกิดความกดดัน ดังคำบอกเล่าที่ว่า “เกี่ยว
กับงานก็เป็นสิทธิที่จะบังคับเราได้ แต่ความเป็นอยู่ การกินอยู่ เขาไม่อาจจะบังคับเรามากเกินไป”
แต่คนงานบางคนก็กล่าวว่า “ชีวิตมีอิสระดี พยายามทำงานให้แล้วเสร็จตามที่รับผิดชอบ ไม่มีใคร
มาคอยนั่งบังคับ ทำงานของเราเสร็จก็ช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานบ้าง” สิทธิเสรีภาพบางครั้งจึงเป็นที่
ความรู้สึก การยอมรับในสภาพ ความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจต่อกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับตน

5. การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ประชาชนจะมีความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยในชีวิตหากเจ้า
หน้าที่ของหน่วยงานราชการ เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจ เจ้าหน้าที่ควบคุมดูแลโรงงาน เจ้าหน้าที่ด่าน
ถึงแควดล้อม องค์กรท้องถิ่น ต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างสุจริตยุติธรรมเพื่อประโยชน์ของ
ประชาชน ไม่มีการเลือกปฏิบัติ และอยู่ในกรอบของกฎหมายและกฎระเบียบของสังคม

6. ชุมชนขาดการรวมตัว/รวมกลุ่ม ชุมชนแห่งนี้อยู่ในเขตปริมณฑลกรุงเทพมหานคร
และมีผู้คนอพยพจำนวนมากจึงขาดความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ดังนั้นการรวมตัว รวมกลุ่มใน
ชุมชนจึงเป็นไปได้ค่อนข้างหลวม ๆ ไม่เข้มแข็ง เช่น กลุ่มสตรีก็มีเพียงกิจกรรมทางด้านงานประเพณีบ้าง
เช่น แห่เทียนพรรษา มากกว่าเป็นการรวมตัวเพื่อปกป้องสิทธิและประโยชน์ของกลุ่มและส่วนรวม

แนวคิดในการแก้ปัญหา

การแก้ปัญหาคความมั่นคงปลอดภัยและสิทธิเสรีภาพนี้มีความละเอียดอ่อนและบางเรื่องก็เกี่ยวข้องกับอำนาจรัฐ จากการศึกษาพอสรุปแนวคิดในการแก้ปัญหา ดังนี้

1. การสร้างความมั่นคงให้กับตนเอง เป็นการแก้ปัญหที่ตรงที่สุดโดยการศึกษาหาความรู้ให้สูงขึ้น บางคนบอกว่าการศึกษทำให้ตนมั่นใจขึ้น จึงต้องศึกษาเพิ่มเติม บางคนบอกว่าต้องสร้างฐานะทางเศรษฐกิจให้มั่นคง โดยทำงานที่สุจริตและวางแผนการใช้จ่ายอย่างเหมาะสม ไม่มีวุ่นวายบวมทึงปวง สิ่งเหล่านี้จะช่วยเพิ่มความมั่นคงในชีวิตของคุณได้

2. การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ให้เป็นไปอย่างสุจริต ยุติธรรม ไม่เลือกปฏิบัติในการใช้อำนาจรัฐ หากข้าราชการไม่สุจริตต่องานในหน้าที่ ไม่ใช้อำนาจรัฐแสวงหาผลประโยชน์ จะทำให้ประชาชนอึดใจ และเกิดความมั่นคง ปลอดภัยในชีวิตมากขึ้น

3. การดูแลคุ้มครองและจัดสวัสดิการให้กับคนงาน เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและหลักประกันในความมั่นคงทางอาชีพ โรงงานควรจัดให้กับคนงานของตน หรือเป็นเรื่องที่รัฐต้องเข้าไปแทรกแซงเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของคนงาน สวัสดิการและบริการที่ควรให้ได้แก่การตรวจสุขภาพ การประกันสุขภาพ การพัฒนาฝีมือแรงงาน การดูแลเพื่อให้กฎหมายต่าง ๆ มีผลในแง่ของการปฏิบัติเพื่อคุ้มครองสุจริตชน

4. การเรียนรู้สิทธิและเสรีภาพ เป็นเรื่องสำคัญเพราะช่วยแก้ปัญหาเรื่องการถูกละเมิดสิทธิได้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้ระบุสิทธิเสรีภาพของประชาชนชาวไทยไว้หลายข้อ ถ้าประชาชนไม่เรียนรู้ ก็จะไม่ทราบสิทธิของตนเอง และก็จะไม่สามารถรักษาสิทธิของตนได้ หลักประกันความมั่นคงในชีวิตเช่นนี้จึงเป็นเรื่องที่ต้องศึกษา สำหรับคนงานก็จำเป็นต้องรู้เรื่องพระราชบัญญัติแรงงาน ซึ่งจำเป็นต่อตนเอง

5. เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน หรือสร้างประชาสังคมให้เข้มแข็ง เนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่ในเขตสุขภาพ บทบาทของผู้นำชุมชนจึงไม่มากเหมือนก่อน จากการสังเกตและพูดคุยพบว่าชุมชนยังมีผู้นำตามธรรมชาติอยู่มาก เช่น ผู้นำอาวุโสในชุมชน ข้าราชการบำนาญ ที่ยังผูกพันกับชุมชน และคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม จึงควรส่งเสริมบทบาทของคนกลุ่มนี้ สร้างผู้นำที่เป็นนักคิด นักปฏิบัติ และสร้างกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน สร้างพลังกลุ่มคนในท้องถิ่น สื่อสารมวลชนร่วมสอดคล้อง ดูแล เรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหาที่กระทบต่อคุณภาพชีวิต และปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม โดยทำปัญหาให้ปรากฏต่อสาธารณชน

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาด้านประชาสังคม ความมั่นคงของชีวิต และสิทธิเสรีภาพ ดังกล่าว มีสาระสำคัญที่สามารถเสนอเป็นเครื่องชี้วัดด้านประชาสังคม ความมั่นคงของชีวิต และสิทธิเสรีภาพ ดังนี้

ตารางที่ 10 เครื่องชี้วัดด้านประชาสังคม ความมั่นคงของชีวิต และสิทธิเสรีภาพ

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชี้วัด
1. การสร้างความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต	ชุมชน/	1. อัตราการเกิดอาชญากรรม/โจรกรรมในชุมชนต่อเดือน / ปี 2. อัตราการเกิดอุบัติเหตุ อุบัติภัยต่อเดือน / ปี 3. อัตราการเลิกจ้างงานของโรงงาน/สถานประกอบการในชุมชน
2. การส่งเสริมสิทธิเสรีภาพ	บุคคล	4. คนงานมีส่วนร่วมในการกำหนดระเบียบ/กฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของตน 5. ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิทธิเสรีภาพตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ 6. คนงานมีความรู้ความเข้าใจในพรบ. แรงงาน
3. การเสริมสร้างประชาสังคมให้เข้มแข็ง	ชุมชน	7. ชุมชนมีกลุ่มนักคิด นักปฏิบัติ กลุ่มอาชีพ กลุ่มอาสาสมัคร และ/ หรือชมรมต่าง ๆ 8. ประชาชนสนใจและใช้สิทธิในการเลือกตั้งทุกระดับ 9. คนงานสามารถรวมกลุ่มกับเพื่อนในโรงงานและในชุมชนเพื่อทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม 10. โรงงานและคนงานมีความสัมพันธ์อันดีต่อชุมชน 11. ชุมชนมีการสอดส่อง ดูแล ตรวจสอบ ในเรื่องการติดยาเสพติดและเอชไอวีในชุมชน 12. ชุมชนมีความตระหนักในปัญหาผลกระทบทางด้านมลภาวะ สิ่งแวดล้อม และสร้างพลังที่ทำให้ปัญหาปรากฏต่อสาธารณชน

2.8 เครื่องชี้วัดด้าน ครอบครัว

สภาพปัญหาและความต้องการ

จากการศึกษาพบว่าสภาพปัญหาและความต้องการทางด้านครอบครัวมีดังนี้

1. ครอบครัวขาดความอบอุ่น ซึ่งมีสองลักษณะ คือการอยู่ห่างจากครอบครัวและการอยู่กับครอบครัวแต่ขาดปฏิสัมพันธ์กัน ลักษณะแรกส่วนมากเป็นคนงานจากต่างจังหวัดต้องทิ้งลูกให้

อยู่กับยายตา หรือถึงพ่อแม่ให้อยู่กันตามลำพัง ทำให้ครอบครัวขาดความรัก ความอบอุ่น บางครอบครัวมีปัญหาตามมา ข้อมูลในเรื่องนี้ก็คือ

“ครอบครัวที่สมบูรณ์ก็ควรอยู่ด้วยกัน ถ้าถูกอยู่บ้าน ผมมาทำงาน ครอบครัวก็ไม่มี ความอบอุ่น ถ้ากลับบ้านที่เขาก็จำไม่ได้ เผลอ ๆ ถูกเรียกพี่ก็มี” (สนทนากลุ่มคนงาน)

“ตอนเด็ก ๆ มีความกดดันมาก มีพ่อแม่เหมือนไม่มี เพราะเขาไปทำงาน ต้องเร่งร้อนตลอด เวลา คนในชุมชนบางคนเขาเอาไปเลี้ยง บ้านนี้เลี้ยงเสร็จ ก็เอาไปบ้านโน้น เป็นลูกที่ห่าง ความอบอุ่นมาโดยตลอด” (สนทนากลุ่มคนงาน)

เรื่องครอบครัวนี้มักมีข้อสงสัยว่าผู้ที่ต้องอพยพไปทำงาน และห่างครอบครัวเป็นเวลานานจะทำให้ “หลุด” จากครอบครัวไหม คำตอบที่ได้ก็คือเขายังต้องคอยติดต่อทางบ้าน และถือเป็นภาระหน้าที่ที่จะต้องส่งเงินไปให้พ่อแม่หรือลูกที่บ้าน บางคนบอกว่ากินอยู่ต้องประหยัดมากเพื่อให้เหลือเงินส่งกลับบ้าน ที่ไม่อาจนำลูกมาอยู่ด้วยเพราะถ้าเด็กมาอยู่ด้วยก็ต้องหาให้เขากินให้ได้ บางครั้งตนเองอดแต่จะให้ลูกอดไม่ได้ ดังนั้นการให้อยู่กับตายายที่บ้านจึงดีกว่า แต่ปัญหาก็คือการอยู่ห่างกันทำให้ครอบครัวต้องขาดความอบอุ่น

สำหรับปัญหาเรื่องครอบครัวขาดปฏิสัมพันธ์กันนั้นนับวันจะเพิ่มมากขึ้น ครอบครัวยุคใหม่ให้ความสำคัญกับด้านเศรษฐกิจ และหมกมุ่นกับการกิจของตนเองจนไม่มีเวลาพูดคุย หรือสื่อสารกัน ในที่สุดก็เกิดปัญหาตามมา ดังข้อมูลจากการศึกษาที่ว่า

“เพื่อนหนูนะ พ่อแม่ไม่เคยอยู่ให้เห็นหน้าเลย ไปทุกวัน หนูไปหามันตอนเย็น ๆ เห็นอยู่กันสองคนพี่น้อง บ้านมันมีครบทุกอย่าง พ่อแม่ฐานะดี แต่หนูว่ามันคงไม่ดีใจเท่าไรหรอก ไม่ค่อยได้เห็นหน้าพ่อแม่ จะเห็นก็เข้ามิด ต้องไปส่งตีห้า ส่งขึ้นรถตู้ไปโรงเรียน ” (สัมภาษณ์คนงานหญิง)

2. ปัญหาเรื่องการหย่าร้าง เป็นปัญหาอย่างหนึ่งในกลุ่มคนงาน สาเหตุใหญ่สองประการคือ มีครอบครัวตั้งแต่วัยรุ่นในที่สุดก็ไม่อาจประคับประคองครอบครัวได้ และปัญหาเวลาทำงานไม่ตรงกัน แม้จะทำงานอยู่ด้วยกัน แต่นานวันก็เกิดปัญหาหึงหวงและนอกใจกัน นำไปสู่การหย่าร้างในที่สุด ดังข้อมูล

“เพราะเขาเป็นวัยรุ่นและจากบ้านมา เกิดความว้าวุ่น พอเขาได้เจอกัน มีลูกออกมาแล้วไปไม่รอด” (สนทนากลุ่มครูประจำกลุ่มคน.)

“ปัญหาก็คือผัวเข้ากะ เมียเข้ากะ ผัวเข้า เมียออก เมียไม่มีเวลาให้ผัว ผัวไปหาเมียใหม่ ทะเลาะกัน ตามไปตีกัน ด่ากัน เมียก็หนีไปอยู่หอ ผัวก็หนีไปอยู่กับเมียน้อย ครอบครัวแตกแยกกันแบบนี้” (สนทนากลุ่มคนงาน)

ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อเด็กได้ เด็กอาจอยู่ในภาวะเสี่ยง ดังคำอธิบายที่ว่า

“เด็กที่ไม่มีพ่อแม่ อยู่กับยายบ้าง พ่อโตขึ้นมาอยู่โรงเรียนจะเป็นเด็กที่ก้าวร้าว ขกพวกตีกันและเกิดปัญหา ส่วนมากทุกคนเลย คือปัญหาครอบครัว พ่ออยู่ทางแม่ อยู่ทาง บางทีอยู่กับพ่อเลี้ยง มาหาบอกว่าพ่อเลี้ยงปล้ำ หนูอยู่ไม่ได้แล้ว เป็นเรื่องธรรมดาของที่นี่มากเลย” (สนทนากลุ่มครูประจำกลุ่ม)

3. ปัญหาเรื่องยาเสพติด ชาวชนในท้องถิ่นเสพถึงเสพติด บางคนฐานะทางครอบครัว ต่ำแต่ติดยาเสพติด ชอบเที่ยวเตร่ หรือนั่งคุยกับเพื่อนฝูง ข้อมูลที่แสดงทัศนคติการเสพยาในกลุ่มวัยรุ่น และการซื้อขายมีดังนี้

“เด็กสมัยนี้ ถ้าไม่ติดยาก็ถือว่าไม่ไหวแล้ว เชน เด็กนี้ น้อยมากที่จะไม่ติดยา ที่คิดเพราะว่ามันเพลิน ใหม่ ๆ ก็เหล้า กัญชา บุหรี่ ต่อไปก็ยามา ในกลุ่มเพื่อนฝูงต้องมีคนหนึ่งที่เป็น หัวโจก ถ้ารอดพ้นคนนี้ไปได้ก็รอดแล้ว สาเหตุที่คนในพื้นที่ติดยากันมากเพราะคนในพื้นที่เป็นคนชาย ก็เลยชักจูงคนที่รู้จักกันให้ซื้อ เพราะกลัวถูกจับหากไม่ระวัง เด็กในพื้นที่ บางคนครอบครัวไม่ได้ดูแลเอาใจใส่ในเรื่องการเรียน เมื่อมีปัญหาความประพฤติไม่ดี หรือที่เรียกว่า “เก้” โรงเรียนจึงให้ออก แล้วก็เลยเที่ยวเตร่ไป” (สนทนากลุ่มเยาวชน)

แนวคิดในการแก้ปัญหา

แนวคิดในการแก้ปัญหาคอร์รัปชัน กลุ่มต่าง ๆ ที่ศึกษา ได้เสนอแนวคิดสรุปได้ดังนี้

1. คอร์รัปชันมีการวางแผนที่ดี ตั้งแต่วางแผนการมีบุตร วางแผนการใช้จ่าย การวางแผนการทำงาน วางแผนชีวิต หากคอร์รัปชันมีการวางแผนที่ดี จะช่วยลดปัญหาลงไปได้มากที่สุด

2. การดูแลเอาใจใส่ สร้างความรักความอบอุ่นความเข้าใจ อบรมสั่งสอนในทางที่ถูกที่ควร ให้มีระเบียบวินัย และเมื่อถูกทลานเข้าสู่วัยรุ่นก็ต้องระวังในเรื่องการคบเพื่อน ซึ่งอาจนำไปสู่การติดยาเสพติด และปัญหาทางความประพฤติได้

3. เด็กและเยาวชนฝึกการเรียนรู้ที่จะดูแลปกครองตนเอง ชาวชนจำนวนมากที่ออกมาทำงานห่างไกลจากพ่อแม่ นับว่าเป็นเรื่องที่เสี่ยงมาก ชีวิตอาจพบกับสิ่งดีหรือผิดทางไป ขึ้นอยู่กับ การดูแลปกครองตนเอง รู้จักรับผิดชอบตนเอง ดังคำพูดที่ว่า

“ชีวิตก็เสี่ยง แต่อยู่ที่ตัวเราเองด้วย ถ้ามาแล้วเจอสิ่งที่เราใจก็อาจหักเหได้ ต้องทำใจแข็ง แต่ว่าพ่อแม่ก็อนุญาตให้เขา ไปก่อน แต่เราคอยดูอยู่ข้างหลัง ตอนมาทำงานให้มีญาติมาด้วย ถ้าไม่ไหวก็ดึงตัวกลับไป รู้ว่าไม่ไหวก็เอาไปอบรมใหม่” (สนทนากลุ่มเยาวชน)

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาด้านครอบครัวดังกล่าว มีสาระสำคัญที่สามารถเสนอเป็นเครื่องชี้วัดด้านครอบครัว ดังนี้

ตารางที่ 11 เครื่องชี้วัดครอบครัว

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชี้วัด
1. ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว	ครอบครัว	1. สมาชิกในครอบครัวได้อยู่ด้วยกันพร้อมหน้า 2. สมาชิกในครอบครัวแสดงออกถึงความรักใคร่ ห่วงใย เอื้ออาทรต่อกัน 3. สมาชิกในครอบครัวมีการพูดคุย ปรึกษาหารือและเคารพในความคิดเห็นของกันและกัน
2. ครอบครัวมีความมั่นคง ไม่อยู่ในภาวะเสี่ยง	ครอบครัว	4. คนงานจากต่างถิ่นยังมีการติดต่อกับทางบ้านของตน 5. สมาชิกในครอบครัวไม่ติดยาเสพติดและอบายมุขทั้งปวง 6. สมาชิกมีความซื่อสัตย์ ไม่ประพฤติผิดนอกใจกัน 7. บุตรหลานได้รับการดูแลเอาใจใส่ อบรมสั่งสอนในทางที่ถูกต้อง 8. สถิติมารดาวัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ / มีบุตร (อายุไม่เกิน 20 ปี) 9. สถิติการทำแท้ง 10. สถิติการหย่าร้าง / แยกทางกัน

โดยสรุป เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมของชุมชนอุตสาหกรรม 1 ที่สร้างขึ้นจากการที่กลุ่มประชากรระบุสภาพปัญหาความต้องการ และแนวทางแก้ไขปัญหานี้ จำแนกเป็น 8 ด้าน รวมตัวชี้วัดทั้งสิ้น 30 ตัว ดังตารางสรุปรวมต่อไปนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 12 รูปเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมชุมชนอุตสาหกรรม 1

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชี้วัด
1. ชุมชนมีระเบียบวินัย 2. ชุมชนมีแหล่งบริการสาธารณะ 3. การควบคุมดูแลด้านมลภาวะ	ชุมชน/ บุคคล ชุมชน ชุมชน	ด้านที่ 1 โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม 1. ไม่มีสินค้าและสิ่งของวางเกะกะบนทางเท้า 2. ประชาชนจอดรถเป็นระเบียบและเคารพกฎจราจร 3. ประชาชนทิ้งขยะให้เป็นทีในถังที่จัดไว้ 4. ประชาชนไม่ทิ้งขยะและสิ่งปฏิกูลลงในแม่น้ำลำคลอง 5. มีสนามกีฬาสำหรับเด็กและเยาวชน 6. มีสนามเด็กเล่น สวนสาธารณะสำหรับเป็นที่พักผ่อน 7. โรงงานมีระบบบำบัดน้ำเสียและดำเนินการอย่างจริงจัง 8. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องตรวจสอบการจัดการด้านมลภาวะของโรงงานด้วยความสุจริตยุติธรรม 9. ชุมชนเฝ้าระวังมลภาวะทางด้านสิ่งแวดล้อม
1. ความมั่นคงทางอาชีพ/รายได้ 2. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล/โรงงาน 3. สถานะทางการเงิน	บุคคล ชุมชน บุคคล ชุมชน บุคคล	ด้านที่ 2 อาชีพและเศรษฐกิจ 1. คนงานได้รับค่าจ้างตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายแรงงาน 2. คนงานได้รับค่าจ้างจำแนกตามระดับฝีมือ 3. คนงานได้ทำงานล่วงเวลา 4. คนงานศึกษาต่อสายสามัญสายอาชีพหรือฝึกทักษะเพิ่มเติม 5. ชุมชนมีแหล่งบริการจัดหาหรือให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการจ้างงานในชุมชน 6. พื้นที่ทางการเกษตรที่เหลืออยู่ได้รับการส่งเสริมดูแล 7. เกษตรกรมีรายได้พอเพียงสำหรับครอบครัวโดยการขายผลิตผลทางเกษตร 8. เกษตรกรมีการเปลี่ยนการผลิตตามสภาวะความต้องการของตลาด 9. มีการช่วยเหลือจุนเจือระหว่างคนในกลุ่มอาชีพเดียวกัน 10. โรงงานจัดสวัสดิการด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นให้กับคนงาน 11. ปริมาณเงินออม 12. ปริมาณหนี้สิน 13. จำนวนเงินโดยเฉลี่ยที่คนงานส่งกลับไปให้กับบิดา มารดา หรือบุตร

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชี้วัด
1. การดูแลสุขภาพอนามัยของประชาชน 2. ความปลอดภัยอาชีวอนามัยและสภาพแวดล้อมในการทำงาน 3. การหลีกเลี่ยงยาเสพติด/สารกระตุ้น 4. การเข้าถึงบริการสาธารณสุข	บุคคล/ชุมชน ชุมชน บุคคล บุคคล/ครอบครัว ชุมชน	14. การเข้าถึงบริการของสถาบันสินเชื่อ ด้านที่ 3 สุขภาพอนามัยและสาธารณสุข 1. ประชาชนเข้ารับการตรวจสุขภาพเป็นประจำทุกปี 2. อัตราการเจ็บป่วยด้วยโรคจากการประกอบอาชีพ 3. โรงงาน/สถานประกอบการป้องกัน จัดการไม่ให้ผงละอองกลั่น ควัน จากวัตถุเป็นพิษ สารพิษ กากละออง ในโรงงาน ทำให้คนงานเจ็บป่วย 4. โรงงาน/สถานประกอบการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงาน อาคาร สถานที่ จัดทำหรือแก้ไขเครื่องจักร หรือ อุปกรณ์ที่ถูกจ้างต้องใช้ในการปฏิบัติงานให้ถูกต้องหรือเหมาะสมภายในระยะเวลาที่กำหนด 5. นายจ้างจัดให้มีการตรวจสุขภาพของลูกจ้าง และส่งผลการตรวจดังกล่าวแก่พนักงานตรวจแรงงาน ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนด 6. คนงานมีความรู้เกี่ยวกับผลกระทบจากสารที่เกิดจากกระบวนการผลิตของโรงงานที่ตนทำอยู่และปฏิบัติตนอย่างถูกต้องเพื่อให้ปลอดภัย 7. คนงานมีจำนวนชั่วโมงการทำงานที่เหมาะสม 8. คนงานมีการออกกำลังกาย และ พักผ่อนอย่าง เหมาะสม 9. จำนวนผู้ติดยาเสพติดในชุมชน 10. สถานพยาบาลอำนวยความสะดวกและไม่เลือกปฏิบัติสำหรับผู้ใช้บริการสุขภาพหรือการประกันสังคม
1. ชุมชนมีแหล่งความรู้ และข้อมูลข่าวสารในรูปแบบต่าง ๆ	ชุมชน	ด้านที่ 4 ข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้ 1. มีห้องสมุดประชาชนในระดับอำเภอ 2. มีศูนย์การเรียนรู้เพื่อเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้า ให้บริการสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อ โสตให้กับนักเรียน นักศึกษา และ ประชาชนที่สนใจ

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชี้วัด
2. การเพิ่มความรู้ความชำนาญแก่คนงานโรงงาน	บุคคล	3. มีที่อ่านหนังสือประจำชุมชนเพื่อส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้ของประชาชน 4. มีห้องสมุด/มุมที่อ่านหนังสือในโรงงานหรือสถานประกอบการ เพื่อส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้ของ คนงาน 5. มีร้านให้เช่าหนังสือเช่าวีดีโอ รถหรือร้านขายหนังสือ 6. โรงเรียน/สถานศึกษาจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและบริการความรู้ให้กับประชาชน 7. องค์กรท้องถิ่นส่งเสริมและเผยแพร่ประสบการณ์ของผู้รู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และจัดแหล่งวิทยากรในชุมชน 8. คนงานได้เรียนรู้ทักษะเพิ่มเติมจากการทำงาน
1. การเข้าถึงบริการทางการศึกษานอกโรงเรียน 2. การเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอนทางการศึกษานอกโรงเรียน	ชุมชน ชุมชน	ด้านที่ 5 การศึกษานอกโรงเรียน 1. มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้คนงานและประชาชนได้เรียนรู้และศึกษาต่อเนื่อง 2. มีการจัดบริการแนะแนวทางการศึกษานอกโรงเรียนในโรงงานหรือสถานประกอบการต่างๆ 3. มีการจัดตั้งเงินทุนการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับ นักศึกษาที่ขาดทุน 4. มีโครงการฝึกอาชีพ/กิจกรรมทางการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับสตรีและผู้ด้อยโอกาสในชุมชน 5. มีห้องสมุด ศูนย์การเรียนรู้ หรือศูนย์บริการสื่อการเรียนรู้ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ เพื่อให้บริการกับนักศึกษา 6. มีการนำสภาพปัญหาของท้องถิ่นมาเป็นประเด็นในการพบกลุ่มเรียนการสอนและนำไปสู่การแก้ไข 7. กระบวนการพบกลุ่มเน้นการมีส่วนร่วม และฝึกปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ของนักศึกษา 8. มีการเชิญผู้รู้ ภูมิปัญญาชาวบ้าน และวิทยากรท้องถิ่นมาถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชี้วัด
3. การสนับสนุนของเครือข่าย	ชุมชน	9. มีการนิเทศอย่างต่อเนื่องเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนการสอน 10. องค์กรท้องถิ่นจัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนการศึกษา การเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และประชาชน 11. โรงงาน/ สถานประกอบการจัดชั้นเรียนและสวัสดิการ เพื่อการเรียนรู้ และสนับสนุนให้พนักงานศึกษาต่อ
1. การแสดงออกทางด้านวัฒนธรรมและจิตใจ 2. การปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจิตใจ และ คุณธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคม	ชุมชน บุคคล ครอบครัว/ บุคคล บุคคล	ด้านที่ 6 วัฒนธรรมและจิตใจ 1. ประชาชนทุกกลุ่มมีความรู้ลึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนท้องถิ่น 2. ประชาชนเข้าร่วมในงานเทศกาลและประเพณีท้องถิ่น 3. เด็กและเยาวชนได้รับการอบรมปลูกฝังจากครอบครัวให้เกิดความศรัทธา ยึดมั่นคุณค่าของความดีงาม 4. เด็ก เยาวชน และประชาชน มีพฤติกรรมที่ไม่เบี่ยงเบนจากวิถีการดำเนินชีวิตที่ดีงามของสังคมไทย 5. คนงานและประชาชนฝึกฝนตนให้มีคุณธรรมจริยธรรมต่อไปนี้ 5.1 ความขยันขันแข็ง รับผิดชอบต่อหน้าที่ 5.2 ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ 5.3 ความรักใคร่ ตามคตินิยมเกื้อกูล 5.4 ความเกรงใจ อดทน อดกลั้น 5.5 ความมีระเบียบวินัย 5.6 การลดละอบายมุข 6. คนงานมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและเกื้อกูลกัน
1. การสร้างควมมั่นคงปลอดภัยในชีวิต	ชุมชน/	ด้านที่ 7 เครื่องชี้วัดด้านประชาสังคม ความมั่นคงของชีวิต และสิทธิเสรีภาพ 1. อัตราการเกิดอาชญากรรม/โจรกรรมในชุมชนต่อเดือน / ปี 2. อัตราการเกิดอุบัติเหตุ อุบัติภัยต่อเดือน / ปี 3. อัตราการเลิกจ้างงานของโรงงาน/สถานประกอบการในชุมชน 4. คนงานมีส่วนร่วมในการกำหนดระเบียบ/กฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชี้วัด
2. การส่งเสริมสิทธิ เสรีภาพ 3. การเสริมสร้างประชาสังคมให้เข้มแข็ง	บุคคล ชุมชน	ข้อเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวันของตน 5. ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิทธิเสรีภาพตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ 6. คนงานมีความรู้ความเข้าใจในพรบ. แรงงาน 7. ชุมชนมีกลุ่มนักคิด นักปฏิบัติ กลุ่มอาชีพ กลุ่ม อาสาสมัคร และ/ หรือชมรมต่าง ๆ 8. ประชาชนสนใจและใช้สิทธิในการเลือกตั้งทุกระดับ 9. คนงานสามารถรวมกลุ่มกับเพื่อนในโรงงานและในชุมชนเพื่อทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม 10. โรงงานและคนงานมีความสัมพันธ์อันดีต่อชุมชน 11. ชุมชนมีการสอดส่อง ดูแล ตรวจสอบ ในเรื่องการติดยาเสพติดและเอชไอวีในชุมชน 12. ชุมชนมีความตระหนักในปัญหาผลกระทบทางด้านมลภาวะสิ่งแวดล้อม และสร้างพลังที่ทำให้ปัญหาปรากฏต่อสาธารณชน
1. ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว 2. ครอบครัวมีความมั่นคง ไม่อยู่ในภาวะเสี่ยง	ครอบครัว ครอบครัว	ด้านที่ 8 ครอบครัว 1. สมาชิกในครอบครัวได้อยู่ด้วยกันพร้อมหน้า 2. สมาชิกในครอบครัวแสดงออกถึงความรักใคร่ ห่วงใย เอื้ออาทรต่อกัน 3. สมาชิกในครอบครัวมีการพูดคุย ปรีกษาหารือและ เคารพในความคิดเห็นของกันและกัน 4. คนงานจากต่างถิ่นยังมีการติดต่อกับทางบ้านของตน 5. สมาชิกในครอบครัวไม่ติดยาเสพติดและอบายมุขทั้งปวง 6. สมาชิกมีความซื่อสัตย์ ไม่ประพฤติผิดใจกัน 7. บุตรหลานได้รับการดูแลเอาใจใส่ อบรมสั่งสอน ในทางที่ถูกที่ควร 8. สถิติมารดาวัยรุ่นที่ตั้งครรภ์/ มีบุตร (อายุไม่เกิน 20 ปี) 9. สถิติการทำแท้ง 10. สถิติการหย่าร้าง / แยกทางกัน

กรณีที่ 2: ชุมชนอุตสาหกรรม 2

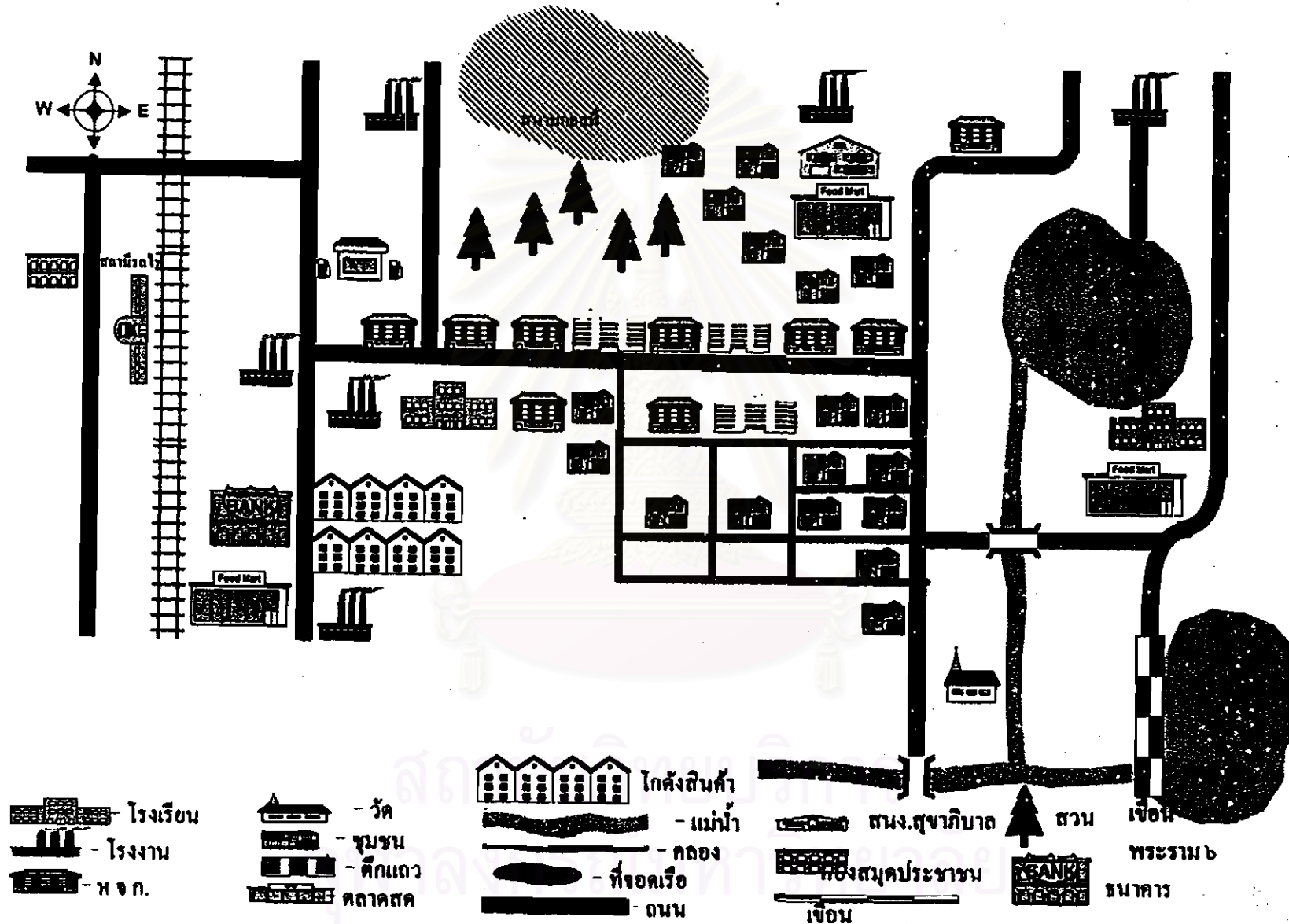
1. ข้อมูลสภาพพื้นฐานของชุมชนและประชากร

1.1 พื้นที่และอาณาเขต ชุมชนอุตสาหกรรม 2 ตั้งอยู่ในเขตสุขาภิบาล อยู่ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 75 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับพื้นที่ของจังหวัดหนึ่ง
ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลของอำเภอเดียวกัน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับคลองส่งน้ำ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับคลองส่งน้ำ

สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 7 เมตร มีแม่น้ำป่าสักเป็นแม่น้ำสายสำคัญ ที่ไหลผ่านเขตสุขาภิบาลด้านใต้ และเป็นแนวเขตของสุขาภิบาล ชุมชนมีเส้นทางคมนาคมติดต่อกันได้สะดวก ทั้งทางรถไฟและรถยนต์ ดังนั้นความเป็นชุมชนของจึงมิได้จำกัดอยู่ที่หมู่บ้านโคหมูบ้านหนึ่ง หากแต่เชื่อมโยงถึงกันและประชาชนก็ได้ใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ร่วมกัน ทั้งนี้รวมถึงสถานที่พักผ่อน และสถานที่สำคัญ ๆ ด้วย สถานที่ซึ่งมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของประชาชนอย่างมาก คือเขื่อนและวัด สำหรับเขื่อนนั้น นับว่าเป็นเขื่อนแห่งแรกในประเทศไทย สร้างขึ้นในสมัยรัชการที่ 5 เมื่อประมาณ พ.ศ. 2458 แล้วเสร็จในสมัยรัชการที่ 6 สันเขื่อนอยู่สูงจากพื้นดินประมาณ 20 เมตร มีช่องระบายน้ำกว้าง 12.40 เมตร จำนวน 6 ช่อง ติดตั้งบานประตูเหล็กแบบเลื่อนขึ้นลงตามแนวค้ำ เพื่อการทค่น้ำส่งไปตามคลองชลประทาน แล้วแยกส่งไปตามคลองชลประทานต่าง ๆ ของพื้นที่จังหวัดเดียวกัน และจังหวัดใกล้เคียง เขื่อนแห่งนี้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชน เนื่องจากบริเวณโครงการมีการปลูกไม้ดอก ไม้ประดับไว้อย่างร่มรื่นสวยงาม สำหรับวัดเก่าแก่เก่าแก่ในชุมชนนั้นภายในบริเวณวัดมีพระพุทธรูปปางไสยาสน์ (พระนอน) ก่ออิฐ ถือปูน ขนาดองค์พระยาว 1 เส้น 16 วา นับว่าเป็นพระนอนที่ยาวที่สุดในประเทศไทย สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2431 ปัจจุบันมีผู้คนในพื้นที่และคนต่างถิ่น ไปแสดงความเคารพ สักการะ และมีร้านค้าประเภทต่าง ๆ ไปจัดขายสินค้าอยู่เป็นประจำ ดังนั้น สถานที่ทั้งสองแห่งนี้จึงเป็นที่พึ่งพิงของคนในท้องถิ่น และสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนของคนต่างถิ่นด้วย

สภาพทางด้านกายภาพของชุมชนปรากฏดังแผนที่ต่อไปนี้

แผนที่ 2. ชุมชนอุตสาหกรรม 2

สภาพภูมิอากาศก็เหมือนเช่นจังหวัดต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบลุ่มภาคกลาง ก็มี 3 ฤดูหลัก คือ ฤดูร้อน ฤดูหนาว และฤดูฝน ชุมชนมีโครงสร้างพื้นฐานดี โดยมีถนนคอนกรีตเสริมเหล็กเป็นเส้นทางสัญจรระหว่างหมู่บ้าน มีการจัดวางท่อระบายน้ำ มีไฟฟ้าที่อยู่ในความดูแลของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคทุกครัวเรือน มีประปาของสุขาภิบาลซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของการประปาส่วนภูมิภาค สามารถให้บริการน้ำประปาแก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึง และเป็นประโยชน์ทางด้านป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย มีระบบประป้าน้ำบาดาล เพื่อประโยชน์ในการแจกจ่ายน้ำให้กับระดับเพลิงและช่วยเหลือราษฎรที่ประสบภัยแล้งและขาดแคลนน้ำเมื่อน้ำประปาส่วนภูมิภาคขัดข้อง

พื้นที่ชุมชนเดิมเป็นที่นาราบลุ่มและเป็นแอ่ง ต่อมาประชาชนที่เข้ามาอยู่อาศัยค่อย ๆถมที่ของคนให้สูงขึ้นเพื่อปลูกไม้ผล และปรับเปลี่ยนพื้นที่นาเป็นพื้นที่สวน ซึ่งประมาณได้ 40 ปีมาแล้ว ปัจจุบันชุมชนมีสภาพเปลี่ยนไปแล้ว โดยมีบ้านเรือนตั้งอยู่ติดถนน อยู่ห่าง ๆ กันชาวบ้านคนหนึ่งอธิบายลักษณะการตั้งบ้านเรือนในชุมชนนี้ว่า “แถวนี้มีแต่ที่ ไม่ค่อยมีบ้าน ก็อยู่กันแบบคนละไร่ 2 ไร่ 3 ไร่ ใครจับไว้เยอะ ก็ได้เยอะ ตอนที่ซื้อเมื่อปี 2500 นั้น ไร่ละ หมื่นเอง เดียวนี้มัน 4 ล้านแล้ว” มีพื้นที่บางส่วนของหมู่บ้านที่ถูกเป็นทาวน์เฮ้าส์ และมีประชาชนเข้าพักอาศัยเต็มสภาพการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรมีน้อย และคาดว่าการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรในอนาคตจะหมดไป เพราะพื้นที่จะถูกใช้เพื่อการอยู่อาศัย การพาณิชย์กรรม การบริการ การประกอบกิจการขนาดเล็กและขนาดกลางเพิ่มมากขึ้น

1.2 ประชากรและการดำเนินชีวิต ประชากรจำแนกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ ประชากรจริง และประชากรแฝง

ประชากรจริง ได้แก่ประชาชนที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน โดยมีการแจ้งเข้าตามกฎหมายทะเบียนราษฎร ข้อมูลประชากรของชุมชนอุตสาหกรรม 2 นี้ มีดังนี้

ประชากร	จำนวน	1,029	คน
ชาย	จำนวน	502	คน
หญิง	จำนวน	527	คน

(ข้อมูลจากสุขาภิบาล ปี พ.ศ. 2540)

ประชากรแฝง ได้แก่ผู้ที่อพยพมาจากจังหวัดต่าง ๆ เพื่อทำงานในภาคอุตสาหกรรมและไม่ได้แจ้งย้ายเข้าตามกฎหมาย เนื่องจากความไม่แน่นอนของการจ้างงาน แม้ว่าหมู่บ้านที่ศึกษานี้จะเป็นชุมชนเล็ก ๆ และมีประชากรแฝงไม่มากนัก แต่เนื่องจากความเป็นชุมชนที่เชื่อมโยงถึงกันกับ

พื้นที่อื่น ประชากรแฝงของชุมชนต่าง ๆ ของอำเภอนี้และประชากรจริงของชุมชนที่ศึกษาจึงใช้ชีวิตที่สัมพันธ์กัน เช่น มีการใช้บริการด้านสาธารณสุขไปทอดต่าง ๆ สถานพยาบาล ร่วมกัน

สภาพการดำเนินชีวิตของประชากรดังกล่าวสามารถอธิบาย ได้ดังนี้

ด้านศาสนา การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม ประชาชนในชุมชนแห่งนี้รวมถึงพื้นที่หมู่อื่นในเขตสุขาภิบาลส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และมีขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม เช่นเดียวกับคนไทยในภาคกลางทั่ว ๆ ไป ไม่มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เด่นเฉพาะท้องถิ่นแต่อย่างใด ในเขตสุขาภิบาลมีวัดจำนวนทั้งสิ้น 6 วัด และมีโรงเรียนทั้งสิ้น 5 โรงเรียน และเนื่องจากเส้นทางคมนาคมดีดังนั้นประชาชนในชุมชนนี้จึงไปทำบุญได้สะดวก เด็กและเยาวชนสามารถเลือกเรียนระดับต่าง ๆ ทั้งโรงเรียนในอำเภอนี้ โรงเรียนในตัวจังหวัด และโรงเรียนในจังหวัดใกล้เคียง

สิ่งที่เป็นปัญหาในเรื่องของศาสนา วัฒนธรรม จริยธรรม ก็คือคนไปทำบุญน้อยลง อาจเป็นเพราะปัญหาเศรษฐกิจและปัจจัยอื่นประกอบ ดังการวิเคราะห์ที่ว่า

“พูดยากนะเรื่องนี้ อย่างสังเกตวันพระวันเข้าเรื่องทำบุญตักบาตรน้อยนักที่จะมีหนุ่ม ๆ สาว ๆ ไปตักบาตร ผมเห็นมีแต่คนแก่ ๆ มาทำบุญตักบาตรกัน ไม่ใช่เราจะไม่สอนเรื่องจริยธรรมแต่สภาพของเขาไม่ยอมรับที่จะเข้าร่วมทำบุญตักบาตร หรือร่วมทำบุญต่าง ๆ เขาอยากไปสนุกมากกว่าที่จะมาร่วมประเพณี ประเพณีมันยังไม่ซึมเข้าไปสู่จิตใจหรือเปล่า” (สนทนากลุ่มครูประจำกลุ่ม)

เมื่อถามว่าถ้าคนไม่เข้าวัด วัฒนธรรม จริยธรรมจะเป็นอย่างไร ความดีงามจะยังคงอยู่ในสังคมไทยได้ไหมและโดยวิธีใดบ้าง ก็ได้คำตอบจากแม่บ้านและเยาวชนว่า

“ก็ยังมีอยู่ ฉะนั้นมันอยู่ที่ใจเรา ความดี ความชั่ว เราจะไปวัดหรือไม่ไปมันก็อยู่ที่ใจเรา เราอยู่บ้านเรา ก่อนนอนก็สวดมนตร์ ไหว้พระทุกคืน ก็ทำให้เราสบายใจ พอถึงคุณหญิงคุณเฒ่า เราก็มารู้แต่พอถึงเวลาไหว้พระสวดมนตร์ เราก็มารู้ของเราก่อนนอน เราจะต้องสวดมนตร์ทุกคืน ถึงวันพระเราก็อยากไปวัด แต่มันมีห่วงผูกคอเราอยู่ ไม่มีคนเลี้ยงหลาน แม่มันไปทำงาน พ่อก็ไปทำงาน ถ้าหยุดก็ขาดงาน เดี่ยวเงินเดือนไม่ขึ้นจะมีปัญหา” (สนทนากลุ่มแม่บ้าน)

“ถ้าดูทางด้านประเพณีเขาก็ยังมีการจัดลอยกระทงสงกรานต์ แห่เทียนเข้าพรรษา คือแสดงว่ามีการสืบทอด แต่ถ้าจะมองในแง่ของจริยธรรมก็อาจจะห่อนยาน บ้าง แต่โดยรวมแล้วอำเภอนี้ไม่ใช่อำเภอท้องเที่ยว แต่เป็นอำเภอที่มีโรงงานอุตสาหกรรมเยอะ

ถ้าหากว่าอำเภอไหนมีสถานที่แหล่งท่องเที่ยวมากมันก็จะมึประเพณีที่เด่นขึ้นมา”
(สนทนากลุ่มเยาวชน).

สำหรับด้านการรักษาพยาบาล ในเขตสุขภาพิบาลไม่มีโรงพยาบาล หรือสถานอนามัยแต่อย่างใด แต่มีเพียงคลินิกที่เปิดให้บริการรักษา จำนวน 2 แห่ง คลินิกทางทันตกรรม 2 แห่ง และร้านขายยา จำนวน 4 แห่ง ซึ่งก็สามารถให้การดูแลด้านสุขภาพของราษฎรได้ระดับหนึ่ง เนื่องจากสุขภาพิบาลอยู่ห่างจากโรงพยาบาลเพียง 3 กิโลเมตร ประชาชนจึงสามารถเดินทางไปรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลได้สะดวกและรวดเร็ว และในกรณีที่อยู่ป่วยเป็นคนงาน หรือครอบครัวของบริษัทใหญ่ บางบริษัทในพื้นที่ ก็สามารถเข้ารับการรักษาพยาบาลได้ในสถานพยาบาลของบริษัท ซึ่งจัดเป็นสวัสดิการแก่พนักงานและครอบครัว

ด้านการสังคมสงเคราะห์ นโยบายของเขตสุขภาพิบาลประการหนึ่ง คือการจัดสรรงบประมาณเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบสาธารณภัย ผู้ที่เดือดร้อนจนไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ เช่น บ้านเรือนถูกไฟไหม้เสียหาย บ้านเรือนถูกน้ำพัดพัง เป็นต้น ดังนั้น คนในชุมชนแห่งนี้ รวมทั้งผู้ที่ยากจน คนพิการ คนช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ย่อมมีหลักประกันว่าอยู่ในข่ายที่จะได้รับการดูแลจากเขตสุขภาพิบาล

ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปัญหาความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีอยู่ในชุมชนเช่นนี้ โดยเฉพาะปัญหาการลักเล็กขโมยน้อย ปัญหาการมั่วสุมของวัยรุ่นในเรื่องยาเสพติด ปัญหาความปลอดภัยในเรื่องอัคคีภัยจะเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วง เพราะมีชุมชนที่ปลูกสร้างบ้านเรือนหนาแน่นในพื้นที่ใกล้เคียง หากเกิดอัคคีภัยก็จะถูกลามถึงกันหมด ดังนั้นทางารจึงมีการอบรมด้านการป้องกันอัคคีภัยให้กับประชาชน นอกจากนี้ก็มีปัญหาอุบัติเหตุจากการจราจรซึ่งมักเกิดขึ้นเสมอ เนื่องจากสภาพถนนสายหลักที่มีความคับแคบ และชำรุด เป็นบ่อ ความคับคั่งของจราจรในช่วงเช้าและเย็น การขาดสถานที่จอดรถของหน่วยราชการ ร้านค้าต่าง ๆ ตลอดจนตลาดสด ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องอุบัติเหตุได้ง่าย ปัญหาในเรื่องความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินนั้น ประชาชนเห็นว่าเป็นปัญหาของสังคมทั่วไป และประชาชนนั้นแหละควรช่วยกันดูแลป้องกัน ดังข้อมูลที่ว่า

“ยาเสพติดก็มีขาย หาซื้อได้เลย ที่นี่ก็แรงพอสมควร แต่ผมคิดว่าทุกแห่งก็มีเหมือนกัน คนกลุ่มไหนเขาก็รู้ ส่วนมากวัยรุ่นเขาจะรู้ ถ้าอย่างคนทำงานไม่รู้ว่ามีตรงไหน แต่ผมคิดว่ามันมีทุกที่ เพียงแต่เราไม่สนใจ” (สนทนากลุ่มเยาวชน)

“โรงเรียนยังมีขาม้าขายเลย บางโรงเรียนนะไม่ใช่ทุกโรงเรียน คนเอามาจำหน่าย

ตำรวจเขารู้ เขาก็ทำเหมือนกัน แต่ทำไม่หมด จับมา 3-4 วันก็ปล่อยออกมา”

(สนทนากลุ่มคนงาน)

“ช่วยดูแลกัน คนแปลกหน้าเข้ามาก็เป็นหูเป็นตากัน ดูแลให้กัน คนที่อยู่บ้านก็ช่วยกันดูแล บางทีคนเดินเข้ามาเห็นผิดสังเกต เราก็ตื่อน ๆ กันให้ระวัง จะไปเรียกตามบ้านมาให้ช่วยกันดู มาช่วยกันสังเกต เราฟังเขา เขาฟังเราก็ปลอดภัย ถ้าคนอยู่ช่วยกันเรื่องลักขโมยก็ไม่มี หรือบางทีไอ้ที่ขโมยไม่มี เพราะว่ามันไปติดคุกกันหมด”

(สนทนากลุ่มแม่บ้าน)

1.3 การปกครอง ชุมชนแห่งนี้อยู่ในเขตสุขาภิบาล ซึ่งเป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่น ได้รับการประกาศตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2506 โดยรวมเอาพื้นที่บางส่วนของ 3 ตำบลเข้าไว้ด้วยกัน เป็นสุขาภิบาลที่มีฐานะการคลังเพียงพอที่จะบริหารงานประจำของสุขาภิบาลได้ มีประธานกรรมการสุขาภิบาล ซึ่งมาจากกรรมการสุขาภิบาล โดยการเลือกตั้ง มีสำนักงานของตนเองตั้งอยู่ภายในเขตสุขาภิบาล ปัจจุบันสุขาภิบาลมีบุคลากรที่ปฏิบัติงานในตำแหน่งต่าง ๆ ทั้งสิ้น 63 คน ชุมชนซึ่งเป็นพื้นที่วิจัยมีพื้นที่บางส่วนติดกับสำนักงานสุขาภิบาลแห่งนี้

1.4 อาชีพและเศรษฐกิจ สภาพเศรษฐกิจโดยรวมของชุมชนแห่งนี้และชุมชนอื่นในเขตสุขาภิบาลจะขึ้นอยู่กับภาคอุตสาหกรรม พาณิชยกรรมและการบริการ การประกอบอาชีพทางด้านเกษตรมีน้อย ทั้งนี้เนื่องจากในเขตสุขาภิบาลมีพื้นที่ค่อนข้างน้อย ที่ดินมีราคาแพง ประกอบกับมีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก มาตั้งอยู่ในพื้นที่ ทำให้ประชาชนหันเข้าไปประกอบอาชีพรับจ้างในโรงงานเป็นส่วนใหญ่ ประชาชนอีกส่วนหนึ่งจะประกอบอาชีพในภาคบริการ ตามบริษัท ห้าง ร้าน ต่าง ๆ และอาชีพพาณิชยกรรม ได้แก่ ร้านค้าเครื่องใช้ ร้านขายอาหาร เครื่องดื่ม ร้านขายเสื้อผ้า ตัดเย็บเสื้อผ้า ร้านบริการเสริมสวย ร้านอุปกรณ์เครื่องเหล็ก เครื่องยนต์ ร้านอุปกรณ์ไฟฟ้า วิทยุ และ ค้าขายในตลาดสด เป็นต้น

เรื่องอาชีพรายได้มี ประชากรกลุ่มที่ศึกษาเห็นว่าครอบครัวควรมีรายได้ประจำวันละ 300 บาท จึงจะสามารถอยู่ได้อย่างสบาย ตัวเลขดังกล่าวประธานสุขาภิบาลได้แสดงความเห็น ดังนี้

“ก็สูง คิดว่าอย่างน้อยก็ 150 บาท ขึ้นไป เขาคงต้องการความสะดวกสบาย แต่ที่บ้านก็ต้องมีทีวี ตู้เย็น มอเตอร์ไซด์ นอกจากสิ่งจำเป็นเช่นอาหารต่าง ๆ ส่วนนี้ถ้าไม่มีก็ยังมีอยู่ได้ จริง ๆ แล้วทำอะไรก็ไม่พอ ถ้าไปเทียบกับพวกทำเกษตรกรรมปีหนึ่งเฉลี่ยวันละไม่ถึง 100 บาท” (สัมภาษณ์ประธานสุขาภิบาล)

ในเรื่องการส่งเสริมอาชีพนี้ถือเป็นนโยบายของเขตสุขภาพภาคเช่นกัน โดยมีงบประมาณประมาณ 20,000 บาท เพื่อส่งเสริมอาชีพกลุ่มแม่บ้าน เช่นสอนทำขนมส่งขาย ทำดอกไม้ประดิษฐ์ เป็นการให้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

1.5 โรงงานอุตสาหกรรม พื้นที่เขตสุขภาพภาคและพื้นที่บริเวณรอบชุมชนแห่งนี้
แห่งนี้มีโรงงานขนาดใหญ่ หลายโรงงาน ดังนี้

1. โรงงานของกลุ่มบริษัทเครือซีเมนต์ไทย
2. บริษัทเหล็ก
3. บริษัทโลหะ
4. บริษัทแก๊ส
5. โรงงานพีซีไร
6. โรงงานผลิตหัวอาหาร

โรงงานบางแห่งมีคนงานถึง 200 คน และมีทรัพย์สินเกิน 50 ล้านบาท นอกจากโรงงานอุตสาหกรรมแล้ว ในเขตสุขภาพภาคยังมีห้างหุ้นส่วนจำกัด (หจก.) หรือ กอรับเหมา จำนวนมาก กอรับเหมาเหล่านี้มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของชุมชน บางแห่งมีคนงานจำนวนมาก ดำเนินงานในลักษณะห้างหุ้นส่วนจำกัดเกี่ยวกับการรับเหมาก่อสร้าง งานซ่อมบำรุงอุปกรณ์ที่มีปัญหา เป็นบริษัทเล็ก ๆ ตั้งขึ้นเพื่อรับช่วงงานจากโรงงาน เป็นการตัดตอนงานบางชิ้นจากบริษัทใหญ่ กอรับเหมาไม่ได้ผลิตสินค้า แต่จะทำงานเกี่ยวข้องกับโรงงานหรือบริษัท โดยเข้าไปประมูลและรับผิดชอบงานบางส่วน เช่น ซ่อมตามที่โรงงานบอก เมื่อทำเสร็จโรงงานจะดูว่าพอใจไหม เป็นไปตามข้อตกลงไหม ถ้าพอใจก็จ่ายเงิน การมีกอรับเหมาทำให้โรงงานสามารถตัดบุคลากรที่ด้อยคุณภาพได้บางส่วน ถ้างานส่วนนั้นมีปัญหา ก็จะติดต่อกอรับเหมาให้มาดูแล หรือรับงานไปทำ กอรับเหมาสามารถรับงานจากโรงงานได้โดยไม่มีการผูกขาด การดำเนินงานของกอรับเหมาจึงนับว่ามีความสำคัญ ชุมชนแห่งนี้และพื้นที่ใกล้เคียง มีกอรับเหมาอยู่ประมาณ 20 แห่ง ซึ่งเป็นจุดเด่นของชุมชน ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่าจุดกำเนิด หรือการคิดริเริ่มกิจการกอรับเหมา มีความเป็นมาอย่างไร ซึ่งก็ได้รับคำอธิบายเรื่องนี้ ดังนี้

“คิดว่า น่าจะสืบเนื่องมาจากบริษัท คนที่คิดคนแรก ๆ ผมว่าน่าจะเป็นพนักงานที่ปลดเกษียณจากบริษัท หรือคนที่บริษัทเขาไม่ได้จ้าง และมีแนวคิดเป็นของตนเองว่าถ้ามาทำงานแบบนี้แล้วไปรับงานจากบริษัทก็จะมีช่องทางที่จะทำงานต่อไปได้ อย่างพ่อของเพื่อนเป็นคนเก่าแก่ของโรงงาน พอแก่ปลดงาน ก็มาตั้งหจก. รับงานรับเหมา ทำความสะอาดบ้าง เดินสายไฟจากโรงงานบ้าง ก็ตั้งหจก. ของคนขึ้นมา หจก. บางแห่งมีคน

งานจำนวนมาก และหจก.แต่ละแห่งก็มีความชำนาญเฉพาะด้านของคนอย่างมาก”
(สัมภาษณ์ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่)

การดำเนินชีวิตของประชาชนมีความสัมพันธ์กับโรงงาน และบริษัทต่าง ๆ รอบรอบ แม้
ว่าบางครั้งโรงงานเป็นต้นเหตุของปัญหามลภาวะ แต่ประชาชนก็ต้องทน เพราะเงื่อนไขบางอย่างใน
การดำเนินชีวิต และการช่วยเหลือที่ได้รับจากโรงงาน ดังคำบอกเล่าต่อไปนี้.

“จริง ๆ แล้วโรงงานเขาก็อยู่ห่าง แต่เราเดินเข้ามาหาเขาเอง ทั้ง ๆ ที่รู้ว่ามันแย่ ก็มันใกล้
กับที่ทำงาน” (สนทนากลุ่มคนงาน)

“เรื่องโรงงานกับหมู่บ้านเรา โรงงานเขาก็ช่วยหมู่บ้านเรา ช่วยเรื่องทางเข้าหมู่บ้าน
เทคอนกรีตเข้าหมู่บ้าน บางทีก็สร้างที่พัก ทางวัดเขาก็ช่วยสร้างศาลาให้ เราได้รับทาง
ตรงแต่มันเสียทางอ้อม” (สนทนากลุ่มเยาวชน)

“เขาก็ช่วยสร้างบ่อน้ำเวลาถึงวันแม่ วันอะไรเขาก็ไปเลี้ยงเด็กกำพร้า เขาก็ทำดี”
(สนทนากลุ่มแม่บ้าน)

“โรงงานที่นี่เขามีส่วนเอื้อกันด้วย ที่ไม่ดีก็ไม่ถึงขนาดรุนแรง เพราะส่วนหนึ่งชุมชนก็
ได้รับประโยชน์ด้วย กลิ่นไม่เข้ากายไม่ออก ถึงปีเขาก็มีงบมาให้ทางโรงเรียน คนงานก็
เป็นคนแถวนี้ ก็วิ่งมาหาเขาเอง ไม่มีเขาเราก็ไม่มีอาชีพ” (สนทนากลุ่มครูประจำกลุ่ม)

เรื่องที่ประชาชนบอกว่าเป็นผลเสียคือเรื่องมลภาวะจากโรงงาน โดยเฉพาะฝุ่นละออง
และกลิ่นที่ชาวบ้านเห็นว่ากระทบต่อคุณภาพชีวิตของตนมาก ดังข้อมูลที่ว่า

“โรงงาน ไม่ควรมีฝุ่นละอองมากนัก บางโรงงานเขาก็ดี เขาก็ระวังกัน ทำอะไรก็ระวัง
ดูแลความปลอดภัย แต่ก็มีฝุ่น ก็มีมาก อย่างอื่นก็ธรรมดา” (สนทนากลุ่มแม่บ้าน)

“แถบนี้มีกลิ่นที่ปล่อยออกมาจากโรงงาน เป็นตัวอย่างที่บั่นทอน ถ้าเราได้กลิ่นบ่อย ๆ
ไม่ดี มีส่วนที่ทำให้คุณภาพชีวิตเราไม่ดี ระดับที่เราจะทนไม่ได้ คือ ระดับที่ทำให้เกิด
โรคภัยไข้เจ็บ อย่างฝุ่นก็อาจเป็นปอด” (สนทนากลุ่มแม่บ้าน)

“หนูคิดว่ามันคงไม่ร้ายแรงมาก ถ้าร้ายแรงมากก็คงไม่อยู่เฉย ๆ ถ้าแบบโรงไฟฟ้าที่
ภาคเหนือก็คงไม่อยู่เฉยเหมือนกัน แต่นี่แค่กลิ่น หรือฝุ่นละอองข้าวโพด คงไม่เป็นไร”
(สนทนากลุ่มเยาวชน)

“เราต้องทนได้ เพราะเราต้องอาศัยเขาด้วย ไม่ได้หรอก รถก็ต้องผ่อน ข้าวของก็ต้อง
ผ่อน ไม่ได้เขา เราก็คาย” (สนทนากลุ่มคนงาน)

โดยสรุป ข้อมูลสภาพพื้นฐานของชุมชน และประชากรของชุมชนอุตสาหกรรม 2 นี้
นับว่าเป็นชุมชนที่มีสภาพโดยทั่วไปที่อยู่ในเกณฑ์ดี ชุมชนมีสภาพโครงสร้างพื้นฐานดี เพราะอยู่ใน

เขตสุขภาพภาค มีเส้นทางคมนาคม การติดต่อสื่อสารทั้งภายในและภายนอกชุมชนสะดวก ความเป็นชุมชนแห่งนี้เชื่อมโยงกับชุมชนอื่นด้วยอย่างแยกไม่ขาด ชุมชนได้รับผลกระทบทางด้านมลภาวะ โดยเฉพาะกลิ่น และฝุ่นละออง ซึ่งมากกว่ามลภาวะด้านอื่นแต่ประชาชนก็อยู่ในสภาวะที่ต้องทน เพราะการดำเนินชีวิตต้องพึ่งพิงโรงงานใหญ่น้อยเหล่านี้นั่นเอง

2. การสร้างเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและตั้งคตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

การศึกษาภาคสนามเพื่อสร้างเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและตั้งคของชุมชนแห่งนี้ ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ระดับลึกได้นำมาวิเคราะห์เนื้อหา และจัดหมวดหมู่เนื้อหาเป็น 8 ด้านเช่นเดียวกับกับชุมชนแรกที่ศึกษา การวิเคราะห์อยู่ภายใต้กรอบ คือ สภาพปัญหาและความต้องการ แนวความคิดในการแก้ปัญหา และเครื่องชี้วัดของด้านนั้น ๆ รายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 เครื่องชี้วัดด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม

สภาพปัญหาและความต้องการ

1. โครงสร้างพื้นฐาน เนื่องจากเป็นชุมชนในเขตสุขภาพภาค จึงอยู่ภายใต้นโยบายการดำเนินงานที่มุ่งจัดบริการด้านโครงสร้างพื้นฐานที่ดีให้กับชุมชนและประชาชน โดยจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อให้ประชาชนมีชีวิตที่ดี มีความสบาย ข้อมูลในเรื่องนี้ก็คือ

“จัดบริการ ไฟฟ้า น้ำประปา ถนนหนทาง คือถ้าอยู่ในเขตอุตสาหกรรมก็ต้องมีทุกอย่าง มีการพัฒนาถนน ทำท่อระบายน้ำ มีถังขยะรองรับ มีบริการประชาชนทุกอย่าง คือ ให้ประชาชนได้สบายขึ้น” (สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สุขภาพภาค)

“มีไฟฟ้าเข้ามา ก็ทำให้มีพวกเครื่องใช้ภายในบ้าน มีอะไรก็ได้ที่มีมันช่วยอำนวยความสะดวกให้กับเรา ถ้าอะไรเข้ามาแล้วมันทำให้เราสะดวกขึ้น เราก็ยอมรับสิ่งนั้น” (สนทนากลุ่มเยาวชน)

แม้ว่าสุขภาพภาคจะเน้นนโยบายที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ดีให้กับชุมชนเพื่อความสะดวกสบายในชีวิต แต่จากการศึกษาข้อมูลชุมชนก็พบว่ามีปัญหาและความต้องการทางด้านโครงสร้างพื้นฐานดังนี้

1.1 ไฟฟ้าสาธารณะยังไม่พอเพียง เช่น ตามถนนหนทาง ตรอกซอย พื้นที่เปลี่ยว ทำให้ประชาชนรู้สึกไม่ปลอดภัย และไม่สะดวกในการสัญจร

1.2 ผู้โทรศัพท์สาธารณะที่ใช้การได้ยังมีจำนวนไม่พอเพียง เพราะมีผู้ที่เข้ามาค้าขาย และติดต่องานในเขตสุขาภิบาล หรือผู้มีรายได้น้อยในพื้นที่ซึ่งจำเป็นต้องพึ่งพาโทรศัพท์สาธารณะ

1.3 การจัดที่ตั้งขยะรวมของขยะจากเขตสุขาภิบาลยังเป็นปัญหา เพราะต้องจัดหาที่ทิ้งโดยไม่สร้างความเดือดร้อนรำคาญแก่คนในชุมชน สุขาภิบาลต้องการพื้นที่ทิ้งขยะที่กว้างและห่างไกลจากชุมชน แต่ยังหาที่เหมาะสมไม่ได้

1.4 ชุมชนยังไม่มีการจัดระบบรับฟังข้อร้องเรียนของประชาชนซึ่งเป็นเรื่องที่ชุมชนต้องการเพื่อการสื่อสารกับทางการ ดังนั้นการตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของประชาชน บางครั้งไม่ตรงจุด

1.5 การสร้างความโปร่งใสในการทำงานยังไม่เป็นที่ถูกใจประชาชน ทั้งนี้เพราะการดำเนินงานด้านสาธารณูปโภค บางโครงการต้องใช้เงินงบประมาณจำนวนมากเพื่อก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ ซึ่งประชาชนยังไม่สามารถรับรู้ หรือมีโอกาสประเมินการก่อสร้าง และตรวจสอบได้

1.6 ปัญหาการจัดแหล่งบริการสาธารณะที่จำเป็นให้กับประชาชนยังไม่เพียงพอ ได้แก่ สนามเด็กเล่น สนามกีฬาสำหรับเด็กและเยาวชน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และสวนสาธารณะ แหล่งบริการสาธารณะเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็น แต่อาจเป็นด้วยข้อจำกัดทางด้านงบประมาณ การจัดหาพื้นที่ การบำรุงรักษา และปัญหาอื่น ๆ ทำให้ชุมชนไม่อาจมีแหล่งบริการสาธารณะที่สำคัญได้ครบถ้วน และเพียงพอ หรืออยู่ในสภาพที่ใช้การได้ดี

2. ด้านสิ่งแวดล้อม เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่อยู่รายรอบ จึงเกิดมลภาวะได้แก่ฝุ่นละอองจำนวนมาก กลิ่นที่รุนแรง และมลภาวะทางน้ำ ด้านแต่สร้างความคิด ร้อน รำคาญให้กับประชาชนอย่างมาก คือ

2.1 ฝุ่นละออง เป็นปัญหาและบางครั้งรุนแรงมาก ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของประชาชน ดังข้อมูลที่ว่า

“โรงงานแอบปล่อยฝุ่นหินพวกแร่ ที่เขาเผาให้เป็นปูน และมีทราย ถูกรัง และหิน ผสมกัน พอเขาเผาปูนแล้วก็เป็นฝุ่น ลมที่ส่งจะแรงมาก บางครั้งท้อร่า พนักงานก็มองไม่เห็น โดยเฉพาะช่วงหน้าหนาวลมพัดแรงจะเข้าบ้าน ลึกในทึบมารบกวนถึงบ้าน” (สนทนากลุ่มครูประจำกลุ่ม)

“โรงปูนนี้ ดีหนึ่ง ดีสองทุกคืนปล่อยออกมา ดาเน็เคื่องเลข แต่ดีหนึ่ง ดีสองนี้ มันเป็นการละเมิดสิทธิชาวบ้าน คนเขาอับแล้ว ยังปล่อยสารอะไรออกมาเป็นเม็ดเลย ยังคุยกันอยู่ว่า เรายอมรับมือในหน้าหนาว เพราะลมจะหวนกลับมาอีก เพื่อนคนหนึ่งบอก ว่าฝุ่นละอองหนาแต่ไหนให้ดูที่ใบกล้วย ผมบอกว่าไม่ต้องดูใบกล้วยหรอก ให้ดูที่ตัวเรานี้แหละ” (สนทนากลุ่มครูประจำกลุ่ม)

ผลกระทบทางด้านฝุ่นละอองนั้น บางคนบอกว่าเกิดอาการแพ้ทางผิวหนัง เพราะเวลาเหงื่อออก ตัวเปียก ฝุ่นจะกัก บางคนมีผลด้านทางเดินหายใจด้วย นอกจากนี้ยังมีผลกระทบทางด้านน้ำดื่ม เพราะแต่เดิมประชาชนสามารถดื่มน้ำฝนได้ แต่เมื่ออากาศเต็มไปด้วยฝุ่นละออง น้ำฝนซึ่งเคยเป็นน้ำดื่มบริสุทธิ์ไม่ต้องซื้อหา มาบัดนี้ประชาชนไม่กล้าดื่มต่อไปแล้ว แต่กลับต้องซื้อน้ำบรรจุขวดมาดื่มแทน ซึ่งก็มีปัญหาอื่นตามมาอีก

2.2 กลิ่น โรงงานบางแห่งในอำเภอนี้ ก่อให้เกิดกลิ่นเหม็นที่รุนแรง สร้างความเดือดร้อน ราคาถูกกับประชาชน ดังข้อมูลที่ว่า

“โรงงานหัวเชื้อเครื่องดื่มนี้อกลิ่นเข้ามาทางท้ายตลาด แล้วก็ โรงงานผลิตอาหารสัตว์ กลิ่นก็เข้ามา ซึ่งเป็นอันตรายต่อระบบหายใจ ผมเองผ่านตรงนั้นพับทันที เวลาฝนตกกลิ่นจะรุนแรงมาก เพราะกลิ่นพวกนี้จะมาสัมผัสความชื้นในอากาศ แต่ถ้าแดดออกแรง ๆ กลิ่นจะจางลงไป โรงงานจะปล่อยกลิ่นออกมาเป็นระยะ บางทีกลิ่นจางหายไป พอไม่นานกลิ่นแรงก็จะออกมาอีก” (สนทนากลุ่มครูประจำกลุ่ม)

2.3 เสียง เสียงดังจากเครื่องจักร โรงงานบางแห่งดังมาก ดังคำบอกเล่าที่ว่า

“ดังมากเลยเวลานอน มาใหม่ ๆ นอนไม่ได้เลย เสียงถูกปูนข้างในบดกับไม้หินให้ละเอียด ดังมาก แต่ว่าผมก็อยู่ได้ แต่อยู่แบบทนใจ ถ้าถามคนในเขตนี้เขาก็บอกว่าอยู่ได้ เพราะอย่างไรก็เจออยู่แล้ว มันเสียงไม่ได้” (สนทนากลุ่มเยาวชน)

2.4 น้ำเสีย มลภาวะทางน้ำที่เกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมในเขตอำเภอนี้มีอยู่และส่งผลกระทบต่อสุขภาพเช่นกัน ดังข้อมูลที่ว่า

“เรื่องน้ำเสียนี้ ผมยอมรับว่ามีอยู่จริง ผมสังเกตมาหลายครั้งแล้วว่า น้ำเสียจากโรงงาน เขาก็เอาไว้ ซึ่งปกติน้ำจะสูงมากเลย เขาไม่ปล่อย แต่จะกักไว้อย่างนั้น แต่พอฝนตกใหญ่ทีไร เขาก็แอบเปิด พอฝนตกทีไร มาดูน้ำที่กักไว้ ก็แห้งหมดทุกที เขาถือโอกาสปล่อยตอนฝนตกไป อย่างเราไม่มีโอกาสรู้ได้เลยว่าเขาบำบัดน้ำเสียได้ดีแค่ไหน ตามปกติถ้าปล่อยไปมาก ๆ ก็มีทางว่าปลาตาย” (สนทนากลุ่มครูประจำกลุ่ม)

3. การปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ทางการควบคุมมลภาวะยังมีปัญหา ดังข้อมูลที่ว่า

“เวลาเจ้าหน้าที่มาตรวจสอบก็จะบอกให้รู้ล่วงหน้า มาทีไรก็จะโทรมาบอก ถ้ารู้ใจมากก็เจอแน่ ๆ ” (สนทนากลุ่มเยาวชน)

“ฟังเขาว่า บางทีมีของขาวได้โตะ เขาไม่ได้ทำเป็นมาตรฐาน ทำตอนที่เขามาตรวจ เรียกว่าให้สินบนกับเจ้าหน้าที่” (สนทนากลุ่มคนงาน)

“เวลาเขามาตรวจวัด วัดตรงไหน ถ้าในโรงงานก็เจอแน่นอน โรงงานก็ทำเรียบร้อย แต่ถ้าไปตามคนรอบนอกบ้าง ส่วนหนึ่งพนักงานก็จะอยู่รอบ ๆ เรียกว่ามีลูกท่าน

หลานเธออยู่ ก็บอกว่ามีพวกมาตรวจ อย่างไร ๆ ก็ให้ข้อมูลดี ๆ หน่อย ไร่ที่ไม่ดี ก็เหยียบไว้ละ มันถึงออกมาดี” (สนทนากลุ่มประชาชน)

4. ประชาชนไม่ได้รับข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับการดำเนินการของโรงงาน ผลที่เกิดจากกระบวนการผลิตอาจกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ข้อมูลจากการศึกษาพบว่าบางครั้งประชาชนไม่ทราบความจริงตั้งแต่แรก ทำให้เกิดความผิดพลาดในการตัดสินใจ ตัวอย่างที่ผู้ให้ข้อมูลหยิบยกก็คือการพาผู้นำชุมชนในภาคเหนือมาดูกิจการโรงงานแห่งหนึ่งในชุมชนนี้ เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจว่าจะสร้างโรงงานเช่นนี้ในจังหวัดนั้นได้หรือไม่

“เขาบอกว่าให้มาดูงานที่นี่ ผมก็นึกขำในใจ ให้ผู้ใหญ่บ้าน กำนันจากจังหวัดภาคเหนือ มาดูงาน แต่โรงงานเขาไม่เดินเครื่อง เขามาดูงาน แล้วปิดเครื่องแล้วมันจะมีฝุ่นได้ อย่างไร ผู้ใหญ่บ้าน กำนันก็เลยยอมให้สร้างโรงงานที่จังหวัดนั้นได้” (สนทนากลุ่มประชาชน)

สภาพปัญหาและความต้องการทางด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของประชาชนโดยรวม การจัดการกับปัญหาเป็นการเพิ่มความสะอาด สบายและส่งเสริมคุณภาพชีวิตให้กับประชาชนโดยรวม ปัญหาต่าง ๆ จึงต้องปรับปรุงแก้ไข

แนวคิดในการแก้ปัญหา

กลุ่มต่าง ๆ ที่ศึกษาได้เสนอความคิดเห็นและแนวทางในการแก้ปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

1. หน่วยงานที่เกี่ยวกับการจัดบริการ โครงสร้างพื้นฐานดำเนินการแก้ไข ปรับปรุงข้อบกพร่องต่าง ๆ ทางด้านสาธารณูปโภค และหมั่นตรวจตราอยู่เป็นประจำ
2. จัดให้มีแหล่งบริการสาธารณะที่ประชาชนต้องการ หรือปรับปรุงดูแลให้อยู่ในสภาพที่ใช้การได้ดี และให้มีความปลอดภัย แหล่งบริการสาธารณะต่อไปนี้ประชาชนต้องการ
 - 2.1 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ช่วยในการส่งเสริมพัฒนาเด็ก และช่วยแบ่งเบาภาระแม่บ้าน ในการเลี้ยงดูเด็ก ทำให้มีเวลาประกอบอาชีพ แต่ปัญหาของชุมชนคือพื้นที่มีน้อย ไม่อาจจัดสร้างศูนย์พัฒนาเด็กได้ ศูนย์ที่มีอยู่เป็นศูนย์ระดับตำบล ซึ่งอยู่ห่างออกไป ผู้ปกครองจึงไม่สะดวกในการเดินทางไปรับบุตรหลาน การแก้ปัญหาคือปล่อยให้ข่า ขาดเลี้ยงดูแทน ซึ่งก็ช่วยแก้ปัญหาได้ระดับหนึ่ง แต่แม่บ้านบางคนก็ยังเห็นความจำเป็นของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอยู่ดี

2.2 สนามเด็กเล่นสาธารณะ เป็นสถานที่ส่งเสริมพัฒนาการเด็ก และพักผ่อนหย่อนใจของครอบครัว ชุมชนควรมีสถานเด็กเล่นสาธารณะที่ตั้งอยู่ศูนย์กลางชุมชน มีระบบดูแล และบำรุงรักษาดีพอสมควร ชุมชนแห่งนี้มีส่วนสาธารณะและสนามเด็กเล่นที่จัดสร้างไว้ด้วยกัน แต่ยังไม่เป็นที่นิยมมากนัก อาจเป็นเพราะเครื่องเล่นยังไม่ดึงดูดความสนใจ และอยู่ห่างชุมชนจึงไม่สะดวกมากนัก

2.3 สนามกีฬาสำหรับเด็กและเยาวชน การได้เล่นกีฬา ได้ออกกำลังกาย จะช่วยให้เด็กและเยาวชนได้ผ่อนคลายความตึงเครียดที่อาจเกิดขึ้นจากครอบครัว การเรียน การทำงาน และสภาพแวดล้อม หากชุมชนสามารถจัดสนามกีฬา เช่น สนามฟุตบอล ตะกร้อ บาสเกตบอล จะช่วยให้ประชาชนได้ใช้เวลาว่างอย่างมีประโยชน์ ช่วยให้ร่างกายแข็งแรง ผ่อนคลายความเครียด ส่งเสริมความสามัคคี และอาจป้องกันปัญหาอื่นที่ตามมา เช่นยาเสพติด เป็นต้น กลุ่มที่ศึกษาจึงต้องการให้มีสนามกีฬาสำหรับเด็กและเยาวชน

2.4 สวนสาธารณะสำหรับพักผ่อนหย่อนใจ ประชาชนเห็นว่าการมีส่วนสาธารณะจะช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนเป็นอย่างมาก เพราะนอกจากเป็นที่พักผ่อนแล้ว ยังสามารถส่งเสริมสัมพันธภาพของประชาชน เปิดโอกาสให้มีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และพบปะสังสรรค์

แหล่งสาธารณะดังกล่าวข้างต้น แม้เป็นสิ่งจำเป็นและช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตก็จริง แต่ในทางปฏิบัติก็มีปัญหาเรื่องการบำรุงรักษา และรายจ่ายอื่นตามมา ดังนั้นชุมชนจึงไม่มีแหล่งบริการสาธารณะเหล่านี้

3. โรงงาน มีระบบตรวจสอบ ควบคุม และบำบัดของเสีย และดำเนินการอย่างจริงจัง บางโรงงานในเขตอำเภอนี้ได้ขึ้นป้าย ISO 9001 ISO 9002 ไว้อย่างชัดเจน (ISO ย่อมาจาก International Organization for Standardization หรือองค์การระหว่างประเทศว่าด้วยมาตรฐาน - อมก.) แต่ว่า ISO 9001 เป็นมาตรฐานระบบคุณภาพที่กำกับดูแลทั้งการออกแบบ และพัฒนาการผลิต การติดตั้ง การบริการ ส่วน ISO 9002 เป็นมาตรฐานระบบคุณภาพที่กำกับดูแลเฉพาะการผลิต การติดตั้ง และการบริหาร แต่โรงงานในต่างประเทศบางโรงงานได้กำหนดค่า ISO 14000 นั่นคือในทุกขั้นตอนของการผลิตจะไม่ก่อให้เกิดมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม

4. ชุมชนเฝ้าระวังด้านมลภาวะ ปัญหามลภาวะเป็นเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งระยะสั้นและระยะยาว ประชาชนจึงควรมีสติหัดตัดสินใจตั้งแต่เริ่มต้นว่าจะรับหรือไม่รับการก่อสร้างโรงงานในชุมชนของตน และเมื่อโรงงานเปิดดำเนินการชุมชนก็ต้องมีส่วนในการเฝ้าระวังตรวจสอบทางด้านมลภาวะด้วย ในชุมชนนี้แม้ว่าประชาชนบางส่วนต้องอดทนต่อมลภาวะ แต่ก็ยังมีผู้ร้องเรียนโดยอาศัยสื่อมวลชน เช่น ออกอากาศในรายการ "สะกิดข่าว" ของสถานีโทรทัศน์ช่อง 7 เพื่อประกาศให้สาธารณชนได้รับทราบถึงความไม่รับผิดชอบของโรงงาน และเพื่อให้เจ้าหน้าที่และผู้บริหารโรงงานได้แก้ไขปัญหา

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาทางด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อมดังกล่าว มีสาระสำคัญที่สามารถเสนอเป็นเครื่องชี้วัดด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

ตารางที่ 13 เครื่องชี้วัดด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชี้วัด
1. บริการสาธารณะเพียงพอ เจ้าหน้าที่โปร่งใสในการ ดำเนินงาน	ชุมชน	1. มีไฟฟ้าสาธารณะตามถนน หนทาง ตรอก ซอย เปลี่ยว 2. มีตู้โทรศัพท์สาธารณะที่ใช้การได้ในจำนวนที่ พอเพียง 3. มีแหล่งบริการสาธารณะ ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็ก สนามกีฬาสำหรับเด็กและเยาวชน สนามเด็กเล่น และสวนสาธารณะ 4. องค์กรท้องถิ่นจัดระบบรับฟังข้อร้องเรียนของ ประชาชน 5. มีการเปิดเผยรายละเอียดโครงการก่อสร้าง สาธารณะ
2. ระบบการตรวจสอบและ ควบคุมมลภาวะจากโรงงานที่ ส่งผลกระทบต่อประชาชน	ชุมชน	6. โรงงาน มีระบบการตรวจสอบ ควบคุม บำบัด ของเสียจากและดำเนินการอย่างจริงจัง 7. เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควบคุมตรวจ สอบมลภาวะอย่างสุจริต 8. ประชาชนเฝ้าระวังและตรวจสอบมลภาวะด้าน สิ่งแวดล้อม

2.2 เครื่องชี้วัดด้านอาชีพและเศรษฐกิจ

สภาพปัญหาและความต้องการ

ปัญหาทางด้านอาชีพและเศรษฐกิจเกิดขึ้นทั้งกับคนงานในโรงงาน คนงานจากกอง
รับเหมา และประชาชนทั่วไป ซึ่งเริ่มมีสัญญาณว่าจะเกิดปัญหามาประมาณ 4-5 ปีมาแล้ว โดยบริษัท

ใช้วิธีการที่ชาวบ้านเรียกว่า “บิบบองลงมา” คือลดราคาสินค้าลง ปัญหาที่สำคัญทางด้านอาชีพ เศรษฐกิจ มีดังต่อไปนี้

1. ปัญหาค่าแรง อัตราค่าแรงขั้นต่ำในปัจจุบัน คือวันละ 157 บาท และหากได้ “ทำโอ” คนงานจะมีรายได้ตกวันละ 300 บาท ซึ่งเป็นรายได้ที่คนงานพอใจ และบอกว่าสามารถเลี้ยงดูสมาชิก ในครอบครัวได้ 4-5 คน แต่คนงานบางกลุ่มมักไม่ได้รับค่าจ้างตามอัตราที่ทางการกำหนด และไม่อาจ เรียกร้องได้ คนงานระดับล่างได้ค่าจ้างวันละ 140 บาท โดยจ่ายเป็นรายวัน และ มักไม่ได้ทำงานล่วง เวลา ตัวเลขเรื่องรายได้นี้ กลุ่มคนงานให้ความเห็นดังต่อไปนี้

“300 บาทแค่นี้ก็อยู่ได้ สำหรับครอบครัวผมที่มีสมาชิก 5 คน ปัญหาขณะนี้คือคน งาน ถูกลดเงินเดือนลงมา 30 % ซึ่งถ้าใครอยู่ไม่ได้ก็ลาออกไป และนี่คือการตัดคนงานออก บางคนอยู่มานาน 7-8 ปี ยัง ถูกปลดออก ถ้าจะมีเงินให้พอใช้ในครอบครัว ก็ต้องให้ได้ วันละ 300 บาท เป็นค่ากับข้าว ค่าข้าวของเราก็ใช้ในครอบครัวนี้แหละประมาณ 4 คน” (สนทนากลุ่มคนงาน)

2. ความไม่มั่นคงทางอาชีพ การได้รับค่าจ้างลดลงไปกว่าเดิมมากนั้น มีใช่เพียงการลด รายได้ประจำวันเท่านั้น หากแต่เป็นสัญญาณเตือนถึงความไม่มั่นคงในการจ้างงาน คนงานบางกลุ่ม หวั่นไหวว่าพรุ่งนี้จะมียานให้ทำหรือเปล่า การจ้างงานจะยืดเยื้อไปได้แค่ไหน คนงานกองรับเหมา รู้สึกเกรงใจนายจ้างที่ยังให้มาทำงานทุกวัน และยังจ่ายค่าแรงให้ ทั้ง ๆ ที่ไม่ค่อยมีงานแจกให้ทำแล้ว ซึ่งก็เท่ากับว่านายจ้างพยายามเลี้ยงคนงานไว้ และคนงานก็รู้สึกความเกรงใจ และวิตกว่าสักวันหนึ่งก็ คงต้องหยุดงานจนได้ ข้อมูลเรื่องนี้ก็คือ

“ปัญหาตอนนี้ไม่ใช่ทำงานมาก เพราะเดี๋ยวนี้วันหยุดเขาไม่ค่อยให้ทำงานแล้ว อย่างเช่น ลดเงินเดือน 30 % ห้ามทำโอที เป็นเช่นนี้ทุกที่ นิคมอุตสาหกรรมสระบุรีก็เช่นกัน” (สนทนากลุ่มคนงาน)

ในสถานการณ์เช่นนี้ การได้รับการดูแลจากนายจ้างเป็นสิ่งสำคัญ แต่ความขยัน ซื่อ ซักดิ์ซอดทน ของคนงานก็เป็นปัจจัยเสริมที่ช่วยให้การจ้างงานของคนมีอยู่ต่อไป

3. ปัญหาเรื่องความรู้ ความชำนาญในการประกอบอาชีพ การมีพื้นความรู้เป็นสิ่งจำเป็น ในการสมัครเข้าทำงาน โรงงานใหญ่ ๆ บางแห่งกำหนดไว้เลยว่ารับคนที่จบปวศ. และต้องได้ คะแนนเฉลี่ย 3 บางคนจึงต้องเป็นลูกจ้างรายวัน หรือเป็นลูกจ้างชั่วคราว บางโรงงานถ้าคนงานเรียน สูงขึ้นจึงจะได้ปรับเงินเดือนตามวุฒินั้น ข้อมูลในเรื่องนี้ก็คือ

“ตอนนี้ผมทำงานบริษัท เงินเดือนนิดเดียว เขาก็ปรับเงินเดือนตามวุฒิ อนุปริญญาขึ้นไปก็หมิ่นกว่า นี่ผม ป.4 เข้าใหม่ ๆ ก็ได้ตีพันกว่า ความสามารถผมทำได้ แต่ค่าแรงผมมันน้อย ตอนนี้ผมกินหกพัน ก็ไม่พอ เขาบอกว่าความรู้แค่นี้ก็กินแค่นี้”
(สนทนากลุ่มคนงาน)

สำหรับการทำงานของรับเหมานั้น คนงานต้องแสดงความชำนาญการให้เห็น ถ้ามีความรู้แต่ไม่มีความชำนาญในหน้าที่นั้น การจ้างงานก็ไปไม่ได้นาน การเรียนรู้จากเพื่อนร่วมงานด้วยกันก็เป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งหากมีการแข่งขันหรือปิดบังความรู้กันเองก็จะเกิดปัญหาอีก

4. ปัญหาเรื่องการเรียกเงินค่าค่าประกันของโรงงานหรือบริษัท การสมัครเข้าทำงานในบางแห่ง นอกจากต้องมีความรู้ ความสามารถตรงตามที่โรงงานกำหนดแล้ว ผู้สมัครงานอาจต้องจ่ายเงินค่าประกันอีกด้วย ผู้ที่มีเงินไม่พอก็ไม่สามารถเข้าทำงานได้

แนวคิดในการแก้ปัญหา

จากการศึกษา กลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้ให้แนวคิดบางประการที่ช่วยแก้ปัญหาทางด้านอาชีพและเศรษฐกิจดังนี้

1. ประชาชนควรมีการวางแผนการใช้จ่ายอย่างเหมาะสมและรัดกุมเพื่อสร้างความสมดุลระหว่างรายรับและรายจ่าย
2. คนงานเสริมสร้างคุณธรรมในการทำงานมากขึ้น เพราะคุณลักษณะบางอย่างของคนงาน เช่นความซื่อสัตย์ ขยัน อดทน ความสามัคคีในหมู่คณะ ช่วยให้นายจ้างเกิดความเห็นใจ และอาจประคับประคองการจ้างงานให้คงอยู่ต่อไป ดังคำบอกเล่าที่ว่า “เราต้องตั้งใจทำงานให้เขา เราต้องคิดว่าบริษัทเขาอยู่ได้ เราก็อยู่ได้ ต่างคนต่างช่วยกันทำ จึงจะไปได้” (สนทนากลุ่มคนงาน)
3. การสร้างความรู้สึกรักและผูกพันกับบริษัท ฝ่ายนายจ้าง หรือบริษัทต้องสร้างความรู้สึกรักและผูกพันในบริษัทให้เกิดกับคนงาน คนงานบางคนบอกว่าใช้เวลาวันหนึ่ง ๆ อยู่ในโรงงานหรือในบริษัทเป็นสิบชั่วโมง หากได้รับความสะดวกสบาย มีสวัสดิการบางอย่างให้ ก็จะเกิดความรักและผูกพัน ซึ่งก็จะเป็นผลดีกับกิจการของบริษัทโดยรวม
4. ประชาชนศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ทั้งความรู้เพื่อเพิ่มวุฒิทางการศึกษาของคน และความชำนาญในการประกอบอาชีพ เป็นการเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพ

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาด้านอาชีพและเศรษฐกิจดังกล่าว มีสาระสำคัญที่สามารถเสนอเป็นเครื่องชี้วัดด้านอาชีพและเศรษฐกิจ ดังนี้

ตารางที่ 14 เครื่องชี้วัดด้านอาชีพและเศรษฐกิจ

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชี้วัด
1. ครอบครัวมีรายได้ที่พอเพียง	ครอบครัว	1. คนงานได้รับค่าจ้างอย่างน้อยตามอัตราค่าแรงขั้นต่ำ 2. ครอบครัวมีรายได้จากการประกอบอาชีพสุจริตอย่างน้อยวันละ 300 บาท 3. แม่บ้านมีอาชีพและเพิ่มรายได้ให้ครอบครัว 4. มีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายของสมาชิกในครอบครัว
2. แรงงานมีคุณธรรม ได้รับการพัฒนาและดูแลทางด้านสวัสดิการอย่างเหมาะสม	บุคคล ชุมชน	5. คนงานมีความขยัน อดทน ซื่อสัตย์ และสามัคคี 6. โรงงาน / บริษัทส่งเสริมการเรียนรู้ การเพิ่มเติมความรู้ ความชำนาญให้กับคนงาน 7. โรงงาน / บริษัท จัดสวัสดิการในด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นให้กับคนงาน

2.3 เครื่องชี้วัดด้านสุขภาพอนามัยและสาธารณสุข

สภาพปัญหาและความต้องการ

จากการศึกษาพบว่าปัญหาทางด้านสุขภาพอนามัยและสาธารณสุขมีดังนี้

1. ประชาชนมีการประพฤติปฏิบัติที่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสุขภาพร่างกาย เช่น การดื่มสุรา การเสพยาเสพติด การเล่นการพนัน และเที่ยวสถานบันเทิงรมย์ต่าง ๆ
2. เกิดอุบัติเหตุ อุบัติภัย ตามท้องถนนและในโรงงาน หรือสถานประกอบการ ทำให้เกิดพิการ สูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน
3. เกิดปัญหาทางด้านสุขภาพจิต อันเกิดจากสาเหตุต่าง ๆ เช่น ต้องทำงานหนัก รับประทานอาหารได้ ทำให้ไม่มีเวลาพักผ่อน วิตกกังวลกับความไม่มั่นคงในอาชีพรายได้ ทำงานอย่างจำองให้เกิดเบื่อหน่าย ปัญหาที่พักอาศัยโดยเฉพาะคนงานที่ต้องการพักใกล้โรงงานเพื่อความสะดวก ประหยัด

เงิน ประหยัดเวลาในการเดินทาง แต่การต้องอยู่ใกล้แหล่งมลภาวะ ทั้งเสียงดังของเครื่องจักร ฝุ่นละออง และกลิ่นเหม็น ทำให้เกิดผลต่อสุขภาพจิต การเกิดความเครียดจากปัญหาในการประกอบอาชีพและปัญหาเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมในการทำงาน ความวิตกกังวล ความขัดแย้งในครอบครัว การประพฤติปฏิบัติของผู้นำ หรือสมาชิกในครอบครัว หรือมลภาวะจากสิ่งแวดล้อม เมื่อสะสมอย่างต่อเนื่องก็นำไปสู่ปัญหาสุขภาพจิตที่รุนแรงได้

4. ปัญหาเรื่องน้ำดื่ม ในอดีตชาวบ้านจะใช้วิธีการกักเก็บน้ำฝนไว้ดื่มได้ตลอดปี แต่ปัจจุบันสภาพได้เปลี่ยนไปแล้ว อากาศที่เต็มไปด้วยฝุ่นละอองและเขม่าควันจากโรงงานในเขตอำเภอ นี้และโรงหมักหินในเขตจังหวัดใกล้เคียงได้ก่อมลภาวะทางอากาศมากมาย ฝนที่ตกผ่านชั้นบรรยากาศ จะชะล้างฝุ่นละออง และเขม่าควันลงมา ทำให้น้ำฝนไม่ได้เป็นน้ำดื่มที่สะอาดต่อไป ประชาชนต้องพึ่งพาน้ำดื่มบรรจุขวด ซึ่งก็มีราคาแพง และมีปัญหาทางด้านความสะอาดอันเกิดจากกระบวนการผลิตและการบรรจุขวดด้วย ดังข้อมูลที่ว่า

“ผมเคยไปดู โรงงานผลิตน้ำดื่ม เขาวางถังน้ำดื่มขนาดใหญ่ไว้กับพื้น แล้วเอาสายยางต่อจากเครื่องกรอง สายยางก็มีตะไคร้เขียวไปหมด เขาจับสายยางใส่ขวด พอเต็มก็ใส่อีกขวด สาธารณะสุขทำไมปล่อยออกมา ออ.ทำไมไปรับรองคุณภาพ อย่างนี้ถ้าถูกต้อง แปลว่าเขาผ่านมาตรฐานแต่ตอนแรก ต่อมาเครื่องกรองเสื่อมคุณภาพหรือไม่มีการเปลี่ยนสารข้างใน โดยไม่ยอมสิ้นเปลือง ปัญหาคือเราเสียเงินซื้อน้ำดื่มและก็ได้น้ำที่ไม่สะอาดมาดื่มอีกด้วย” (สนทนากลุ่มเยาวชน)

5. ปัญหาไม่ได้รับการตรวจสุขภาพเป็นประจำ เนื่องจากเป็นพื้นที่มีมลภาวะทางด้านฝุ่นละออง กลิ่น และเสียงอยู่สูง มลภาวะเหล่านี้อาจสะสม หรือส่งผลกระทบต่อร่างกายได้ ทำให้เกิดโรคบางอย่าง การตรวจสุขภาพเป็นประจำเป็นสิ่งจำเป็น แต่อาจเกิดจากความเคยชิน หรือข้อจำกัดต่าง ๆ ทำให้ประชาชนไม่ได้ตรวจสุขภาพร่างกายเป็นประจำ นอกจากเกิดการเจ็บป่วยเท่านั้นจึงเข้ารับการรักษา ซึ่งก็อาจสายเกินไป

6. ปัญหาการเข้าถึงบริการด้านการรักษาพยาบาล ประชาชนให้ข้อมูลว่าไม่ได้รับความสะดวก ถูกเอื้อกปฏิบัติ และมีปัญหาเรื่องบัตรสุขภาพที่ไม่สามารถนำไปใช้ในสถานพยาบาลบางแห่งได้ และการประกันสังคมที่ไม่ได้ผลเมื่อเจ็บป่วย

ปัญหาเรื่องสุขภาพอนามัยและสาธารณสุขดังกล่าวเป็นปัญหาที่ควรหาทางแก้ไขซึ่งข้อมูลที่รวบรวมได้มีดังนี้

แนวคิดในการแก้ปัญหา

จากการศึกษาพบว่ามีแนวคิดในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ดังนี้

1. การดูแลปฏิบัติตนเพื่อให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง โดย

1.1 การดูแล ป้องกันตนให้ห่างจากโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งจะสามารถลดอัตราเสี่ยงของการเกิดโรคภัยได้ระดับหนึ่ง ดังข้อมูลที่ได้รับว่า “ผมไม่กิน ไม่เที่ยว ไม่เล่น ก็ป้องกันตนเองจากโรคภัยได้” (สนทนากลุ่มคนงาน) ดังนั้นประชาชนจึงควรลดละจากการมั่วสุมในแหล่งอบายมุขทั้งปวง ซึ่งก็สามารถช่วยทางด้านสุขภาพได้

1.2 การตรวจสุขภาพร่างกายอยู่เป็นประจำ สถานะการเจ็บป่วยบางอย่างแสดงอาการเมื่อถึงขั้นสุดท้ายแล้ว ดังนั้นการเข้ารับการตรวจสุขภาพเป็นประจำจึงเป็นเรื่องจำเป็น โดยเฉพาะคนงานที่ต้องทำงานอยู่ในโรงงานหรือแผนกที่เสี่ยงอันตราย เช่น มีฝุ่นละออง กลิ่น หรือเสียงที่ดังมากกว่าปกติ

1.3 การระมัดระวังทางด้านอุบัติเหตุ อุบัติภัย ต่าง ๆ เช่น ความปลอดภัยในโรงงานซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญของภาคอุตสาหกรรม คนงานที่ได้รับอุบัติเหตุ เกิดจากความประมาท เลินเล่อ หรือรู้ทำไม่ถึงการณ์ และเมื่อเกิดขึ้นย่อมเกิดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สิน จึงเป็นสิ่งที่ต้องระมัดระวัง

2. การดูแลปฏิบัติตนเพื่อให้มีสุขภาพจิตที่ดี ปัญหาสุขภาพจิตอันเกิดจากความเครียดนั้นจากการศึกษาพบแนวทางแก้ไขปัญหาดังต่อไปนี้

2.1 การพักผ่อน นันทนาการ เป็นวิธีที่หลายคนบอกว่าใช้ได้ผลและมีหลายวิธีที่เลือกปฏิบัติได้ตามสภาพ เช่นการเดินทางท่องเที่ยว การดูหนัง ดูทีวี ฟังเพลงอยู่กับบ้าน แต่สำหรับคนงานบอกว่าวิธีนี้ไม่ค่อยได้ผล เพราะมีวันหยุดเพียงวันเดียว อยู่บ้านก็ไม่ได้พัก เดินทางไปไหนก็ต้องรีบกลับ ทำให้เครียดขึ้นไปอีก จึงต้องเลือกวิธีอื่น

2.2 การทำงานอดิเรก หรือการเปลี่ยนไปทำงานอื่นสลับกัน เป็นวิธีที่หลายคนปฏิบัติอยู่ คนงานบางคนบอกว่า “ผมไม่เคยเครียด ผมตั้งใจไม่คิด คิดไปก็เครียดเปล่า ๆ หรือถ้าเครียดผมเดินหนีเฉย เดินไปทำอย่างอื่น ผมกลัวเหมือนกัน กลัวเป็นโรคประสาท” (สนทนากลุ่มคนงาน) การทำงานอดิเรกก็เป็นวิธีหนึ่งที่คนงานใช้กัน การหางานอดิเรกทำเป็นสิ่งดี เพราะนอกจากผ่อนคลายความเครียดแล้ว ยังเกิดประโยชน์ด้านอื่นตามมา งานอดิเรก เช่น การออกหาปลา ปลูกต้นไม้ รดน้ำ พรวนดินต้นไม้ ซ่อมรถ ออกหาปลา แม้บ้านก็ทำงานต่าง ๆ สลับกัน งานอดิเรกจึงลดความซ้ำซากจำเจ และความเครียดลงได้มากทีเดียว

2.3 การเข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือสนทนากับพระ เป็นสิ่งที่หลายคนใช้อยู่ บางคนบอกว่าเครียดแล้วไปเที่ยว ไปเล่น ไปกิน ยิ่งทำให้เครียดมากขึ้น และได้บอกวิธีแก้ความเครียดของตนว่า

“ผมชอบไปวัด กินน้ำชา คุยกับพระ ช่วยงานวัด ไปวัน ๆ ก็เพลิน และได้กุศลอีกด้วย” (สนทนากลุ่มคนงาน)

2.4 การออกกำลังกาย เป็นการพักผ่อน คลายความเครียดและทำให้ร่างกายแข็งแรง นอกจากเด็กและเยาวชนแล้ว แม่บ้านก็ได้เสนอการคลายความเครียดด้วยวิธีนี้ โดยบอกว่าการออกกำลังกาย เช่น วิ่ง หรือเล่นกีฬาที่คนชอบ เช่น บาสเกตบอล เปตอง ช่วยผ่อนคลายความเครียดได้มากที่สุด

2.5 การพูดคุยสังสรรค์กับเพื่อนบ้าน เป็นอีกวิธีหนึ่ง ที่กลุ่มแม่บ้านใช้กันอยู่ เพราะนอกจากผ่อนคลายความเครียดแล้ว ยังมีผลทางด้านการสร้างความสัมพันธ์ ความเข้าใจ ความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ช่วยในด้านการปรับทุกข์นำไปสู่การแก้ปัญหาาร่วมกัน

ปัญหาด้านสุขภาพเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา การดูแลสุขภาพให้แข็งแรงและการได้รับการรักษาเมื่อป่วยไข้เป็นสิ่งจำเป็น อำเภอนี้มีโรงพยาบาลประจำอำเภอที่เปิดบริการทั้งในเวลาและมีคลินิกนอกเวลา และคลินิกเอกชนหลายแห่งที่ประชาชนเลือกใช้บริการได้ โรงงานหรือสถานประกอบการหลายแห่งนายจ้างดูแลเมื่อคนงานเจ็บป่วย ซึ่งเป็นเรื่องดีและคนงานพึงพอใจ

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพอนามัยและสาธารณสุขดังกล่าว มีสาระสำคัญที่สามารถนำเสนอเป็นเครื่องชี้วัดด้านสุขภาพอนามัยและสาธารณสุข ดังนี้

ตารางที่ 15 เครื่องชี้วัดด้านสุขภาพอนามัยและสาธารณสุข

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชี้วัด
1. ประชาชนหลีกเลี่ยงพฤติกรรมเสี่ยง และดูแลเอาใจใส่สุขภาพของตน ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ	บุคคล	1. สถิติการเจ็บป่วยของประชาชน 2. สถิติการเกิดอุบัติเหตุบนท้องถนน 3. สถิติการเกิดอุบัติเหตุในโรงงานและที่ทำงาน 4. สัดส่วนประชาชนที่เข้ารับการตรวจสุขภาพปีละครั้งต่อประชากรในชุมชน 5. ประชาชนมีกิจกรรมหรืองานอดิเรกทำเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียด 6. เยาวชนมีการออกกำลังกายอย่างเหมาะสม
2. การได้รับ/เข้าถึงบริการด้านสุขภาพอนามัยและสาธารณสุข	ชุมชน	7. คนงานได้รับการดูแลด้านสุขภาพจากนายจ้าง 8. ประชาชนได้รับการดูแลรักษาอย่างดีจากการประกันสังคม ประกันสุขภาพ และบัตรสุขภาพ

2.4 เครื่องชี้วัดด้านข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้

สภาพปัญหาและความต้องการ

แหล่งข้อมูลข่าวสารหรือสื่อที่สำคัญของประชาชนอาจจำแนกได้ดังนี้

1. สื่อที่ประชาชนสามารถมีไว้เป็นส่วนตัว ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ และ หนังสือพิมพ์ สื่อดังกล่าวนับเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่ประชาชนมักขาดไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโทรทัศน์ซึ่งเป็นสื่อที่จำเป็นสำหรับทุกครอบครัวที่ให้ความรู้และความบันเทิง ขณะที่วิทยุก็ยังเป็นที่นิยมของบางกลุ่มสำหรับหนังสือพิมพ์ เนื่องจากอยู่ใกล้ตลาด ประชาชนจึงสามารถซื้อได้ตามแผงหนังสือพิมพ์

2. แหล่งบริการข้อมูลข่าวสารที่เป็นบริการของรัฐ ประชาชนสามารถรับบริการข้อมูลข่าวสารในหลายลักษณะ ดังนี้

2.1 การจัดบริการเสียงตามสาย เป็นบริการของสุขาภิบาล ที่เปิดให้บริการตั้งแต่เวลา 0.5 น สำหรับคนที่ไม่คุ้นเคยอาจรู้สึกว่รบกวนความเป็นส่วนตัวเกินไป แต่สำหรับคนในพื้นที่เขตสุขาภิบาลประชาชนรู้สึกอย่างไร เป็นสื่อที่เข้าถึงประชาชนหรือไม่ คำตอบก็คือ

“ก็เข้าถึงครับ พอเข้ามาตี 5 เขาก็เปิดให้ฟังข่าวต่าง ๆ ข้อคืออยู่ที่ว่าคนเตรียมไปทำงานหรือเตรียมไปเรียนหนังสือ เขาไม่มีเวลามานั่งอ่านหนังสือพิมพ์ หรือถ้าเราไม่มีกิจวัตรอะไรเราก็นั่งฟังไปเรื่อย ๆ (สนทนากลุ่มเยาวชน)

“เป็นตัวกลางช่วยกระจายข่าวในสังคม ในตลาดลูกเสือชาวบ้าน เขาก็จะประกาศข่าวท้องถิ่น อย่างงานศพเขาก็ประกาศ มีเสียงตามสายของสุขาภิบาลเขาก็เปิดตอนเช้า เปิดให้ฟังกำหนดการต่าง ๆ ก็ช่วยให้รับรู้ถึงกัน” (สนทนากลุ่มเยาวชน)

“เรื่องละเมิดสิทธิส่วนบุคคลหรือนั้น มันก็ขึ้นอยู่กับคน บางทีเขาก็รำคาญ อย่างผมในบางช่วงก็รำคาญ เช่นตอนเช้าพอตื่นอยากจะอ่านหนังสือ ก็อ่านไม่รู้เรื่อง” (สนทนากลุ่มเยาวชน)

บริการเสียงตามสายนี้อาจเป็นเพราะความเคยชินเพราะจัดมานานหรือเป็นเพราะเลือกเปิดในบางช่วงเวลา ดังนั้นจึงเป็นบริการข้อมูลข่าวสารที่จะยังคงมีอยู่ต่อไป

2.2 ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เป็นบริการที่ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอควรส่งเสริมให้ชุมชนดำเนินการ โดยหลักการก็ควรมีทุกหมู่บ้าน แต่ด้วยข้อจำกัดบางประการจึงไม่สามารถดำเนินการได้ เรื่องที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ผู้บริหารศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอได้แสดงทัศนะส่วนตัวต่อการจัด ดังนี้

“ไม่จำเป็น คือถ้าจะเป็นศูนย์รวมข้อมูลข่าวสารเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นที่ชุมชนของเขา เลิกงานมาคุยกัน อ่านหนังสือกัน อย่างนี้จะดีกว่า เพราะขณะนี้หนังสือพิมพ์ทุกบ้านก็ซื้อกัน ข่าวทีวี วิทยู ก็ทั่วถึงกันแล้ว มันก็อาจเป็นที่อ่าน ๆ ได้ มันอาจไม่ยิ่งใหญ่เหมือนศูนย์การเรียนรู้ที่เราคาดหวังไว้สวยงาม เพราะคนคงไม่มาใช้ให้คุ้มค่าเท่าไร ให้เป็นลักษณะศาลากลางบ้าน พอเย็นเขาก็มานั่งคุยกัน ผู้หลักผู้ใหญ่ก็มานั่งพบปะสังสรรค์กัน เด็ก ๆ ก็มานั่งเปิดอ่านหนังสือบ้าง หนังสือพิมพ์เขาไม่ค่อยสนใจ อย่างถามที่วัดตรงนั้นมีคนนั่งมาก ถามเขา ๆ ก็ว่าอื้อ! หนังสือพิมพ์ไม่ต้องเอามาหอรอกที่บ้านมีอ่านแล้ว เอาหนังสืออื่นมาดีกว่า เป็นประโยชน์กว่า”

“คิดว่าน่าจะยังมีอยู่ เพราะคนแก่หรือข้าราชการที่เกษียณแล้วอยู่บ้าน ตามบ้านนอก หนังสือพิมพ์ วารสารก็น่าจะมีอยู่ตามหมู่บ้าน ไม่ต้องมาก ตำบลละที่หรือสองที่ก็พอ บางส่วนที่จำเป็นก็คงไว้ เพราะว่ามีคนมาใช้บริการอยู่เรื่อย ๆ” (ครูอาสาสมัครกศน.)

ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านนอกจากมีหนังสือพิมพ์เป็นหลักแล้ว ยังมีสื่อของหน่วยงานรวมทั้งสื่อจากศุขาภิบาลด้วย ศุขาภิบาลออกหนังสือเดือนละฉบับ เป็นข่าวศุขาภิบาลประชาสัมพันธ์ไปทางผู้ใหญ่บ้าน โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภค ด้านสาธารณสุข มีโปสเตอร์ซึ่งผู้ใหญ่บ้านจะนำไปติดที่

2.3 ห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” เป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารที่สำคัญและเป็นที่ภาคภูมิใจของประชาชนอำเภอนี้ จึงได้รับการสนับสนุนอย่างมาก ดังข้อมูลที่ว่า

“อาจเป็นเพราะชื่อ “เฉลิมราชกุมารี” เพราะบารมีท่าน เจ้าภูมิใจในท้องตมุด พระเทพ ๆ เสด็จมาเปิด เราดึงความร่วมมือจากเครือข่ายมากที่สุด ทั้ง โรงเรียน เทศบาล ธนาคาร สถานีตำรวจ เราได้รับความร่วมมือมาโดยตลอด หนังสือเก่าใช้แล้ว หรือหนังสือใหม่มีมาตลอด เราได้รับเงินเป็นค่าหนังสือมากที่สุด ในจังหวัด เราได้รับความร่วมมือทั้งบุคคลและเอกชน ธนาคารกรุงเทพให้มาปีที่แล้ว 4,000 บาท โดยไม่ขอเลข คณะสงฆ์ก็ให้ เจ้าคณะอำเภอที่ว่าดีนี้ ประชาชนก็เอาหนังสือมาบริจาคเยอะ หนังสือธรรมะ เขาอ่านแล้วเขาเห็นว่าเป็นประโยชน์กับที่นี้ก็เอามาบริจาคกัน” (สนทนากลุ่มเจ้าหน้าที่ ศบอ.)

ห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” ได้รับความร่วมมือจากเครือข่ายและมีผู้มาใช้บริการจำนวนมาก มีปัจจัยหลายประการ เช่นการให้บริการของเจ้าหน้าที่ รวมทั้งตั้งอยู่ใกล้สถานีรถไฟ ประชาชนที่รอโดยสารรถไฟได้แวะมาอ่านหนังสือ

ถึงแม้ว่าประชาชนจะรับข้อมูลข่าวสารได้หลายทาง และแม้จะมีบริการข้อมูลข่าวสารที่จัดโดยรัฐหลายอย่าง แต่ปัญหาและความต้องการในเรื่องนี้ก็มิได้อยู่หลายประการ ดังนี้

1.. การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารออกไปสู่ชุมชนระดับหมู่บ้านนั้นยังมีน้อย การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของประชาชนยังมีปัญหา ดังคำบอกเล่าที่ว่า

“อยากให้มีข่าวสารเยอะ ๆ ถ้ามีข่าวสารเฉพาะในห้องสมุดมันยังไม่พอ ต้องเข้าถึงชุมชนด้วย ไปจัดบอร์ดเลย” (สนทนากลุ่มเจ้าหน้าที่ ศบอ.)

“ถ้าเมื่อทางห้องสมุดนี้เขาบอกว่ามีปัญหาเรื่องเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอ ก็หาอาสาสมัครในชุมชน ให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นตัวตั้งตัวตี เพราะข่าวสารนี้รู้สึกว่ามันไม่ค่อยมี (สนทนากลุ่มเยาวชน)

2. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดูแลจัดการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านมีน้อย ทำให้แหล่งความรู้ชุมชนเช่นนี้มีปัญหาตามมา เช่น ระบบการจัดการและการดูแลสื่อ การคงสภาพให้ที่อ่านหนังสืออยู่ในสภาพใช้งานได้ การมีหนังสือพิมพ์ที่เป็นปัจจุบันอยู่ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน และการจัดหาวัสดุการอ่านที่น่าสนใจมาเพิ่มเติม

3. ระบบการส่งเสริมสนับสนุนแหล่งข้อมูลชุมชนยังไม่ดีพอ ปัจจุบันการจัดตั้งหมุนเวียนหนังสือ และสื่อต่าง ๆ เป็นภาระหน้าที่ของครูอาสาสมัครการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งมีพื้นที่ในการทำงานหลายตำบล และใช้มอเตอร์ไซด์เป็นพาหนะ ดังนั้นจึงไม่สะดวกในด้านการหมุนเวียนและกระจายสื่อ

ข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้ของประชาชนมีความสำคัญยิ่งต่อการยกระดับความรู้ให้กับประชาชน การให้บริการรวมถึงการแก้ปัญหาในลักษณะเช่นนี้ย่อมต้องเป็นความรับผิดชอบของทุกฝ่าย ตั้งแต่ในระดับชุมชน จนถึงระดับชาติ

แนวคิดในการแก้ปัญหา

การแก้ปัญหาและพัฒนาทางด้านข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้ นั้น จากการศึกษาพบว่า มีหลายประการ ดังนี้

1. เพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการของห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” ผู้ใช้บริการต้องการให้มีเจ้าหน้าที่คอยให้คำแนะนำ ให้บริการด้านค้นคว้าและตอบคำถามต่าง ๆ ต้องการให้มีหนังสือ วารสาร นิตยสาร และหนังสือพิมพ์ที่เป็นปัจจุบัน มีคุณภาพ อยู่ในความนิยมและความสนใจของผู้อ่าน ปรับปรุงระบบให้บริการสื่อโสตทัศนูปกรณ์ เช่น เทปเสียง หรือม้วนวิดีโอ และเพิ่มวิธีการศึกษาค้นคว้าและเรียนรู้จากสื่อคอมพิวเตอร์เพื่อให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างหลากหลายมากขึ้น

2. พัฒนาและปรับปรุงแหล่งความรู้ในชุมชน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนอย่างแท้จริง แหล่งความรู้ดังกล่าวได้แก่

2.1 ศูนย์การเรียนรู้ จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ตามนโยบายของกรมการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อให้เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าและขอยืมสื่อเพื่อใช้ในการเรียนของนักศึกษาการศึกษานอกโรงเรียน และเป็นแหล่งจัดกิจกรรมทางการศึกษานอกโรงเรียน ทั้งนี้โดยความร่วมมือจากองค์กรท้องถิ่น ทั้ง การจัดการ งบประมาณ และการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องและจริงจัง เพื่อให้เป็นแหล่ง ความรู้ที่เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

2.2 ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ปรับปรุงและพัฒนาที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ให้เป็นไปตามแผนนโยบายและตามสภาพความต้องการที่แท้จริงของชุมชน จัดซื้อหนังสือพิมพ์และ ดูแลให้เป็นปัจจุบัน ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลจัดการให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม อาจ ดำเนินการในรูปของอาสาสมัครดูแลที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

2.3 ชุมชนจัดให้มีแหล่งกลางเพื่อเป็นที่พบปะสังสรรค์ของประชาชน อาจเป็นศาลา กลางบ้าน เพื่อให้เป็นเวทีหรือเป็นที่พบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือประชุมปรึกษาหารือ ร่วมกันคิดแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

2.4 ผู้รู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ และภูมิปัญญาที่ตนมีอยู่ หรือที่มีในท้องถิ่น เช่น ศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น มีการเชิญครูไข่น คருคนตรีไทย ผู้รู้ทางการแกะสลัก ซึ่งมีอยู่ในชุมชนมาสอนนักเรียน นักศึกษา เป็นการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาของดีในท้องถิ่น และสร้างความภาคภูมิใจให้เกิดขึ้น และควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

แหล่งข้อมูลข่าวสารและความรู้จะช่วยกระตุ้นและส่งเสริมให้ประชาชนสนใจในการ แสวงหาความรู้ การสร้างชุมชนให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนแสวงหา ความรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต นับเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ของโลกยุคปัจจุบันเพื่อประโยชน์ใน การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คนในชุมชนนั่นเอง

ข้อมูลจากการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาด้านข้อมูลข่าวสารและการ เรียนรู้ดังกล่าวมีสาระสำคัญที่สามารถเสนอเป็นเครื่องชี้วัดด้านข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้ ดังนี้

ตารางที่ 16 เครื่องชี้วัดด้านข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชี้วัด
1. การพัฒนาชุมชนให้เป็น สังคมแห่งการเรียนรู้	ชุมชน	1. ชุมชนมีแหล่งความรู้และข้อมูลข่าวสารในรูปแบบต่าง ๆ ที่ช่วยให้ประชาชนเข้าถึงความรู้และ ข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ มีห้องสมุดประชาชน ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน และการจัดบริการ

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชี้วัด
2. ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดบริการข้อมูลข่าวสารของชุมชน	ชุมชน	เตียงตามสาย 2. ห้องสมุด ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน และแหล่งความรู้ จัดบริการสื่อประเภทต่าง ๆ ที่มีคุณภาพ เป็นปัจจุบัน อยู่ในความสนใจและความต้องการของกลุ่มผู้ใช้บริการ 3. ชุมชนมีแหล่งกลางสำหรับเป็นที่พบปะพูดคุย ประชุมปรึกษาหารือ หรือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นของประชาชน อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาในด้านต่าง ๆ 4. องค์กรชุมชน หน่วยงาน และเครือข่าย ในชุมชน ให้การสนับสนุนทางด้านงบประมาณ และสื่อ เพื่อจัดแหล่งความรู้และข้อมูลข่าวสารของชุมชน 5. มีการประชุมปรึกษาหารือระหว่างคณะกรรมการของชุมชน เพื่อปรับปรุงและพัฒนาแหล่งข้อมูลข่าวสารและความรู้ให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
3. มีกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และข้อมูลข่าวสาร	ชุมชน	6. มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเพื่อให้ประชาชนเข้ามาใช้บริการแหล่งข้อมูลข่าวสาร 7. มีการจัดกิจกรรมที่หลากหลายของห้องสมุดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย 8. มีการจัดหาและพัฒนาระบบการหมุนเวียนสื่อระหว่างแหล่งความรู้เพื่อให้มีสื่อใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา 9. ผู้ใช้บริการมีส่วนร่วมในการจัดบริการข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้ต่าง ๆ 10. มีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้จากแหล่งวิชาการ ในชุมชนและ การถ่ายทอดประสบการณ์จากผู้รู้ ภูมิปัญญาชาวบ้าน

2.5 เครื่องชี้วัดด้านการศึกษานอกโรงเรียน

สภาพปัญหาและความต้องการ

ประชาชนในพื้นที่อำเภอนี้ให้ความสำคัญต่อการศึกษาอย่างมาก เหตุผลหนึ่งเป็นเพราะ อยู่เขตอุตสาหกรรม ผู้มีความรู้มากย่อมมีโอกาสได้ทำงานดีกว่า และเป็นเพราะมีสถานศึกษาทั้งใน อำเภอ ในตัวจังหวัด และจังหวัดใกล้เคียงให้เลือก เนื่องจากการเดินทางติดต่อระหว่างจังหวัดสะดวก แต่สิ่งที่เป็นปัญหาในการศึกษาเล่าเรียนของนักเรียนในระบบก็คือเรื่องของการเลือกปฏิบัติในการรับ เด็กเข้าเรียน ดังข้อมูลผู้ปกครองที่ว่า

“การศึกษาก็คิดรับถ้าไม่เล่นเส้นกัน สมัยนี้ถ้าไปสอบนี้ไม่ได้หรอก ถ้าไม่เสียเงิน หัวดี แต่ไม่มีเงินเสียให้เขาก็ไม่ได้ คนที่หัวไม่ดีแต่มีเงินเสียให้เขา กลับเรียนต่อได้ แต่เรียน ไปนาน ๆ เขาก็ไปไม่ไหว เกรดไม่ถึงก็ถูกไล่ออก แบบนี้มีทั่วไป บางคนบอกว่าสอบ แล้วไม่ต้องไปฟังผลหรอกไม่ได้เสียเงิน ไม่มีเส้นก็เข้าไม่ได้” (สนทนากลุ่มคนงาน)

การศึกษานอกโรงเรียนเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของการศึกษาต่อของผู้ที่พลาดโอกาสจากระบบโรงเรียน โดยมีศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเป็นหน่วยปฏิบัติในระดับอำเภอ การศึกษาสายสามัญเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ผู้เรียนสามารถเพิ่มวุฒิทางการศึกษาของตนอันเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตต่อไป ดังข้อมูลต่อไปนี้

“วุฒิบัตรก็เป็นเหมือนใบเบิกทาง ตั้งคมไทยเรายังยอมรับใบเบิกทาง ไม่ยอมรับใบ ความสามารถ ทั้ง ๆ ที่เห็นกันอยู่ว่าเด็กคนนี้ทำงานอยู่กับนายช่างคนนี้ ทำงานกันมาตั้ง 5-6 ปี รู้มากกว่านายช่างด้วยซ้ำ แต่พอเรียนจบ เกรดไม่ถึง แทนที่จะยอมรับในความ สามารถ กลับถามหาใบเบิกทาง อาจารย์ผมจบ ป. ๔ แต่เก่ง บางคนไม่มีความรู้เลย จบ แต่ ป.๔ อ่านออกเขียนได้แต่ทำงานละเอียดซิบ” (สนทนากลุ่มครูประจำกลุ่ม)

การศึกษาทางไกลเป็นวิธีการเรียนซึ่งเป็นที่นิยมกันมากมี โดยมีสถานที่พบกลุ่ม นักศึกษากระจายอยู่ตามที่ต่าง ๆ เช่น โรงเรียนประถม โรงเรียนเทศบาล และห้องสมุดประชาชน นักศึกษาในเขตอำเภอนี้มีเป็นจำนวนมากเมื่อเทียบกับนักศึกษาของอำเภออื่นในจังหวัดเดียวกัน

จากการศึกษาพบว่าการจัดการศึกษานอกโรงเรียนมีปัญหาบางประการ คือ

1. การศึกษานอกโรงเรียนยังไม่อาจเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายบางกลุ่มได้ กลุ่มดังกล่าวได้แก่ กลุ่มแม่บ้าน ที่ต้องการฝึกอบรมทางด้านวิชาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว กลุ่มผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและผู้ที่จะเป็นสมาชิกอบต. ที่จำเป็นต้องเพิ่มวุฒิสายสามัญ กลุ่มเยาวชนแรงงานที่

ต้องการศึกษาต่อเนื่อง และกลุ่มผู้สูงอายุ เป็นต้น ทั้งนี้ด้วยข้อจำกัดทางด้านงบประมาณ บุคลากร และเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2. ปัญหาเรื่องการไม่ยอมรับคุณวุฒิทางการศึกษา ปัญหาเรื่องนี้ก็คือโรงงานบางแห่งไม่ยอมรับในคุณวุฒิของผู้ที่จบสายสามัญของคน. แต่เมื่อถามว่าเป็นเพราะเขาไม่เห็นว่าคุณวุฒิคน. ไม่ได้ช่วยให้คนมีคุณภาพชีวิตดีขึ้นใหม่ ก็ได้คำตอบดังนี้

“ไม่หอรอกครับ ถ้าเรามองในแง่ความจริงที่ว่า เด็กที่จบคน. ไปแล้ว พื้นฐานเดิมเขาทำงานกองรับเหมายู่ ก็ถูกกตืออยู่กับเครื่องจักร ประสิทธิภาพของเขานี้สูงกว่าพวกที่จบม. 6 แน่นอน คือเรามายอมรับวุฒิ ที่ตัวนี้มากเกินไป เราไม่มองที่ความสามารถของเขา คนพวกนี้ทำงานมา 5-6 ปีโดยตลอด เขายอมรับ บางทีเขาได้วุฒินี้ไป เกรดไม่ถึงบ้าง เป็นคน. บ้าง จริง ๆ แล้วไม่น่าเอามาเป็นตัวบ่งชี้” (สนทนากลุ่มครูประจำกลุ่ม)

3. เนื้อหาการเรียนการสอนไม่สอดคล้องกับท้องถิ่นและชีวิตประจำวัน โดยยังเป็นไปตามหลักสูตรและแบบเรียนที่ส่วนใหญ่พัฒนามาจากส่วนกลาง และระดับภาค เนื้อหาระดับท้องถิ่นหรือชุมชนถูกละเลย ไม่มีการหยิบยกมาเรียนเนื่องด้วยมักไม่มีผลต่อการสอบ ดังนั้นการกระตุ้นให้นักศึกษาเกิดความตระหนักในสภาพปัญหาของชุมชน เช่น การเฝ้าระวังและตรวจสอบมลภาวะสิ่งแวดล้อม อันเป็นปัญหารุนแรงของพื้นที่เขตอุตสาหกรรมจึงถูกละเลยไปในการเรียนการสอนคน.

4. การเรียนการสอนมีปัญหาในเรื่องประสิทธิภาพของกระบวนการพบกลุ่ม ทั้งนี้เพราะใช้เวลาเพียงสัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง ไปด้วยการสอนเนื้อหาตามหนังสือ หรือเป็นการสอนตามรายวิชาที่จัดไว้ โดยไม่มุ่งที่การคิด อภิปราย เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาชุมชน หรือการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้เรียน หรือการศึกษาค้นคว้าในเรื่องที่ตนสนใจ อันนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง

5. ปัญหาเรื่องการใช้สื่อการเรียนการสอนทางไกลยังไม่คุ้มค่าการลงทุน เนื่องจากข้อจำกัด เช่น ช่วงเวลาการออกอากาศไม่ตรงกับช่วงเวลาการพบกลุ่ม จำนวนเครื่องรับโทรทัศน์ไม่พอเพียง ระบบการจัดการที่ต้องพึ่งพิงผู้อื่นทำให้ไม่สะดวก ดังนั้นรายการโทรทัศน์ทางไกลไทยคมจึงไม่ได้นำมาใช้อย่างคุ้มค่าเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนคน. ความเห็นในเรื่องนี้คือ

“การใช้ดาวเทียมนั้น ชาวบ้านธรรมดาคงไม่เห็นความจำเป็นมากนัก เขาก็อยู่ของเขาอย่างนั้น แต่สื่อแบบนี้ก็ช่วยได้ ถ้าเราเอามาสอนกันอย่างจริงจัง อย่างเรียนทางไกล โดยการมาพบกลุ่มแบบนี้ คนที่ไม่มีเวลา ก็ยังไม่มีเวลาอยู่นั่นเอง ถ้าเราเปิดกว้างออก

ไป คนที่ไม่มีเวลาเป็นอย่างนี้ก็ยังมีโอกาสได้เรียน ผมว่าความรู้พื้นฐานบางอย่าง เช่น ประชากรในเมืองไทยมีเท่าไร สินค้าส่งออก ฯลฯ ถ้าเขาได้ฟังได้เห็น เขาก็สามารถจะผ่านได้ นอกจากวิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษซึ่งวิชาเหล่านี้เขาศึกษาดด้วยตัวเองก็ไม่มี ผมจึงคิดว่าน่าจะเปิดกว้างออกไปในระบบนี้ เป็นการลงทุนที่มากแต่ก็คุ้มค่า คนที่เขาสนใจจริง ๆ เขาก็เรียน” (สนทนากลุ่มครูประจำกลุ่ม)

6. ปัญหาการประเมินผล สิ่งที่เป็นปัญหาคือเรื่องการจัดทำแฟ้มสะสมงาน (portfolio) หรือการจัดทำโครงการ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินผลการเรียน แต่อาจเป็นที่หลายฝ่ายขาดความรู้ความเข้าใจ ทำให้การจัดทำแฟ้มสะสมงานเป็นปัญหา เป็นสิ่งที่ผู้เรียนหนักใจมากกว่าจะเป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับผู้เรียนแต่ละคน

7. ปัญหาการนิเทศการเรียนการสอน เนื่องจากการนิเทศการเรียนการสอนเป็นบทบาทของศึกษานิเทศก์ ซึ่งมีประจำอยู่จังหวัดละหนึ่งคนและมีหน่วยศึกษานิเทศก์ในส่วนกลาง แต่อาจเป็นเพราะข้อจำกัดเรื่องงบประมาณ การแบ่งพื้นที่ดูแล และเรื่องของความเชี่ยวชาญ จึงทำให้การนิเทศการเรียนการสอนมีปัญหา เช่น ไม่มีการนิเทศเจาะลึกถึงพื้นที่เพื่อช่วยแก้ปัญหา ผู้นิเทศก์ไม่เชี่ยวชาญพอจึงไม่เป็นที่ยอมรับ ไม่สามารถตอบสนองความต้องการในสิ่งที่ฝ่ายปฏิบัติต้องการได้

โดยภาพรวมแล้วการศึกษาออกโรงเรียนมีปัญหาตั้งแต่กลุ่มเป้าหมาย ประสิทธิภาพการเรียนการสอน เนื้อหาหลักสูตรและสื่อ การใช้สื่อ การวัดผล และการนิเทศการเรียนการสอน

แนวคิดในการแก้ปัญหา

จากการศึกษาแนวคิดในการแก้ปัญหการศึกษาออกโรงเรียนมีดังนี้

1. สถานศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบส่งเสริมการศึกษาต่อเนื่องและการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดย

1.1 โรงเรียน สถานศึกษา และสถาบันการศึกษา ดำเนินการรับเด็กเข้าเรียนโดยไม่เลือกปฏิบัติ ไม่เรียกเก็บเงินเป็นพิเศษ ซึ่งก่อให้เกิดความเดือดร้อน ขาดความเสมอภาค และขาดความเป็นธรรม

1.2 มีการจัดเงินทุนการศึกษาให้กับนักเรียนที่ขาดทุน ทั้งนี้เพราะเป็นปัญหาสำหรับผู้ปกครอง โดยเฉพาะคนงานระดับล่าง ทำให้ไม่สามารถส่งบุตรหลานเข้าศึกษาต่อในระดับสูงได้

สำหรับการจัดเงินทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา นั้น ประชาชนยังขาดข้อมูลทั้งที่ความต้องการอย่างมาก ดังนั้นการให้ข้อมูลเรื่องเงินทุน หรือการจัดหาเงินทุนเพื่อช่วยเหลือการศึกษาต่อในระดับต่าง ๆ เป็นสิ่งจำเป็น

1.3 ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอจัดกิจกรรมเชิงรุกที่หลากหลายรูปแบบ ขยายเครือข่ายการบริการให้เข้าถึงผู้เรียนทุกกลุ่มให้มากที่สุด ให้มีความยืดหยุ่น หลากหลาย และเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

2. จัดการศึกษาและมีกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียน โดย

2.1 มีการศึกษาความต้องการและความสนใจในการศึกษาและการฝึกอบรม และการจัดกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อตอบสนองความต้องการและความสนใจนั้น ๆ

2.2 มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายโดยเฉพาะผู้ขาดโอกาสทางการศึกษาเกิดแรงจูงใจที่จะศึกษาต่อเนื่องจนจบมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือได้ฝึกอบรมทางด้านอาชีพตามความสนใจของตน

2.3 ผู้นำชุมชนได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ศึกษาต่อสายสามัญเพื่อเพิ่มวุฒิทางการศึกษา และเป็นแบบอย่างกับประชาชนในการศึกษาต่อเนื่อง

2.4 กลุ่มแม่บ้านควรมีโอกาสได้รับการฝึกอบรมทางด้านอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการ ความสนใจของตน โดยใช้ทรัพยากรที่หาได้ในท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ที่ตรงตามความต้องการของตลาด สามารถเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว

2.5 ครอบครัวมีโอกาสศึกษาจากรายการโทรทัศน์และสื่อต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว หรือมีกิจกรรมในชุมชนที่เสริมสร้างครอบครัวให้อบอุ่น

3. เนื้อหาหลักสูตร/ประเด็นในการเรียนการสอน มีสัดส่วนของเนื้อหาที่นำสภาพปัญหาของท้องถิ่นมาเรียน หรือให้มีกระบวนการศึกษาจากกิจกรรม หรือโครงการของชุมชน โดยให้นักศึกษาไปศึกษาข้อมูลท้องถิ่น เช่น งบประมาณสร้างถนนมีเท่าไร ได้มาจากไหน ลักษณะการก่อสร้างเป็นอย่างไร แผนการใช้เงินเป็นอย่างไร ผลงานที่ออกมาเป็นอย่างไร แล้วนำผลการศึกษามาวิเคราะห์ในกลุ่ม และจากการศึกษาพบว่าเนื้อหาหลักสูตรท้องถิ่นควรเป็นเนื้อหาในลักษณะต่อไปนี้

3.1 เป็นเนื้อหาที่เกิดจากการวิเคราะห์ร่วมกันระหว่างผู้สอนและผู้เรียน เป็นประเด็นปัญหาของชุมชน และเป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจ

3.2 เน้นในเรื่องการศึกษาและเฝ้าระวังสภาพแวดล้อมของชุมชน การตรวจสอบกระบวนการผลิตที่ก่อให้เกิดมลภาวะที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน และมีประเด็นเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

3.3 มีโครงการอบรมหรือกิจกรรมที่มีเนื้อหาในเรื่องของอาชีพคิด และเอคส์ เพราะเป็นปัญหาที่สำคัญและถูกคามสวัสดิภาพของประชาชน

3.4 มีเนื้อหาความรู้เรื่องอาชีวอนามัย ได้แก่ความปลอดภัยในโรงงานและสถานประกอบการ การปฏิบัติตนเพื่อความปลอดภัย และการป้องกันอุบัติเหตุ อุบัติภัยที่อาจเกิดขึ้น

3.5 มีเนื้อหา เรื่องรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน และวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย และเน้นความรู้ความเข้าใจในการเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญ

3.5 มีเนื้อหาเรื่องพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงานเพื่อให้นักศึกษาที่เป็นคนงานได้เรียนรู้และนำไปใช้ประโยชน์ได้โดยตรง

4. พัฒนาการจัดการกระบวนการเรียนการสอนและสื่อการเรียนการสอนนอกโรงเรียนให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ปัญหาสื่อการเรียนการสอนการศึกษานอกโรงเรียนมีหลายประการ เช่น คนเข้าไม่ถึงสื่อ ไม่มีการใช้สื่อบางประเภทที่ระบุไว้ในคู่มือ เช่น วิดีโอ รายการโทรทัศน์ ทำให้การเรียนรู้ไม่สมบูรณ์ จากการศึกษา มีข้อเสนอแนะจากกลุ่มที่ศึกษาหลายประการ ดังต่อไปนี้

4.1 มีโครงการให้นักศึกษาได้รวบรวมข้อมูลบางอย่างในโครงการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อให้รู้จักการตรวจสอบ การกระตุ้นให้ตระหนักในโครงการสาธารณะ ใส่ใจในโครงการที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและชุมชน และให้ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของเพิ่มสะสมงาน

4.2 ให้นักศึกษาจัดทำโครงการ/กิจกรรม โดยถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน คือ

4.2.1 กิจกรรมเพื่อเด็ก คนพิการ และผู้ด้อยโอกาสในสังคม

4.2.2 กิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุและคนชรา

4.2.3 กิจกรรมทางด้านการศึกษาและนันทนาการ

4.2.4 กิจกรรมเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

4.2.5 กิจกรรมรณรงค์เพื่อต่อต้านสิ่งเสพติดและเอดส์

4.3 ผู้รู้ในท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน แหล่งความรู้ในชุมชน เป็นแหล่งวิทยาการที่สำคัญในชุมชนควรนำมาจัดไว้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการศึกษาหาความรู้ของนักศึกษา

4.4 มีการชี้แจงเพื่อสร้างความชัดเจน ความเข้าใจในเรื่องการจัดทำเพิ่มสะสมงาน เพื่อให้นักศึกษาและครูเข้าใจ และปฏิบัติได้ถูกต้อง ไม่ติดขัดกับการประเมินผลแบบเดิม ซึ่งไม่สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

4.5 พัฒนาระบบการนิเทศให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ศึกษานิเทศก์เป็นที่พึ่งทางด้านวิชาการอย่างแท้จริง การนิเทศควรมีความต่อเนื่อง และมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน ดังนั้นจึงต้องอาศัยความเชี่ยวชาญของผู้นิเทศก์

การศึกษานอกโรงเรียนเป็นทางเลือกหนึ่ง ที่สำคัญในการเพิ่มความรู้ให้แก่ผู้พลาดโอกาส

จากระบบโรงเรียน ปัญหาการศึกษาออกโรงเรียนมีหลายประการ แต่จากการศึกษาที่พบว่ามิแนวกคิด เพื่อแก้ไข ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องดำเนินการอย่างจริงจัง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของคน. อย่างแท้จริง

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาด้านการศึกษาออกโรงเรียน ดังกล่าว มีสาระสำคัญที่สามารถนำเสนอเป็นเครื่องชี้วัดด้านการศึกษาออกโรงเรียน ดังนี้

ตารางที่ 17 เครื่องชี้วัดด้านการศึกษาออกโรงเรียน

แนวกคิด	ระดับ	เครื่องชี้วัด
1. กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ สามารถเข้าถึงบริการจัดการศึกษาออกโรงเรียน	ชุมชน	1. มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเข้าถึงบริการทางการศึกษาออกโรงเรียน 2. มีการจัดหาทุนเพื่อสนับสนุนนักศึกษาที่ยากจน 3. มีโครงการฝึกอบรมทางด้านอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้กับกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ 4. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกอบค. ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้เข้ามาศึกษาต่อเนื่องเพื่อยกระดับพินความรู้ตามหลักสูตรสายสามัญ 5. มีโครงการ / กิจกรรมทางด้านการศึกษา หรือการเรียนรู้ สำหรับเด็กด้อยโอกาส คนพิการ สตรี และผู้สูงอายุ
2. เนื้อหาการเรียนการสอนของการศึกษาออกโรงเรียนสอดคล้องกับสภาพปัญหาของท้องถิ่น	ชุมชน	6. มีการนำสภาพปัญหาด้านมลภาวะสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากผลกระทบจากโรงงาน มาจัดไว้ในเนื้อหาการเรียนการสอน 7. มีโครงการฝึกอบรมบรรเทาสาธารณภัยให้กับประชาชน 8. มีโครงการ / กิจกรรมการเรียนรู้หรืออบรมเพื่อต่อต้านยาเสพติดและป้องกันเอดส์
3. การจัดกระบวนการเรียนการสอน การใช้สื่อมีความเหมาะสม	ชุมชน	9. นักศึกษามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอน โดยมีได้เป็นเพียงผู้รับฟังที่เฉื่อยชา 10. มีการกำหนดให้ศึกษาข้อมูลโครงการและกิจกรรมจากชุมชนและนำมาเป็นส่วนหนึ่งของเพิ่มสะสมงาน

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชีวิต
4. โรงงาน สถานประกอบการและองค์กรท้องถิ่นให้การสนับสนุนการศึกษา นอกโรงเรียน	ชุมชน	11. มีการใช้สื่อต่าง ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนการสอน 12. มีการใช้แหล่งวิทยาการในท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ และถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์จากผู้รู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น 13. มีการนิเทศการสอนอย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง 14. โรงงาน บริษัทห้างร้าน และสถานประกอบการสนับสนุนงบประมาณและเงินทุนบริจาคเพื่อการศึกษา 15. องค์กรท้องถิ่นจัดสรรงบประมาณเพื่อการศึกษา การเรียนรู้ และการฝึกอบรมต่าง ๆ 16. คนงานสามารถนำวุฒิทางการศึกษาที่เพิ่มขึ้นมาปรับเงินเดือน หรือปรับตำแหน่งได้ 17. คนงานได้เรียนรู้ทักษะเพิ่มเติมจากการทำงาน

2.6 เครื่องชีวิตด้านวัฒนธรรมและจิตใจ

สภาพปัญหาและความต้องการ

จากการศึกษาพบว่าสภาพปัญหาและความต้องการทางด้านวัฒนธรรมและจิตใจ มีดังนี้

1. ประชาชนที่เข้าวัดปฏิบัติธรรมและการทำงานบุญฐานทานมีน้อยลง เพราะปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ และข้อจำกัดด้านเวลา ส่วนมากจึงมีแต่คนแก่ที่เข้าวัด ดังข้อมูลต่อไปนี้

“ตั้งแต่ผมมาอยู่ที่ท่าเรือ ผมเห็นว่าข้าราชการครูที่ไปวัดมีไม่ถึง 10 % เพราะถ้าไปทำบุญก็จะมาทำงานสาย” (สนทนากลุ่มครูประจำกลุ่ม)

“กับข้าวเมื่อก่อน 2 บาท เคี้ยวนี้ 5 บาท 10 บาท มันแพงขึ้น ถ้าเราจะดัดบาตรก็ได้ แต่มันจะได้ไม่เต็มที จะดัดไป อันนี้หลานก็ดองกิน นาน ๆ ก็ดัดบาตรครั้ง บ่อยนักก็ไม่ได้ ตั้งแต่มาอยู่ที่นี่ยังไม่เคยไปวัดเลย เคี้ยวนี้ของแพง” (สนทนากลุ่มแม่บ้าน)

“ดอกบัวดอนแรก ๆ 3 บาท เคี้ยวนี้ 10 บาท คนก็ห้อยแล้ว อะไร ๆ ก็แพงขึ้น มีเงิน 10 บาท ไปทำบุญ นั่งรถไป กลับก็ 10 บาทแล้ว” (สนทนากลุ่มแม่บ้าน)

2. ปัญหาเกี่ยวกับวัดและการปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ทำให้คนเสื่อมศรัทธา ข่าวดังอย่างที่เกิดขึ้นในสังคม และการที่วัดไปเน้นเรื่องอื่น ทำให้ศรัทธาของประชาชนเสื่อมถอย ดังข้อมูลที่ว่า

“การมีข่าวเกี่ยวกับพระศาสนาบ่อยเข้า เช่น ข่าวพระที่ออกมาทำให้คนเสื่อมศรัทธา และบางทีเมื่อคนไปทำบุญก็มักจะโดนเรียกรายในเรื่องต่าง ๆ เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟหรือมีของมาแจก คนหนึ่งทำ คนหนึ่งไม่ทำก็น่าเกลียด คนไปวัดก็เลยอยู่ในสภาวะจำยอมจะซื้อของไปถวายวัด กลับกลายเป็นเรื่องต้องเสียค่าน้ำ ค่าไฟ กลายเป็นการทำบุญเอาหน้า แทนที่จะเป็นเรื่องศรัทธาที่เกิดขึ้นในใจ วัชรุณเด็ชวันนี่ก็ไม่ชอบเข้าวัดเพราะพระอ่านหนังสือไม่ออก เทคนัทิกี่ตระกุกตระกัก วันพระ สองวันพระ สามวันพระ ก็เอาไอ้อย่างเก่ามันแหละมาเทศน์” (สนทนากลุ่มครูประจำกลุ่ม)

3. รายการส่งเสริมวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่ค้ำจุนทางเชื่อมวลชนมีน้อย อิทธิพลของสื่อมวลชนต่อวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมนั้นรุนแรงมาก โดยเฉพาะโทรทัศน์ที่สามารถเข้าถึงประชาชนได้แทบทุกครัวเรือนนั้นมีรายการที่ส่งเสริมการดำเนินชีวิตที่ค้ำจุนน้อย เด็กเล็กหลงเชื่อคำโฆษณาและติดการ์ตูนต่างประเทศที่แตกต่างไปจากวิถีชีวิตแบบไทย เขวชนคลัง โค้ดคารานักร้อง นักแสดงในรายการคอนเสิร์ตและละคร มิได้สนใจรายการทางด้านธรรมะเลย ดังข้อมูลที่ว่า

“บางทีพระยังไม่ทันพูดจบเลขกดหนีแล้ว วันเสาร์ อาทิตย์การ์ตูน มีทุกช่อง การโฆษณาก็มีแต่ล้อใจเด็กเท่านั้น ทั้งขนม ทั้งเกมส์ ไม่ใช่ตั้งใจเท่าที่ควร และเกี่ยวกับคอนเสิร์ต ไปเดินกันกรี๊ดกร๊าดตามแบบคารา ผู้ชายก็ใส่ตุ้มหูกัน ห้ามก็ไม่ได้ สิทธิของเขา ประเด็นจึงอยู่ที่ว่า ตรงไหนเป็นความเสื่อมหรือความพอดี เราจะเอาอะไรมาเป็นตัววัด อย่างเด็กผู้ชายใส่ตุ้มหู ก็เพราะสื่อตัวนี้ ถามว่าถูกไหม ผิดไหมที่ผู้ชายใส่ตุ้มหู ก็ตอบยาก แต่ถ้าถามว่าสมควรไหม ผู้ชายก็ไม่สมควรใส่ตุ้มหูนะ” (สนทนากลุ่มครูประจำกลุ่ม)

“เรื่องสื่อทีวีนี่ผมจะโทษตั้งแต่เบื้องบนลงมาเลย ตั้งแต่ผู้นำประเทศ ตั้งแต่รัฐบาลเลย ประชากรปีวัฒนธรรมไทย อะไรก็ต่อไทย มันก็ควรคุยในเรื่องอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยกัน แต่พอเปิดทีวีเจอการแข่งตัวที่มันขัดกับนโยบายที่เป็นวัฒนธรรมไทย ผมโทรศัพท์ไปเลยว่าคุณนั้นแหละคุยเรื่องวัฒนธรรมไทยบ้าง แต่คุณเอาสิ่งที่ไม่ใช่วัฒนธรรมไทยมาเสนอ คุณเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาซึ่งมันขัดกันมาก แต่คุณก็มาพูดตรงๆ เขาตอบสวนมาเลยว่ามีมันเรื่องของสื่อธุรกิจ แต่ตรงๆมันอีกเรื่องหนึ่ง” (สนทนากลุ่มครูประจำกลุ่ม)

วัฒนธรรมและจิตใจเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน ถึงแม้จะมีความสำคัญแต่ดูเหมือนประชาชนไม่ได้ให้ความสำคัญที่ต้องรีบเร่งแก้ไขเป็นอันดับแรก

แนวคิดในการแก้ปัญหา

จากการศึกษาพบว่าองค์กรชุมชนมีกิจกรรมทางด้านการส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีที่ชัดเจน และมีแนวคิดเพื่อแก้ปัญหาดังต่อไปนี้

1. องค์กรท้องถิ่นกำหนดนโยบายและจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมและจิตใจ สำหรับชุมชนแห่งนี้ สุขาภิบาลได้จัดกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น ซึ่งสามารถผสมผสาน เรื่องอื่น ๆ ไว้ได้หลายเรื่องด้วยกัน ดังข้อมูลที่ว่า

“เราพยายามส่งเสริมงานประเพณี เป็นปีแรกที่จัดประกวดการแต่งกาย มีธูปธูปจากวัดต่าง ๆ มาร่วมขบวนด้วย มีธูปธูปพระรดน้ำผู้สูงอายุจากหมู่บ้าน ต่าง ๆ ผู้ใหญ่บ้านส่งมาหมู่บ้านละ 5 คน เรามีรางวัลมอบให้คนละ 200 บาท มีกีฬาชักกะเย่อ หมากรูก เซปักตะกร้อ เปตอง ถ้วยรางวัลมีถึง 35 ใบ มีการประกวดไก่ชนสวยงาม ประกวดเด็กชาย เด็กหญิง การแสดงของนักเรียน ประกวดเด็กผสมโก๊ะ ผมกระระ หัวเราะกันไม่หวาดไม่ไหว คนเต็มไปหมด” (สัมภาษณ์ประธานสุขาภิบาล)

การที่องค์กรท้องถิ่นจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมและจิตใจนี้ เมื่อศึกษาจากกลุ่มเยาวชนก็พบว่ากิจกรรมดังกล่าวเป็นเรื่องดี สามารถส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมได้ และถ้าในอำเภอนี้ สามารถดำรงรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ไว้ โดยมีการจัดงานประเพณีต่าง ๆ จะเป็นการดองย้าคุณค่าที่คิงามของสังคมไทยได้

2. พัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเผยแพร่ศาสนาและส่งเสริมคุณธรรม ศีลธรรมอย่างแท้จริงให้กับประชาชน ปรับเปลี่ยนจุดเน้นของวัดมาทางด้านเผยแพร่หลักธรรมคำสอน ศาสนา และอบรมด้านจิตใจ มากกว่าเน้นทางด้านธุรกิจที่แอบอิงศาสนา ข้อเสนอแนะในเรื่องนี้คือ

“เป็นไปได้ไหมว่า กำหนดให้วัดมีพระนักเทศน์ที่แจ้ว ๆ ดี ๆ เทศน์แล้วได้ธูปธูปสักวัดละหนึ่งองค์ ให้ทางกรมการศาสนาหรือทางราชการกำหนดลงไปเลยว่า ให้พระอ่านหนังสือให้เด็กตามกำหนดแล้วมีกอบรมไปเลย เรียกว่ากำหนดให้เป็นเกณฑ์ที่เกี่ยวกับศาสนา”

(สนทนากลุ่มครูประจำกลุ่ม)

3. สื่อมวลชนมีรายการที่ส่งเสริมคุณธรรมและวัฒนธรรมของชาติ ส่งเสริมคารา นักร้อง นักแสดงให้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กและเยาวชน สอดแทรกคุณธรรมไว้ในการแสดงต่าง ๆ

4. ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานอย่างสุจริตยุติธรรม เป็นแบบอย่างของผู้คนในสังคม

5. เด็กและเยาวชนได้รับการดูแลอบรมสั่งสอนจากครอบครัว โรงเรียน และสถาบันการศึกษา เพื่อให้มีชีวิตที่ถูกค้ำค้ำตามมาตรฐานของสังคม

การส่งเสริมและพัฒนาทางด้านวัฒนธรรมจิตใจเป็นเรื่องสำคัญ เป็นเรื่องที่ต้องเสริมสร้าง เพื่อให้เป็นเงื่อนไขที่ดีในการดำเนินชีวิต หลายฝ่ายได้มีการเรียกร้องให้ส่งเสริมและพัฒนาทางด้านวัฒนธรรมและจิตใจควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาวัฒนธรรมและจิตใจดังกล่าว มีสาระสำคัญที่สามารถนำเสนอเป็นเครื่องชี้วัดด้านวัฒนธรรมและจิตใจ ดังนี้

ตารางที่ 18 เครื่องชี้วัดด้านวัฒนธรรมและจิตใจ

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชี้วัด
1. องค์กรท้องถิ่นส่งเสริมสนับสนุนด้านวัฒนธรรม	ชุมชน	1. องค์กรท้องถิ่นจัดสรรงบประมาณเพื่อจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น
2. ประชาชนและสื่อมวลชนให้ความสำคัญต่อการพัฒนาวัฒนธรรมและจิตใจ	บุคคล/ ชุมชน	2. ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมในงานตามเทศกาลและประเพณีต่าง ๆ
	ประเทศ	3. ประชาชนเข้าวัดปฏิบัติธรรมและประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมอันดี
4. วัดมีการส่งเสริมและพัฒนาให้มีพระนักเทศน์อย่างน้อยวัดละหนึ่งองค์		
	ชุมชน	5. มีรายการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีและศีลธรรมอันดีในรายการโทรทัศน์ให้มากขึ้น
		6. นักร้อง นักแสดง ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กและเยาวชน
		7. มีการเข้มงวดกวดขันกับสถานเริงรมย์และแหล่งอบายมุขต่าง ๆ ในชุมชน

2.7 เครื่องชี้วัดด้านประชาสังคม ความมั่นคงของชีวิต และสิทธิเสรีภาพ

สภาพปัญหาและความต้องการ

ปัญหาด้านประชาสังคม ความมั่นคงของชีวิตและสิทธิเสรีภาพมีดังนี้

1. การขาดความรู้ที่มั่นคงทางด้านการประกอบอาชีพ เนื่องจากประเทศมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและเกิดผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนโดยรวม คนงานในพื้นที่นี้ซึ่งต้องพึ่งพิงโรงงานอุตสาหกรรมและกองรับเหมา ต้องเสี่ยงต่อการถูกปลดออก และตกงานในที่สุด จึงย่อมเกิดความรู้สึกไม่มั่นคง ข้อมูลคือ

“ถ้ามีงานทำมีเงินใช้ก็สบายใจ สมัยนี้ไม่มีงานก็แย่ ไม่ค่อยมั่นคง อย่างกองรับเหมาที่แย่ไปทุกกอง ดูที่นี้ เมื่อก่อนงานเยอะ เดี่ยวนี้เศรษฐกิจตกต่ำ งานทำไม่ค่อยมี”

(สนทนากลุ่มคน งาน)

“เรื่องงานนั้นแหละสำคัญว่าจะมีงานทำต่อไหม ไม่นะใจว่างานจะยืดยาวต่อไป เราก็มีปัญหาส่งลูก ถ้ามีงานก็มีเงิน เศรษฐกิจแย่มันไม่มั่นใจ” (สนทนากลุ่มแม่บ้าน)

“เรื่องค่าโอ ไม่ค่อยมีมันก็ไม่ค่อยสบายใจ ปกติมีรายได้เป็นรายวัน ๆ ละ 140 บาท ถ้าต่อโอด้วยตกวันละ 230 บาท แต่ก่อนเยอะกว่านี้ เคยได้ถึง 300 บาทเดี๋ยวนี้ไม่ถึงแล้ว” (สนทนากลุ่มนักศึกษาคน.)

2. ความไม่ปลอดภัยจากสิ่งเสพติด สิ่งเสพติดเป็นปัญหาที่รุนแรงของพื้นที่นี้ สาเหตุของปัญหามีหลายประการ ดังต่อไปนี้

2.1 มีประชาชนต่างถิ่นเข้ามาทำงานและอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากเพื่อประกอบอาชีพในภาคอุตสาหกรรม การที่ต้องประสบปัญหาหลายเรื่อง เช่น ปัญหาด้านการปรับตัว เศรษฐกิจ ที่อยู่อาศัย ปัญหาด้านครอบครัว สิ่งเหล่านี้สร้างความกดดัน ทำให้บางคนหันเข้าหายาเสพติด ดังข้อมูล

“ที่นี้คิดอันดับเดียวเรื่องยาเสพติด ภาษาชาวบ้านเรียกว่าร้อยพ่อพันแม่ จากการอพยพแรงงานและคนงานที่มาอยู่กองรับเหมาขายแรงงาน ส่วนมากไม่ใช่คนที่ นี้ คนในท้องถิ่นน้อย ไม่ก็เปอร์เซ็นต์ เมื่อก่อนต่างจิตต่างใจ ต่างขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม ก็เกิดปัญหาขึ้น และสิ่งที่เกิดคำถามมากก็คือปัญหาเรื่องยาเสพติด มีการมั่วสุ่มยา”

(สนทนากลุ่มแม่บ้าน)

2.2 ต้องการให้มีแรงเพื่อเพิ่มความทนทานในการทำงาน คนงานส่วนหนึ่งให้ข้อมูลว่า แรงงานบางคนต้องใช้กำลัง ใช้ความอดทนในการทำงานมากกว่าปกติ เพื่อให้สามารถทน

ทานต่อการทำงานหนัก หรือทำงานช่วงเวลาไดยาวนาน ดังนั้นจึงใช้สารเสพติดเพื่อกระตุ้นให้มีแรง
ในที่สุดก็ติดและ ต้องเสพอยู่เป็นประจำ

2.3 ถูกต้องใจเพราะรายได้จากการขายยาสูงมากทำให้สามารถเปลี่ยนแปลงฐานะ
ของคนได้ ข้อมูลเรื่องนี้ก็คือ

“คนแถวบ้านผม เมื่อก่อนนี้ แยกข้าวโพด เป็นกรรมกรรับจ้าง ทุกอย่างเอาหมด เคี้ยวนี้
ไม่ต้องแล้วขายยาบ้า ซื้อมันจืดจางได้เลย ไม่โดนจับ แต่บางบ้านโดนจับทั้งครอบครัวก็
หมดเลย เป็นบ้านร้างเลย ก็ไม่มีอาชีพอะไร ไร่นาไม่มี ขายแต่ยาบ้า ที่จับ ๆ ไป ที่อยู่ขายไป
แบบนี้” (สนทนากลุ่มคนงาน)

2.4 ถูกเพื่อนฝูงชักจูงให้ลองเสพยาและในที่สุดก็ติด ปัญหาเรื่องนี้เป็นสาเหตุ
สำคัญ การมั่วสุมของเยาวชน การถูกชักจูงให้ลองเสพยา ลองใช้ยา เป็นสาเหตุสำคัญของการคิดยา และ
เป็นข้อวิตกกังวลของบรรดาแม่บ้านที่มีลูกเป็นวัยรุ่นเป็นอย่างมาก แต่สิ่งที่น่าเป็นห่วงอย่างมากใน
ปัจจุบันนี้ก็คือเด็กเล็กถูกผลักดันให้เป็นผู้จำหน่ายยาเสพติด เพราะตำรวจจะได้ไม่สงสัย สิ่งเหล่านี้
แสดงให้เห็นถึงความตกต่ำของสังคมอย่างมาก

2. ความรู้สึกไม่มั่นคงทางด้านที่อยู่อาศัย เนื่องจากที่ดินมีราคาแพง คนจำนวนมากจึงไม่มีที่
ดินและบ้านเป็นของตัวเอง ทำให้ขาดความรู้สึกมั่นคงในด้านที่อยู่อาศัย

3. การถูกรบกวนจากมลภาวะสิ่งแวดล้อมที่เพิ่มมากขึ้น ผลกระทบจากสภาพแวดล้อมที่
เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ผู้คนเกิดความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญทั้งด้านฝุ่นละออง กลิ่น เสียง และควัน

4. ปัญหาความต้องการอิสระภาพในการตัดสินใจและมีความหวังในชีวิต เยาวชนผู้ร่วม
สนทนากลุ่มได้อธิบายดังนี้

“ต้องการ อิสระภาพในเรื่องของเวลา คือมีเวลาเป็นของตัวเอง มีอิสระภาพในการตัดสินใจ ถ้า
หากเรามีชีวิตอยู่ในโรงงานขอม ไม่มีอิสระภาพ เรายังตัดสินใจไม่ได้ เพราะมีหัวหน้า เราต้องมี
ชีวิตที่มีความหวัง ในสังคมอุตสาหกรรมคนที่อยู่ตรงนั้นทำงานเข้าไป เย็นกลับ จะอยู่อย่าง
นั้น ทำซ้ำ ๆ อย่างนั้น ชีวิตก็จะไม่มีหวัง หากเราหวังที่จะเป็นผู้จัดการก็ยากที่จะ
สมหวัง นั่นก็แสดงว่าไม่ใช่คุณภาพชีวิตที่ดี” (สนทนากลุ่มเยาวชน)

การประกอบอาชีพอิสระ และมีรายได้เป็นของตัวเองนั้น เยาวชนบางคนเห็นว่าเป็นเรื่องของ
อิสระภาพ เพราะสามารถตัดสินใจเองได้ สามารถมีความหวังกับงาน และถึงสำคัญคือแสดงศักยภาพ
ของคนได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้อิสระภาพยังครอบคลุมถึงการตัดสินใจในเรื่องการศึกษาเล่าเรียน การ
ใช้เวลาว่าง และการมีโอกาสพัฒนาความสามารถของคนได้อย่างเต็มที่

5. ความต้องการความมั่นคงทางด้านการเมืองการปกครอง ปัจจุบันประชาชนตระหนักมากขึ้นว่าการเมืองเป็นเรื่องของตนเอง และประชาชนไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งมากขึ้น แต่ก็มีผู้วิเคราะห์ว่าการเลือกตั้งจะอยู่ในการชี้นำของคนเพียงไม่กี่คน ดังข้อมูลที่ว่า

“ผมมองว่า ในชุมชน ถ้าแบ่งออกเป็น 100 % แล้ว 70 % ยังสนใจการเมืองน้อย ยังอยู่ในการชี้นำของคนเพียงไม่กี่คน เขาจะเลือกผู้แทนก็ต้องไปหาคนนี่ก่อนว่าจะเอาใคร เลือกคนไหนดี แล้วเขาจะให้เงินเท่าไร อยู่ในการชี้นำของหัวคะแนนที่ทางการเมืองเขาตั้งขึ้นไว้ อีก 30 % คิดว่าเป็นตัวเองในระบบสังคม มีความรู้ มีอุดมการณ์ในแนวทางประชาธิปไตยมาก”

(สนทนากลุ่มครูประจำกลุ่ม)

“แต่ผมว่าถ้าเลือกตั้งครั้งต่อไป คนหลาย ๆ คนจะมีทฤษฎีการเลือกตั้งมากกว่าปัจจุบัน เพราะการเลือกตั้งที่แล้วมาผลเป็นเช่นนี้ การเลือกตั้งครั้งต่อไปจะดีขึ้น”

(สนทนากลุ่มครูประจำกลุ่ม)

จากสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับคนในชุมชนส่งผลให้ชุมชนโดยรวมไม่เข้มแข็ง ไม่มีพลังพอที่จะรวมตัว รวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้

แนวคิดในการแก้ปัญหา

จากการศึกษาพบว่าแนวคิดการแก้ปัญหาทางด้านประชาสังคม ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต และสิทธิเสรีภาพมีดังนี้

1. การเสริมสร้างความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน โดย

1.1 เพิ่มการดูแลรักษาความปลอดภัยในชุมชน โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินการปราบปรามแหล่งจำหน่ายยาเสพติดและแหล่งอบายมุขทั้งปวงอย่างจริงจัง และอย่างสุจริตยุติธรรม โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ

1.2 ชุมชนจัดระบบดูแลความปลอดภัยกันเอง ซึ่งมีความเป็นไปได้ กลุ่มแม่บ้านได้ให้ความเห็นว่าเพื่อนบ้านควรร่วมคิดและเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน ช่วยกันเฝ้าระวังจับตาคนแปลกหน้าเมื่อเข้ามาในหมู่บ้าน และมีการจัดระบบดูแลความปลอดภัยตามที่กรรมการหมู่บ้านเห็นสมควร สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ชุมชนปลอดภัยมากขึ้น

1.3 การช่วยกันป้องกันอุบัติเหตุ อุบัติภัยที่อาจเกิดขึ้นในชุมชน โดยเริ่มที่การระวังสาธารณภัยที่อาจเกิดขึ้นจากสาเหตุต่าง ๆ ในพื้นที่นี้ก็มีโครงการอบรมบรรเทาสาธารณภัยให้กับประชาชน สร้างความตระหนักในเรื่องของอุบัติเหตุทางด้านการใช้รถใช้ถนน

2. การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ให้ประชาชนได้รู้และเข้าใจในสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ที่ตนพึงมีต่อสังคม ให้รู้จักปกป้องสิทธิของตน และไม่ใช้สิทธิอย่างไร้ขอบเขตจนไปละเมิดสิทธิของผู้อื่น กงงานก็ควรเรียนรู้พระราชบัญญัติแรงงาน ซึ่งเป็นเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง

3. เสริมสร้างประชาสังคมให้เข้มแข็ง โดย

3.1 ส่งเสริมให้ประชาชนมีบทบาทมากขึ้นในการดูแลและตัดสินใจในเรื่องที่จะส่งผลกระทบต่อการค้ามนุษย์ของชุมชน เช่น การรับหรือปฏิเสธโครงการที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชน การใช้สิทธิเลือกตั้งผู้แทนของตน การเฝ้าระวังและตรวจสอบการทำงานของทางราชการ การช่วยกันดูแลความปลอดภัยในชุมชน

3.2 เสริมสร้างประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในชุมชน ผู้นำชุมชนอีกรูปแบบการปกครองที่ถูกต้อง รับฟังเสียงและข้อเรียกร้องของประชาชน ปฏิบัติหน้าที่อย่างสุจริตยุติธรรม ประชาชนใช้วิจารณ์งานที่ถูกต้องในการเลือกตั้งแต่ละครั้ง มีระบบการเฝ้าระวังและตรวจสอบการทำงานของผู้แทนหรือคณะกรรมการต่าง ๆ สร้างกลุ่มนักคิด และกลุ่ม ต่างๆ ให้เกิดขึ้นในชุมชน

3.3 สร้างระเบียบ วินัย และดูแลให้ผู้คนเคารพและปฏิบัติตามกติกาสังคม สร้างความรับผิดชอบร่วมกัน

3.4 ชุมชนช่วยเหลือ ไม่ทอดทิ้งผู้ด้อยโอกาสในสังคม เช่น เด็กเล็ก คนพิการ คนชรา และผู้ด้อยทุกปีได้ยากในสังคม

3.5 ส่งเสริมให้มีกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ทั้งกลุ่มอาชีพ องค์กรเอกชน ภาคเอกชน ให้มีการรวมตัว มีบทบาท และทำหน้าที่ต่าง ๆ ที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ชุมชนเป็นเสมือนเกาะคุ้มกันผู้คน ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนต่างก็มีความสำคัญ และมีหน้าที่ความรับผิดชอบร่วมกันที่จะเสริมสร้างให้ชุมชนเข้มแข็ง ให้ทุกชีวิตในชุมชนมีความปลอดภัยและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ข้อมูลจากการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาด้านประชาสังคม ความมั่นคงของชีวิต และสิทธิเสรีภาพดังกล่าว มีสาระสำคัญสามารถเสนอเป็นเครื่องชี้วัดด้านประชาสังคม ความมั่นคงของชีวิตและสิทธิเสรีภาพ ดังนี้

ตารางที่ 19 เครื่องชีวิตด้านประชาสังคม ความมั่นคงของชีวิต และสิทธิเสรีภาพ

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชีวิต
1. ประชาชนมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	ชุมชน	เจ้าหน้าที่ตำรวจปราบปรามแหล่งจำหน่ายยาเสพติดและแหล่งอบายมุขในชุมชนอย่างต่อเนื่องจริงจัง และสุจริตยุติธรรม. มีการควบคุมปัญหาอาชญากรรม หรือโจรกรรมที่อาจเกิดขึ้นในชุมชน ประชาชนมีความระมัดระวังทางด้านอุบัติเหตุ อุบัติภัยที่อาจเกิดขึ้นในท้องถนน สถานที่ทำงาน และในบ้านเรือน ชุมชนมี ระบบการป้องกันดูแลรักษาความปลอดภัยในสวัสดิภาพของประชาชน
2. เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิทธิเสรีภาพตามที่ปรากฏในกฎหมาย	บุคคล	ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิทธิเสรีภาพตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ประชาชน ไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งทุกระดับอย่างสุจริตยุติธรรม คนงานมีความรู้ ความเข้าใจในพรบ. แรงงาน
3. เสริมสร้างให้ประชาสังคมเข้มแข็ง	ชุมชน	มีกลุ่มอาชีพ องค์กรเอกชน มูลนิธิ สมาคม หรือชมรม ต่าง ๆ ในชุมชน ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การตรวจสอบการดำเนินโครงการสาธารณะต่าง ๆ มีเวทีเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมคิด แสดงความคิดเห็น หรือประชุมปรึกษาหารือกัน

2.8 เครื่องชีวิตด้านครอบครัว

สภาพปัญหาและความต้องการ

ครอบครัวเป็นหน่วยย่อยทางสังคมที่มีความสำคัญมาก แต่ปัจจุบันครอบครัวต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ รอบด้าน ในพื้นที่ศึกษาแห่งนี้ก็เช่นกัน ปัญหาด้านครอบครัวที่พบมีหลายประการดังนี้

1. ปัญหาทางด้านอาชีพเศรษฐกิจ ผู้นำครอบครัวโดยเฉพาะผู้ประกอบอาชีพรับจ้าง มีรายได้น้อยพอเพียง ไม่ได้รับค่าจ้างตามค่าแรงขั้นต่ำ และไม่มีความมั่นคงทางการจ้างงาน แม่บ้านไม่มีรายได้ สมาชิกครอบครัวอยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียน สิ่งเหล่านี้กลายเป็นแรงกดดันของครอบครัว นำไปสู่ปัญหาอื่น ๆ ตามมา ดังคำบอกเล่าที่ว่า “ถ้าครอบครัวเกิดความขัดสน หรืออย่างที่พูดว่าชักหน้าไม่ถึงหลัง ก็ทำให้เกิดอารมณ์เสีย ทะเลาะกัน มีปัญหาอื่นตามมา (สนทนากลุ่มคนงาน)

2. ปัญหาครอบครัวขาดความอบอุ่น เกิดความเห็นห่างระหว่างสมาชิกในครอบครัว เนื่องจากสาเหตุทางการประกอบอาชีพ คนงานจำนวนมากมาจากต่างจังหวัด บางคนอยู่ในจังหวัดใกล้เคียงแต่ต้องใช้เวลาเดินทางไปกลับ บางคนต้องทำงานล่วงเวลา บางครอบครัวอยู่ด้วยกัน แต่ละคนประกอบอาชีพหรือมีการกิจต่างกัน สิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุให้สมาชิกในครอบครัวห่างเหินกัน ขาดการติดต่อ ขาดปฏิสัมพันธ์ หรือการสังสรรค์ ระหว่างสมาชิกครอบครัว ขาดการจัดการที่ดี เกิดความหวาดระแวง นำไปสู่ความขัดแย้ง หรือหย่าร้างในที่สุด ข้อมูลเรื่องนี้ก็คือ

“พื้นที่นี้แรงงานอพยพมีมาก พื้นที่ความรู้เขาน้อย แต่มีเงินเดือน บางคนวางแผนไม่ดีแอบไปมีอิหฺยุ ดิคนักร้อง เด็กเซรีย เกิดปัญหาครอบครัว พ่อไปทาง ลูกไปทาง บางคนถูกเกรไ้ไปเลย ครอบครัวแตกแยก เรื่องแบบนี้มีตั้งแต่พนักงานจนถึงกองรับเหมา”

(สนทนากลุ่มครูประจำกลุ่ม)

“เขาอาจมีเงินมีทองให้ถูกจริง แต่เวลาในครอบครัวไม่มีให้ พ่อทำงาน แม่ทำงาน ลูกกลับบ้านบางทีไม่เจอใคร ตรงนี้อาจเป็นจุดอ่อนสำหรับลูก ไม่รู้จะหันไปหาใคร ก็หันไปหาเพื่อน เกิดปัญหามั่วซุม และเรื่องอื่นตามมา ไม่มีหอรกหรับสมัยนี้ หากความอบอุ่นภายในบ้านได้ยาก นอกจากเสาร์ อาทิตย์จึงจะมี โอกาสทำกับข้าวกับปลากินกัน บางคนเสาร์อาทิตย์หรือวันหยุดไปเที่ยวกับเพื่อนอีก ชิ่งไปกันใหญ่ ถ้าต่างคนต่างไป ความสัมพันธ์ในครอบครัวน้อยลงก็เลยทำให้เกิดปัญหา” (สนทนากลุ่มคนงาน)

3. ปัญหาเรื่องสิ่งเสพติดและอบายมุข เนื่องจากแรงกดดันต่าง ๆ หรือการขาดความรักความอบอุ่นในครอบครัว หรือเป็นเพราะแหล่งจำหน่ายอยู่ในชุมชนนั่นเอง ทำให้เด็กและเยาวชนติดยาเสพติด กลายเป็นปัญหาครอบครัวและปัญหาสังคม แม่บ้านบางคนหวั้นวิตกทุกครั้งที่ถูกออกจากบ้าน เพราะเกรงว่าจะไปมั่วซุมติดยา พ่อบ้านบางคนบอกว่าครอบครัวใครก็ให้ระวังกันเอาเอง เพราะผลทน้อยเด็วก็ไปติดยาแล้ว ดังคำบอกเล่าที่ว่า

“ส่วนใหญ่ในละแวกนี้ทุกคนมีงานทำ ทั้งพ่อทั้งแม่ แต่เรื่องการดูแลลูกผมว่ามันน้อยลงไป พอลูกโตขึ้นมาหน่อย พ่อแม่ไม่รู้ว่าจะลูกไปโรงเรียนหรือเปล่า มารู้อีกทีเมื่อทางโรงเรียนมี

หนังสือแจ้งมาว่าลูกมีปัญหาเรื่องยาเสพติด ก็มันแก้ไม่ทันเสียแล้ว เคียวนี้ ดิคกันงอมแงม ไปหมด ทั้งผู้หญิงผู้ชาย” (สนทนากลุ่มคนงาน)

4. ปัญหาเรื่องการเลี้ยงดูเด็กเล็กและการศึกษาเล่าเรียนของเด็กและเยาวชน เนื่องจากบริการด้านการเลี้ยงดูเด็กเล็กยังไม่ทั่วถึง แม่บ้านจึงต้องเลี้ยงดูเด็กเล็กที่บ้าน ไม่มีโอกาสไปประกอบอาชีพ และไม่มีอาชีพเสริม บางคนต้องให้ย่า ยาย มาช่วยเลี้ยงดูแทน ซึ่งก็ช่วยแก้ปัญหาลงไปได้บ้าง และเมื่อถึงวัยต้องศึกษาเล่าเรียนก็มีปัญหาเรื่องของการเลือกสถานศึกษา เรื่องค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่ตามมา เรื่องของการตั้งความหวังไว้สูงมากกับเด็กและเยาวชน โดยไม่ต้องการให้เป็นคนงานระดับต่าง เหมือนตนเอง สภาพเหล่านี้เป็นสิ่งที่ครอบครัวเผชิญอยู่

5. เรื่องของบรรยากาศประชาธิปไตยในบ้าน บางครั้งสิ่งที่เป็นปัญหาคือความขัดแย้งอันเกิดจากความต้องการที่สวนทางกัน ในขณะที่เด็กและเยาวชนต้องการสิทธิเสรีภาพ ความเป็นส่วนตัว และการตัดสินใจเองในบางเรื่อง แต่ผู้ใหญ่ก็ต้องการควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด ดังนั้นจึงกลายเป็นความต้องการที่สวนทางกัน

จากปัญหาดังกล่าวกลายเป็นความกดดันให้กับสมาชิกในครอบครัว จากการศึกษาพบว่าปัญหาดังกล่าวมีแนวทางแก้ไขดังนี้

แนวคิดในการแก้ปัญหา

1. ครอบครัวต้องช่วยกันสร้างความมั่นคงทางอาชีพและเศรษฐกิจ ผู้นำครอบครัวประกอบอาชีพสุจริต มีความซื่อสัตย์สุจริต และสมาชิกทุกคนวางแผนการใช้จ่ายอย่างเหมาะสม คำแนะนำเรื่องนี้คือ

“อย่างเช่นแม่บ้านก็หางานประเภทที่มีรายได้ในบ้าน ไม่ต้องไปทำงานนอกบ้าน ขอให้มียาขายได้ มีงานทำ เกี่ยวกับอะไรก็ได้ แทนที่จะไปทำงานนอกบ้าน จะได้เลี้ยงดูไปด้วย” (สนทนากลุ่มแม่บ้าน)

“ต้องวางแผนการใช้เงิน เล็ก ๆ ก็ต้องหักให้ทำบัญชีของตัวเอง วันหนึ่ง ๆ เขาต้องรู้ว่าจะได้เงินจากพ่อแม่เท่าไร สมมุติว่าได้วันละ 20 บาท เขาก็ทำบัญชีรายรับว่า 20 บาท แล้วก็ตั้งเอาไว้เลยว่าเขาจะจ่ายค่าอาหารเท่าไร เก็บไว้เท่าไร ให้เขาทำทุกวัน ฝึกความรู้ไปด้วย ฝึกความมัธยัสถ์ไปในตัวเอง” (สนทนากลุ่มครูประจำกลุ่ม)

หากครอบครัวมีรายได้จากการประกอบอาชีพที่สุจริต สมาชิกในครอบครัวมีการวางแผนการใช้จ่ายอย่างเหมาะสม ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจก็บรรเทาลง

2. สร้างครอบครัวให้อบอุ่น สมาชิกในครอบครัวมีการสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์กัน ผู้นำครอบครัวประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีความระมัดระวังในการประพฤติปฏิบัติ มีความรักความซื่อสัตย์ต่อกัน ไม่ประพฤติผิดใจกัน ไม่เล่นการพนันหรือคิดในอบายมุขทั้งปวง มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพที่สุจริต ทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด ดูแลเด็กเดือนบุตรหลานให้ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง และมีเวลาให้แก่กัน ดังคำบอกเล่าที่ว่า

“ไม่ว่าลูกไม่ว่าสามีพยายามดึงให้พบกัน ไม่มีปัญหา เราเป็นตัวกลาง เวลาลูกเรามีปัญหาเราก็ซักถามชี้แจง เวลา เกรียครเรื่องเงินเรื่องทอง เราก็เป็นตัวพูดให้เขากลายเกรียคร ปัญหาก็มี แต่จะไม่รุนแรง ต้องคอยพูดคุยกัน” (สนทนากลุ่มแม่บ้าน)

“มันเป็นทีตัวเราเอง เราต้องทำให้ลูกเราอบอุ่น เพราะถ้าเราไปทำและทะเลาะ ลูกเราก็ไม่อบอุ่น และก็จะออกไปจากบ้านเสียผู้เสียคน” (สนทนากลุ่มคนงาน)

“ครอบครัวที่ดี คือ น่าจะมีความสัมพันธ์ภายในครอบครัวเป็นประการสำคัญ มีเวลาให้แก่กันและมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ไม่ใช่ต่างคนต่างไป”

(สนทนากลุ่มครูประจำกลุ่ม)

การที่ครอบครัวอบอุ่น สมาชิกมีความรักใคร่ ใส่ใจในความรู้สึกรักของกันและกัน จะเป็นสิ่งที่ดีมันให้ครอบครัวมั่นคงต่อไป

3. ระมัดระวังดูแลบุตรหลานไม่ให้ติดยาเสพติดและอบายมุขทั้งปวง เรื่องนี้เป็นปัญหาสังคม และนับวันแต่จะทวีความรุนแรงมากขึ้น เด็กและเยาวชนที่เขวเวั่น คบเพื่อน และถูกชักจูงให้เสพยาในที่สุด ดังนั้นพ่อแม่ผู้ปกครองจึงต้องให้การดูแลเอาใจ อย่างเหมาะสม ดังคำแนะนำที่ว่า

“เราต้องดูแลคนในครอบครัวของเรา อย่าให้ไปยุ่งกับเขา ก็เดือนลูกเราเท่านั้นเองอย่าไปเดือนคนอื่น เขาไปติด เขาไปชอบของเขา ทางของเขา เราก็ต้องระวังลูกเรา เท่านั้นเอง” (สนทนากลุ่มคนงาน)

“บางครั้งก็ต้องปล่อย เพราะเขาโตแล้ว บางทีว่าเขา เขาก็ว่ารู้แล้ว เลี่ยงลูกโต ๆ เลี่ยงยากบางทีเขาบอกว่าเราไม่เข้าใจเขาหรอก อย่างเราว่าทำไมต้องไปหาเพื่อนทุกวัน เขาก็ว่าแม่ไม่เข้าใจหรอก” (สนทนากลุ่มแม่บ้าน)

4. ครอบครัวปลูกฝังในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม เชื่อมมันในคุณค่าของความดีงาม มีการประพฤติปฏิบัติที่สอดคล้องกับสังคมไทย ดังความคาดหวังที่ว่า

“อยากให้ลูกหลานเป็นคนดีหมด อบรมเขา ลูกหลานทำตามเรา ไม่ให้ไปกินเหล้า เมายา เคารพเชื่อฟังพ่อแม่ พี่น้อง ปู่ย่า ตายาย ไม่เกเร ไม่ไปเที่ยวเตร่กับเพื่อนจน เสื่อมเสียคน” (สนทนากลุ่มแม่บ้าน)

“เมื่อก่อนไปทางไหน ปู่ย่า ตายาย ไปกันเป็นครอบครัว เข้าวัดก็ไปด้วยกัน เคี้ยวไม้ เด็กไม่ต้องพูดถึง ให้ไปวัดนี้ ครึ่งก็โตไป-กลับยังไม่ยอมไป ทำบุญ 4-5 บาท ไม่ยอมทำ แต่จุดธูปก็เก็บเงินไปจุดคอนเสริต นั่งรถไปเป็นวัน ๆ ก็เอา”

(สนทนากลุ่มคนงาน)

“ครอบครัวต้องมีลำดับอาวุโส อย่างครอบครัวผมเป็นครอบครัวใหญ่ มีคนแก่มาก ชั้นเด็ก ทั้งหมดมี 10 คน ในบ้านทุกคนจะวางตัวได้ดี อย่างจะไปพูดคุยเล่นกับคนนี่ จะปรับตัวให้เข้ากันได้ ไปหาญาติก็ต้องเรียบร้อยหน่อย ให้ความเคารพท่าน”

(สนทนากลุ่มเยาวชน)

คุณธรรม จริยธรรม และวิถีชีวิตแบบไทย ๆ เป็นสิ่งที่มีคุณค่า และคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของความเป็นไทยดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่ครอบครัวต้องปลูกฝัง

5. การสร้างบรรยากาศแบบประชาธิปไตยขึ้นภายในครอบครัว ประเทศไทยมีการปกครองแบบประชาธิปไตย หลายฝ่ายให้ความสำคัญกับครอบครัวว่าเป็นแหล่งปลูกฝังประชาธิปไตยอย่างแท้จริง การสร้างบรรยากาศประชาธิปไตยในครอบครัวนั้น ข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ก็มีคำตอบ คือ

“เวลามีปัญหาขัดแย้งภายในครอบครัวก็จะไม่ใช่อารมณ์จนเกิดการทะเลาะวิวาท แต่จะฟังความคิดเห็นกันและกัน ของผมไม่มีข้อขัดแย้งที่ทำให้ความเข้าใจกันไม่ได้ ส่วนมากจะทำความเข้าใจได้ เห็นอก เห็นใจกัน มีอะไรก็ปรึกษาหารือกัน จึงไม่มีปัญหาเกิดขึ้น” (สนทนากลุ่มคนงาน)

“เรื่องการทำตามหน้าที่ มีความรับผิดชอบนี้สำคัญ ของผมแบ่งกัน พอโตมาอายุ 8 ขวบ ผมก็เริ่มล้างจานในขณะที่แม่ซักผ้า พอผมอายุ 12 ขวบ ผมก็ซักผ้า แม่เลิกซักผ้าแล้ว คนที่อายุโตมาก็ล้างจาน พอผมเรียนใกล้จบก็ไม่ต้องทำงานบ้าน ก็ให้อีกสองคน คือคนที่สองกับคนเล็กมารับช่วงต่อ แม่จะสอนตลอดเวลาว่าโตแล้ว เราสามารถทำอะไรได้แล้ว อายุเท่านี้สมควรทำอะไรได้แล้ว” (สนทนากลุ่มเยาวชน)

โดยสรุป ในด้านครอบครัวนี้พบว่ามีปัญหาหลายอย่าง ตั้งแต่เรื่องอาชีพรายได้ การขาดความรักความอบอุ่น สิ่งเสพติดและอบายมุข การศึกษาของบุตรหลาน และบรรยากาศในบ้าน แนวทางแก้ปัญหาได้แก่การสร้างรายได้จากอาชีพที่สุจริต การร่วมกันรับผิดชอบดูแลเอาใจใส่ให้สมาชิกในครอบครัวเกิดความอบอุ่น และระมัดระวังทางด้านอุบัติเหตุ อุบัติภัย

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาครอบครัวดังกล่าว มีสาระสำคัญที่สามารถนำเสนอเป็นเครื่องชี้วัดด้านครอบครัว ดังนี้

ตารางที่ 20 เครื่องชี้วัดด้านครอบครัว

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชี้วัด
1. ครอบครัวมีความมั่นคง ไม่ตกอยู่ในภาวะเสี่ยง	ครอบครัว	สมาชิกในครอบครัวมีรายได้จากการประกอบอาชีพสุจริต สมาชิกในครอบครัวไม่คิดขยาดเสียดายและอขาย मुख ทั้งปวง สมาชิกครอบครัวครอบครัวมีความระมัดระวังอุบัติเหตุ อุบัติภัย สมาชิกในครอบครัวยึดมั่น ศรัทธา และปฏิบัติอยู่ในกรอบของศีลธรรม
2. ครอบครัวมีความอบอุ่น	ครอบครัว	สามี ภรรยา มีความซื่อสัตย์ ไม่ประพฤติผิดนอกใจกัน พ่อแม่ร่วมกันรับผิดชอบภารกิจในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวมีปฏิสัมพันธ์กัน (พูดคุยปรึกษาหารือ รับประทานอาหาร พักผ่อน และทำกิจกรรมร่วมกัน)

โดยสรุป เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมของชุมชนอุตสาหกรรม 2 ที่สร้างขึ้นจากการที่กลุ่มประชากรระบุสภาพปัญหาความต้องการ และแนวทางแก้ไขปัญหานี้ จำแนกเป็น 8 ด้าน รวมตัวชี้วัดทั้งสิ้น 74 ตัว ดังตารางสรุปต่อไปนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 21 สรุปเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคม ชุมชนอุตสาหกรรม 2

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชี้วัด
1. บริการสาธารณะเพียงพอ เจ้าหน้าที่โปร่งใสในการดำเนินงาน 2. ระบบการตรวจสอบและควบคุมมลภาวะจากโรงงานที่ส่งผลกระทบต่อประชาชน	ชุมชน ชุมชน	ด้านที่ 1 โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม 1. มีไฟฟ้าสาธารณะตามถนน หนทาง ตรอก ซอย เปลี่ยว 2. มีตู้โทรศัพท์สาธารณะที่ใช้การได้ในจำนวนที่พอเพียง 3. มีแหล่งบริการสาธารณะ ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็ก ตานานกีฬาสำหรับเด็กและเยาวชน สนามเด็กเล่น และสวนสาธารณะ 4. องค์กรท้องถิ่นจัดระบบรับฟังข้อร้องเรียนของประชาชน 5. มีการเปิดเผยรายละเอียดโครงการก่อสร้างสาธารณะ 6. โรงงาน มีระบบการตรวจสอบ ควบคุม บำบัดของเสียจากและดำเนินการอย่างจริงจัง 7. เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควบคุมตรวจสอบมลภาวะอย่างสุจริต 8. ประชาชนเฝ้าระวังและตรวจสอบมลภาวะด้านสิ่งแวดล้อม
1. ครอบครัวมีรายได้ที่พอเพียง 2. แรงงานมีคุณธรรมได้รับการพัฒนาและดูแลทางด้านสวัสดิการเหมาะสม	ครอบครัว บุคคล ชุมชน	ด้านที่ 2 อาชีพและเศรษฐกิจ 1. คนงานได้รับค่าจ้างอย่างน้อยตามอัตราค่าแรงขั้นต่ำ 2. ครอบครัวมีรายได้จากการประกอบอาชีพสุจริตอย่างน้อยวันละ 300 บาท 3. แม่บ้านมีอาชีพและเพิ่มรายได้ให้ครอบครัว 4. มีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายของสมาชิกในครอบครัว 5. คนงานมีความขยัน อดทน ซื่อสัตย์ และสามัคคี 6. โรงงาน / บริษัทส่งเสริมการเรียนรู้ การเพิ่มเติมความรู้ ความชำนาญให้กับคนงาน

แนวคิด	ระดับ	เครื่องมือวัด
		7. โรงงาน / บริษัท จัดสวัสดิการในด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นให้กับคนงาน
1. ประชาชนหลักเกี่ยวข้องพฤติกรรมเสี่ยง และดูแล เอาใจใส่สุขภาพของตน ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ 2. การได้รับ/เข้าถึงบริการด้านสุขภาพอนามัยและสาธารณสุข	บุคคล ชุมชน	ด้านที่ 3 สุขภาพอนามัยและสาธารณสุข 1. สถิติการเจ็บป่วยของประชาชน 2. สถิติการเกิดอุบัติเหตุบนท้องถนน 3. สถิติการเกิดอุบัติเหตุในโรงงานและที่ทำงาน 4. สัดส่วนประชาชนที่เข้ารับการตรวจสุขภาพปีละครั้งต่อประชากรในชุมชน 5. ประชาชนมีกิจกรรมหรืองานอดิเรกทำเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียด 6. ชาวชนมีการออกกำลังกายอย่างเหมาะสม 7. คนงานได้รับการดูแลด้านสุขภาพจากนายจ้าง 8. ประชาชนได้รับการดูแลรักษาอย่างดีจากการประกันสังคม ประกันสุขภาพ และบัตรสุขภาพ
1. การพัฒนาชุมชนให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ 2. ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดบริการข้อมูลข่าว	ชุมชน ชุมชน	ด้านที่ 4 ข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้ 1. ชุมชนมีแหล่งความรู้และข้อมูลข่าวสารในรูปแบบต่าง ๆ ที่ช่วยให้ประชาชนเข้าถึงความรู้และข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ มีห้องสมุดประชาชน ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน และการจัดบริการเสียงตามสาย 2. ห้องสมุด ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน และแหล่งความรู้ จัดบริการสื่อประเภทต่าง ๆ ที่มี คุณภาพ เป็นปัจจุบัน อยู่ในความสนใจและความต้องการของกลุ่มผู้ใช้บริการ 3. ชุมชนมีแหล่งกลางสำหรับเป็นที่พบปะพูดคุย ประชุมปรึกษาหารือ หรือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นของประชาชน อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาในด้านต่าง ๆ 4. องค์กรชุมชน หน่วยงาน และเครือข่าย ในชุมชน ให้การสนับสนุนทางด้านงบประมาณ และสื่อ

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชี้วัด
3. มีกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และข้อมูลข่าวสาร	ชุมชน	เพื่อจัดแหล่งความรู้และข้อมูลข่าวสารของชุมชน 5. มีการประชุมปรึกษาหารือระหว่างคณะกรรมการของชุมชน เพื่อปรับปรุงและพัฒนาแหล่งข้อมูลข่าวสารและความรู้ให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น 6. มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเพื่อให้ประชาชนเข้ามาใช้บริการแหล่งข้อมูลข่าวสาร 7. มีการจัดกิจกรรมที่หลากหลายของห้องสมุดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย 8. มีการจัดหาและพัฒนาระบบการหมุนเวียนสื่อระหว่างแหล่งความรู้เพื่อให้มีสื่อใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา 9. ผู้ใช้บริการมีส่วนร่วมในการจัดบริการข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้ต่าง ๆ 10. มีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้จากแหล่งวิชาการในชุมชนและ การถ่ายทอดประสบการณ์จากผู้ ภูมิปัญญาชาวบ้าน
1. กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ สามารถเข้าถึงบริการจัดการศึกษานอกโรงเรียน	ชุมชน	ด้านที่ 5 การศึกษานอกโรงเรียน 1. มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเข้าถึงบริการทางการศึกษานอกโรงเรียน 2. มีการจัดหาทุนเพื่อสนับสนุนนักศึกษาที่ขาดเงิน 3. มีโครงการฝึกอบรมทางด้านอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้กับกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ 4. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกอบต. ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้เข้ามาศึกษาต่อเนื่องเพื่อยกระดับพื้นความรู้ตามหลักสูตรสายสามัญ 5. มีโครงการ / กิจกรรมทางด้านการศึกษา หรือการเรียนรู้ สำหรับเด็กด้อยโอกาส คนพิการ สตรี และ ผู้สูงอายุ

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชี้วัด
2. เนื้อหาการเรียนการสอนของการศึกษานอกโรงเรียนสอดคล้องกับสภาพปัญหาของท้องถิ่น 3. การจัดกระบวนการเรียนการสอน การใช้สื่อมีความเหมาะสม 4. โรงงานสถานประกอบการและองค์กรท้องถิ่นให้การสนับสนุนการศึกษานอกโรงเรียน	ชุมชน ชุมชน ชุมชน	6. มีการนำสภาพปัญหาด้านมลภาวะสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากผลกระทบจากโรงงานมาจัดไว้ในเนื้อหาการเรียนการสอน 7. มีโครงการฝึกอบรมบรรเทาสาธารณภัยให้กับประชาชน 8. มีโครงการ / กิจกรรมการเรียนรู้หรืออบรมเพื่อต่อต้านยาเสพติดและป้องกันเอดส์ 9. นักศึกษามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอนโดยมิได้เป็นเพียงผู้รับฟังที่เฉื่อยชา 10. มีการกำหนดให้ศึกษาข้อมูลโครงการและกิจกรรมจากชุมชนและนำมาเป็นส่วนหนึ่งของเพิ่มประสบการณ์ 11. มีการใช้สื่อต่าง ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนการสอน 12. มีการใช้แหล่งวิทยากรในท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์จากผู้รู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น 13. มีการนิเทศการสอนอย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง 14. โรงงาน บริษัทห้างร้าน และสถานประกอบการสนับสนุนงบประมาณและเงินทุนบริจาคเพื่อการศึกษา 15. องค์กรท้องถิ่นจัดสรรงบประมาณเพื่อการศึกษา การเรียนรู้ และการฝึกอบรมต่าง ๆ 16. คนงานสามารถนำวุฒิทางการศึกษาที่เพิ่มขึ้นมาปรับเงินเดือน หรือปรับตำแหน่งได้ 17. คนงานได้เรียนรู้ทักษะเพิ่มเติมจากการทำงาน
1. องค์กรท้องถิ่นส่งเสริม	ชุมชน	ด้านที่ 6 วัฒนธรรมและจิตใจ 1. องค์กรท้องถิ่นจัดสรรงบประมาณเพื่อจัดกิจกรรม

แนวคิด	ระดับ	เครื่องวัด
สนับสนุนด้านวัฒนธรรม 2. ประชาชนและสื่อมวลชนให้ความสำคัญต่อการพัฒนาวัฒนธรรมและ จิตใจ	บุคคล/ชุมชน ประเทศ ชุมชน	ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น 2. ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมในงานตามเทศกาลและประเพณีต่าง ๆ 3. ประชาชนเข้าวัดปฏิบัติธรรมและประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมอันดี 4. วัดมีการส่งเสริมและพัฒนาให้มีพระนักเทศน์อย่างน้อยวัดละหนึ่งองค์ 5. มีรายการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีและ ศีลธรรมอันดีในรายการโทรทัศน์ให้มากขึ้น 6. นักร้อง นักแสดง ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กและเยาวชน 7. มีการเข้มงวดกวาดขันกับสถานเริงรมย์และแหล่งอบายมุขต่าง ๆ ในชุมชน
1. ประชาชนมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน 2. เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิทธิเสรีภาพ ความที่ปรากฏในกฎหมาย	ชุมชน บุคคล	ด้านที่ 7 ประชาสังคม ความมั่นคงของชีวิต และสิทธิเสรีภาพ 1. เจ้าหน้าที่ตำรวจปราบปรามแหล่งจำหน่ายยาเสพติดและแหล่งอบายมุขในชุมชนอย่างต่อเนื่องจริงจัง และสุจริตยุติธรรม 2. มีการควบคุมปัญหาอาชญากรรม หรือโจรกรรมที่อาจเกิดขึ้นในชุมชน 3. ประชาชนมีความระมัดระวังทางด้านอุบัติเหตุ อุบัติภัยที่อาจเกิดขึ้นในท้องถนน สถานที่ทำงาน และในบ้านเรือน 4. ชุมชนมี ระบบการป้องกันดูแลรักษาความปลอดภัยในสวัสดิภาพของประชาชน 5. ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิทธิเสรีภาพตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ 6. ประชาชนไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งทุกระดับอย่างสุจริตยุติธรรม

แนวคิด	ระดับ	เครื่องชีวิต
3. เสริมสร้างให้ประชา สังคมเข้มแข็ง	ชุมชน	7. คนงานมีความรู้ ความเข้าใจในพรบ. แรงงาน 8. มีกลุ่มอาชีพ องค์กรเอกชน มูลนิธิ สมาคม หรือ ชมรม ต่าง ๆ ในชุมชน 9. ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การตรวจ สอบการดำเนินโครงการสาธารณะต่าง ๆ 10. มีเวทีเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมคิด แสดง ความคิดเห็น หรือประชุมปรึกษาหารือกัน
1. ครอบครัวมีความมั่ง คั่ง ไม่ตกอยู่ในภาวะ เสี่ยง	ครอบครัว	ด้านที่ 8 ครอบครัว 1. สมาชิกในครอบครัวมีรายได้จากการประกอบ อาชีพสุจริต 2. สมาชิกในครอบครัวไม่ติดยาเสพติดและอบาย มุขทั้งปวง 3. สมาชิกครอบครัวครอบครัวมีความระมัดระวัง อุบัติเหตุ อุบัติภัย 4. สมาชิกในครอบครัวยึดมั่น ศรัทธา และปฏิบัติอยู่ ในกรอบของศีลธรรม 5. สมาชิกในครอบครัวมีความซื่อสัตย์ ไม่ประพฤติผิดนอกใจกัน 6. พ่อแม่ร่วมกันรับผิดชอบภารกิจในครอบครัว 7. สมาชิกในครอบครัวมีปฏิสัมพันธ์กัน (พูดคุย ปรึกษาหารือ รับประทานอาหาร พักผ่อน และ ทำกิจกรรมร่วมกัน)
2. ครอบครัวมีความ อบอุ่น	ครอบครัว	

การเลือกเครื่องชีวิตรวม

เครื่องชีวิตที่สร้างขึ้นนับว่าเป็นเครื่องชีวิตของแต่ละชุมชนที่ศึกษา และเพื่อให้ได้เครื่องชีวิตที่เป็นตัวแทนของชุมชนอุตสาหกรรมทั้ง 2 แห่ง ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์การเลือกเครื่องชีวิตขึ้นมาเพื่อใช้ในการพิจารณาคัดเลือกเครื่องชีวิตรวม เครื่องชีวิตที่เข้าเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อ ต่อไปนี้ จะถูกคัดเลือกให้เป็นเครื่องชีวิตรวม

1. เป็นเครื่องชีวิตที่ปรากฏอยู่ทั้ง 2 พื้นที่ซึ่งเป็นกรณีศึกษาครั้งนี้

2. มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนจำนวนมาก
3. สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งเป็นจุดเน้นของการศึกษาครั้งนี้
4. สามารถก่อให้เกิดได้ด้วยกระบวนการศึกษานอกโรงเรียน การเรียนรู้ และการฝึกอบรมต่าง ๆ

จากเกณฑ์ดังกล่าว ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบเครื่องชีวิตทั้ง 2 พื้นที่ และเลือกเครื่องชีวิตรวมดังปรากฏในตารางต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 22 รูปเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

เครื่องชี้วัดชุมชนอุตสาหกรรม 1	เครื่องชี้วัดชุมชนอุตสาหกรรม 2	เครื่องชี้วัดรวม
1. โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม 1. ไม่มีสินค้าและ สิ่งของวางเกะกะบนทางเท้า 2. ประชาชนจอดรถเป็นระเบียบและเคารพกฎจราจร 3. ประชาชนทิ้งขยะเป็นที่ในถังที่จัดไว้ 4. ประชาชน ไม่ทิ้งขยะและสิ่งปฏิกูลลงใน แม่น้ำ ลำคลอง 5. มี สนามกีฬาสำหรับเด็ก และ เยาวชน 6. มีสนามเด็กเล่นและสวนสาธารณะสำหรับเป็นที่พักผ่อน 7. โรงงานมีระบบบำบัดน้ำเสียและดำเนินการอย่างจริงจัง 8. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องตรวจสอบการจัดการด้านมลภาวะของโรงงานด้วยความสุจริตยุติธรรม 9. ชุมชนเฝ้าระวังมลภาวะด้านสิ่งแวดล้อม	1. โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม 1. มีไฟฟ้าสาธารณะตามถนนหนทาง ตรอก และ ซอยเปลี่ยว 2. มีตู้โทรศัพท์สาธารณะที่ใช้งานได้ในจำนวนที่พอเพียง 3. มีแหล่งบริการสาธารณะ เช่น ศูนย์พัฒนาเด็ก สนามกีฬาสำหรับเด็กและเยาวชนสนามเด็กเล่น และสวนสาธารณะ 4. องค์กรท้องถิ่นจัดระบบรับฟังข้อร้องเรียนของประชาชน 5. มีการปิดประกาศรายละเอียดโครงการก่อสร้างสาธารณะ 6. โรงงานมีระบบตรวจสอบ ควบคุม บำบัดของเสียจากกระบวนการผลิตและดำเนินการอย่างจริงจัง 7. เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควบคุมตรวจ	1. โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม 1. ชุมชนมีสนามเด็กเล่น สนามกีฬาสำหรับเด็ก และเยาวชน และสวนสาธารณะสำหรับเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ 2. โรงงาน มีระบบการตรวจสอบ ควบคุม และ บำบัดของเสีย และดำเนินการอย่างจริงจัง 3. เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควบคุมตรวจสอบมลภาวะอย่างสุจริตและจริงจัง 4. ชุมชนเฝ้าระวังและตรวจสอบมลภาวะด้านสิ่งแวดล้อม

ตารางที่ 22 เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

เครื่องชี้วัดชุมชนอุตสาหกรรม 1	เครื่องชี้วัดชุมชนอุตสาหกรรม 2	เครื่องชี้วัดรวม
	สอบมลภาวะอย่างสุจริต 8. ประชาชนเฝ้าระวัง และ ตรวจสอบมลภาวะ	
2. อาชีพและเศรษฐกิจ 1. คนงานได้รับค่าจ้างตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายแรงงาน 2. คนงานได้รับค่าจ้างจําแนกตามระดับฝีมือ 3. คนงานได้ทำงานล่วงเวลา 4. คนงานได้ศึกษาต่อสายสามัญ / สายอาชีพ หรือ ฝึกทักษะเพิ่มเติม 5. ชุมชนมีแหล่งบริการจัดหาหรือให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการจ้างงานในชุมชน 6. พื้นที่ทางการเกษตรที่เหลืออยู่ได้รับการส่งเสริมดูแล 7. เกษตรกรมีรายได้อีกเพียงสำหรับครอบครัว โดยการขายผลผลิตทางการเกษตร 8. เกษตรกรมีการเปลี่ยนแปลงการผลิตตามสภาวะความต้องการของตลาด 9. มีการช่วยเหลือจุนเจือระหว่างคนในกลุ่มอาชีพ	2. อาชีพและเศรษฐกิจ 1. คนงานได้รับค่าจ้างอย่างน้อยตามอัตราค่าแรงขั้นต่ำ 2. ครอบครัวมีรายได้อีกจากการประกอบอาชีพสุจริตอย่างน้อยวันละ 300 บาท 3. แม่บ้านมีอาชีพและเพิ่มรายได้ให้ครอบครัว 4. มีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายของสมาชิกในครอบครัว 5. คนงานมีความขยัน อดทน ซื่อสัตย์ และสามัคคี 6. โรงงาน/บริษัทส่งเสริมการเรียนรู้ การเพิ่มเติมความรู้ ความชำนาญให้กับคนงาน 7. โรงงาน/บริษัทจัดสวัสดิการด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นให้กับคนงาน	2. อาชีพและเศรษฐกิจ 1. คนงานได้รับค่าจ้างตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายแรงงาน 2. คนงานมีความขยัน อดทน ซื่อสัตย์ และสามัคคี 3. โรงงาน/บริษัท/สถานประกอบการ ส่งเสริมการเรียนรู้ เพิ่มเติมความรู้และความชำนาญให้กับคนงาน 4. โรงงาน/บริษัท/สถานประกอบการจัดสวัสดิการด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นให้กับคนงาน 5. พื้นที่ทางการเกษตรในชุมชนได้รับการส่งเสริม ดูแล ปรับปรุงเพื่อเพิ่มผลผลิต

ตารางที่ 22 สรุปเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

เครื่องชี้วัดชุมชนอุตสาหกรรม 1	เครื่องชี้วัดชุมชนอุตสาหกรรม 2	เครื่องชี้วัดรวม
เดียวกัน 10. โรงงานจัดสวัสดิการด้านต่างๆ ที่จำเป็นให้กับ คนงาน 11. ปริมาณเงินออม 12. ปริมาณหนี้สิน 13. จำนวนเงิน โดยเฉลี่ยที่คนงานส่งกลับไปให้กับ บิดา มารดา หรือบุตร 14. การเข้าถึงบริการของสถาบันสินเชื่อ		
3. สุขภาพอนามัยและสาธารณสุข 1. ประชาชนเข้ารับการตรวจสุขภาพเป็นประจำ ทุกปี 2. อัตราการเจ็บป่วยด้วยโรคจากการประกอบ อาชีพ 3. โรงงาน/ สถานประกอบการป้องกัน จัดการไม่ ให้ฝนละออง กลิ่น คว้น จากวัตถุเป็นพิษ สาร พิษ กากตะอองในโรงงานทำให้คนงานเจ็บป่วย 4. โรงงาน/สถานประกอบการ ปรับปรุงสภาพ แวดล้อมในการทำงาน อาคาร สถานที่ จัดทำ	3. สุขภาพอนามัยและสาธารณสุข 1. สถิติการเจ็บป่วยของประชาชน 2. สถิติอุบัติเหตุบนท้องถนน 3. สถิติการเกิดอุบัติเหตุในโรงงานและที่ทำงาน 4. สัดส่วนประชาชนที่เข้ารับการตรวจสุขภาพปี ละครั้งต่อประชากรในชุมชน 5. ประชาชนมีกิจกรรมหรืองานอดิเรกทำเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียด 6. เยาวชนมีการออกกำลังกายอย่างเหมาะสม 7. คนงานได้รับการดูแลด้านสุขภาพจากนายจ้าง	3. สุขภาพอนามัยและสาธารณสุข 1. สถิติการเจ็บป่วยของประชาชน 2. สถิติอุบัติเหตุบนท้องถนน 3. สัดส่วนประชาชนที่เข้ารับการตรวจสุขภาพปี ละครั้งต่อประชากรในชุมชน 4. โรงงาน/ สถานประกอบการป้องกัน จัดการ ไม่ให้ฝนละออง กลิ่น คว้น จากวัตถุเป็นพิษ สารพิษกากตะอองในโรงงานทำให้คนงาน เจ็บป่วย 5. โรงงาน/สถานประกอบการ ปรับปรุงสภาพ

ตารางที่ 22 สรุปเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

เครื่องชี้วัดชุมชนอุตสาหกรรม 1	เครื่องชี้วัดชุมชนอุตสาหกรรม 2	เครื่องชี้วัดรวม
หรือแก้ไขเครื่องจักร หรืออุปกรณ์ที่ถูกจ้างต้องใช้ในการปฏิบัติงาน ให้ถูกต้องหรือเหมาะสมภายในระยะเวลาที่กำหนด 5. นายจ้างจัดให้มีการตรวจสอบสุขภาพของลูกจ้างและส่งผลการตรวจคัดง่าวแก่พนักงานตรวจแรงงาน ตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนด 6. คนงานมีความรู้เกี่ยวกับผลกระทบจากสารที่เกิดจากกระบวนการผลิตของโรงงานที่ตนทำอยู่ และปฏิบัติตนอย่างถูกต้องเพื่อให้ปลอดภัย 7. คนงานมีจำนวนชั่วโมงการทำงานที่เหมาะสม 8. คนงานมีการออกกำลังกายและพักผ่อนอย่างเหมาะสม 9. จำนวนผู้ติดเชื้อสาหร่ายพิษในชุมชน 10. เขาชน/คนงานหลักเสี่ยงสาหร่ายพิษและสารกระตุ้นหึ่งปวง 11. สถานพยาบาลอำนวยความสะดวกและไม่เลือกปฏิบัติสำหรับผู้ที่ใช้บัตรสุขภาพหรือการประกันสังคม	8. ประชาชนได้รับการดูแลรักษาอย่างดีจากการประกันสังคม ประกันสุขภาพ และบัตรสุขภาพ	แวดล้อมในการทำงาน อาคาร สถานที่ จัดทำหรือแก้ไขเครื่องจักร หรืออุปกรณ์ที่ถูกจ้างต้องใช้ในการปฏิบัติงาน ให้ถูกต้องหรือเหมาะสม ภายในระยะเวลาที่กำหนด 6. คนงานมีความรู้เกี่ยวกับผลกระทบจากสารที่เกิดจากกระบวนการผลิตของโรงงานที่ตนทำอยู่และปฏิบัติตนอย่างถูกต้องเพื่อให้ปลอดภัย 7. นายจ้างจัดให้มีการตรวจสอบสุขภาพของลูกจ้างและส่งผลการตรวจคัดง่าวแก่พนักงานตรวจแรงงาน ตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนด 8. ประชาชนมีกิจกรรม หรืองานอดิเรกทำเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียด 9. ประชาชนได้รับการดูแลรักษาอย่างดีจากการประกันสังคม ประกันสุขภาพ และบัตรสุขภาพ

ตารางที่ 22 สรุปเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

เครื่องชี้วัดชุมชนอุตสาหกรรม 1	เครื่องชี้วัดชุมชนอุตสาหกรรม 2	เครื่องชี้วัดรวม
4. ข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้ 1. มีห้องสมุดประชาชนในระดับอำเภอ 2. มีศูนย์การเรียนรู้เพื่อเป็นแหล่งศึกษา ค้นคว้าและบริการสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อโสตให้กับนักเรียน นักศึกษา และประชาชนที่สนใจ 3. มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านเพื่อส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้ของประชาชน 4. มีห้องสมุด / มุมที่อ่านหนังสือในโรงงาน หรือสถานประกอบการ เพื่อส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้ของคนงาน 5. โรงเรียน / สถานศึกษาเปิดให้นักศึกษาและประชาชนที่สนใจได้เข้าใช้บริการ โทรทัศน์ทางไกลผ่านดาวเทียมที่มีอยู่ 6. มีร้านให้เช่าหนังสือเช่าวีดีโอ รถ หรือร้านขายหนังสือ 7. โรงเรียน / สถานศึกษาจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้รู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นและแหล่งวิชาการในชุมชน	4. ข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้ 1. ชุมชนมีแหล่งความรู้และข้อมูลข่าวสารในรูปแบบต่างๆ ที่ช่วยให้ประชาชนเข้าถึงความรู้และข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ ห้องสมุดประชาชนที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน และการจัดบริการเสียงตามสาย 2. ห้องสมุด ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน และแหล่งความรู้ต่าง ๆ จัดบริการสื่อประเภทต่าง ๆ ที่มีคุณภาพ เป็นปัจจุบัน อยู่ในความสนใจ และความต้องการของกลุ่มผู้ใช้บริการ 3. ชุมชนมีแหล่งกลางสำหรับเป็นที่พบปะพูดคุย ประชุมปรึกษาหารือ หรือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นของประชาชน อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาในด้านต่าง ๆ 4. องค์กรชุมชน หน่วยงาน และเครือข่ายต่าง ๆ ในชุมชนให้การสนับสนุนทางด้านงบประมาณและสื่อเพื่อจัดแหล่งความรู้และข้อมูลข่าวสารของชุมชน	4. ข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้ 1. ชุมชนมีแหล่งบริการความรู้ และข้อมูลข่าวสารในรูปแบบต่าง ๆ ที่ช่วยให้ประชาชนเข้าถึงความรู้ และข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน การจัดบริการเสียงตามสาย 2. องค์กรชุมชน หน่วยงาน และเครือข่ายต่าง ๆ ในชุมชนให้การสนับสนุนทางด้านงบประมาณและสื่อเพื่อจัดแหล่งความรู้และข้อมูลข่าวสารของชุมชน 3. มีการประชุมปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างคนในชุมชนอันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาในด้านต่าง ๆ 4. มีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้จากแหล่งวิชาการในชุมชนและการถ่ายทอดประสบการณ์จากผู้รู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ตารางที่ 22 สรุปเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

เครื่องชี้วัดชุมชนอุตสาหกรรม 1	เครื่องชี้วัดชุมชนอุตสาหกรรม 2	เครื่องชี้วัดรวม
8. คนงานได้เรียนรู้ทักษะเพิ่มเติมจากการทำงาน	5. มีการประชุม ปรึกษาหารือ ระหว่างกรรมการ ชุมชนเพื่อปรับปรุงและพัฒนาแหล่งความรู้ และข้อมูลข่าวสาร ให้การดำเนินงานเป็นไป อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น 6. มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเพื่อให้ ประชาชนเข้ามาใช้บริการแหล่งข้อมูลข่าวสาร 7. มีการจัดกิจกรรมห้องสมุดประชาชน เพื่อ ส่งเสริมการเรียนรู้ที่หลากหลายและสอดคล้อง กับกลุ่มเป้าหมาย 8. มีการจัดหา และพัฒนาระบบการหมุนเวียนสื่อ ระหว่างแหล่งความรู้ในชุมชนเพื่อให้มีสื่อใหม่ เพิ่มอยู่ตลอดเวลา 9. ผู้ใช้บริการมีส่วนร่วมในการจัดบริการข้อมูล ข่าวสารและการเรียนรู้ต่าง ๆ 10. มีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้จากแหล่ง วิชาการในชุมชน และการถ่ายทอด ประสบการณ์จากผู้รู้ ภูมิปัญญาชาวบ้าน	
5. การศึกษานอกโรงเรียน	5. การศึกษานอกโรงเรียน	5. การศึกษานอกโรงเรียน

ตารางที่ 22 สรุปเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

เครื่องชี้วัดชุมชนอุตสาหกรรม 1	เครื่องชี้วัดชุมชนอุตสาหกรรม 2	เครื่องชี้วัดรวม
1. มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเพื่อให้คนงานและประชาชน ได้เรียนรู้และศึกษาต่อเนื่อง 2. มีการจัดแนะแนวทางการศึกษานอกโรงเรียน ในโรงงาน หรือสถานประกอบการต่าง ๆ 3. มีการจัดตั้งเงินทุนการศึกษาออกโรงเรียน สำหรับนักศึกษาที่ขาดทุน 4. มีโครงการฝึกอาชีพ/ กิจกรรมทางการศึกษา นอกโรงเรียนสำหรับสตรี และผู้ด้อยโอกาสในชุมชน 5. มีห้องสมุด ศูนย์การเรียนรู้ หรือศูนย์บริการสื่อการเรียนรู้ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ต่าง ๆ เพื่อให้บริการกับนักศึกษา 6. มีการนำสภาพปัญหาของท้องถิ่นมาเป็นประเด็นในการพบกลุ่มการเรียนรู้และการสอนและนำไปสู่การแก้ไข 7. กระบวนการพบกลุ่มเน้นการมีส่วนร่วมและการฝึกปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ของนักศึกษา 8. มีการเชิญผู้รู้ ภูมิปัญญาชาวบ้าน และวิทยากร	1. มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเข้าถึงบริการทางการศึกษา นอกโรงเรียน 2. มีการจัดหาทุนเพื่อสนับสนุนนักศึกษาที่ขาดทุน 3. มีโครงการฝึกอบรมทางด้านอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้กับกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ 4. กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกอบค. ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้เข้ามาศึกษาต่อเนื่องเพื่อยกระดับพื้นความรู้ตามหลักสูตรสายสามัญ 5. มีโครงการ / กิจกรรมทางด้านการศึกษา หรือการเรียนรู้ สำหรับเด็กด้อยโอกาส คนพิการ สตรี และผู้สูงอายุ 6. มีการนำสภาพปัญหาด้านมลภาวะสิ่งแวดล้อม อันเกิดจากผลกระทบจากโรงงาน มาจัดไว้ในเนื้อหาการเรียนการสอน 7. มีโครงการฝึกอบรมบรรเทาสาธารณภัยให้กับประชาชน 8. มีโครงการ/กิจกรรมการเรียนรู้ หรืออบรมเพื่อ	1. มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเข้าถึงบริการทางการศึกษา นอกโรงเรียน 2. มีโครงการ/กิจกรรมทางการศึกษา การเรียนรู้ การฝึกอบรม สำหรับเด็กด้อยโอกาส คนพิการ สตรี และผู้สูงอายุ 3. มีการนำสภาพปัญหาด้านมลภาวะสิ่งแวดล้อม อันเกิดจากกระบวนการผลิตของโรงงาน มาจัดไว้ในเนื้อหาการเรียนการสอน 4. นักศึกษาจัดทำโครงการเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาชุมชน การปรับปรุงคุณภาพชีวิตและพัฒนาชุมชน 5. โรงงาน/ สถานประกอบการจัดฝึกอบรมเพื่อยกระดับฝีมือของคนงาน 6. มีการใช้แหล่งวิทยากรในท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ทางการศึกษานอกโรงเรียน 7. มีการนิเทศการสอน อย่างสม่ำเสมอและมีประสิทธิภาพ

ตารางที่ 22 สรุปเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

เครื่องชี้วัดชุมชนอุตสาหกรรม 1	เครื่องชี้วัดชุมชนอุตสาหกรรม 2	เครื่องชี้วัดรวม
ท้องถิ่นมาถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ 9. มีการนิเทศอย่างต่อเนื่องเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนการสอน 10. องค์กรท้องถิ่นจัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนการศึกษา การเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และประชาชน 11. โรงงาน / สถานประกอบการจัดสวัสดิการเพื่อการเรียนรู้และสนับสนุนให้คนงานศึกษาต่อ	ต่อต้านยาเสพติดและป้องกันเอดส์ 9. นักศึกษามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอนโดยมิได้เป็นเพียงผู้รับฟังที่เฉื่อยชา 10. มีการกำหนดให้ศึกษาข้อมูล โครงการ และกิจกรรมจากชุมชน และนำมาเป็นส่วนหนึ่งของเพิ่มสะสมงาน 11. มีการใช้สื่อต่าง ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนการสอน 12. มีการใช้แหล่งวิชาการในท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์จากผู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน 13. มีการนิเทศการสอนอย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง 14. โรงงาน บริษัทห้างร้าน และสถานประกอบการสนับสนุนด้านงบประมาณและเงินทุนบริจาคเพื่อการศึกษา 15. องค์กรท้องถิ่นจัดสรรงบประมาณเพื่อการศึกษา การเรียนรู้และการฝึกอบรมต่าง ๆ	

ตารางที่ 22 สรุปเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

เครื่องชี้วัดชุมชนอุตสาหกรรม 1	เครื่องชี้วัดชุมชนอุตสาหกรรม 2	เครื่องชี้วัดรวม
	16. คนงานสามารถนำวุฒิทางการศึกษาที่เพิ่มขึ้นมาปรับเงินเดือน หรือปรับตำแหน่งได้ 17. คนงาน ได้เรียนรู้ทักษะเพิ่มเติมจากการทำงาน	
6. วัฒนธรรมและจิตใจ 1. ประชาชนทุกกลุ่มมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนท้องถิ่น 2. ประชาชนเข้าร่วมในงานเทศกาลและ ประเพณีท้องถิ่น 3. เด็กและเยาวชนได้รับการอบรม ปลูกฝังจากครอบครัวให้เกิดความศรัทธา ชิดมั่นคุณค่าของ ความดีงาม 4. เด็ก เยาวชน และประชาชน มีพฤติกรรมที่ไม่เบี่ยงเบนจากวิถีการดำเนินที่ ดีงามของสังคมไทย 5. คนงานและประชาชนฝึกฝนตนให้มีคุณธรรม จริยธรรมต่อไป 5.1 ความขยันขันแข็ง ความรับผิดชอบ 5.2 ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่	6. วัฒนธรรมและจิตใจ 1. องค์กรท้องถิ่นจัดสรรงบประมาณเพื่อจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น 2. ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมในงานเทศกาลและ ประเพณีต่างๆ 3. ประชาชนเข้าวัดปฏิบัติธรรมและประพฤติตน อยู่ในศีลธรรมอันดี 4. วัดมีการส่งเสริมและพัฒนาให้มีพระนักเทศน์ อย่างน้อยวัดละหนึ่งองค์ 5. มีรายการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีและ ศีลธรรมอันดีในรายการโทรทัศน์ให้มากขึ้น 6. นักร้อง นักแสดงประพาศติ ปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กและเยาวชน 7. มีการเข้มงวดกวดขันกับสถานเริงรมย์และ	6. วัฒนธรรมและจิตใจ 1. องค์กรท้องถิ่นจัดสรรงบประมาณ/จัด กิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น 2. คนงานค ำ ง ดั น และประชาชนเข้าร่วมงาน เทศกาลและประเพณีของท้องถิ่น 3. มีการเข้มงวดกวดขันกับสถานเริงรมย์และ แหล่งอบายมุขในชุมชน 4. วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นมีอยู่ในหลักสูตรท้องถิ่นของการศึกษานอกโรงเรียน 5. ชุมชนมีกิจกรรมปฏิบัติเพื่อส่งเสริมศาสนา คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงาม 6. วัดมีการส่งเสริมและพัฒนาให้มีพระนักเทศน์ อย่างน้อยวัดละหนึ่งองค์

ตารางที่ 22 สรุปเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

เครื่องชี้วัดชุมชนอุตสาหกรรม 1	เครื่องชี้วัดชุมชนอุตสาหกรรม 2	เครื่องชี้วัดรวม
5.3 ความรักใคร่ สามัคคีกลมเกลียว 5.4 ความเกรงใจ อคตชน อคคถัน 5.5 ความมีระเบียบวินัย 5.6 การลดละอบายมุข 6. คนงานมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและเกื้อกูลกัน	แหล่งอบายมุขต่าง ๆ ในชุมชน	
7. ประชาสังคม ความมั่นคงของชีวิตและสิทธิเสรีภาพ 1. อัตราการเกิดอาชญากรรม/โจรกรรมในชุมชนต่อเดือน/ปี 2. อัตราการเกิดอุบัติเหตุ/อุบัติเหตุต่อเดือน/ปี 3. อัตราการเลิกจ้างงานของโรงงาน สถานประกอบการในชุมชน 4. คนงานมีส่วนร่วมในการกำหนดระเบียบ/กฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของตน 5. ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องสิทธิเสรีภาพตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ 6. คนงานมีความรู้ ความเข้าใจในพรบ. แรงงาน	7. ประชาสังคม ความมั่นคงของชีวิตและสิทธิเสรีภาพ 1. เจ้าหน้าที่ตำรวจปราบปรามแหล่งจำหน่ายยาเสพติดและแหล่งอบายมุขในชุมชนอย่างต่อเนื่อง จริงจัง และสุจริตยุติธรรม 2. มีการควบคุมปัญหาอาชญากรรมหรือโจรกรรมที่อาจเกิดขึ้นในชุมชน 3. ประชาชนมีความระมัดระวังทางด้านอุบัติเหตุ อุบัติภัย ที่อาจเกิดขึ้นในท้องถนน สถานที่ทำงาน และในบ้านเรือน 4. ชุมชนมี ระบบการป้องกันดูแลรักษาความปลอดภัยในสวัสดิภาพของประชาชน 5. ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิทธิ	7. ประชาสังคม ความมั่นคงของชีวิตและสิทธิเสรีภาพ 1. ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกิจกรรม/โครงการพัฒนาต่าง ๆ 2. มีการสอดส่องดูแล เฝ้าระวังและร่วมมือในการปราบปรามแหล่งจำหน่ายยาเสพติดและแหล่งอบายมุขในชุมชนอย่างต่อเนื่องและจริงจัง 3. ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ 4. ประชาชนไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งทุกระดับอย่างสุจริตยุติธรรม 5. มีกลุ่มอาชีพ องค์กรเอกชน มูลนิธิ สมาคม

ตารางที่ 22. สรุปเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน

เครื่องชี้วัดชุมชนอุตสาหกรรม 1	เครื่องชี้วัดชุมชนอุตสาหกรรม 2	เครื่องชี้วัดรวม
7. ชุมชนมีกลุ่มนักคิด นักปฏิบัติ กลุ่มอาชีพ กลุ่มอาสาสมัครและ/หรือชมรมต่าง ๆ 8. ประชาชนสนใจและใช้สิทธิในการเลือกตั้งทุกระดับ 9. คนงานสามารถรวมกลุ่มกับเพื่อนในโรงงานและในชุมชนเพื่อทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม 10. โรงงาน/สถานประกอบการ มีความสัมพันธ์อันดีต่อชุมชน 11. ชุมชนมีการสอดส่อง ดูแล ตรวจสอบ ในเรื่องการติดยาเสพติด และเอชไอวีในชุมชน 12. ชุมชนมีความตระหนักในปัญหาผลกระทบทางด้านมลภาวะ สิ่งแวดล้อมและสร้างพลังที่ทำให้ปัญหาปรากฏต่อสาธารณชน	เสรีภาพตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ 6. ประชาชนไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งทุกระดับอย่างสุจริตยุติธรรม 7. คนงานมีความรู้ ความเข้าใจในพรบ. แรงงาน 8. มีกลุ่มอาชีพ องค์กรเอกชน มูลนิธิ สมาคม หรือชมรม ต่าง ๆ ในชุมชน 9. ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การตรวจสอบการดำเนินงาน โครงการสาธารณะต่าง ๆ 10. มีเวทีเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมคิด แสดงความคิดเห็น หรือประชุมปรึกษาหารือกัน	หรือ ชมรมต่าง ๆ ในชุมชน
8. ครอบครัว 1. สมาชิกในครอบครัวได้อยู่ด้วยกันพร้อมหน้า 2. สมาชิกในครอบครัวแสดงออกถึงความรักใคร่ห่วงใย เอื้ออาทรต่อกัน	8. ครอบครัว 1. สมาชิกในครอบครัวมีรายได้จากการประกอบอาชีพสุจริต 2. สมาชิกในครอบครัวไม่ติดยาเสพติดและ	8. ครอบครัว 1. สมาชิกในครอบครัวมีรายได้จากการประกอบอาชีพสุจริต 2. สมาชิกในครอบครัวไม่ติดยาเสพติดและ

ตารางที่ 22 สรุปเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวกิจการพัฒนาที่ยั่งยืน

เครื่องชี้วัดชุมชนอุตสาหกรรม 1	เครื่องชี้วัดชุมชนอุตสาหกรรม 2	เครื่องชี้วัดรวม
3. สมาชิกในครอบครัวมีการพูดคุย ปรึกษาหารือ เคารพในความคิดเห็นของกันและกัน 4. คนงานจากต่างถิ่นยังมีการติดต่อกับทางบ้าน ของคน 5. สมาชิกในครอบครัว ไม่ติดยาเสพติด และ อายุมขทั้งปวง 6. สามีภรรยา มีความซื่อสัตย์ ไม่ประพฤติผิดใจ กัน 7. บุตรหลาน ได้รับการดูแลเอาใจใส่และอบรม สั่งสอน ในทางที่ถูกที่ควร 7. สถิติมารดาวัยรุ่นที่ตั้งครรภ์/มีบุตร(อายุไม่เกิน 20 ปี) 8. สถิติการทำแท้ง 9. สถิติการหย่าร้าง/แยกทางกัน	อายุมขทั้งปวง 3. สมาชิกครอบครัวมีความระมัดระวังอุบัติเหตุ อุบัติภัย 4. สมาชิกในครอบครัวยึดมั่น ศรัทธา และปฏิบัติ อยู่ในกรอบของศีลธรรม 5. สามี ภรรยา มีความซื่อสัตย์ ไม่ประพฤติผิดใจ กัน 6. พ่อแม่ร่วมกันรับผิดชอบภารกิจในครอบครัว 7. สมาชิกในครอบครัวมีปฏิสัมพันธ์กัน (พูดคุย ปรึกษาหารือ รับประทานอาหาร หักผ่อน ทำกิจกรรมร่วมกัน)	อายุมขทั้งปวง 3. สมาชิกในครอบครัวมีปฏิสัมพันธ์กัน (มีการ พูดคุย ปรึกษาหารือ รับประทานอาหาร หักผ่อน หรือมีกิจกรรมร่วมกัน) 4. สามีภรรยา มีความซื่อสัตย์ ไม่ประพฤติผิดใจ กัน 5. บุตรหลาน ได้รับการดูแลเอาใจใส่และอบรม สั่งสอน ในทางที่ถูกที่ควร 6. คนงานจากต่างถิ่นยังมีการติดต่อกับทางบ้าน ของคน 7. สถิติการทำแท้ง